

Octavian GOGA —

fotografie
de epocă

**Coperta și prezentarea artistică:
VICTOR MAȘEK**

Cuminte, bun, îndelung răbdător, credincios, mulțumit cu puțin, prețuitor pasional al valorilor spirituale, iertător, tolerant, iubitor de libertate și jertșilor de orice pentru ea - iată elementele pe care istoria noastră le relevă la fiecare pas ca niște caracteristici ale sufletului românesc, - iată temeliile filosofiei cu care a înfruntat mii de ani de-a rindul asprimită vieții și cu care a încheșat forța menită a birui în clipa altă de îndelung pregătită.

Lunga înșiruire de fapte, întemeiate pe calitățile amintite, e o dovadă că poporul nostru n-a fost un popor de pomanagii ai istoriei, că el n-a fost un simplu cîntăreț de cuvinte, cînd vesele, cînd triste, în care să-și fi vărsat dorurile sterpe sau să li blestemat nedreptatea, n-a fost un sofist care să li stabilit teorii cu oricîtă aparență de înțelepciune, n-a fost nici un năvălitor și un cuceritor cu forța al unor situații rivnite pe nedrept, ci a fost un neam cu principii aspre ca și granitul Carpaților, răbduriu ca și munții pe care nici un vînt nu i-a clintit din loc și harnic ca și acele mari popoare din vechime pe care le-a moștenit și care s-au înscris în istoria lumii nu atît printr-o filosofie de teorii, cît printr-o filosofie de fapte netrecătoare.

Cine vrea, deci, să cunoască filosofia românească să citească istoria noastră națională și să o deducă din faptele povestite acolo.

Onisifor GHIBU

(Însemnări pentru conferința
ținută în decembrie 1932 la Brașov)

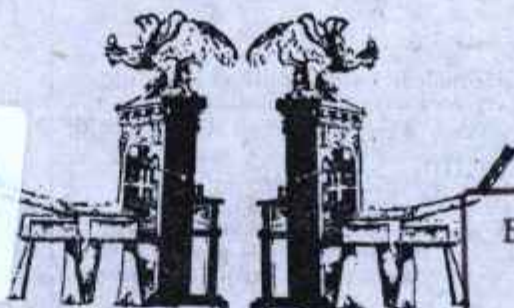
MANUSCRIPTUM

4/1988 (73) ANUL XIX

REVISTĂ TRIMESTRIALĂ EDITATĂ DE

M MUZEUL LITERATURII ROMÂNE M

DIRECTOR FONDATOR:
D. PANAITESCU-PERPESSICIUS

Biblioteca-Județeană
Hunedoara-Deva

Documentele, însoțite de fotocopii, se primesc pe adresa redacției,
str. Fundației nr. 4, sectorul I, București, telefon 50 20 96, cod 71116

Cititorii din străinătate se pot abona prin ROMPRESFILATELIA, Presă P.O. 12-201, telex 10376
prsfir București, Calea Griviței nr. 64-66, Sectorul Export-Import

© All rights reserved
Toate drepturile rezervate

Tiparul — Întreprinderea Poligrafică „13 Decembrie 1918”

287.463

SUMAR

5—7 Coloane de granit ale existenței noastre — editorial de Mircea MUȘAT

« Unirea — națiunea a făcut-o »

Nicolae BĂLCESCU

8—10 Pamflet și Revoluție (Ioan CHINDRIȘ)
11—14 Refutația discursului Preașfinției Sale părintelui mitropolitul — pamflet politic

AI. CHRISTOFI

15—27 În corespondență cu Christian TELL. Memorial din exil, III
* ...esaltația se adăoga în partea multimei entuziaștă* — o scrisoare din 1855, referitoare la Generalul MAGHERU (Text îngrijit, prefață și note de Nicolae ISAR)

Ioan SLAVICI, Vasile LUCACIU

Octavian GOGA ș.a.

28—30 În dialog cu Septimiu ALBINI (Prefață de Anca BITU-SĂRGHIE)
31—40 * ...în patria mea vreau să fiu ascultat românește... — scrisori primite
41—43 * ...tu faci în Ardeal cea mai sănătoasă politică națională... — scrisori trimise

Octavian GOGA

44—47 și problema consolidării unității naționale
* ...conștiința și răspunderea noastră a tuturor... — o scrisoare către Take IONESCU (Prezentare de Ion GRECESCU)

Onisifor GHIBU

48—51 Despre filosofia « faptei » (Introducere de Fănuș BĂILEȘTEANU)
50—58 * Cine vrea să cunoască filosofia românească — să citească istoria noastră națională... — proiectul unei conferințe ținute la Brașov în 1932 (Text îngrijit de Octavian O. GHIBU)

Odă limbii române

J. U. JARNÍK ș.a.

59—71 « Limba română este limbă universală » — corespondență (transcrisă și adnotată de Traian IONESCU-NIȘCOV)

Fiile de album

Ion CREANGĂ

72 In trei interpretări plastice actuale: desene de Constantin BACIU; gravuri
hors- de Mircea DUMITRESCU; ceramică de Costel BADEA (Esen de
texte de Zoe DUMITRESCU-BUȘULENGA)

SUMAR

Centenar

Simion Florea MARIAN

- 73—75 «...să binevoiți a ne da și D-Voastră sprijinul moral» — corespondență primită de la Iosif VULCAN, Jacob C. NEGRUZZI, Ioan SLAVICI, O. GOGA (Transcriere și note de Brândușa STEICIUC)

Jurnal

T. MAIORESCU

- 76—86 «...s-a așezat mobilizarea...» — alte «Insemnări zilnice» din anul 1916 (Prefață de Georgeta RĂDULESCU-DULGERU)

Restituiri

I. L. CARAGIALE

- 87—96 Opera... nescrisă (Documentar de Marin BUCUR)

Grădina lui Akademos

Octavian GOGA

- 97—124 evocat în „Rotonda 13”. Participă: Ion Dodu BĂLAN, Dumitru MICU, Mircea ZACIU, Gabriel TEPELEA, Pan M. VIZIRESCU, Mircea BRAGA, Ion POTOPIN și... Cella DELAVRANCEA (Transcriere de pe banda magnetică de Elena FLUERAȘU)

Arhivă contemporană

Constantin NOICA

- 122—131 De ce nu a fost profesor universitar? (Documentar de Constantin POPESCU-CADEM)

Pasiunea eseului

Mircea ELIADE

- 132—149 *Tratat de Istoria a religiilor*. Cap. Cerul, II (Text stabilit și comentarii de Mircea HANDOCA)

Epistolar

Lucian BLAGA

Sextil PUȘCARIU

144—154

„...că-mi stă gândul la o catedră... la Universitatea din Cluj” — corespondență din anii 1920—1925 (Texte îngrijite și note de Magdalena VULPE și Mircea CENUȘĂ)

Dimitrie GUSTI

155—161

Printre contemporanii săi: V. PĂRVAN, C. RĂDULESCU-MOTRU, Tudor VIANU, M. SADOVEANU ș.a. — scrisori primite (transcrise și prezentate de Vasile VETIȘANU)

Precizări și controverse

Liviu REBREANU

162—167

Tentațiile Premiului „Nobel” (Stancu ILIN)

Scriitori români în arhive străine

Al. ODOBESCU

168—174

Corespondență cu Moses GASTER (Virgiliu FLOREA)

Scriitori străini în arhive românești

Paul MORAND

175—177

și prietenii săi români (Nicolae SCURTU)

Dosar

V. ALECSANDRI

178—181

Istorie săpată în metal. Medalii comemorative. (Investigații de Anghel POPA)

182—187

Fișier bibliografic ● Iconografie

188—191

Sumar (în limbile engleză, franceză, germană, rusă)

192

Premiul „Perpessileus” al revistei „Manuscriptum” pe anul 1988

COLOANE DE GRANIT ALE EXISTENȚEI NOASTRE

În climatul în care poporul român a evocat și evocă un moment memorabil al devenirii sale istorice — împlinirea a 70 de ani de la făurirea statului național român unitar —, Expunerea tovarășului Nicolae Ceaușescu la Plenara comună a C.C. al P.C.R., a organismelor democratice și organizațiilor de masă și obștești a făcut din nou o amplă analiză a trecutului istoric al poporului nostru, a efortului depus în decursul veacurilor pentru păstrarea ființei naționale și de stat, a drumului greu de luptă, muncă și jertfă pentru apărarea gleei strămoșești, pentru făurirea unei orlinduri mai bune și mai drepte pe pământul patriei — orlindirea socialistă și comunistă.

Promotor al unei concepții înaintate cu privire la istoria unică și unitară a poporului român, tovarășul Nicolae Ceaușescu a făcut o analiză științifică a întregii devenirii istorice a poporului nostru, de la constituirea statului dac centralizat și independent cu 2060 de ani în urmă, a momentelor fundamentale care au dus la formarea poporului român, a luptei împotriva dominației străine, pentru independență, pentru progres economic și social.

Expunerea tovarășului Nicolae Ceaușescu, ca și întreaga sa genială operă științifică și politică, relevă cu putere că unitatea, independența, libertatea și dreptatea au reprezentat dintotdeauna coloane de granit ale existenței poporului nostru, idealuri supreme, care, din cele mai vechi timpuri, l-au însuflețit permanent, au constituit făclia ce i-a luminat drumul spre progres, spre o viață mai bună, liberă și demnă. Cu deosebită forță sint reliefate originea și limba comună, continuitatea vieții românilor, ca neam, și a obiceiurilor, a civilizației și culturii, comunitatea de interese economice, dezvoltate în cursul unei îndelungate devenirii istorice.

Cu deosebită forță, în Expunerea tovarășului Nicolae Ceaușescu se dă vibrantă expresie adevărului de necontestat că poporul nostru este moștenitorul legitim al unei străvechi și originale civilizații făurite de înaintașii săi pe pământul Daciei, ca și al uneia dintre cele mai remarcabile civilizații pe care le-a cunoscut lumea antică — civilizația romană. Totodată, președintele țării noastre ne înfățișează o strălucită sinteză a conținutului procesului de împletire a celor două civilizații materiale și spirituale, în urma căruia a rezultat poporul român, ca entitate distinctă, caracterizată prin cele mai înalte virtuți ale dacilor și romanilor. Subliniind acest aspect, tovarășul Nicolae Ceaușescu preciza: « În secolul al II-lea înainte erei noastre tracii și dacii reprezentau o populație puternică, cu o civilizație avansată, iar cu 2060 de ani în urmă s-a format, sub conducerea lui Burebista, primul stat centralizat al dacilor. Sub conducerea lui Burebista și a legendarului Decebal statul centralizat al dacilor a jucat un rol de mare însemnătate în istoria civilizației antice ».

Punând în evidență eroismul dacilor, care au înfruntat unul dintre cele mai mari imperii ale antichității — Imperiul roman — și apoi conviețuirea îndelungată a dacilor și romanilor și procesul de etnogeneză a poporului român, a calităților și virtuților lui, tovarășul Nicolae Ceaușescu releva: « Poporul nostru a moștenit și dezvoltat cele mai alese calități ale celor două popoare și îndeosebi dragostea de muncă, de adevăr, de libertate, dreptate și independență, precum și spiritul de colaborare și prietenie cu alte neamuri, voința de a fi stăpîn deplin pe destinul său, hotărîrea de a nu permite nimănui să se amestece în treburile sale ».

Conștiința unității și continuității, legătura de nedeslăcut cu pământul strămoșesc, superioritatea civilizației sale au conferit poporului român forța de rezistență în fața populațiilor migratoare, a tuturor vicisitudinilor istorice, capacitatea de a se organiza romanii populare, voievodale și mici formații statale, apoi în Principatele feudale românești — Transilvania, Muntenia și Moldova, ceea ce a oferit un nou cadru de dezvoltare și afirmare a poporului nostru, capacitatea sa de a milita cu stăruință pentru realizarea unității politice statale pe întregul teritoriu strămoșesc. Dreptul la existență de-sine-stătătoare a fost cucerit prin eroice acțiuni armate împotriva tendințelor de subordonare sau cotopire ale puterilor expansioniste vecine — regatul Ungariei, Hoarda de Aur, regatul Poloniei și, mai târziu, imperiile otoman, habsburgic și țarist — realitate ce s-a constituit într-o caracteristică esențială a dezvoltării statelor medievale românești. Organizarea de stat, suprapusă unității etnice, a dat poporului român identitate politică, a creat condiții pentru ridicarea vieții economico-sociale pe trepte superioare, împotriva grelelor furtuni ale istoriei, jafului și cotopirii unor teritorii românești.

Datorită împotrivirii energice a poporului, forțele expansioniste n-au reușit să desființeze statalitatea românească; granițele artificiale impuse de marile imperii și regate dintr-o epocă sau alta n-au putut să oprească afirmarea comunității de aspirații spre unitate și libertate a tuturor românilor. O expresie cu valoare de simbol a acestei nestrămutate voințe a constituit-o unirea Munteniei cu Transilvania și Moldova, sub sceptrul lui Mihai Viteazul, care, la 27 mai 1600, se intitula, cu demnitatea dreptului istoric, « Domn al Țării Românești, al Ardealului și a toată Țara Moldovei ». Chiar dacă atunci unirea a fost de scurtă durată, acel act de demnitate națională, înscris cu litere de aur în cronică timpului, a demonstrat că obstacolele care stăteau în calea înfăptuirii unității politice a românilor, în cadrul unui organism statal propriu, nu erau de netrecut și, prin aceasta, a însuflețit, în secolele următoare, toate forțele înaintate ale poporului nostru în eforturile consacrate împlinirii marilor idealuri ale unității și independenței, progresului economico-social al patriei.

În Expunerea istorică a tovarășului Nicolae Ceaușescu a fost ridicat la adevărata lui valoare conceptul luptei purtate pentru eliberarea socială și națională, pentru realizarea unității de stat și a independenței naționale în epoca modernă, în condițiile consolidării comunității de viață economică și spirituală, de limbă și cultură, ale afirmării tot mai puternice a conștiinței naționale a poporului, întemeiate pe străvechea sa unitate etnică, economică, lingvistică și culturală. Desfășurate pe aceste coordonate, revoluțiile conduse de Horea, Cloșca și Crișan și de Tudor Vladimirescu au marcat începutul istoriei moderne a României, au pus în evidență marile resurse revoluționare ale maselor populare, unitatea năzuințelor locuitorilor tuturor teritoriilor românești.

Un moment de importanță cardinală, în care a fost puternic afirmată voința de unitate și independență a românilor din Moldova, Muntenia și Transilvania, l-a constituit, așa cum subliniază conducătorul partidului și statului nostru, revoluția română de la 1848. Generată de aceleași cauze, desfășurându-se în aceeași perioadă, proclamând țeluri comune, ridicarea poporului de la 1848 a avut un caracter unitar în toate țările române. Practic, revoluția n-a avut hotare; pretutindeni, în țările române, s-a acționat pentru scuturarea dominației străine, realizarea unității și independenței, desființarea servituților feudale.

Deși înfrântă, datorită intervenției violente a imperiilor vecine — țarist, otoman, habsburgic — profund ostile tendinței de emancipare a poporului român, revoluția română de la 1848 a dat un nou impuls dezvoltării societății românești, pregătirii condițiilor pentru realizarea statului național român modern prin unirea Munteniei cu Moldova, în anul 1859, urmată la scurt timp de cucerirea independenței absolute de stat a României în 1877.

Cucerirea independenței — rezultat firesc al unor necesități istorice obiective — a permis afirmarea tot mai viguroasă a voinței suverane a poporului nostru, i-a ampli-

ficat încrederea în forțele proprii, în capacitatea de a-și asigura în deplină libertate progresul economic și social. Independența absolută a conferit României un nou statut internațional și, totodată, a creat condiții favorabile desfășurării luptei pentru desăvârșirea procesului de făurire a statului național unitar — obiectiv care a polarizat speranțele și lupta românilor de pretutindeni, mai ales ale celor din Transilvania, expuși după 1867 regimului opresiv al dualismului austro-ungar.

Avîntul luptei pentru desăvârșirea unității politice a românilor, în condițiile prăbușirii acelei închisori a popoarelor, care a fost imperiul țarist, și destrămării alcătuirii pestrițe a dublei monarhii austro-ungare, a culminat cu marea adunare constituantă națională, de la 1 decembrie 1918, de la Alba Iulia. În acea memorabilă zi, pe Cîmpul martiriului lui Horea, peste 100.000 de muncitori, țărani, intelectuali, meseriași, vîrstnici și tineri, bărbați și femei, dînd glas voinței întregului popor, au pecetluit actul făuririi statului național unitar român « pentru toate veacurile ».

Cu deosebită putere de pătrundere a sensului evoluției istorice a poporului nostru, tovarășul Nicolae Ceaușescu a subliniat cu tărie caracterul legic, obiectiv al evenimentelor anului 1918 — expresie plenară a vitalității și capacității revoluționare a poporului român. În concepția conducătorului partidului și statului actul patriotic și revoluționar de la 1 decembrie 1918 este rezultatul luptei hotărîtoare a celor mai largi mase ale poporului. Acest act de profundă dreptate națională reflectă realizarea unei concordanțe legice între realitatea obiectivă și drepturile inalienabile ale poporului, necesitatea superioară a asigurării cadrului național cerut cu strîngentă de aceste realități.

Înfăptuirea unității naționale, prin actul istoric de la 1 decembrie 1918, înmănuncherea laolaltă a energiei și capacităților creatoare ale poporului român au deschis calea spre dezvoltarea istorică a națiunii noastre, au creat cadrul național și socio-economic pentru o mai accentuată evoluție a economiei, științei și culturii, pentru intensificarea mișcării revoluționare a clasei noastre muncitoare, a activității tuturor forțelor progresiste ale societății.

« Unirea — aprecia tovarășul Nicolae Ceaușescu — este rezultatul firesc, legic al îndelungatei dezvoltări istorice a poporului român, al luptei sale pentru dreptul de a fi liber și stăpîn în propria-i țară. Din cele mai vechi timpuri, idealurile unirii, libertății și independenței au însuflețit permanent poporul român, constituind făclia care a luminat, generație după generație, drumul spre dreptate, spre progres, spre o viață mai bună, liberă și demnă. »

Partidul Comunist Român, ale cărui obiective programatice au fost subordonate, încă de la făurirea sa, în mai 1921, intereselor fundamentale ale poporului, a militat împotriva exploatării și asupririi, pentru unirea forțelor democratice, antifasciste și anti-războinice în apărarea unității, independenței și integrității statului național unitar, amenințat de politica fascistă, revizionistă și revanșardă. O edificatoare expresie a voinței poporului român de a apăra victoria istorică din anul 1918 au constituit-o, în cel de-al patrulea deceniu al secolului nostru, puternicele bătălii desfășurate sub steagul atotbiruitor al partidului comunist, împotriva asupririi, a pericolului fascist și revizionist, pentru salvarea unității naționale, care au culminat cu marea demonstrație patriotică, antifascistă și antirăzboinică de la 1 Mai 1939, cu un puternic ecou internațional.

Actul demnității naționale din august 1944 a pus jaloanele unei ere noi în istoria patriei, a deschis calea împlinirii idealurilor și năzuințelor de libertate ale poporului român, a cuceririi depline a independenței și suveranității naționale, a afirmării României ca țară liberă și demnă în lumea contemporană. Pe drumul deschis la 23 August 1944, marcat decisiv de cucerirea întregii puteri politice și de biruința deplină și definitivă a noii orînduiri, libertatea, independența, unitatea și forța creatoare, trăsături fundamentale ale națiunii române, au fost ridicate la cota cea mai înaltă în epoca de glorie pe care o străbatem de la Congresul al IX-lea al Partidului.

Mircea MUȘAT

«UNIREA—NAȚIUNEA A FĂCUT-O»

Nicolae BĂLCESCU

Emblema țării române unite sub scopul lui Mihai Viteazul (modernizare).
Emblema Comitetului Național Român din Transilvania la 1848.

Pamflet și Revoluție

DESCOPERIREA UNEI SCRIERI INEDITE a lui Nicolae Bălcescu, în faza actuală a exegezei, este un eveniment rar, care merită oricum a fi consemnat. Semnificația este îndoită în cazul de față, când opera nou ieșită la lumină pune într-o perspectivă inedită însăși substanța metodologiei sale literare. Este prima dată când ne întâlnim cu un pamflet scris de condeiful sensibil al autorului *Istoriei românilor sub Mihai Voievod Viteazul*, ancorat îndeobște între poezie științifică și efuziune sentimentală. Șocul devine cu atât mai puternic dacă se ia seama la tonul deosebit de tare, sfichiuitor, al acestui scurt articol intitulat *Refutația discursului Preasfinției sale părintelui mitropolitul*. Constatarea dură și lineară («*Tilharii ți nesocoteau răbdarea...*») alternează incitant cu sublinierea stării paradoxale («*Protectorii, în marea lor*

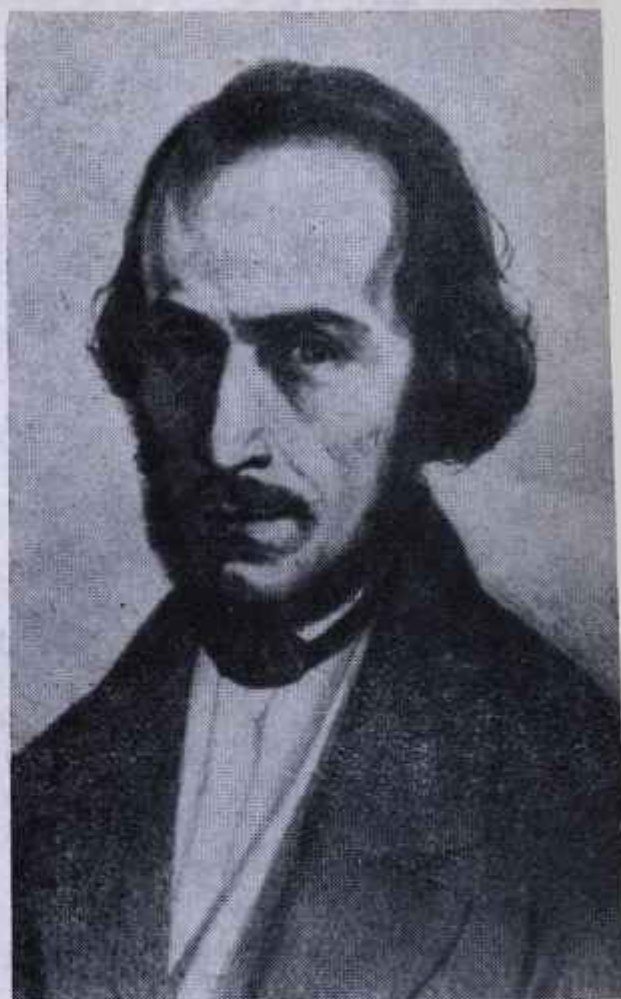
compătimire, ne sugrumă și ne cere încă și multu' miri...») sau cu invectiva directă, la om («*Cap al bisericii, ai înaintea-ți pe Hristos, sfânta lui lege!*»). Întregul text sugerează o încordare psihică și nervoasă la care plesnește și oțelul. O tensiune însă familiară celui care cunoaște combustia de incendiu rar a scrierilor elaborate de liderii Revoluției române de la 1848. Sentimentul de încordare pe muchia imposibilului este starea permanentă a *Discursului de la Blaj* al lui Simion Bărnuțiu, ale cărui elemente de pamflet rămân încă tentante pentru cercetătorul tehnicilor literare. Pamflete puternice sînt, într-o bună măsură, cele mai cunoscute manifeste și proclamații revoluționare, fie ele din Țara Românească, Transilvania sau Moldova. Textul care lovește era mai mult decît firesc să intre în metodologia politică a momen-

tului, cind arma cea mai tăioasă trebuia să fie și cea mai îndrăgită. Dar nici unul din cîte cunoaștem a se fi elaborat la 1848 nu întru-nește, în armonia sa. Tatlele elemente definitorii pentru un pamflet poliucio-literar, ca acest interesant articol, despre care abia de acum se va vorbi în ansamblul operei lui Nicolae Bălcescu. Marele condeier militant este departe de a se dezminți aici, dimpotrivă, torsionile dramatice la care a fost supusă Revoluția din Țara Românească în septembrie 1848 li stimulează talentul, energia, furia chiar.

A doua intervenție turcească pentru înăbușirea revoluției s-a soldat cu baia de sînge din Dealul Spirii, la 13 septembrie 1848. În 2 octombrie, puterea suverană s-a întilnit la București cu puterea protectoare, prin intrarea trupelor conduse de generalul Lüders în capitală. O zi mai tîrziu, în 3 octombrie, la biserica Sărindar se celebra un *Te deum* în onoarea noilor veniți, după un tipic ce nu constituia o noutate. Aici și-a jucat însă un nou act al rolului său malefic marele coșcar ortodox al întregii veri de la București, mitropolitul Neofit al Ungrovlahiei.

Avea în acel moment privilegiul unicei autorități cu care puterile străine erau dispuse să stea de vorbă, fie că se întru-chipau în persoana lui Fuad Efendi, fie în a lui Duhamel sau Lüders. La Sărindar, bătrînul cameleon politic își dă definitiv arama pe față, într-o cuvîntare de tristă faimă, ținută în prezența celor ce tocmai ocupaseră țara. El deplînge cu desăvîrșită ipocrizie «tulburările» din ultima vreme, reducîndu-le la o schemă minimalizatoare: a) «un duh de anarhie» i-a tîrît pe cîtiva exaltați la fapte necugetate și b) partea «binecugătoare» a țării a rămas fidelă *Regulamentului organic*. Încheia arătîndu-și bucuria pentru intrarea trupelor rusești în țară.

Nicolae Bălcescu a putut lua cunoștință de textul discursului lui Neofit la Sibiu, unde se afla probabil încă de pe la mijlocul lunii noiembrie 1848, după cunoscutele avataruri ale arestării, exilului și eliberării din 14/26 octombrie. „*Vestitorul românesc*“, unde cuvîntarea apăruse la paginile 285—287, în text paralel francez și românesc, îl va fi căpătat de la membrii Comitetului Național Român, aflați în acel moment în număr mare la Sibiu, și în primul rînd, probabil, de la George Bariț, vechi prieten și editor al scrierilor lui Bălcescu. «*Refutația...*» pare a fi scrisă dintr-un suflu, la primul contact cu infamantul discurs popesc. A folosit cinci colițe duble de hîrtie fină de scrisoare,

de culoare elegant-ocracee, format 19,5×12 cm, din care au rezultat zece foi. Scrisă pe ambele fețe, replica se întinde astfel pe 20 de pagini mici, umplute cu un scris grăbit, litere mari și intervale spațioase între rînduri, așa cum procedează în toate manuscrisele. Scrisul, cu chirilice de tranziție, este însă îngrijit, în pofida faptului că patru din cele 20 de pagini sînt scrise cu cerneală roșie, semn incontestabil al grabei, cînd cerneala neagră i s-a terminat și n-a mai așteptat să-și facă rost de alta (sugerează gestul grăbit al schimbării unei călămări cu alta, într-un birou ponosit și sărăcăcios al Comitetului Național). Scrisul îngrijit trădează incontestabil gîndul lui Bălcescu de a-și tipări această lucrare, gînd încurajat de prezența lui George Bariț, ale cărui foi brașovene își continuau apariția nestingherită încă. Că așa s-au

petrecut lucrurile, o dovedește prezența pamfletului între hîrțile lui George Bariț, unde se află și acum, complet ignorat pînă astăzi, în ms. rom. 970 de la B.A.R., ff. 267 r—276 v.

Pseudonimul *Ion Drapelu*, cu care semnează Bălcescu, a produs un anonimat greu de pătruns, care a rezistat 140 de ani. Bariț nu face nici o însemnare la sfîrșitul acestui manuscris, în contradicție flagrantă cu obiceiul său persistent de a-și adnota orice înscris din uluitoarea sa arhivă, consemnînd de obicei un autor, data scrierii sau observațiile sale succinte. Bariț a păstrat totdeauna o tăcere secretă asupra raporturilor sale cu Bălcescu, pe cît de eficient și îndrăzneț s-a ocupat de difuzarea operei acestuia. Ceva din atmosfera de mister cu orice preț a confrerii legilor stăpînește atitudinea scriitorului ardelean în această relație. Faptul, ca și hățișul greu de pătruns al arhivei barițiene constituie, credem, cauza ineditului încă păstrat în care a zăcut această importantă scriere. Ea n-a fost publicată, evident, căci curba spre declin a Revoluției române l-a avertizat pe redactorul ardelean în acest sens. Am zice însă că nepublicarea a asigurat pînă la urmă integrarea pamfletului *Refuația discursului Preasfinției sale părintelui mitropolitului în familia operelor lui Bălcescu*. Ca redactor la „*Gazeta de Transilvania*” și „*Foaie pentru minte*...”, Bariț n-a păstrat nici un manuscris trecut prin tipografie (obiceiul, salutar, îl va avea mult mai tîrziu, după 1868, ca redactor la „*Transilvania*”). Odată publicat, este îndoialnic că articolul, ascuns sub insolitul pseudonim, ar mai fi atras atenția cercetătorilor, și, deci, stabilirea paternității putea să nu survină niciodată.

Așa, însă, este dincolo de orice îndoială faptul că Nicolae Bălcescu e autorul pamfletului. Scrișul său familiar, cunoscut multor cercetători, constituie întîiul și esențialul atestat. Discuția s-ar și putea opri, de fapt, aici. Vin însă în concurs și alte elemente comune scrișului său, între care izbitorul dezacord între subiect și predicat: «*Protecătorii... ne sugrumă și ne cere încă și mulțumiri!*...» (Correspondența scriitorului abundă în asemenea exemple.) Dar trebuie luat în seamă și un considerent superior, care vine în sprijinul paternității. Cunoaștem în general puterea și fizionomia condeielor noastre de la 1848. Ei bine, nici un alt literat în afara lui Bălcescu nu putea scrie această capodoperă în miniatură, perfectă ca metodă, stil și finalitate.

Peste toate, excepționala pătrundere politică a momentului apostaziei finale în care cade Neofit este a lui Bălcescu și numai a lui. Pornirea împotriva «*protecătorilor*» este de asemenea unică. Astfel că acest rechizitoriu este un preludiv, un element inițial al lucrării pe care și-o va difuza un an și ceva mai tîrziu, la Paris și Londra, *Mémoire relatif à l'intervention russe dans les principautés moldo-valaques (The intervention of Russia in the Danubian principalities)*.

Manuscrisul, în ordine biografică, aruncă o lumină de neprețuit asupra răstimpului de la Sibiu (mijlocul lui noiembrie — mijlocul lui decembrie 1848), cînd, iată, problema revoluției din Țară continua să-l preocupe la modul paroxistic. Hîrtia pe care a scris Bălcescu are în stînga-sus, la fiecare foaie, un antet în pecete seacă. Într-un pătrat cu colțurile tăiate se află, jos, literele BATH, cu o coroană regală deasupra lor. Ceva din acerba sa luptă cu capetele încoronate ale Europei răzbate și din demersul scrișului său. Pe a 17-a față a manuscrisului (numerotată de el, greșit, 16), la începutul celei de-a doua colîțe scrise cu roșu, el străpunge coroana cu o săgeată roșie, de la dreapta spre stînga, exact prin mijlocul transversal al simbolului monarhiei. Nemulțumit, mai trimite o săgeată, mai mică, oblic de la dreapta-sus a coroanei, atingînd acum desenul fără a-l străpunge. Un astfel de joc pe parcursul unei redactări grăbite poate fi un reper psihologic prețios. Bălcescu s-a manifestat și altminteri, la Sibiu, ca un *genus irritabile*, provocîndu-l la duel pe Christian Tell. Starea era propice unei izbucniri pamfletare de proporții. Dealtminteri, în corespondența de după revoluție, tonul tare și accentul dur vor fi la ele acasă în stilul marelui scriitor. Rămînea de demonstrat faptul că sfîrșitul anului 1848 a marcat un moment de noutate și de cotitură în scrișul lui Nicolae Bălcescu. O face cu succes, credem, această mică, dar semnificativă, operă pe care o recomandăm cu bucurie cititorilor și exegetilor.

Ioan CHINDRIȘ

267

*Refutația discursului
 Preasfinției sale
 Părintelui Mitropolitului*

*Două săptămâni întotdeauna
 din 13 octombrie următor
 Eșuând spre adevărul țării*

REFUTAȚIA DISCURSULUI PREASFINȚIEI SALE PĂRINTELUI MITROPOLITUL

După fatala întâmplare din 13 septembrie, cînd Fuat-efendi urmă planului tras de Diuhamel și prefăcu trupele otomane, bravele și înțeleptele trupe împărătești în turme de tilhari, cînd într-un minut poporul, care la nobila și politica purtare a Excelenției sale Suleiman-pașa, a secretarilor Emin-efendi și Tanzîr-efendi, binecuvînta pe suzeranul său, pe marele padișah, începu a se îndoi pentru puțin de sinceritatea otomană, văzînd în noul comisar o purtare cu totul muscălească și în contra intereselor în[altei] Porți, atunci protectorii noștri, aceiași care au protecat și Polonia și Basarabia și care, în marea lor compătimire voiesc să protece toată Europa, acești prea credincioși creștini veniră ca lăcustele în țara românului, își întinse înveninatele aripi supt a căroră umbră intrară toți trădătorii de patrie cu ciocoi lor și în mijlocul acestui cortaj, la 3 octombrie a mers generalul Liuders la biserica Sărindar, ca să aducă mulțumire lui Dumnezeu că și-a mușcat minile și în singele libertății românilor.

Ce scandal! O, doamne!

Tilharii îți nesocoteau răbdarea...

În acea inspirație satanică, cînd altarul d[um]nezeirii se profana, Preasfinția sa părintele mitropolitul Neofit, ca ministru al Celui Preaînalt, după ce binecuvîntă pe lupii staolului național, apoi rosti un discurs în care arată fericirea ce a avut Țara Românească de a fi îmbrăcișată de preacreștina Rosie încă din timpii Ecaterina [sic!] a II-a, în care mai adaogă că soarta țării și-a luat toată îmbunătățirea de la no[u]a reformă introdusă de Rosia de 18 ani încoace și pe care nu are curagiul să o determine în satanicul *Regulament*, temîndu-se ca nu și chiar vreun copil mic să-i aducă aminte că l-a anatematizat.

Preasfinția sa explică mai la vale pricinile celor din urmă tulburări și le reduce aici: « un duh de anarhie a tîrît pe mai mulți răucugetători și pe alte persoane slabe la minte într-o faptă cu totul defăimătoare, că partea binecuvîntătoare a țării a stat strîns lipită cu *Regulamentul organic* și încheie arătînd mulțumirea ce simte țara pentru venirea trupelor rusești.

După ce se roagă ministrul lui Dumnezeu la instrumentul hrăpirii ca să-i ducă smeritele sale bocite până la picioarele tronului Înălțimei sale împăratului Nicolae, care a binevoit a amora și libertatea Țării Românești, mai are curagiul să pretinză că aceste sentimente ale sale și ale unei ticăloase cete de fanarioți și ciocci sunt ale tuturor românilor.

Țara Românească, în dreptul său de autonomie, și-a dat legi, schimbând pe cele vechi ca nepotrivite cu starea de civilizație în care se află astăzi Europa și cu totul contrarii fericirii țării și instituțiilor naționale. Rusia, ca adevărată protectoare, după cum pretinde, trebuia să stăruiască ca aceste legi să fie recunoscute de Sublima Poartă în puterea tractatelor, iar nu această protectoare să vie să calce în picioare tractatele ce trebuia să le apere și să silească pe români, prin puterea baionetelor, la urmarea unei legi care le sapă căderea...

Oare i-a cerut țara protecția, oare românii nu țin minte suferințele ce le-au adus rușii când fanatismul a pus sabia în mina străbunilor noștri, în contra unei nații care astăzi simpatizează cu fericirea noastră, care astăzi ne întinde mână de frate?

Regulamentul, legea satanică și anatemisită, oare nu a fost pusă de protectorii noștri în puterea baionetelor, prin amenințări infame, prin esilul patrioților celor adevărați, care nu voia să o incuviințeze? Ce fericire ne[-a] adus această lege? Apăsarea țaranului, încurajarea tilhărilor în țară, înăbușirea naționalității, p[er]derrea dreptului nostru de autonomie. Protectorii, în marea lor compătimire, ne sugrumă și ne cere [sic!] încă și mulțumiri!...

Poporul român nu a făcut alt, decît [a] aruncat cu dispreț o lege străină, în contra căreia avea dreptul de a protesta, fiind pusă prin violență, o lege care îl înjugase și care în puțin, prin durerea de inimă a muscalilor, trebuia să aducă țării fericita soartă a Basarabiei și a Poloniei, ce se bucură și acum de părinteasca protecție!... Iată revoluția de la 11 iunie, iată pata poporului român! Nu a voit să se vinză: iată crima lui!... A voit să-și fie drepturile neatînse, drepturi asigurate prin tractate ce se par uitate de cabinetul de la Neva. Iată neînjertata lui nerecunoștință!

Cap al bisericii, ai înainte-ți pe Hristos, sfînta lui lege! Ai anatematizat cu crucea în mină legea Tartarului. O, ce scandal! Înaintea aceluiaș[i] templu să proferi anatema naționalității, înaintea aceluiaș[i] templu să binecuvînțezi pe vrăjmașul omenirii și al lui Hristos!... Și încă, fără temere de dreptatea oamenilor, de dreptatea d[um]nezeirii, calomni[e]zi pe poporul român ca conspiratore în contra suzeranului său.

Ai fost în capul poporului care și în mijlocul nenorocirilor cauzate de trădarea sau de greșala noului comisar, tot binecuvînta pe suzeranul său, pe marele padișah Abdul Medgid I-ii. Ai fost în mijlocul deputaților care, chiar în minutele cînd Duihamel vorbea prin glasul lui Fuat, cînd într-o mină cu singeratica legiuire și într-alta cu sabia, cu baionetele amenințătoare ne intimidă în contra dreptului gintelor, deputații protesta[u] în contra aceștii infamii și tot binecuvînta[u] pe sultanul.

Ana Ipătescu

1. *Grasie Domnului, in
 ? pentru a se de astanomis, din
 Oat hys, suimantur uhr cui
 na muntai dte us etapara de ri:
 aihicofe in ugh vafte actei:
 Ie oia, di ur totu uontu pi pe
 piri pi: zpiu di institutia de
 naionane. Si cum lu addepa
 te apstentoua, di ur armu pe
 tindr, pociu in etapriate,
 na astet hru vo sir prunos,
 uste de etekhina. Poate cu an
 trefra spantat hro, iop urari
 de spantatoua, si si uahre
 in, diropu spantat hru si febrile
 si ke capu, di si ihasur
 tu. Poate, upin asti prabianu.*

Sublima Poartă cunoaște constituția noastră, care nu are alt scop decît a scăpa de supt o protecție venită pe neașteptate, o protecție care prin instrumentele sale fanariotice și ciocoiești se silea să răcească inimile românilor și să-i facă vrăjmași suzeranului lor. În trei luni de zile românul și-a cunoscut vrăjmașul comun, el blestemă o protecție care îi hrăpește toate drepturile și, sigur în sinceritatea otomană, speră că frumoasele zile ale nației române nu or să apuie cît timp se va respecta în Europa principiul dreptului și cît timp va mai exista puterea otomană.

Nemulțumit pe atitea calomnii, defaimi constituirea românilor, scularea lor, principiul lor.

Cu Evanghelia într-o mină, cu tractatele noastre în cealaltă, judecă în conștiință, în conștiință de român, de următor al lui Hristos, judecă toate articolele Constituției: nu vei găsi unul care să atace starea noastră politică în relațiile suzeranității Înaltei Porți, peste tot vei afla duhul Evangheliei, peste tot vei vedea dreptatea, frăția, embleme sfinte ale legii lui Hristos, embleme pe care creștinii noștri protectori le-a[u] ștersu cu vîrful sabiei, cum a[u] impuns păgînii pe Fiul Adevărului!

Într-un cuvînt, întreagă Constituția este un extract al Evangheliei aplicat la fericirea românilor, și ministrul dumnezeirii îl blestemă în templu, înaintea creștinilor protectori, blestemă pe dumnezeul pe care-l servă, blestemă sfînta lui lege, pe

care a jurat să o apere și, sperjur, satanic sperjur al lui Hristos, binecuvîntează păgînii neamurilor, binecuvîntează legea întunerecului, pe care singur a anatematizat-o.

Dacă, după cum zici, revoluția românilor a fost fructul unor idei dărăpănătoare, propagate de niște oameni iubitori de anarhie, care a[u] tras în partida lor, prin făgădușeli, pe cîțiva oameni răcugetători, un număr din cei mai simpli nepricepuți din ai capitaliei și săteni, atunci dă-mi voie să te întreb, preasfîntă pîrinte, minoritatea redusă de manifestul Rosiei numai la un prea mic număr de tineri esaltați, cum o definiși într-un număr de cetățeni și săteni? Cetățenii și sătenii români, după cum singur arăți, sunt toți criminali, căci creștina Rosie astfel consideră pe cei ce iubesc Evanghelia, adică dreptatea, frăția. Dă-mi voie să te mai întreb încă: Preasfîntia ta, mitropolit al țării, din care număr te socotești: dintre cei răcugetători, că ai fost în capul Constituției și ai jurat pe dînsa, sau dintre cei mai simpli nepricepători.

Constituția, sau a fost bună sau a fost rea. Bunul e principiul dumnezeirii, răul principiul Tartarului. Să ne închipuim pentru un minut că ea a fost o lege contrarie Evangheliei: oare cînd ai jurat pe dînsa nu ți-ai închipuit că jurai pe legea întunerecului? Oare nu erai creștin și ministru al Celui Preatnalt? Vei zice însă că te-ai silit poporul (poporul, căci minoritatea o desavuezi): ca martir al lui Hristos, trebuia

să mori și să nu juri. Dacă Constituția este legea evanghelică, cu ce conștiință binecuvintezi acum *Regulamentul*, contraria ei legiuire, singeroasa legiuire?... Ai să-ți dai o socoteală aspră și înaintea oamenilor, și înaintea dumnezeirii!...

Îți iei îndrăzneala să zici că simțimentele-ți sunt și ale tuturor românilor, că toți iubesc pe ruși și că toți au stat lipiți cu cele streine legiuri. De ce, dar, se trimit coloane de cazaci în contra creștinilor români ca să-i supue la veche legiuire, lepădată, călcată în picioare de toată țara? De ce se dau atâtea decrete ale caimacamiei ca să se ducă oștiri în contra sâtenilor. Asta este protecția muscalilor? Asta este căldura ce o au românii către dinșii? Dacă venirea rușilor este binecuvintată de români, de ce string și instrumentele de agricultură și chiar topoarele din casele țăranilor? Asta le este siguranța? De ce turcii nu iau și ei niște asemenea precauții?

Cap al bisericii! Ministru al d[um]nezeirii, păstor al românilor, nu călca în picioare Evanghelia, nu călca în picioare naționalitatea compatrioților tăi, naționalitate tăgăduită de cei ce singuri se numesc protectorii noștri! Aruncă-ți căutătura pe paginile istoriei noastre. Vei vedea ca un colos pe un popa Farcaș, care cu sabia în mână a apărât creștinătatea. Vei vedea mai aproape pe mitropolitul Veniamin Costachi, care a murit în urmarea opoziției ce a făcut tiranilor. În sfârșit, ești succesorul mitropolitului Grigorie, care făcând opoziție *Regulamentului*, fu exilat în Rusia de protectorii noștri și omorât prin mașinații streine, efecte triste ale protecției. El, ca adevărat martir, a murit pentru Evanghelie, luptându-se în contra asupritorilor ei, a murit pentru dreptate și lege.

Poporul român cunoaște căldura cu care ai îmbrățișat Constituția. Poporul român a fost mișcat de adevăratele lacrimi ce îți uda[u] obrazii când săvârșeai solemnul jurământ: era impulsia inimii, Hristos vorbea prin glasul ministrului său. Poporul român nu-ți impută alt decît slăbiciunea de caracter. Trebuia să mori ca părinte al poporului, să nu te temi de baionetele vrăjmașilor care te silesc să te faci sperjur di cele sfinte.

Dar poporul român e drept, știe mai întâi că tot ce se face prin siluirea baionetelor e act de violență și că se anulează de sine, că-ți păstrezi viața ca să proferi pentru cea mai din urmă oară anatema infamului *Regulament*, anatema asupritorilor noștri, care nu respectă nici drepturile națiilor, nu respectă nici pe miniștri[ți] dumnezeirii, nici dumnezeirea chiar.

Poporul român știe că și chiar acest discurs este făurit în furcheza despotică rusească — fanariotică și ciocoiască și că rostindu-l, suspinai la orice frăs care modula sclavia României.

Poporul român, în loc să cheme asupra-ți blstemul dumnezeirii, te iartă!...

Ion DRAPELU

— Trapezul Român
sau de vînzare a
bucătăriei domeniului
de iapto
San Ioan de

«UNIREA—NAȚIUNEA A FĂCUT-O»

MEMORIAL DIN EXIL

Al. CHRISTOFI

Vedere a Bucureștiului
la mijlocul secolului
al XIX-lea.

În corespondență cu Christian TELL III

UNA DINTRE CELE MAI AMPLE SCRISORI din corespondența lui Al. Christofi adresată lui Christian Tell, pe care o publicăm în acest număr — în continuarea textelor publicate în nr. 2 și 3/1988 — datează din 11 iunie 1855.

La această dată, în timp ce Războiul Crimeii era în plină desfășurare, în cercul revoluționarilor români exilați în Istanbul se desfășurau discuții aprige în legătură cu soarta patriei și, în acest context, erau rememorate evenimentele de la 1848, precum și încercările recente — eșuate — de reînsoțire a Principatelor în scopul eliberării de sub dominația străină. Erau analizate în aceste discuții mai ales faptele fruntașilor revoluționari, lucrarea lui Heliade, publicată la Paris, în 1851, *Mémoires sur l'histoire de la régénération roumaine*. Cu spiritul ei polemic, cu încercarea autorului de a-și

supraevalua rolul în evenimente, aceasta a stîrnit controverse înverșunate, ducînd la confruntări între participanți; în sfîrșit, în aceste dispute, se puneau în circulație numeroase detalii necunoscute privind desfășurarea revoluției române. Ca și în alte scrisori ale sale, Christofi relatează pe larg observațiile generalului Gh. Magheru privind opiniile lui Heliade asupra desfășurării revoluției și consemnează precizările lui Magheru despre rolul lui însuși în desfășurarea evenimentelor și despre raporturile sale cu alți fruntași revoluționari, ca Heliade, Tell ș.a. Mai mult decît în alte texte, îi vedem aici pe Al. Christofi — cu spiritul său caustic, adesea înveninat — combătînd, sau vînd a corectă nu numai pe Heliade, ci și pe Gh. Magheru, animatorul principal al discuțiilor din cercul exilaților români din Istanbul.

«...esaltația se adăoga în partea mulțimei

1855, iunie 11, Sîmbul

Iubite d. Tell,

Nae*mi-a spus că nu a avut timp a-ș[i] implini misia ce ți ai dat de a pofti pe d[omnul] Magheru să înceteze a mai vorbi, în socoteala d-tale, lucruri ce nu au fost așa. După asta, d[omni] Marin și Apolonie mi-a[u] spus că a[u] vorbit cu d-ta care cunoști altfel multe întimplări din Revoluție, pe care d[omnul] Magheru le povestește din contra.

Astfel, într-o zi, aflindu-ne strinși la d[omnul] Magheru bătrînul¹ eu, d[omnul] Apolonie, Nițu Magheru, Serurie și Peret, care a venit mai tîrziu, d[omnul] Mag[heru] a deschis vorba despre cauză, sau fata lui Chiriac² și eu, cunoscînd mai denainte multe nepotriviri și esajerații în povestirile sale, cu ale altora din actori, ce s[u] giucat aceeași rolă și au fost toți cu toți[i] în toate împregiurările dramei de la '48, m-am inter[s]sat a asculta mai cu luare-aminte vorbele cele mai de căpetenie ale fiecăruia; și iată pe scurt ceea ce s-a zis și de uni[i] și de alți[i].

Totd[e]auna, d[omnul] Magh[eru], combătînd multe neadevăruri scrise și vorbite de d[omnul] Eliad, îl taxa de mincinos; și a proposito asupra celor ce numitul a zis de d-ta, că el ți-a încins sabia sau te-a pus în cariera militară. D[omnul] Magh[eru] ne-a zis că aci l-a oprit scurt pentru că nu este cum zice Eliad și ăst merit și-l atribu[ie]ște d[um]i[s]ale, fiindcă după bătaia de la Băilești³ d-ta erai vameș orlnduit la Vilcan; și ca să ți întărești sau să ți infățișezi hirtuile ispravnicului de la Giurgiu, stolnicul Bălceanu (cărui d[omnul] Magh[eru], după trecerea ce avea la generalul Gheissmar⁴ i-a mijlocit atunci un *conje*), ce se afla cu Saraoli la Cioroi⁵, ai venit aci,

* Precizăm că nu vom repeta explicațiile menționate la textele publicate în nr. 2 și 3 ale revistei. (Aici, de pildă, Nae e Nicolae Pleșoianu).

¹ Gh. Magheru bătrînul, spre deosebire de stîrîul, fiul său (Ghiță).

² Este probabil o expresie de duh cunoscută exilaților, «cauza» fiind comparată aici cu un fapt de care vorbește toată lumea.

³ Bătălia din 27 septembrie 1828, unde trupele turcești au fost înfrînte de cele rusești, cu ajutorul detașamentelor de panduri români. Vezi, în acest sens, și facsimilul publicat în nr. 3(68)1987, p. 11, al acestei reviste.

⁴ Geissmar, generalul rus victorios în bătălia de la Băilești.

⁵ Sat lângă Băilești, unde fusese oprită în prealabil incursiunea turcilor.

O inventariere a tuturor exagerărilor autorului corespondenței în prezentarea opiniilor lui Heliade sau Magheru ni se pare inutilă aici, cită vreme, pe cit posibil, vom face observațiile de rigoare în notele textului. Faptul cel mai important de subliniat, pe lângă bogăția de date noi asupra evenimentelor și generației de la 1848 pe care scrisoarea lui Al. Christofi o aduce, ni se pare a fi încercarea acestuia de a defini revoluția română ca operă colectivă, aparținînd nu unuia sau altuia dintre fruntași, ci unei întregi generații, ca eveniment rezultînd din necesități istorice obiective, din spiritul veacului.

Nicolae ISAR

entuziastă...»

unde, pentru prima oară, te-a[u] văzut și plăcându-i esteriorul d-tale, d[omnul] Ma[gh]heru și d[omnul] Solomon⁶ te-au făcut să intri la panduri, ce făcuse do[u]ăsprezece mii⁷, din porunca lui Gheismar. Acum, d-ta trebuie să știi dacă e cum spune d[omnul] Ma[gh]heru, că după cum a zis d[omnul] Eliad văzurăm că d[omnul] Ma[gh]heru l-a scos de minciună!

Generalul
Gheorghe Magheru.

De aci a început d[omnul] Ma[gh]heru și a urmat povestirea actorilor la nedormire și întrebările mele, după cum urmează.

Asupra unuia din neadevărurile scrise în „Regenerația”⁸ lui Eliad și aproposito că „Magheru și de ar fi voit a se împotrivi Revoluției, nu ar fi putut face nimic”, d[omnul] Ma[gh]heru rezonază că d[omnul] Eliad cînd e vorba de el; și argumentează că D[omniile] V[oastre], în vreme ce d[omniile]-sa, osebit de oameni[i] armați ce avea gata în Craiova, Gorj și Mehedinți, se înțelesese de mult și promisese d[omnului] Maiorescu⁹ că cu două zile înainte o să-l înștiințeze de va fi a se face vreo mișcare, păzindu-se, zice, a li spune tot ce știa. Prin urmare, la 8 iunie, noaptea (Serurie zice că la 7 iunie) a plecat Șiriful din Izlaz; poate că a zăbovit la moșia lui, a răspuns Ma[gh]heru, atunci cînd Șiriful său, Vlădoianul, i-a dat un plic de la D[omniile] V[oastre] pe dată a scris la Craiova d[omnului] Maiorescu, înștiințându-l că Revoluția a început; a scris lui Vodă Bibescu și tot atunci și nepotului Nițu, zice, dîndu-i instrucții de ceea ce trebuia să facă în Bucur[est]i, trimițându-i scrisoarea sigur prin căpitanul poștei de la Prisăceni, de[spre] care îmi spusese altădată că slujea foarte bine, făcîndu-l să creadă că cauza deselor sale mergeri și întoarceri de la Bucur[est]i este pasiunea unui amor ce-l consumă. După un asemenea argument, d[omnul] Ma[gh]heru adaugă că oricare alt cîrmuitor al Romanatului (mai cu seamă d[umnea]lui, se înțelege)¹⁰ de ar fi voit a se împotrivi, cu dorobanții și sătenii acelor două companii necomplete, afirmază că în adevăr toți D[omniile] V[oastre] ați fi murit ca niște bravi și conchide că Revoluția de la Izlaz s-ar fi stîrpit pe loc! că batalionul din Cra-

⁶ Polcovnicul I. Solomon, comandant în 1828 al detașamentelor de panduri români, alături de el aflîndu-se Gh. Magheru.

⁷ Cifra indicată aici vorbește de la sine de contribuția însemnată a voluntarilor români la lupta împotriva turcilor în Războiul din 1828—1829, încheiat cu tratatul de pace de la Adrianopol.

⁸ Vezi *Mémoires sur l'histoire de la régénération roumaine ou sur les événements de 1848 accomplis en Valachie*, Paris, 1851.

⁹ Ion Maiorescu (1811—1864), inspectorul școlilor craiovene, cunoscut participant la Revoluția din 1848, tatăl lui Titu Maiorescu.

¹⁰ Amănuntele date aici, privind rolul pe care cîrmuitorul de Romanat, Gh. Magheru, l-a avut în declanșarea Revoluției, merită să fie reținute, chiar dacă, așa cum observăm ceva mai departe, Al. Christofi respinge nuanța *pro domo* a acestor relatări. Pentru rolul lui Magheru în cursul lunii iunie 1848, vezi, între altele, P. Cernovodeanu, M. Ștefan, *Pe urmele Magherilor*, București, Editura Sport-Turism, 1983, pp. 159—179.

iova (unde, atunci, nu era decît o companie!) s-ar fi împotrivit; şi acel *contre-coup* norocit nu ar fi avut loc în Bucureşti.

Eu am răspuns d[omnului] Magh[eru] că: toate probabilităţile era[u] pentru Revoluţia ce cred că putea isbui şi fără d[omnului] Magh[eru] şi fără d[omnului] Eliad, care, fiecare din ei, desconsiderind o faptă frumoasă colectivă, se sileşte în toate chipurile a falsifica şi a personifica Revoluţia în El; fiindcă toate spiritele, atunci, era[u] inspirate de un bine ce aştepta[m] şi toată lumea spera şi era în nerăbdare a vedea o prefăcere dorită la atîtea suferinţe; pînă şi chiar şi reacţionarii cari, în ameteala lor, pre cit cîştiga[u] în demoralizaţie, pe atît esaltaţia se adăoga în partea mulţimei entuziastă, şi nu trebuia să se arate decît un singur om! ¹¹

Aşadar, pre cit omul cuminte trebuie a se cunoaşte bine pe sine, cu atît este de neapărat să ştie şi cu cine are a face, ca să nu facă un *fiasco* sau să se păcălească; şi adecă, că *başi-buzucii* ¹² de dorobanţi, de atunci, formaţi supt abuzurile ciocoilor de cîrmuitori depravaţi (în contra cărora mai lesne s-ar fi putut scula), ca Nicu Manu, spre pildă, care numai într-un an a luat din acel judeţ nu ştiu cite mii de galbeni, după chiar spusele d[omnului] Magheru; ţin ca să se ştie desigur şi pozitiv că asemenea dorobanţi în particular şi oameni în genere nu ar fi putut suferi niciodată să dea pept, nici ochi[i] măcar, cu nişte soldaţi formaţi, administraţi şi comandaţi ca aceia care s-au sculat la Izlaz ¹³. Incît pentru săteni singur d[omnului] Magh[eru] o spuse mai tîrziu că ar fi tulit-o pe dată.

Cu toate aceste rezonane şi probabilităţi însă, trebuie a fi cineva foarte cercomspect să hotărască aşa lesne despre viitor; şi cu atît mai mult conchid şi zic că: şi d[omnului] Eliad şi d[omnului] Magh[eru] fac rău, din lipsă de rezonament îndrăsnesc a zice, şi greşesc foarte mult de a afirma ceea ce s-ar fi putut întîmpla cînd niciunul, [nici] altul nu ar fi luat parte în Revoluţia de la 1848. Ce frumoaşă e modestia! Ferice de cel care o posedă şi vai de acela [cărui]a îi lipseşte, şi care pe lingă o vanitate îşi eclipsează oricare alt merit va mai avea! Trebuie să se convingă cineva că cu gogoşi de tufă nu se roşesc ouă, ci, din contra, că modestia face ca adevărul, curînd sau mai tîrziu, să iese la lumină. Astea sunt efectele lipsei în societate de educaţie pozitivă şi a exemplului ce trebuie ca guvernul să fie model! ¹⁴

D. Mag[heru] ne-a spus că la 1-iu mai 1848, fiind la Giurgiu, s-a înţeles cu d-ta despre această mişcare, zicîndu-ţi că poţi conta pe el. Te-a rugat numai, ca prudent se înţelege, a păzi cea mai mare taină, spre a putea profita, pentru binele comun, de încrederea şi misia ce îi dedese Vodă Bibescu, a organiza panduri[i], pe faţă însă puteai vorbi rău de dînsul.

Aproposito de sistema şi tactica d[omnului] Eliad şi a altora, de a nu spune colegilor săi ceea ce gîndeşte! Spusesem d[omnului] Magh[eru] neîncrederea ce v-a insuflat el pînă a se clara odată. Şi la înţelegerea ce am auzit acum pentru prima oară că a avut cu d-ta la Giurgiu, l-am întrebat: «Care, dar, a fost cauza unei asemenea neîncredere?» — «Nu ştiu», zice, şi mai tîrziu a adăogat: «Am bănuir că poate să fie istoria lui Radu Roset cu scrisoarea lui Tell ce se auzise că s-a prins de el». Şi urmînd cu amăruntul istoriei, după obiceiul d[omnului] Magh[eru] de a nu mai da rînd şi altuia, a spus că: în Caracal vă mefiaţi toţi de dînsul, ceea ce nu îi făcea plăcere (şi pentru care pînă astăzi încă nu cunoaşte cauza spre a se îndrepta!) fiindcă la masa ce vă pregătise a mers numai d[omnului] Eliad. Şi la plecare-vă v-a spus că o să vă

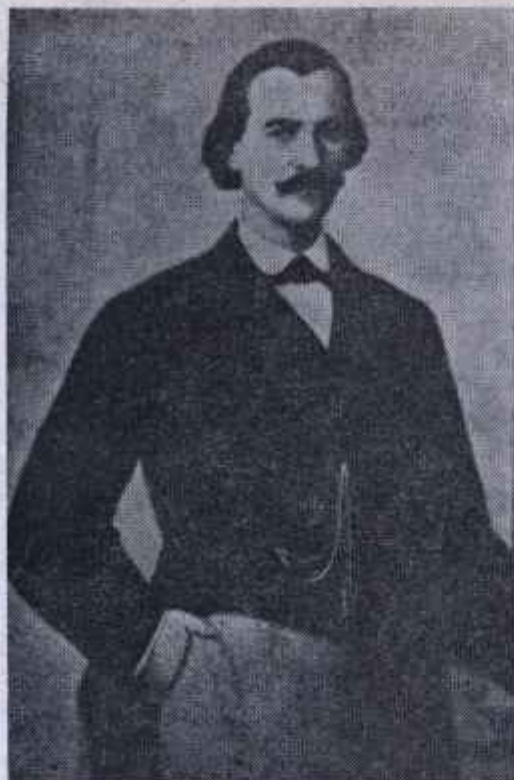
¹¹ Chiar aparţinînd unui revoluţionar ca Al. Christofi, cu un rol mai modest în evenimentele de la 1848, merită reţinută această remarcabilă definire a Revoluţiei române, care ne aminteşte de viziunea lui Nicolae Bălcescu.

¹² *Baş-buzuci* — soldaţi devastatori (figurativ — *turci*).

¹³ Este aceasta o apreciere aparţinînd în primul rînd lui Christofi, nu lui Magheru.

¹⁴ Cum vom vedea şi mai departe, voind a combate nu numai tendinţa lui Heliado, dar şi pe a lui Magheru, de a-şi supraevalua propriul rol în Revoluţie, Al. Christofi face elogiul modestiei ca trăsătură umană, textul merînd să reţină atenţia şi sub raportul interesului literar.

Gheorghe Magheru
și Christian Tell.

ajungă după urmă; « nevoind, zice, a le spune cauza de ce nu am plecat cu dinșii, și asta era ca să nu li descurajez, așteptind ca să se strângă toți dorobanții ». Despre concluzia ce trebuie trasă, [zice], asta e treaba colegilor săi.

Mie, însă, trebuie să-mi fie iertat a aplica aci vorba popii: asta nu vine la cădelniță! O fi ce zice d[omnul] Magh[eru], pentru că a dovedit-o, declarindu-se pentru Revoluție; dar asemenea ideii sau încurajeri eu nu aprobez niciodată. Și ar fi prea naiv să creadă cineva că o asemenea conduită [l-ar] ** încurajia, și nu din contra, că tocmai astfel și în adevăr, l[ar] descuragea și însufla o neîncredere meritată, dovedind [că nu] este sincer sau de bună credință. Pe urmă, și din alt punct de vedere, niște oameni hotărâți mai de nainte, cari s-a[u] sculat fără a conta desigur pe d[omnul] Magheru, avea[u] oare trebuință de asemenea încurajare? Este dar iertat cuiva să-și închipuiască că oricare altul ar fi voit să vă joace un renghiu, ce altă conduită mai nemeritată ar fi putut ține? decît să veniți la masă și să vă lege bine! Nu știu cine poate nega probabilitatea unui asemenea ipotez! Nu știu ce gînd a avut d[omnul] Magh[eru], care, în fine, a fost pentru Revoluție și cu Revoluția; știu că conduita sa echivocă pînă aci a meritat toată mefiența d[omnilor] V[oastre] de atunci. ¹⁵

D. Magh[eru] îmi spusese mai de multe ori că la 10 iunie, a do[ru]a zi după scularea D[omniei] V[oastre] la Izlaz, în faptul zilei, a intrat în tabăra D[omniei] V[oastre] fără să fie poprit de nimeni și v-a găsit pe toți culcați; și după ce v-ați deșteptat erați toți înspăimîntați de frică. Acum, față cu toți, la întrebarea mea, a repetat că

** loc rupt.

¹⁵ De fapt, Christofi recunoaște rolul important al lui Magheru în Revoluție; cit privește discreția celui din urmă, « conduita sa echivocă » de pînă la data declanșării Revoluției — aici în discuție —, aceasta era firească, el fiind cîrmuitor de Romani; totodată era necesară tocmai pentru a asigura succesul hotărîrilor luate.

venise în trăsură cu 10—15 dorobanți călări, și cunoscându-l că este d[omnul] cirmuitor a intrat în tabără D[omniilor] V[oastre] fără a-l popri cineva (astfel precum trecea[u] oamenii[i] pe drumul mare din tabără d[omnului] Magheru de la Troianu; și când am mers noi nu avea, belea, noaptea, o caraulă, de formă cel puțin!), că d-ta erai culcat cu capul pe cot, aveai un ciubuc aproape și nu știe dacă dormeai; Pleșoianul, zice, era deștept; ceilalți dormeau[u], și după ce se deșteptară, toți rămaseră înspăimântați de frică! « Frică de d-ta, cu 15 dorobanți? » « Se vede, zice, și d. Serurie singur spuse acum, că în tabără nimeni nu era sigur de mine ». « Eu ți-am spus asta, am răspuns d[omnului] Magh[eru], și altă dată, în altă împregiurare; și aproposito de neadevărurile d[omnului] Eliad, pe care le combați d-ta, ți-am spus că oamenii[i] loiali și sinceri, în favorul adevărului, trebuie să se mărturisească după cum a fost și chiar pe cînd este în dezavantagiul lor ».

« Proastă tabără ai avut, iau îndrăzneala, d[omnule] Serurie », zic. Atunci, Serurie a spus că el te-a înștiințat pe d-ta de sosirea Magherului; d-ta ai răspuns « să intre » și după asta Magheru a intrat în tabără. « Nu ții minte, d[omnule] Serurie, și ai uitat! » i-a răspuns d[omnul] Magheru.

Pleșoianul, cit a zăbovit aici, în 3 zile, mi-a citit parte din memoarul său ¹⁶, unde zice: « fiind înștiințat de sosirea Magherului, am dat ordine să-l lase a intra, și după asta iată că îl văd în tabără ». Pe urmă, că: « Vasilache Arcescu ce venise mai denainte în tabără ne-a spus că Magheru nu crede a fi cu Revoluția, pe care ar fi aprobat-o numai în luna lui august ».

O altă nepotrivire și contradicere, din cele mai frapante, este istoria fugii D[omniilor] V[oastre] de la 29 iunie ¹⁷, și mai cu seamă, împregiurările de la Rucăr și Dragoslave, după cum urmează:

1. D[omnul] Magheru îmi spusese că după multe nereguli ce ați avut în drumul ăsta, în fine, dedeserăți supt îngrijirea și comanda lui, și d-ta ai fost cel dintîi care ai propus și ai priimit asta! Pe urmă, tocmai d-ta, cu d[omnul] N[icolae] Goleacu pleaserăți cu trăsura și vă depărtați cînd, zărindu-vă, Magh[eru] s-a repezit cu calul și poprindu-vă aproape de un crîng, v-a zis: « De ce ați plecat nainte, voiți să fiți omorîți? » Asta a zis-o așa, și în adevăr că în acele tufe era[u] dorobanți ascunși ca să vă plîdească calea.

2. Că: cînd s-a întors de la țigani, pe care îi făcuse a fi în partea D[omniei] V[oastre], a aflat că în lipsa lui dedese 300 ₰ și ăști bani s-a[u] numărat de d-ta priimitorului, și d[omnia] sa neaprobînd i s-a supt singele în cap de necaz, că după cele ce făcuse cu țigani[i] puteați scăpa și evita rușinea asta.

3. Că: cu zece sau 15 de ai D[omniilor] V[oastre] între cari era și nepotu, zice, s-a dus la Dragoslave, și trecînd pînă două cete de 50—60 [de] plăieși armați, cari se cam împotriveau, pe cînd oficerul striga că nu cunoaște de șef decît pe Odobescu; cu voie sau fără voie, cam împingînd pe Evdochimof ce era cu șiriful, a[u] izbutit să intre cu toți[i] în camera unde nevasta și copiii[i], speriați, începuseră a țipa. Pe dată i-a luat sabia, a silit pe acest oficer să poruncească la plăieși să lapede armele și pe urmă l-a arestat. După asta a pus pe plăieși și au giurat pe Constituție, i-a dat supt comandă acelor 15 oficeri și, în fine, v-a trimis știre că puteți veni la Dragoslave, fără nici o grijă.

Altădată, însă, față de toți de mai sus, d[omnul] Magh[eru] s-a cam deosebit în povestirea lui în cele ce urmează: că el a fost față numai la chibzuirea ce s-a priimit de toți a se da acei 300 ₰ (vi se cerea o mie) spre a evita orce întîmplare rea;

¹⁶ Este vorba de textul publicat în vremea din urmă de ilustra cercetătoare Cornelia Bodea, *Curentele și opinii în stînul emigranților de la 1848. Memoriile colonelului N. Pleșoianu*, în *Acta Musei „N. Bălcescu”*, 1970—1971.

¹⁷ Cum se știe, la această dată, în urma zvonului lansat de reacțiune, că o armată țaristă intrase în Moldova, cu intenția de a înainta spre București, derutați, membrii guvernului provizoriu au hotărît să părăsească Capitala, refugiindu-se la Rucăr.

dar cind s-a[u] numărat bani[i] nu a fost [de] față. Astfel a zis Intli, și după ce și-a mai luat seama, a adăugat că i se pare că a fost față cind d-ta ai numărat bani[i], dar nu ține minte bine dacă a fost sau nu a fost! Se vede curat că nu e sigur nimic din cele ce spune!

Rugind pe Nițu să spuie și el ce știe, și dacă a fost în acei 15 oficeri la Dragoslave cu D[omnul] Magh[eru], cind a arestat pe oficerul punctului, ne-a zis că: el crede că a fost, dar nu ține minte: poate să fi fost, zice, poate să nu fi fost! Mi-a plăcut mie un asemenea răspuns, asemuit cu al bătrînului, fiindcă te scapă de orice ambara și te lasă fără cuvînt! D. Magh[eru] i-a răspuns: «Ai fost nepoate, dar ai uitat!»

Asupra acestii întîmplări, Pleș[oianu] mi-a spus că nu știe nimic din cele ce aude povestind d[omnul] Magh[eru]; știe numai: 1. că cei 300 ₘ s-au dat de Tell Magherului și acesta i-a numărat priimitorului; 2. că: cind ați mers la Dragoslave, nuvela de întoarcerea guvernului revoluționar la Bucur[ești] vă venise cu citeva ore mai nainte, în Rucăr; — și al 3-lea: că după ce doi din D[omniile] V[oastre] s-au pornit la Bucur[ești] ceilalți ați mers la Dragoslave, întovărășiți de oficerul acelu punct.

D[omnul] Serurie a spus iar că știe sigur că mai Intli Evdochimof a venit la Rucăr, unde vă aflați, și d-ta l-ai dat supt privegherea lui și a lui Zalic; și de aci împreună cu dînsul ați mers la Dragoslave, unde, *par excès de politesse* (vorba unui fanariot de aici), voind să îți ție calul, d-ta ai zis acestui oficer: «Să înceteze a mai fi ciocoi». «Te înșeli și ai uitat», a răspuns d[omnul] Magh[eru] lui Serurie.

Pe lingă niște asemenea mari nepotriviri și falsificații în privința cauzei, adăugîndu-se și în particular o conduită fără tact, lipsită de cele dintîi cuviințe și datorii în societate, ce opinie urmează a-și forma cineva de un asemenea individ, și mai cu seamă căuzașii, ce pretinde a [le] fi șef, și al oștîrei regulate chiar!¹⁸

Iată, pe scurt și din experiență, indiscrețiunile, ideile, pretențiile și rezonamentele d[omnului] Magheru:

I. Calomnia d[omnului] Ghica asupra lui Tell și Eliad, scrisă în jurnalul Constantinopolului de la 19 genarie 1854¹⁹, la început d[omnul] Magh[eru] o aproba, zicînd că Ghica a trebuit să se apere: și după ce a p[er]dut iluziile de dînsul a zis că știe pe Ghica ce poamă este. Mai înțelege ceva de poți!

II. Odată m-a pus să rad cu briceagul un cuvînt dintr-o scrisoare a lui Omer către dînsul și să pui altul (că în sine nu era nimic, și se cunoștea că este greșală a scriitorului): i-am spus cu politețe că asta nu se face.

III. Pe lingă niște nuvele venite din Bucur[ești] lui Polich[ronie] ce voia să le dea la turci, m-a pune să adaog și alte[le] ce nu exista[u] zicînd că i-a scris fiu-său, Ghiță, din Bucur[ești], că partida națională a propus lui Vodă de a mări cadrele oștîrei și a orîndui șef al miliției pe Magheru, pe care guvernul turc l-a chemat la Constantinople. Ce pretenții baroase!

IV. Într-o discuție ce aveam cu Peret[re] asupra religiilor, d[omnul] Magh[eru] (care poate să fie tare numai pentru memoarele ce dă la turci!) mi-a zis că în țară m-ar trimite la minăstire! Poftim vorbă a unui om care cere să vorbească cu ambasadorii și să tracteze despre cauză! Gîndește acum, ce trebuie să fi fost cind Canning

¹⁸ Merită să fie reținute, după opinia noastră, și aceste amănunte privind «istoria fugei» din Bucur[ești], la Rucăr, a fruntașilor revoluționari, chiar dacă Christofi, ca și în cazul altor relatări ale Magherului, găsește inexactități sau contradicții, ba chiar îl acuză pe acesta, cum observăm, de «lipsă de tact» și de educație!

¹⁹ Este vorba de un articol scris de I. Ghica, în „Jurnal de Constantinople”, în care viitorul guvernator al insulei Samos, atacînd pe ceilalți fruntași revoluționari, se desolidarizează de felurile «socialiste» ale Revoluției; este un articol publicat anonim, neidentificat și necomentat pînă acum în literatura de specialitate, pe al cărui autor însă, la data apariției, confrății — între care pictorul revoluționar Barbu Iscovescu — l-au depistat ușor. Vezi asupra acestui articol și N. Isar, *Ultimii ani din viața pictorului Barbu Iscovescu. Contribuții documentare* (I), în „Revista muzeelor și monumentelor”, Muzee, 1987, nr. 4, p. 71. (Vezi, însă, și Ion Ghica — *Scrisori către V. Alecsandri*, cap. Căpitanu Laurent — n.r.)

după spusa lui Marin, a zis d[omnului] Magh[eru]: «*Oubliez-vous que vous êtes devant l'ambassadeur de Sa Majesté la Reine d'Angleterre?*»²⁰

V. Altădată, [mi-a zis] că am îmbătrânit copil. «Dacă îți place, aici nu e cu de-a sila!»²¹

VI. Altădată iar, că prea m-am franțozit. Și tocmai eu îi spuneam că e rușinos să dea turcilor niște nuvele traduse de mine în franț[uzeste]; atunci însă, ca și acum, fugea[u] toți de dînsul, și nu avea cine să îi scrie; și d. Mălinescu se muta pe ascuns și tot nu putea scăpa de dînsul, că îl găsea oriunde ar fi fost.²²

VII. Nițu spunea că părintele Șapcă, neavînd de cheltuială în Rusciuc, s-a dus cu dînsul la Giurgiu să roage pe cîrmuitorul, d[omnului] Văleanu, a-l împrumuta cu 10 ₮, și acesta, după ce l-a priimit foarte aspru, i-a zis: «Ce cauți, nu știi că nu poți veni aici?» «Nu am venit să șez aici, i-a răspuns părintele; foamea, zice, scoate pe om din casă și nevoia îl face să intre în codru.» «Ești obraznic, i-a zis d[omnului] Văleanu, și a vrut să[-]i dea un galben, pe care nu i l-a priimit. Părintele în înscrisul său de împrumutare zicea că dacă nu îi va plăti el, îi va plăti or d[omnului] Pleș[oianu] sau d[omnului] Șt[efan] Golesecu.

Asupra expresiei «*obraznic*», am zis că: de va fi cum spune Nițu, conduita d[omnului] Văleanu este mojicească, mai cu seamă ca autoritate, ce trebuie să fie model de politeță, cîvîință, modestie și toleranță, dînd exemplu de dreptate și severitate fără barbarie. D[omnului] Magh[eru] a zis că și el *tot așa ar fi făcut*. Și atunci tot mojicie ar fi fost, am repetat. Aici și aprobează fără sfială asemenea barbarii; dar, boier mare, cum ți-ar mai bate din picior, ca Costache Ghica? Frați căuzași ce voiau a regenera o nație! Ce păcate!

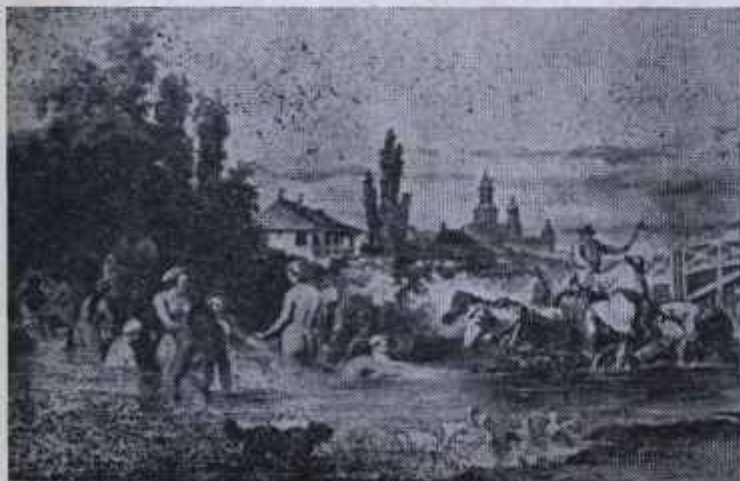
VIII. Odată d. Magh[eru] îmi dă o copie după o scrisoare ce a făcut lui Vodă Știrbei în pricina lui Miltiad²³, zicîndu-mi: «Trimite aceasta, ca din partea d-tale, lui Șt[efan] Golesecu, ca să o tipărească în socoteala mea, fără a spune că ți-am dat-o

²⁰ «*Uitați că vă găsiți în fața ambasadorului majestății sale regina Angliei?*» (fr.).

²¹ Cum se vede, și ironiile adresate de Magheru lui Christofi — nu lipsite de o anumită savoare — își meritau locul în corespondența celui din urmă, adresată lui Chr. Tell, de la Istanbul la Smirna.

²² Despre această «*tortură*» a unor confrăți exilați de a scrie sub dictarea lui Magheru — scrisori sau memorii — găsim numeroase referințe în corespondența lui Christofi, ele oferindu-ne o imagine pitorească a firii frunțului pașoptist.

²³ Este vorba de un anumit incident prilejuit de moartea pictorului B. Iscovescu — în noiembrie 1854 —, cînd agentul Țării Românești la Istanbul, Miltiade Aristarhi, a încercat în mod abuziv să intre în posesia bunurilor răposatului (între altele, tablouri), ceea ce a stîrnit indignarea prietenilor pictorului, între care se numărau generalul Gh. Magheru și maiorul Al. Christofi.

[illegible]

eu. » « De ce? » zice. « E mai bine așa », zice. « O fi! dar eu nu mă compromit, și nimeni nu poate cheltui fără a fi scri[e] d-ta, și e bine, zisei, ti mai frumos să o trimiți d-ta și d-a dreptul! » și i-am dat acea copie. Încrede-te acum pe vorba unei asemenea sistemi de om; ba și cu înscris tot nu faci treabă!

IX. D. Mălinescu era plin în git sătul de d[omnul] Magh[eru] și zicea că cu o mie # pe lună tot nu ar putea fi scriitorul lui. Trei zile numai a șezut în casă cu d[omnul] Magh[eru]. Și eu care nu cunoașteam nici pe unul, nici pe altul, mi se părea ciudat asta; pe urmă, descriindu-mi ce conduită a avut Magh[eru] cu d[omnul], nu am putut ca să nu îi dau dreptate. Gindește: *să propui Mălinescului a ti da 10 lei pe zi drept cele ce va fi trebuință de scris!* Ce bădărănie! Fiindcă d[omnul] Mălinescu nu umbla în placul d[omnului] Magh[eru] acesta a zis către mine, când era vorba că frați[i] suzerani prea sunt nevoiași și nu-și cunosc bine interesele: « Să vedem, zice, dacă e legitim ceea ce cere Mălinescu! » Cât pentru asta nu e treaba noastră, și oameni ca Mălinescu știu foarte bine ce trebuie să ceară. După ce Mălinescu a izbutit și l-a văzut cu uniforma a început altfel treaba: « Ce bine ti stă Mălin[escului] uniformă! » — Ziceai, odată, să vezi dacă e legitim ceea ce cere, și-l povățuiui a merge mai bine în țară! » « Înții zicea că o să se ducă la turci sau la franț[uzi] ca simplu soldat; dar acum e alta, maior e altă poziție! ». Poftim: invidie ca să nu ajungi acolo, și, pe urmă, frate de cruce! I-am spus de mai multe ori și cu toată sinceritatea că finul atunci se înșală mai rău când se crede mai fin decât alții, cel puțin, așa zice cartea. Dar nu înțelege nimic și sunt vorbe pierdute! ²⁴

X. Într-o mină și Pereț era chestia: dacă trebuie și este drept ca Pleș[oianu] să ceară de la turci a i se întoarce cheltuiala strapatului²⁵ de două luni în timp de iarnă, ce i s-a pricinuit din cauză că hîrțile turcești, după toate formele, nu au fost valabile. D[omnul] Magheru a răspuns că asta ar fi o speculație, și ne-am desconsidera la turci cu asemenea propoziții. Dacă îți place să rezonezi, să vorbești cu d[omnul] Magh[eru] și o să rămi multumit! Pe toată lumea îndeamnă și povățuiește a intra în țară, dar de Nițu zice că nu e timpul încă, cînd Nițu chiar vrea să intre, fiindcă apucase să ne spuie cum turcii l-au[] dat și pe el pe bete²⁶. D[omnul] Magh[eru]

²⁴ Este neîndoielnică impresia de birfă și colportare pe care o lasă unele din „informările” lui Christofi adresate lui Tell, dar asemenea „birfeli” fac și ele parte din viața cotidiană a emigranților români din Istanbul. În ceea ce-l privește pe Vasile Mălinescu, știrile despre el, în corespondența la care ne referim, sînt deosebit de interesante, atrăgînd atenția, cum am mai subliniat, asupra personalității fruntasului revoluționar moldovean.

⁸⁰ *Strapăt*, de la it. *strapazzo* — osteneală.

²⁰ *A da pe bate* — a da pe brazdă (expr. pop.).

se face protectorul titular, și din gură pune tot la mijloc, și cînd colo, nimic, după cum mi-a[șu] spus d[omnii] Mălinescu, Cernătescu și alți[i]!

De Rozet, și alții, zicea odată: «Ce a pierdut în Revoluție? Și la ce să intre în țară, că noi tot mai avem un petec de pămînt, dar el ce are?» Va să zică patrie are numai acela care are moșie! Ce mizerie! Dar că, față cu răposatul Iscovescu, spunea că la balul lui Baraghi d'Iler, acesta, luîndu-l la braț, l-a prezentat lui Mehmed-Ali pașa și la alți[i]; cînd asta o făcuse însuși răposatul. De aceea oameni[i] se strică, vorba lui Marin, că suntem și noi ciooci; să nu li oprim scurt, precum a oprit Magh[eru] pe Eliad, cînd a zis că asta ți-a încins sabia și nu cellalt!

Aproposito de *speculație*: speculație cred că mai bine s-ar potrivi la 66 mii lei ce d. Magh[eru] i-a luat de la turci drept cheltuielile liotei în care era trecut și Cernătescu, căruia nu i-a dat nimic din ceea ce a cheltuit și el cu drumul pentru cauză; ba încă zicea că se miră de niște povește urite ce dau Cernătescului a cere de la turci mijloace de a putea face călătoria în țară, de unde l-a adus aici fără rezon. Pleșoianu de cîte ori a mers sau a făcut ceva pentru cauză nu a cerut despăgubire; și această speculație avea caracterul de o satisfacție completă, iar nu speculație ca lista d[omnului] Magheru. Speculație iar se poate numi rîndurile de mai jos, adresate d[omnii]lor Golești, și cînd? pe cînd toată frăția venea cum putea la Dunăre pentru cauză²⁷; d. Magh[eru] dorea să aibă două mii #.

* P.S. Scumpi[i] mei amici, trebuie să vă mai spun un adevăr (se vede că spus[e]i] destule pînă la *post-scriptum*!) că tocmai acum de aș fi și chemat, asigurat și de toate (va să zică numai la sigur are obiceiul să meargă!) ce am propus Înaltei Porți, îmi este peste putință a mă ridica de aici, fără un agiutor de bani, cel puțin (că modest este în cereri!) 2000 # necesari pentru oarecare datorii făcute d-astă primăvară și pînă acum și chiar într-această cauză (dar pînă aci cit o mai fi! dă-i bune, că ai către cine!). Mă roșesc destul c-o spun (taman zice turcul), dar nu am ce face (prea bine faci și bravo!) Și această îmi deveni din cauza a doi fanarioți cari ne despozie țara de vreo cîțiva ani încoace». ²⁸ Recomand acest *post-scriptum* d[omnii]lor Golești și mă mir cum de nu a[șu] cunoscut pe dată cu cine au a face!

D[omnii] Magheru tot spune că toate sunt scrise în delele și hîrțile sale, și la timp o să se vadă adevărul. Ce adevăr o mai fi și ăla? Cînd spusese de astăzi nu se potrivește cu zisele de ieri, și într-o povestire numai se contrazice de atîtea ori! Strigă și se incurcă cu poveștile sale de nu-ți mai dă timp să li răspunzi și, în fine, nu înțelege nimic. Asta e tactica d[omnului] Eliad, cu osebire că asta știe carte și are meșteșug. Cu toate acestea, e mult pînă să știi cu cine ai a face!

Îți apusei toate aceste ca să te distrezi nițel, ca omul ce știu că te interesezi a cunoaște mai bine pe oameni, a-ți recapitula trecutul și a analiza și mai bine mobilul faptelor fiecăruia din colegi[i] d[omniei] tale de la '48, spre a putea ieși odată un adevăr pentru istorie și un exemplu pentru viitorime. ²⁹ Încît pentru mine, nu vîd decît niște ambiții vulgare și incapacități frapante ³⁰! Mulțimea însă o să se mai înșele mult timp încă și chiar frăția, care cu toată experiența, nici nu aude, nici nu vede; și dintr-o extremitate cade în alta. Am citit în „*Presse*” un fraz ce mi-a făcut multă întipărire: «*Les plus aveugles dans leur crédulité sont les plus injustes dans leur mécontentement.*» ³¹

²⁷ Este vorba de încercarea de intrare în țară de la începutul anului 1854, cu scopul insurecționării Principatelor.

²⁸ Desigur, este un citat din corespondența lui Magheru, pe care Christofi, pornit cum era, îl reproduce!

²⁹ Autorul corespondenței, cum se vede, avea conștiința necesității reconstituirii evenimentelor de la 1848, în acest sens scriind și el, îndemnînd și pe alții — între care, prietenul său, colonelul N. Pleșoianu — să-și scrie memoriile.

³⁰ Este o apreciere nedreaptă, subiectivă, proprie unui om copleșit de suferințele exilului, o apreciere infirmată de însăși activitatea desfășurată de corespondent în anii exilului.

³¹ «Cei mai orbi în credulițea lor sînt cei mai nedrepi în nemulțuminea lor» (fr.)

Ceea ce mă privește pe mine personalmente este că pe cînd toți români[i] nu mai vrea[u] a fi dragomani[i] d[omnului] Magh[erul], cu toate trebile mele mai interesante, eu mergeam bucuros cu dînsul la turci, pînă cînd, din imprudența mea, am pătît-o cit de bună: «*Que desirez-vous? Voulez-vous qu'on destituer la chancellerie valaque? Vous venez de la part de tous?*» «*Je ne fait pas cela par métier, mais bien par devoir, et qu'est-ce qu'il y a de plus gênereux que d'être l'avocat de malheureux*»³², am răspuns E[xcelenței] Sale Nurredin Bey. Mulțumită d-lui Magheru!

Cînd nu ar fi cea din urmă osteneală și timp pierdut, ai avea tot dreptul să zici că m-am îndreptat, fiindcă am început iar a mă ocupa de cauză și căuzași. Sper că mă voi ține de vorbă și la revedere.

Amicul d-tale,

CHRISTOFI

P.S. Mălinescu a zis Magh[erului] că ar fi făcut bine să stea și să nu iasă din pandurie, de unde ar putea crede cineva că poate să fie ceva, iar pe drumul memora-
relor și al diplomației pe care s-a pus nu li este locul, și să se tragă cît mai curînd. A lăcrimat, dar de surda, că i-a intrat în cap să fie cel puțin șef al oștirii regu-
late cu cadrele mărite!³³ Apoi, Eliad nu are de o sută de ori drept să voiască a fi
domn al țării? dacă Magh[erul] ar merita 1/2, Eliad merită de o sută de ori că
are și știință, cînd asta nu știe să facă niciun fraz și va să treacă de scriitor³⁴.
Iată ce mi s-a întîmplat la o singură scris[oare] ce priimise de la Ghica. Cernătescu
li făcuse un răspuns și Mălinescu, altu[l]. M-a poftit pe mine ca să li scriu cu litere un
răspuns ce a făcut lui Ghica. Și după ce mi l-a cetit, mă întrebă: cum mi se pare?
«*Cît se poate de bun, zic, fiind[că] are cap și coadă*». «*Cînd stau, le nemeresc cite-
odată*», zice. «*Este foarte bine scris*», i-am zis, fiindcă și de nu aș fi știut, tot ar

³² «*Ce doriți? Să fie destituit agentul român? Veniți din partea tuturor?*» «*Eu nu fac aceasta din
profesie, ci din datorie, și ce este oare ceva mai generos decît a te face avocatul celui mai nefericit?*» (fr.)

³³ Referire în primul rînd la proiectul lui Magheru din primăvara anului 1854 de colaborare mili-
tară cu Poarta, în scopul eliberării patriei de trupele străine, generalul urînd a fi numit comandantul
trupelor române.

³⁴ O apreciere a meritelor literare ale lui Heliade în raport cu Magheru o găsim și în alte scri-
sori ale lui Christofi, și ea merită să fie reținută, cel puțin pentru a sublinia starea de spirit a
oamenilor în jurul cărora la această dată — în exil, la Istanbul — trăiau și Heliade, și Magheru!

Vedere panoramică
a portului
Constantinopol.

fi văzut cineva pe Mălinescu în această scriere cu miez. Magh[eru] e în stare să te înșele totdeauna; asta e concluzia ce se poate trage. În pricina lăcrămatului, l-am mai văzut și altădată la Reșid cu istoria lui Miltiad. Dacă asta nu o va face din obiceiul ce era mai înainte, apoi trebuie să fi vie din slăbiciune[a] nervilor. Mi-a fost rușine cînd l-am văzut că umblă să plîngă la Reșid.

Neică Ghiță! Asta e *post-scriptum* la cealaltă scrisoare, ca să te varieze; în casă la Magh[eru] bătrînul, față de d. Apolonie și Serurie, nu țin minte dacă era și Pereț, am cetit Nițului rîndurile ce-mi scrii pentru dînsul în pricina a 400 [de] lei, leașa pe o lună și 1/2 ce ai priimit-o la Șumla, trecîndu-l și pe dînsul în lista celorlalți ofițeri. Și Nițu mi-a zis ca să îți scriu că el nu are nici o rămășiță nepriimită de la turci, fiindcă și-a priimit toți banii și pe toate lunile. Și mi-a explicat și cum: «Cît am fost la Calafat, zice, nu am voit să iau leașă, și după ce am venit la Șumla, Omer m-a întrebat de ce n-am priimit leașă? și zicînd că trebuie să o primesc, a poruncit să mi se dea și am priimit-o pe toate lunile trecute». După ce a intrat și bătrînul Magh[eru] în cameră am întrebat din nou pe Nițu, ca să auză și bătrînul și Nițu a spus tot așa. — Prin urmare, iată cum mi-am împlinit misiia ce mi-ai dat!

La Sf. Const[antin] am fost la Buiuc-deri³⁵, cu Marin și Apol[onie] ca să felicităm pe Polichr[onie] de ziua lui, unde pe dată Marin le-a spus că am plecat de la 7 ore de acasă și acum era o oră după amiază. Ne-a dat o dulceată și Marin s-a dus singur la alt Constantin. După 1/2 oră am plecat și noi de la Polich[ronie] și am mîncat cu 6 lei foarte bine la o circumă, cu Apolonie. La masă omul are chef, mai cu seamă cînd goleşte 1/2 oca de vin; deschizînd vorba de cauză, Apolonie mi-a spus că: «Tocmai acum, zice, o spui, la '48 eram în contra proprietății și a presii libere, dar nu am făcut nimic ca să mă dau de partea revoluționarilor, fiindcă eu făceam pe popor să strige ca să nu plece guvernul la 29». «Făceai tocmai treaba reacționarilor», i-am răspuns; «fiindcă ceilalți care erau [u] pentru guvern strigă[u]: „să plece guvernul“». «Se poate, zice, dar nu știu».

Pe vapor iată și vestitul Marin, supărat foc, zicînd că a întrebat la Polichr[onie] în ce circumă ar fi intrat acei oameni ce a[u] făcut atîta cale numai pentru d-ta, fără să le dai ceva să mînce! Cumnatu[l] lui Polich[ronie] a zis că aici numai dimineața se găsește carne, și Polich[ronie] rîdea după obiceiul său. Marin era și mai necăjit că a uitat, zice, să ia o legătură mare de țiri de la Polichr[onie] ca să-și scoată barem 12 lei ai vaporului. În ziua aceea am cîștigat o experiență mai mult: 1. cu cele aflate de la fratele Apolonie, care negreșit că a fost reacționar³⁶ și 2.: cît de puțin caz face nenea Polich[ronie] de o vizită ca a mea și a fratelui Apolonie și Marin! În vreme ce pentru Ghica, sau alt cocon, ar merge altfel treaba. Lipsă de tact și cuviință!

Am uitat că tot atunci Apolonie mi-a spus că a fost supărat pe d-ta, fiindcă în revoluție prin perifrăzuri i-ai propus să fie spion cu răsplată de bani. A priimit însă, că fără bani o asemenea faptă din partea lui nu ar fi fost spionlic, ci o datorie din cele mai trebuincioase în asemenea împrejurări.

Am văzut în jurnal[ele] Const[antinopolului] că dijmile Smirnei s-au luat la mezat cu prețul îndoit de ceea ce a fost pînă aci; m-aș bucura cînd în viitor, după cum ți-a zis Suleman³⁷, ne-ar da leașa regulat. În Brusa și Chio astăzi o dau bine. Aștept ca Nae să aud că a intrat, s-a așezat și s-a apucat de ceva din cite proiecta el; și după ce își va da părerea, că este bine să intru sau nu, atunci o să fac demarșă de intrat, fiindcă am gînd să mă însor. După ce voi vedea ce face și Serurie, și tocmai cînd va fi sigur de mers în țară, atunci voi ruga pe Fuat³⁸ a trece pe numele d-tale

³⁵ Buiuk-Dere — localitate la cca. 20 km nord-est de Istanbul, locul vilelor ambasadurilor străine.

³⁶ În sensul de partizan al proprietății, altfel N. Apolonie numărlîndu-se printre revoluționarii exilați.

³⁷ Soliman Pașa (Suleiman), cunoscutul înalt comisar al Porții, trimis mai întîi la București în vara anului 1848.

³⁸ Fuad-Pașa (1814—1869), cunoscut om politic turc, înalt comisar al Porții, trimis la București în 1848, după încheierea misiunii lui Suleiman.

lefile noastre. Mai avem timp până atunci, până când ne vom gândi mai bine. Serurie a primit propoziția asta.

Respectele mele d[nei] Tell; multe salutări demoazelor și îmbrățișări finului Ștefan și Alesandru.

Dar Hagi Andrei are de gând a intra în țară, nu s-a mai săturat de turcește. Marin și-a găsit lanțul, era în bagaje. De popa nu știu nimic, trebuie a fi tot la Rușciuc³⁹, cred că și iradea⁴⁰ a trebuit să iasă până acum. Serurie a tras la Beșicțaș, este sănătos și te salută. O să-ți scrie, și el și Apolonie, despre conversația cu Magheru. Sper că ne vom revedea, neică Ghiță.

De la Nae nici-o scrisoare. Ieri priimii prin Magheru o scrisoare de la d[omnul] Ștef[an]⁴¹ din 8 mai, scrie că Suțache⁴² a cerut un comisar turc spre a face o anchetă asupra acuzației ce Știrbei face pentru Suțache, care zice că a luat 10 mii \$ din bani[i] publici. Suțache spune la Paris că sultanul, prin mijlocirea lui Canning, a primit a-i întoarce una din casele părintești sau echivalentul. Pe aici nu s-a auzit nimic, poate însă să fie așa. D[omnul] Ștefan zice că se vede că a fost bine reco[mandat] de Canning la ambasada engleză de aici, și la Canning de Colquhoun⁴³. Zice că se face o armată franceză de 300 mii și o nouă împrumutare de 500 milioane, și pregătiri mari în Franța; și că Magnan⁴⁴ se aude a veni la comandă în Orient. Zice că o să primească prin Smirna broșura Gănescului⁴⁵ și uvrăgiul d[omnului] Elias Regnault⁴⁶ și că broșura lui Eliad *Les agents de la Russie*⁴⁷ a aflat că se tipărește, dar încă nu a ieșit la lumină. Scrie-mi de le-ai primit.

[Urmează o completare în creion]

Vei vedea că te înșeli ca și altădată, despre mine. D-ta mi-ai scris că sunt izmenit și lesne de izmenit. Crede că răspunsul d-tale nu m-a supărat nicidecum, numai iar mai zic că te înșeli rău că eu am pasiune pentru țiitoarea mea. Poci să am milă! iar nu amor, nici pasiune. D-ta ai început și spui că poți să mai începi; că în astfel de chip priimesc cu mulțumire orice discuție, care nu face decît a fi de folos. Dacă e vorba ca să păzim cuviințele pînă a-ți cere scuze că ai scris pe două coale volante, apoi eu nu sunt în stare să fiu atît de exact, fiindcă scriu ce poci și cum poci, de multe ori fără să mă iscălesc... Prin urmare, asemenea scuze nu sunt la locul lor, fiindcă tot ce e prea [mult] nu e bine.

[Bibl. Academiei R. S. România, Serv. Mas., Coreop. S. ¹³⁽⁷⁸⁾
c]

³⁹ Este vorba de Radu Șapcă.

⁴⁰ Iradea — hotărîre, decret al sultanului (turc.)

⁴¹ Ștefan Goleșcu (1809—1874).

⁴² Constantin Șușu (Suțache) (1804—1882): vișier, amintit la această dată și în corespondența lui Heliade (Vezi, de pildă, Ion Heliade-Rădulescu, *Scrisori și acte*, ediție de G. Potra, Editura „Minerva”, București, 1972, p. 345).

⁴³ Consul al Angliei în Țara Românească.

⁴⁴ Bernard-Pierre Magnan (1791—1865), mareșal al Franței cu roluri politico-militare majore în timpul Războiului Crimeii.

⁴⁵ Vezi G. Gănescu, *La Valachie depuis 1830 jusqu'à ce jour. Son avenir*, Bruxelles, 1855.

⁴⁶ El. Regnault, *Histoire politique et sociale des Principautés danubiennes*, Paris, 1855.

⁴⁷ Nu apăruse broșura cu acest titlu, dar exista și circula o altă broșură a lui Heliade, condamnată politica țaristă în Principata, *Le protectorat du Czar ou la Roumanie et la Russie*, Paris, 1850.

«UNIREA—NAȚIUNEA A FĂCUT-O»

I. SLAVICI, V. LUCACIU, O. GOGA ș.a.

Vizita generalului Berthelot la Sibiu (1 ianuarie 1919).

în dialog cu Septimiu ALBINI

SEMNALAT PÎNĂ ACUM NUMAI INDIRECT: în fapt, doar cu prilejul antologării corespondenței unor prestigioși scriitori români, dialogul epistolar purtat de publicistul transilvănean Septimiu Albini (1861—1919) la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul veacului al XX-lea cu personalități, cel mai adesea, remarcabile ale frîmintatei epoci în care era pregătită Marea Unire își cere de mult timp apreciată valoarea. Selectate cu parcimonie în grupajul alăturat, scrisorile acestui mozaic schimb de opinii reflectă complexitatea problemelor politice și culturale specifice unui climat de un tulburător dramatism în care dirza și devotata lucrare patriotică a românilor de pe amîndouă versantele Carpaților a deschis drum de împlinire a actului de o cardinală importanță națională de la 1 Decembrie 1918.

Crescut și format în spiritul dragostei de țară și de neam, în familia notarului Vasile Albini, care, în timpul Revoluției de la 1848, fusese vicetribun în legiunea lui Axente Sever, dobîndind grad de maior, transilvăneanul Septimiu Albini urmărea Facultatea de Litere și Filosofie din Viena în anii 1879—1883. Detașindu-se de aberațiile ciparismului, cu care fusese familiarizat în vremea studiilor liceale făcute la Blăj, tînărul intelectual ardelen va deveni un fervent susținător al junimismului cercetat acum cu interes de membrii Societății „România Jună”. Studenții români au constituit și clubul „Arborele”, unde, sub pseudonimul Mugur, Septimiu Albini și-a prezentat mai multe studii proprii, în care sînt dezbătute problemele de viu interes ale literaturii române contemporane lui.

În calitatea sa de redactor responsabil al „*Tribunei*”, funcție în care fusese numit la Sibiu în anul 1886, Septimiu Albini are de înfruntat de repetate ori pericolul întemnițării, primejdie mărită prin legea excepțională, dată pentru Ardeal, conform căreia, alături de autorul articolului, erau condamnați și redactorul și tipograful publicației respective. Implicat în viața politică a națiunii române, redactorul responsabil al ziarului sibian figura în 1887 ca delegat al poporului la adunarea electorală din localitate. Orientarea sa politică, intrată în dezacord cu legile rigid-șovine ale statului, s-a repercutat prin cele trei condamnări în procese de presă, astfel că Septimiu Albini va fi întemnițat pentru o lună la Cluj în anul 1889; la Vaș, alte șase luni în 1890—1891; ca, la sfârșitul anului 1893, la Seghedin, să fie din nou închis, nevoit fiind să-și amâne căsătoria, cu trei luni, cât a durat detențiunea.

Septimiu Albini.

Publicist consacrat, autor al unor traduceri din literatura franceză și creatorul citorva proze de tip ruralist, Septimiu Albini practica un mecenat, evident atât la începutul dialogului epistolar în care îl are ca partener pe tânărul publicist Ioan Moșă, cât și în cele două scrisori selectate dintr-o corespondență mult mai bogată purtată cu Octavian Goga în tumultuoasa perioadă a debutului poetic al acestuia. Aflat în 1904 la Berlin, studentul Goga solicita o bursă din partea societății „Transilvania” din București. În acest scop, studentul din Rășinariii Sibiului întreprinde o călătorie la București, unde face apel și la Ioan Bianu, coleg și prieten al lui Iosif Goga. Daniela Pocnaru, în ediția publicată în 1975, la Editura „Minerva” (*Octavian Goga în corespondență*), selecta epistola prin care Septimiu Albini, la 23 februarie/8 martie 1904, în calitatea sa de membru în comitetul societății „Transilvania” din București, îl asigură de promptitudinea și eficiența intervenției sale: «Am vorbit imediat cu cei în drept sprijinind cererea ce ai făcut în privința bursei. Am întâlnit alături de noi pe domnul secretar Rațiu și mi-a spus că ți-a expediat deja banii, care cred că i-ai primit. Nu-mi mai rămâne, deci, decât să-ți doresc ca petrecerea în clima sudului să-ți fie de folos și să te întorci de-acolo deplin sănătos». Tot Septimiu Albini avea să rezolve și cererea viitorului istoric Ioan Lupăș de a primi bursă, aprobarea pronunțându-se — conform mărturisirii făcute epistolar lui Octavian Goga — doar «după ce atât dumneata, cât și domnul Al. Lape-

datu mă asigurați că domnia sa este un tânăr merituos». În scrisoare se formulează încredințarea că «atât Octavian Goga, cât și Ioan Lupăș» vor face «treabă bună la Berlin». Scopul emiterii unor asemenea burse va fi precizat într-o altă epistolă, datată de Septimiu Albini, din București, la 11/24 ianuarie 1905, text reprodus în 1983 în volumul al II-lea al aceleiași ediții de corespondență: felul societății „Transilvania” era cel de a ajuta tineri români, absolvenți la Budapesta, «de a-și însuși în străinătate o cultură superioară, temeinică și cu adevărat europeană, pentru ca, în chipul acesta, să ne creăm un stat major de bărbați culti și bine pregătiți, care să poată duce cu succes înaintea lupta culturală și națională». Pentru întregirea interesantului dialog epistolar al celor doi scriitori transilvăneni, reproducem alăturat scrisoarea lui Octavian Goga din Berlin, datată 12 februarie st. n. 1905, vădind responsabilitatea patriotică ce-l caracteriza pe poetul național, surprins prin aceste confesiuni tocmai în anul debutului editorial. După apariția volumului *Poesii*, la scurt timp, moare tatăl său, Iosif, la vîrsta de 54 ani, ultima scrisoare a părintelui către Tavi datînd din 24 decembrie 1905. Tânărul poet se simte lovit crunt de soartă și avîntul lui structural va fi acum umbrat de o neliniștitoare tristețe. «Am rămas orfan cu toți ai mei — se va confesa Octavian Goga lui Ioan Bianu la 28 ianuarie 1906 — și atîtea s-au schimbat de atunci și visurile de noroc și planurile pentru viitor. A trebuit să rămîn cel puțin pînă la toamnă —

aici la Sibiu — la o meserie cu care tot mai puțin mă impac ». Solicitudinea mereu generoasă a lui Septimiu Albini polarizează și de data aceasta gândurile îngrijorate ale viitorului poet, tribun al Unirii din 1918.

Frământarea politică prin care, la sfârșitul secolului al XIX-lea, culminând cu procesul *Memorandului*, se deschidea drum spre Marea Unire, îl găsea pe tribunul Septimiu Albini în primele rânduri. Secretar al Partidului Național Român din Transilvania, el a fost implicat în procesul de la Cluj, ca semnatar al documentului, alături de: Ioan Rațiu, Vasile Lucaci (ale cărui epistole, reproduse alături, reliefează edificator tactica unei deznaționalizări forțate practicate de conducerea statului austro-ungar), Eugen Brote și ceilalți membri ai comitetului executiv. Ca membru al Comitetului celor 25, care definitivaseră textul *Memorandului* și decisese publicarea lui în mai multe limbi și, apoi, ca delegat ce prezentase documentul împăratului, Septimiu Albini a fost condamnat la 2 ani și jumătate închisoare, sentința fiind pronunțată la 9 octombrie 1894, într-o ședință suplimentară, întrucât, la data desfășurării procesului, inculpatul era bolnav. În urma indemnului lansat de A. D. Sturza către Comitetul Partidului Național Român din Transilvania, acesta, nerecunoscând legitimitatea hotărârii judecătorești din procesul de la Cluj, urma să-și mute centrul de la Sibiu la București. Aidoma lui Eugen Brote și altor fruntași ai mișcării naționale românești, Septimiu Albini respinge verdictul, plecând în capitala țării, la Academia Română, unde va activa până în 1919. Din București, scrie tovarășilor lui de luptă politică de la Sibiu, explicându-și atitudinea într-o memorabilă formulare: « Am intrat pînă acum de trei ori în temniță ungurească, cînd mi s-a părut necesar să o fac și n-am intrat a patra oară cînd și mai necesar mi s-a părut să nu o fac.* »

Dialogul epistolar al lui Septimiu Albini cu oameni de vrednică lucrare românească ai Transilvaniei continuă fertil, nu rareori cu ecou în viața politică și culturală — ca, de pildă, în cazul scrisorilor lui Victor Tordoșianu, președinte al Reuniunii socalilor români din Sibiu, după plecarea de la conducerea asociației a lui Nicolae Cristea, inițiatorul și, timp de 30 de ani,

îndrumătorul celei dintîi societăți românești de ucenici meșteșugari. Septimiu Albini, colaborator, pe mai departe al „*Tribunei*”, dar și al „*Voinsei naționale*”, mereu interesat de frământările Transilvaniei înrobite, aprecia că, prin inițiativele sale, Victor Tordoșianu făcea în acei ani de dramatică încordare « în Ardeal cea mai sîndioasă politică națională ».

Preocupările politice ale scriitorului și publicistului Septimiu Albini vor fi reliefate nu numai prin corespondența sa cu Aurel C. Popovici, Vasile Lucaci ori Ioan Moța, ilustrată aici în câteva texte inedite, ci și prin redactarea unor studii, între care semnalăm: *Mișcarea din 1848 în Principatele Române*, 1910, text ce figurase ca prefață la volumul VI de documente *Anul 1848 în Principatele Române*; o pledoarie pentru unificarea politică a românilor de pe ambele versante ale Carpaților, intitulată *Cîteva constatări în chestiunea pasivității*; *Direcția nouă în Ardeal*, lucrare consacrată penetrării junimismului în Transilvania, și *Politica românilor din Ungaria. Prezent-Trecut-Viitor*, eseu scris în colaborare cu Ioan Bianu pentru combaterea « moderatismului » românilor transilvăneni față de guvernul budapestan, apreciat de autori, la 1909, ca o trădare față de idealurile sacre ale neamului. Aflat mereu acolo unde era necesară o devotată acțiune patriotică, Septimiu Albini pleca în 1914 la Cernăuți, ca delegat al Academiei Române, răspunzînd de cele 11 lăzi mari cu *Dictionarul limbii române*, lucrarea lui Sextil Pușcariu. Prigonită, familia lui Albini se refugiază în Moldova, apoi în Rusia, la Gruskaia și Elisabetgrad. Dintre cei trei băieți ai săi, doi au participat direct la Războiul de reîntregire, Radu jertfindu-și viața la Mărășești.

În caleidoscopica sa înfățișare, epistolarul lui Septimiu Albini luminează variate aspecte ale lucrării naționale temeinicite pe legătura statornică și mereu mai pregnantă dintre românii de pretutindeni.

Publicăm aici o parte din acest dialog epistolar, coroborînd scrisorile oferite nouă de fiica lui Victor Tordoșianu, din Sibiu, cu cele descoperite la Biblioteca Academiei R. S. România (cele cu numerele de inventar indicate).

Anca BIȚU-SĂRGHIE

* Vezi și articolul lui Ilie Moise, *Septimiu Albini (1891-1919)*, în *Reper sibienn*, vol. 2, Sibiu, 1980, pp. 217-222.

«...în patria mea vreau să fiu ascultat românește...»

Scrisori primite

I

Stimate Domnule Albini,

Am priimit cu mulțămire rîndurile D-Tale din Arad.

Așa cred, că ar fi bine să se publice cauza cu interogatoriul meu. Eu am gîndit că aici voi putea fi în liniște. Guvernul însă dinadins forțează procese în contra mea, numai ca să-mi amărăscă zilele, să mă țină în iritațiuni continue, eventual să mă poată prezenta ca pe o ființă zdrobită de puterea ideii de stat maghiar. Voi descrie aici toată afacerea aceasta, ca să te folosești de datele autentice, pre cari le voi aminti.

Pe 5 iuliu 1892 am convocat o conferență a alegătorilor români din cercul Băii Mari, la Sișești. Pe cînd era să deschidem conferența, au sosit și pretorul Schmiedt Sandor, și-au oprit ținerea conferenței, sub cuvînt că conferența este de natură politică.

Am protestat, și alegătorii s-au dus la ale lor. Însă o vătămare atît de flagrantă a drepturilor cetățenilor, a drepturilor înscrise în constituțiunea țării ar fi trebuit să-și capete pedeapsa meritată.

Am și făcut arătare la însuși ministrul de interne, pe atunci contele Iuliu Szapany, cerînd investigațiune disciplinară în contra voinicosului solgăbirău, și preținzînd pedepsirea lui cît mai aspră, să-i treacă voia de a mai călca drepturile cetățenilor, în fine, cerînd satisfacțiune cuvenită pentru vătămarea făcută.

Dar ce să vezi?

În loc să introducă investigațiune, în loc să ne dea satisfacțiunea cuvenită, în loc să-l pedepsească pe solgăbirăul voinicos, d. ministru, ca un păzitor suprem al ordinei legale în țară, face următorul lucru.

Într-o ședință a parlamentului maghiar, din august 1892, ministrul denunță mișcarea română din Sișești [și] promite răzbunare pentru vătămarea ideii de stat maghiar făcută prin recursul meu.

Translatorii se pun la lucru și traduc recursul meu pe ungurește. Li se rumpe însă peana și nu pot traduce pe limba lui Arpad expresiunile cele mai însemnate.

Ungaria istorică și legitimă, a[i] cărei cetățeni suntem, suferă de atentatele rebelilor «Maghiariei».

În limba maghiară nu este cuvînt pentru «Maghiaria» revoluționară a lui Tisza-Szapany-Werckle-Rotschild. Aci i-am înfundat. Nu-i cale pentru răzbunare. Dar trebuie să fie: *teremtette!*

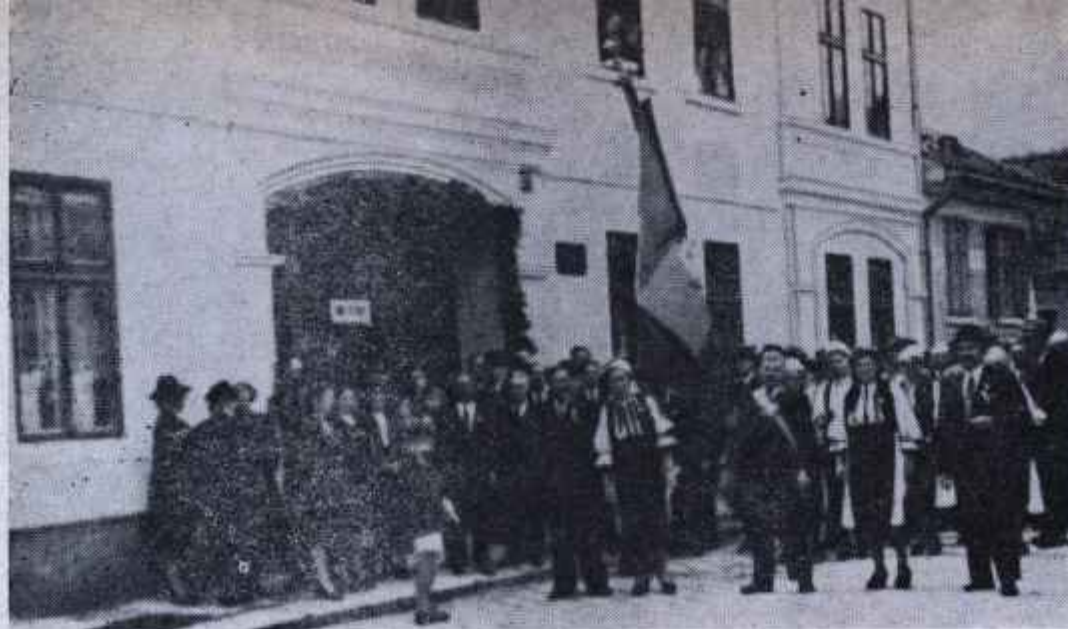
Recursul meu se califică de ceva contramensiune polițială (*Rihagas*) și se trimite în traducere la pretura din Baia Mare. Sunt citat pe 27 septembrie 1892 la oficiul numit.

Mă prezentez.

Ei nu știu românește, eu nu știu ungurește. S-au isprăvit. Pro-pretorul se retrage și lasă loc voinicosului Schmiedt Sandor, care se leagă de limba română, și-mi promite că va fi în stare a mă asculta. Îmi pune întrebări, eu li răspund, el redactează protocolul, scriînd în el ideile lui proprii, așa cum au gîndit el că am vorbit eu.

Mă invită să subscriu protocolul. Nu se poate, căci nu conține ideile, vorbele, expunerile mele, ci conceptele D-sale, precum au gîndit, adecă, că le-aș fi zis eu.

Pune clauzula că eu am denegat subscrierea din cauză că protocolul nu conține vorbele, ideile, expresiunile mele. Tablou!

O sărbătoare a
studenților

Planul de răzbunare al ministrului n-au dus la rezultat. Au cercat altă cale.

Pre oamenii «Maghiariei» nu-i jenează dacă se încearcă și pe mai multe căi a se răzbuna. Toate direcțiile sînt în minile lor. Trebuie să le servească.

Cauza încriminată la forul administrativ rămîne cufundată. Se probează la forul instituției.

Fără de a aduce sentință după citațiune, după ascultare înaintea forului administrativ, guvernul transpune cauza la justiția criminală.

Aici poate fi mai norocos cu geniul «Maghiariei».

Acum recursul meu se califică de un act vătămător, vatămă sistemul de guvernare al «Maghiariei» (Nu al «Ungariei»). Sistemul de guvernare al Ungariei este susținut de factorii administrației. Schmiedt Sandor, ca unul din factorii administrației, ia asupra sa această vătămare, se declară ofensat, și părintescul guvern, atît de jaluz pentru onoarea oamenilor «Maghiariei» sale, transpune cauza la procurorul de stat și cere acțiunea mea pe cale criminală, sub titlul că am vătămat «onoarea» pretorului Schmiedt Sandor, care este și el un factor în administrația «Maghiariei».

Așa, la ordinul expres al guvernului maghiar, se întentează contra mea un proces criminal, sub pretext că aș fi vătămat «onoarea» pretorului Schmiedt.

Mă citează înaintea judei instructor, Molnar, din Seghedin, pe 7 martie a.c. la 3 oare premeridiane.

Mă prezentez sub escorta păzitorului de la închisoarea de stat.

— Bună ziua, domnule jude! (*românește*)

— Am onoarea d-le părinte! (*ungurește*)

— Mi se spune, d-le jude, că citațiunea aceasta, — îi arăt actul de citațiune — mă poartă pe timpul acesta înaintea D-tale (*românește*).

— Mă rog, d-le — zice judele cu toată confuziunea, — eu nu știu românește.

— Nici eu nu știu ungurește, d-le, cită vreme avem să vorbim din oficiu.

Judele instructor se uită la mine, privește la adjunctul său, își freacă minile: ce să ne facem? De unde să luăm tîlmaci? Își aduce aminte de d. Oniț, jude regesc la acest tribunal. Îl roagă să vină și să aibă gentilețea de a tîlmăci.

D. Oniț vine, facem cunoștință, după legile curtuaziei. Apoi eu declar că fiind vorba despre onoarea mea, despre conceptele mele politice, despre libertatea mea, nu primesc tîlmăcire, ci în patria mea vreau să fiu ascultat românește și vreau ca protocolul să se redacteze în limba mea națională.

D. Oniț, la rîndul său, declară că d-lui e jude, el nu are menirea de a fi tîlmaci, și nu primește rolul de tîlmăcitor. S-au isprăvit. M-au escortat în închisoare, iar judele instructor făcînd relațiuni asupra incidentului, după ce au căpătat tîlmaci din Turda, pre un anumit Vasiliu Sava, m-au citat din nou pe 13 martie.

Schimbînd cîteva vorbe cu tîlmaciul meu, am văzut că nu știe nici românește, nici ungurește.

Ce am vorbit cu el în stil politic superior, românește, au fost lucruri stranii pentru el, și au vorbit despre toate cu d. jude instructor, ideile și expresiunile mele însă de loc nu le-au redat.

Eu am protestat în contra procedurii din punct de vedere juridic și uman și-am declarat că aceasta este caricatura și prostituirea instituției, iară tîlmaciul au declarat că el n-au priceput expunerile mele și n-au fost în stare să-mi tîlmăcească vorbele.

Lucru firesc, am denegat firmarea [sic!] unui astfel de protocol.

Așa se administrează justiția în Ungaria.

Acum guvernul se gîndește la noi mijloace de răzbunare.

Nu-i destul că înoată în rușine, vrea să te înce în ea.

Mii de temniți ungurești, mii de morți, nu mă vor înfrînge!

*Si fractus illabatur orbis, impavidum ferient ruinae!*¹

Virtus Romana Rediviva!

Vai Vouă barbarilor!

Așa mi le-au povestit aceste însuși fratele Lucaciu, și m-au imputernicit ca aceste să le dau publicității, să se știe, că nici în închisoare nu-i mai dau pace, îl șicanează, îi amărăsc zilele, numai să-l umilească, să-l înfrîngă.

S-au dat la om!

Ce se atinge de celelalte, d-ta vei publica după impresiunile ce le-ai avut.

Vă rog să nu mai publicați cu *Istoria lui Fatui*. Nu e o lucrare pentru publicul cel mare al „*Tribunei*”, e o carte pentru preoți, de la cari am așteptat să se prenumere, ca să mă ajut în aceste zile grele, cînd sunt lipsit de toate resursele materiale.

Salutare tuturor fraților noștri din jurul D-voastră, și sum al D-Tale.

Seghedin, 29.IV. 1893.

Dr. V. LUCACIU

[s. 61(1)
CCVI]

II

Scumpe Amice și frate dulce,

Acum nu mai pot să-ți trîmit aceste rînduri fără controlă. Pentru conferința proiectată avem gata raportul comitetului, avem proiectele de proiecte, de rezoluțiuni pentru planul conf[erinței] și am materialul pentru motivarea lor prin raportul general. Afară de asta mai lucrez și am lucrat cîteva specii de «memorii» de mare însemnătate pentru cauza noastră, unul p[entru] Haga, unul p[entru] Roma, unul p[entru] Congresul din B[uda]pesta. Daună, că nu sunteți mai aproape, pentru scurtimea timpului, și din cauza necesității politice absolute, de a da un răspuns la provocările impertinente din „*Pesti Naplo*”, am fost siliți a ne-nțelege cu Timișoara, ca pe Duminecă să fie material român pentru recepțiunea de la Wererle.

Fiți atenți! Unii voiesc ca conferința proiectată să se țină în B[uda]pesta, se vede cit de colo cu ce scop. Numai la Sibiu se poate ținea o conferință «națională» românească.

¹ «De s-ar surpa-n fîrîme lumea, numele îl vor lovi fără a-l înfricoșa» — expresie în limba latină (Horațiu — *Ode*, III, 3, vers. 7-8).

Cu sănătatea îmi merge bine acum, mie și tuturor fraților din temniță, iubitul nostru Uncheș e voinic și sănătos. Tot regimul cel aspru, cu o maltratare rafinată.

Înainte de conferință, cu bună vreme, trebuie să veniți oarecare la noi, pentru luarea unor lămuriri, ce sunt indispensabile.

Pentru tânărul Triteanu trămit aici citeva rinduri de recomandare.

Salutare dulce tuturor fraților și amicilor, apei surorilor și prietenelor noastre, iar pre D-ta, îmbrățișându-te, mă subscriu al D-tale ca un frate

Seghedin 5.IX.1894

Dr. V. LUCACIU

Scriind în țară, te rog ca să încredințezi cuiva de acolo ca să trimită imediat cinci exemplare din „*Vocile Latine*“, la adresa fiului meu

« All'On. Signore, Il 1^u »

Epaminonda Lucaciu, alunno del Cont. Collegio di S. Atenasio.

Roma

(Collegio Greco)

Via del Babuino No. 149

ca să le distribuie la unii colegi ai săi de la Universitate.

[S 61(8)
cevi]

III

Stimate D[omnu]le Albini,

Vă e, cred, cunoscută cauza cu monumentul lui Avram Iancu.

În urma sentinței de confiscare, eu am înaintat un recurs scris românește, la ministru. Cum mă dorea confiscarea unei sume pentru care atita trăseseș clopotul cel mare la urechea nației de am putut-o aduna crucer de crucer, natural că « blind » n-a fost recursul meu. Era o izbucnire de revoltă. Temindu-mă, chiar, de eventuale izbiri de lege, am cetit recursul avocatului Dr. A. Frâncu, ca să-mi spună să las afară ce-ar fi de lăsat (el era avocatul fratelui on. D-tale și-i făcea recursul în aceeași cauză). Mi-a zis că e bine, nu e nimic prea mult. L-am înaintat. Urmarea a fost (nu vreau să zic că doar e meritul recursului) că ministrul a nimicit sentința de confiscare și fondul a fost mintuit. (De nu recuram însă deloc, bine-rău cum am recurat, fondul trebuia predat.) Pe mine însă pentru preținse vătămări ministrul m-a' pedepsit cu o amendă de 100 fl[orini]. Am scris fratelui on. D-Tale la care se află fondul, să-mi trimită din el suma asta, s-o plătesc, punind-o la ieșitele fondului, și nu cred că om cuminte și cinstit ar avea ceva de excepționat. După repetite urgentări mi-a răspuns, la vreo lună, că nu-mi trimite suma din simplul motiv că nu are din banii aceia nimic la D-sa, dar nici nu mi-a promis trimiterea, mai apoi macar.

Azi a venit executorul și mi-a cuprins tot ce am în casă. Am luat bani împrumut de la „Ardeleana“ de mi-am mobilat o odaie. Acum o să mi se liciteze mobilele (vrednice cu biblioteca mea cu tot, vreo 200—250 fl.) și eu rămân cu datoria la bancă și cu casa iar goală.

V. Lucaciu

13151

CCVII

Stimate D-le Albini,

Nu cred, ne necată cauza cu monar-
mental, lui Iordanescu.

In urma sentimentelor de confuzie, eu
am înaintat un recurs scris rînd, te
la ministru. Cînd mi s-a primit, te
unei sume de 1000 lei. După cari rînduri te s-a primit, rea
rea on. de, asigurarea distinsiei mele, a
considerațiunii, semnez cu multă stimă,
Al on. D-voastră devotat

Stimate

2-2-1
Orăștie 19 Oct. 1896

Nu înțeleg pe dl. Liviu. Și îmi iau voie
a vă ruga, stimate d-le Albini, ca decum-
va credeți că mi se face o nedreptate în
cauza asta, să-l îndemnați să-mi trimită,
din numitul fond, suma cu care sunt amen-
dat și spesele ce mi le mai face acum cu
execuție, publicare (în curînd) de licitație
etc. Eu gîndesc că am dreptate să o
aștept asta și să nu mi se ceară să plătesc
din propria pungă (din 55 fl[orini] lunari)
acea amendă.

După cari rugîndu-Vă să primiți, prea
onor. d-le, asigurarea distinsiei mele consi-
derațiuni, semnez cu multă stimă,
Al on. D-voastră devotat

I. MOȚA

(Orăștie, 19 oct[ombrie] 1896)

[S 10(3)
CCVII]

IV

Orăștie, la 12 nov[embrie] 1907

Stimate D[omnu]le Albini,
Deși știu că-i fi sătul de vești rele « de
acasă », iaca viu și eu cu una:

Guvernul maghiar vrea să-și orbească
marea obște pentru nesuccesele sale față
de Viena, cu izbitori mai animalice ca
origicind asupra « agitatorilor ». . . Ba pare
a-și fi pus ca țintă fixă nimicirea noastră
cu orice mijloace.

„Lupta” și „Tribuna” au cîte 6—7 pro-
cese una. Iar noi la „Libertatea” avem parte
mai bună: deși foarte săptămînală, avem
acum de-odată 5 (cinci) procese! Red[ac-
torul] Ivanovici a primit răspunderea în
ele, dar mie asta nu mi-i destul, căci pre-

zentarea lui la pertractări e egală cu *sigura* și irezistibila noastră *pieire*! El, care a mai
fost un an arestat, ar căpăta cel puțin 3 ani (ori și 4), iar noi cel puțin 5000 cor[oane]
amende, plus spese de proces 1000—1500, plus întreținerea în temniță!

Stimate D-le Albini. De puteți, veniți în ajutorul nostru, că cu un mic lucru ne
puteți salva: faceți cum ați făcut *ille tempore* lui Dordea, un loc de copist d-lui Iva-
novici, la Academie sau aiurea. Și ne-ați salvat: procesele nu se pertractează, amendele
nu ne omoară! Iar fără de acelea noi putem trăi, așa căm prost. Și nu vă cer un
serviciu gratuit, ci dl. Ivanovici avînd o scrisoare *aiurea frumoasă*, caligrafică, va
face și serviciul de corector, fiind bine deprins cu el. E băiat inteligent ce poate fi
de fapt folosit.

De nu-i putem însă face rost, suntem cu siguranță pieriți! Și în 25 nov[embrie]
e deja pertractarea primului proces! Guvernul grăbește (tot în luna asta au procese
„Lupta” și „Tribuna”), că are lipsă de nisip în ochii obștei proaste maghiare.

Eu nu am scris despre procesele acestea nimic în „Libertatea”, că familia și așa îmi
tremură de frica poziției mele la foi și de groaza ei (soori, părinți, nevastă), nici nu
am mai pomenit că noi ce colaci avem în pregătire.

Orăștie, la 12 Nov. 1907.

St. St. Albini,
13(11)
ecv

Sej. stii ca: fi satul la vest, de la „Tranșilvania”,
nu s'eu cu mine!

De nu ne ajutați, ne scufundăm desigur și degrab cu foile de aici în hăul peririi!
Rog un aviz posibil urgent.

Cu stimă

Ioan MOȚA

preot, red[actor]

[s 13(4)
ccvii]

V

Berlin 12 februarie] st. n. [1] 905

Mult stimată Domnule Albini,

Vă rog să mă iertați că, fiind zilele aceste bolnav de influență, nu am putut să-mi împlinesc datoria, de a răspunde imediat scrisorii D-Voastră. Vă mulțumesc din toată inima pentru bunăvoința cu care Vă interesați de mine și Vă promit de la început, că mă voi [indescifrabil] intruct mă iartă toate puterile mele, să dovedesc cit de justă a fost din partea D-Voastră conceperea trebuințelor noastre, cînd ați stăruit pentru crearea bursei — de care astăzi eu sînt împărtășit. În adevăr, jumătătirea acestei burse și conferirea ei la doi absolvenți de liceu, cari ar avea să-și facă studiile la o universitate din Ungaria, nu ar fi de mult folos. La noi sînt o mulțime de stipendii de felul acesta, cu ajutorul cărora se cresc an de an tineri. În chipul acesta am ajuns astăzi acolo, că între tinerii noștri sînt puțini, puțini de tot, cari, pășind mai tîrziu în viața publică, să poată realiza vreun folos.

Cauza e — lăsînd la o parte slăbiciunile lor individuale — că și-au făcut educația într-un cerc îngust și unilateral, că au petrecut patru ani la o școală unde preocupările științifice erau înăbușite de interese de altă natură. Acești tineri, cari și-au plămădit întreaga viață sufletească supt ocrotirea unui spirit străin și dușman năzuințelor lor, n-au putut cei mai mulți nici să clădească temeliile unei serioase educații științifice, nici să-și învețe barem limba... În mod fatal, din multele plecăriuni, cari i-au ajutat să-și treacă examenele, s-au ales cu o stimă nemărginită și cu oarecare umilință față de tot ce e unguresc — însușiri pe cari le vedem mai tîrziu transplantate în viața noastră publică și pe care D-Voastră le cunoașteți. Nu avem bărbați investiți cu o cultură mai vastă, cari în desfășurarea muncii lor să poată mineca pe temeiul unor înalte principii de educație cînd e vorba de luminarea poporului. Pe terenul vieții politice, încă se simte astăzi lipsa acestor oameni și se va simți cred și mai mult acum cînd s-a început și pentru noi era activității parlamentare...

Numărul celor mici și slabi se sporește la noi pe zi ce merge — din sărăcia noastră, și ținta frumoasă a societății „Transilvania” nu va fi nicidecît ajunsă, dacă din patru în patru ani mai adaogă la șirul acestora încă doi.

Eu mi-aș considera deci totdeauna de-un păcat [de] neiertat dacă în urma neglijenței mele i-ar întâri domnii din comitet în convingerea că felul cum astăzi se dă bursa nu e aducător de folos. De-aceia îmi voi da toată silința să satisfac datoriile ce mi se impun. Neputînd să trec nici un examen la universitățile din străinătate, fiindcă ar trebui să ascult mai multe semestre — eu sînt hotărît să trec în anul acesta la orice caz examenul de doctorat la Universitatea din Budapesta, pentru care teza o am aproape gata deja de mai multă vreme.

Pe de altă parte mă voi [*indescifrabil*] ca și prin rodul străduințelor mele particulare să pot da o dovadă că nu am petrecut zadarnic timpul în străinătate și-mi voi încorda toate puterile ca prin muncă să pot fi folositor acelora cari cu atîta bunăvoință m-au sprijinit în năzuințele mele.

La Berlin ascult cursuri de literatură germ[ană], filosofie și estetică. Scopul meu e să mă familiarizez de mai aproape cu literatura germană, care pentru preocupățiunile mele e de mare însemnătate și cu vremea să traduc și în românește unele opere cari pot fi folositoare literaturii noastre.

Cît privește îndeletnicirile mele celelalte — Vă descopăr că *Tragedia* tradusă din ungurește, asemeni și poeziile, la îndemnul mai multora, m-am hotărît ca în primăvară să le dau la tipar. Acestea sînt deocamdată rezultatele încercărilor de-a fi într-un chip oarecare folositor neamului. Puțin încă și fără mare însemnătate — dar izvorînd din dragostea care-mi înfrățește sufletul cu toate nevoile noastre.

Vă mulțumesc din nou pentru părinteasca îngrijire și vă rog să primiți, mult stimate Domnule Albini, asigurarea iubirei și recunoștinței ce vă dătoresc.

Al D-Voastră stimător

Octavian GOGA

Berlin—Charlottenburg—Krumm Str. 32.I

[s 49(2)
CCVI]

VI

Sibiu 16 febr[uarie] 1906

Mult stimate Domnule Albini,

Cunoscînd bunăvoința D-Voastră cu care m-ați sprijinit totdeauna în gîndurile mele, Vă rog să nu-mi luați în nume de rău dacă Vă cer din nou cîteva sfaturi. Cred că ați auzit și D-voastră de nenorocirea care m-a ajuns după întoarcerea mea acasă, din București.

Eram în drum către străinătate, cînd am fost chemat din B[uda]pesta acasă de-o telegramă care îmi vestea că tatăl meu e bolnav greu. Cîrînd la cîteva zile, în ziua de Crăciun, tatăl meu a murit, în urma unui morb de inimă.

Vă puteți închipui în ce durere ne-a adus această lovitură atît de neașteptată.

Cunoașteți desigur starea preoțimii noastre de aici și știți că după o asemenea lovitură familia unui preot — care a cheltuit tot cu băieții la școală — rămîne într-o tristă situație materială.

Fiînd — deci — de-acum înainte toată familia avizată numai la ajutorul meu bănesc, se înțelege că deocamdată eu nu am putut să plec la studii. Îmi e imposibil să mai merg anul acesta la universitate și am fost silit să primesc aici în Sibiu la „Asociație” un post retribuit cu 70 fl[orini] lunar, unde fac procese-verbale și copiez acte. Această slujbă — prea puțin potrivită cu aptitudinile mele — nu-mi dă deci nici puțința să-i ajuterez pe cei de-acasă.

Vă rog deci să mă lămuriți D-Voastră, dacă cele 900 de franci, cari mi-ar mai compete pe acest an de la Societatea „Transilvania” mai pot să le primesc, sau ba. Eu am de gînd să urmez mai departe la toamnă și mi-aș mai putea griji ceva eventual

— din acești bani — căci după cum vedeți acum nu mai pot conta la nici un sprijin de acasă, dimpotrivă, eu trebuie să-i ajuterez.

Dacă Giurgiu, care în adevăr nu a făcut nici o ispravă a putut rămâne acasă cind primea bani, va fi posibil poate și la mine, urmind să-mi dau silința a mă achita pe altă cale de datoria mea de recunoștință.

Vă rog D-le Albini să-mi răspundeți în această cauză.

Al D-voastră cu deosebită stimă

Oct. GOGA

[⁴⁹⁽⁴⁾
s. c. vi]

În interiorul sodalilor

VII

Dragă Sofroane!

Zilele trecute am primit darul, dar regret că a venit pe calea pe care a venit... și care ar fi în stare să ne compromită și [să] periclitizeze instituțiile. Spre știre îți relatez că în absența « zdrobitorului de conștiințe » am fost chemat de „Principele Nicolae de Monte Negro” să iau în primire sub cea mai mare discrețiune și taină. La citeva zile un maestru îmi destăinuiește, că „Ah Maria”, pe care am ținut s-o izolăm de toată societatea angajată la afacere, i-a spus, că a sosit „Vițelul de aur” din R[omânia] și că nu știe cui să se predea *acesta*. Eu am negat totul și l-am rugat să păstreze taina scornită spre a-mi strica mie și Reun[iunii] iar Principelui i-am legat de inimă să intervină la guraliva spre a-și ține pupăza. A 2-a zi mi se prezintă profesorul de muzică Timotei P[opovici] și-mi destăinuiește că prezidentul Com[șa] i-a spus că au sosit nu 3 ci 5 viței după cum i-a descoperit aceeași „Ah” și că C. va merge să-i ia în primire. Lui C[omșa] apoi i-am descoperit totul și totodată l-am rugat ca în această cauză să nu mai tracteze cu oamenii vrednici de disprețul nostru. Din toate acestea te poți convinge despre slabele daraveri în care m-a adus greșita adresă. Pentru cazul împlinirii rugăminții a 2-a să vă folosiți de Pantaleon Lucuța, casier consist[orial].

Dealtfel mulțumesc celor buni și indeosebi tie, care ca și în trecut, ți-ai câștigat mari și nepieritoare merite în cauzele noastre.

În scrisorile mele te-am fost rugat să intri în tratative pentru a ne câștiga un război mecanic, pe care l-am cumpăra și pune în lucrare în sala expoziției. Te rog și de astădată, fă tot posibilul să ajungem în posesia războiului.

Expoziția, ce promite a fi impozantă, instructivă și folositoare pentru obștea noastră de pretutindenea ar merita să fie văzută și de frați de pe la voi. În acest scop te rog ca în înțelegere cu fratele Dordea să interveți la ziarele din Buc[urești] să se reproducă din „Tribuna” în care public zilnic chestiuni de ale expoziției — tot ce în stare ar fi să indemne la participare. Un comunicat mai detaliat sper a-l putea trimite zilele promise și pentru care scop, fii bun, scrie-mi adresa ziarelor mai de căpetenie. Dacă ai scrie și tu în ziarele de acolo și anume *ha benne mártand a Nagy-ságos ur a pennájt*² ar fi lucru minunat. Bine ar fi să poți tracta chestia cu ministrul de culte și de domenii, cu Kalinderu, cu Bibicescu, cu Bianu și eventual cu însuși

² «dacă Domnia Sa ar muia penița ar fi minunat» (magh.)

Es. Sa Dl. Sturdza, deoarece de la expoziție cred că mult ar putea învăța conducătorii școalelor profesionale, directorii școalelor de fete, învățătorii etc.

În cât ne privește pe noi, — apoi eu și cu Comșa nu cruțăm nici timp, nici osteneală și eu nici chiar jertfe materiale, numai și numai ca expoziția să fie un vrednic rezultat al muncii noastre neobosite. (Scuză nemodestia!)

Fratele Cornel, care are multe afaceri prin ministarii, ne-ar putea face și el prețioase servicii.

În definitiv, rugindu-te să faci tot ce crezi că ne-ar fi folositor în cauză — sărut minile Doamnei, iar pe voi pe toți vă sărută cu dor

Al tău

iubitor prieten

Vic[tor] TORDĂȘIANU

Sibiu 8/10 [11] 902

[s. 75(8)
cuvn.]

VIII

[Fără dată]

Dragă Sofroane!

Iată a sosit timpul să-ți scriu și eu. Dar pentru a fi corect: te rog din chiar capul locului să-mi acorzi sau să-mi încuvințezi cel puțin una mie de scuze pentru neglijența ce m-a caracterizat în ceea ce privește împlinirea datorințelor celor mai sfinte de prietenie și de și mai mult... Te știu bun și sper că te aflu bun și îndelung răbdător, deci la obiect.

Ți-au adus de bunăseamă mai mulți la cunoștință că am dorit și doresc să vă caut pe voi, o, «fugarilor». În scopul împlinirii acestei dorințe destul de învăpăiate cu ziua de luna viitoare într-un concediu mai lung. Programul mi-l stabilesc astfel: luni spre Maroș-Illye Erdély, joi sau vineri săptămîna viitoare Caransebeș, unde, între noi fie zis, asist la cununia unuia dintre «viitoarele mele cumnățele» și unde, după putință, voi serba (nu izbucni în ris): și o tainică — deocamdată — fidanțare; lucrul e încă secret! De acolo iarăși la NL Illye — și acum sau *nunc venio ad fortissimum*, și doamne ajută să se poată face! Aici îmi voi face un nou plan pentru trecerea graniței. Te rog dar să-mi dai sfatul cum *aș putea trece fără primejdie întreg arhivul actelor naționale*, pe cari Eu și *desagii lelei Mării*, vorba iubitelui căpitan Brote, *le-am mîntuit de ghiarele daianiste* și prin ele și nația de multe prostii, pe cari, pe baza lor, le-ar fi debitat Dr. Rațiu-pargoda și Dedu sluga sa! Aceste acte, ți-o promit, au să se predea spre vecinică păstrare Academiei, se înțelege, pe lângă un modest sau «obraznicesc» onorar, drept chirie etc., nu pentru mine, ci pentru unul din scopurile mele democratice — vorba ta, iubite Sofroane! Deci te rog informează Europa și jurul și în această direcție și despre rezultatul impresiei să-mi scrii!

Între altele multe, ce se zice a fi scopurile călătoriei mele se numără și acela de a pleca cu anuarul meșterilor —, pe care cu mult năcaz l-am (nu ride) scos! de sub tipar (autor eu! vezi Doamne!), zic de a pleca cu el din casă în casă și să-mi dezvolt toată puterea oratorică spre a «stoarce cit de cit părălute în scopul aquitării pentru meșteri a unei case cu o hală de vinzare (nu ride, Sofroane, că mă supăr!) și spre a «ajunge cu mai multă ușurință la scop o să mai adaug un al 2-lea, mai gîdilitor, mai cu mult efect — cum ar zice I.A. de Preda — la inimile îndurătoare, scopul de a «ridica cu timpul un azil pentru mulțimea nenorociților, pe cari, de cînd cu Reuniunea morților, m-am îndelitnicit a-i cunoaște (vorba profesorului Comșa). Vezi dară, iubite Sofroane, că *ugyan* frumoase ținte, mete, scopuri, cum ar zice Ghibu, urmăresc și ca *atare*, cum ar zice nu știu cine, am mare lipsă de sprijinul vostru al tuturoră și pentru care lucru v-aș înrola în șirul primilor cetitori ai așezămintelor, de mine, fără fund, fondate! Acest sprijin ar mai fi ca după putință On. Academie să-mi

esopereze un bilet de liber parcurs pe căile ferate, vei zice *Magna petis...* (oare bine e scris „petis“?), apoi de la persoane marcante, mai ales de sexul nouă contrar scrisori de recomandățiune iarăși către persoane sus puse și grele în ale buzunarului, dar și bune la inimă, ca apoi astfel înarmat să nu-mi cheltuiesc în zadar părăluțele albe luate cu grele camete de la Verschussverei!, căci vei fi înțelegând că călătoresc pe punga proprie, nefiind sprijinit de nime afară de bunul D[umne]zeu.

Despre anuarul renumit vei fi cetit sau ți-a fi vorbit și fratele Cornel, pe care l-am onorat cu un exemplar spre folosire și «delectare» comună. Am trimis esemplare și la unele ziare de acolo, dar n-am știre să fi ajuns la destinație, cită vreme nu prea ajung la ziarele de acolo. Am trimis 1 exemplar și d-lui Slavici, prin d-na Toma. Mult mi-ar plăcea dacă careva din voi a-ți binevoi a răsfoi prin el și a-ți face în foile de acolo o scurtă dare de seamă asupra lui, căci cei de aici și cei din Arad sînt cam surzi în afaceri de asemenea natură.

Tot din acest anuar aș duce spre desfacere acolo vreo citeva esemplare, dar tare mi-i teamă că voi trebui să solvesc multă vamă! Apropo: Păcățan îmi recomandă să trimit orice hirtii (el nu știe de acte) și cărți la adresa Academiei, unde se duc, scutite de vamă, ce zici bine e să le trimit astfel cu adausul, că de crezi, că e bine: Tu să-mi răspunzi pînă duminică sau luna viitoare, pînă sînt încă aici, ca să le pot trimite, iară tu apoi să le îngrijești pînă la sosirea mea spre a le preda sărbătorește! Ce zici?

În Cut, precum vei fi auzit, am petrecut citeva zile în mai multe rînduri și am întemeiat un concursul lui Leny sau mai bine el cu al meu, o însoțire Raiffeisen, dar de care, în urma lenei, de care e cuprins Levinsky, nu mai știu nimic.

În speranța că D[umne]zeu va sta în ajutorul meu: de a putea ajunge în a voastră societate, cînd apoi îmi voi goli întreg sacul cu minciunile și în speranța că tu-mi vei răspunde imediat la scrisoare, ba îmi vei prescrie întreg modul de purcedere, închei cu multe sărutări de mîini Doamnei Aurelia, multe sărutări fierbinți ție, lui Cornel etc., etc.

Al tău

În veci iubitor

Vic. TORDĂȘIANU

N.B. Te rog, iubite, pune în curent despre toate acestea pe dl. Slavici, Brote, Bianu etc., etc.

Te salută Verzariny Caposta, Borcica și toți Quandtiștii
servus dragă și la revedere

[8 75(10)
CCVII]

Dragă sofrone!

*Scutia a oosd timpul se ți scriu și eu. Dar pentru
a fi corect: Te rog în alior capul locului se mi scrie sau
se mi învîrîșori cel puțin de o una mie de scule pentru neplă-
gaula, ce mi caracteriză în ceace privește împlinirea datoriilor
lor celor mari sfinte de prietenie și de și mai mult...
Te scriu lum și ogar, ca Te aflu lum și îndelung căbăt, deci
la obiect.*

«...tu faci în Ardeal cea mai sănătoasă politică națională.»

Scrisori trimise

I

Mult stimată Doamnă Slavici,

Foarte mult regret că am devenit în poziția de a-ți cere scuzele pentru un lucru care s-a întâmplat în contra voinții D-tale, dar și în contra voinții mele. Înțeleg treaba cu citatele din Epistola Apostolului Pavel. Pe când mi-ai trimis scrisoarea D-tale a VIII-a, Dl. Pipos era în Cluj, unde a stat vreo 11 zile din incidentul morții socrului său. Eram prin urmare tare ocupat cu partea politică a foii și silit a lăsa trebile foitei cu totul în grija lui Coșbuc, care și de altminteralea numai cu ea se ocupă. I-am spus lui să meargă la părintele Cristea după citatul respectiv, i-am arătat scrisoarea să vadă ce dorești și apoi m-am lăsat în nădejdea lui. El însă și-a uitat, a publicat manuscriptul așa cum a fost, — n-a umblat după nici un citat, iar eu, numai după ce s-a publicat, seara acasă, am observat ce s-a întâmplat. Te rog după toate acestea să mă scuzi și promit că pe viitor voi fi mai scrupulos, când îmi vei mai da vreo însărcinare, și nu mă voi mai bizui pe nimeni.

Am dispus să ți se trimită cite 2 exemplare din toți n-rii, în care au apărut scrisorile D-tale. Cred că i-ai primit deja. Cu scrisoarea IX s-a întâmplat necaz. Am primit foilele cu *sfirșitul*, dar *inceputul* nu. Am întrebat la poștă și nu s-a găsit nimica. Te rog să reclamezi D-ta, dacă ai trimis-o recomandată, iar dacă nu ai trimis-o recomandată să știu, că s-a pierdut după cum se vede.

Mă bucur că scrisorile D-tale vor apărea în ediție separată. Știu sigur că ele vor fi primite cu mare interes în România, cu mai mare poate ca aici, deși și aicea te pot asigura că sunt foarte mult gustate. În privința observării, ce mi-am promis a-ți face în scrisoarea din urmă, m-am lămurit ulterior. Văd acuma că în principiul fundamental al eticei sînt de altă părere. Ți-aș răspunde de care, dar trebuie să mă mai gîndesc, căci mă ai scos din echilibrul filosofiei mele de pînă acum.

Cu respectuoase salutări întregii familii

S. ALBINI

II

Sibiu 9/XII. 1891

Stimată Doamnă Slavici,

Să nu crezi că neglijența mea e cauza că atîta am întîrziat cu trimiterea actelor cerute. Petiția D-tale numai decît a dat-o frate-meu la tribunal, dar s-a rezolvat cam încet, anumit și din cauza că D-ta ai adresat-o la procuratură, pe când trebuia adresată la tribunal. În urmă, după oarecare rugăminte tot s-au învoit să ne dea actul cerut. Mai rău mi-a umblat la percepător. Am fost de cîteva ori, dar totdeauna mi-au zis, că momentan au mult de lucru și nu pot căuta prin registre, dar să le prezint cîrticica de dare, sau să viu a doua oară. Pe urmă azi am insistat să caute și astfel au aflat în registrele anilor trecuți, că mai restezi contribuția 53 fl[orini] 14 cr[ăițari]. Alături o hîrtie scrisă de însuși funcționarul respectiv. Cifrele înseamnă contribuția pro 1889 cu interesele de întîrziere și adăusele com. etc. Așa stînd lucrul nu am căutat certificatul dorit și te rog să dispui ce e de făcut. La tribunal am avut cheltuieli 1 fl. 50, pentru care te rog să-mi trimiți și partea I din istoria univer-

sală, iar pentru a doua, primită de la Niță, îți mulțumesc. Niță a exoperat și extra-sele matriculare alăturate. El te roagă prin mine, că măcar cu vreo cîteva zile înainte de a o pune în publicitate să-i trimiți un exemplar din broșura D-tale, care cu toții o așteptăm cu încredere.

Altcum pe la noi nu e nimica remarcabil. Sintem tot mai huiduiți de toată lumea, însă cu toate acestea simțim că ni se întărește și ni se lărgeste terenul sub picioare. Isprăvim argumentele, adversarii noștri români încep iarăși cu bănuiri șoptite pe sub ascuns, cunoști bine *genre-ul* acesta.

D-l Brote Eugen, care de o lună ne-a lipsit fiind cu d-na la Viena, a sosit alaltăieri, și acum vom continua campaniile începute.

Dinsul și noi toți vă salutăm cordial, în special Niță și al D-tale
devotat amic

S. ALBÎN

Nicolae Cristea.

III

București, 14/27 Oct. 1900

Dragă Vichi *,

Scrisoarea ta din urmă mi-a sosit cu oarecare întârziere, probabil s-a încilcit printre alte scrisori ale Academiei, sau au uitat servitorii să mi-o dea la timp; destul că numai d.a. am primit-o. Astăzi mă grăbesc a-ți răspunde următoarele:

Chestia venirii tale am comunicat-o cu mulți dintre amicii noștri, care te cunosc și pe care i-am putut întîlni, cu Căpitanul n-am mai vorbit însă, căci a plecat din București a doua zi după ce ți-am scris scrisoarea mea precedentă. Nou n-am să-ți mai spun nimica în această privință. Părerea Căpitanului, a mea și a celorlalți este și rămîne să vii. Noi te asigurăm că-ți vom da tot concursul posibil, și ne credem îndreptățiți a spera că venirea ta va avea rezultat bun, că adecă, cu ajutorul unor oameni de inimă, care niciodată nu s-au dat înlături în asemenea ocașie, vei putea să faci ceva, ca să nu vii degeaba.

Dar trebuie să repet: speranțe mari să nu-ți faci: Situația este de așa, încît cu toată bunăvoința, nu se poate spera mult. Ceva însă la tot cazul se va aduna, așa că, precum am mai zis, măcar fundamentul planurilor tale să poată fi asigurat cu acest privilegiu, rămînînd a se completa opera în alte timpuri mai favorabile.

De aceea sper că nu te vei decuragia și vei veni la toată împlinirea, mai ales ținînd în vedere că nu numai cauza știută va profita din venirea ta, ci în același timp vei face multă bucurie prietenilor tăi, și în special mie.

Anuarele le-am primit și le-am distribuit pe la redacțiile cunoscute. Notițe scurte au luat unele foi, iar „România Jună” a publicat un articol destul de elogios la adresa voastră. Îl vom procura cînd vii, ca să-l pui la Arhiva meseriașilor. Elogii multe și bine meritate îți fac și nu atît pentru frumoasa publicație, cit și pentru

* Victor Tordășianu.

silințele lăudabile ce-ți dai în cauza meseriașilor. Nu e nici fățarnicie nici exagerare cînd îți zic că tu faci astăzi în Ardeal cea mai sănătoasă politică națională.

Păcat că ești numai singur.

Va să zică ne-am înțeles: te aștept cu drag și dor și cu siguranță.

Complimente de la nevastă-mea, salutări de la cei trei băieți cu care mă mindresc și de la

nestrămutatul tău

S. ALBINI

IV

București 3/16 iulie 1905

Dragă Vichi,

Sunt fericit că pot să-ți recomand pe dl. Chiriac, profesor la Conservator și dirigentul corului societății „Carmen” de aici. Dat fiind zelul tău pentru toate întreprinderile naționale românești, sunt convins că nu e trebuință de recomandarea mea, nici de rugămintă specială, ca să-i dai tot concursul și în special să-l informezi și să-l conduci unde va fi trebuință, pentru ca frumosul plan ce-ți va comunica și pentru care pleacă la Sibiu, să reușească cît mai bine.

Cu toată dragostea al tău

S. ALBINI

P.S. Cu Albumurile s-au ivit oarecare dificultăți. Pînă astăzi nu s-au putut încă scoate de la vamă. Dar despre asta mai larg în curînd.

S. ALBINI

Stimate Domnule Stăruie;
Vi scriu pe scurt, în
privind nașterea din urmașii
Dorjilor, dar numai astăzi. Am
cîntărit bebelușul.
La naștere greutatea
a fost 449 g.
Sibiu 22/IV 1908

«UNIREA—NAȚIUNEA A FĂCUT-O»

Octavian GOGA

1 Decembrie 1918,
la Alba Iulia.

și problema consolidării unității naționale

ANUL 1919 ARE O MARE SEMNIFICAȚIE în istoria României moderne, în lupta pentru consolidarea Marii Uniri realizate la 1 decembrie 1918 și recunoașterea acesteia pe plan internațional, prin sistemul Tratatelor de Pace de la Paris. Părăsirea Conferinței de Pace de către delegația română în frunte cu Ionel I. C. Brătianu și alte evenimente ulterioare au îngreunat temporar situația României la masa areopagului păcii, determinând o anumită iritabilitate din partea Puterilor aliate la adresa țării noastre.*

Tactica rezistenței adoptată de guvernul Brătianu împotriva atitudinii Marilor Puteri, care n-au recunoscut României un statut de egalitate — deși justificată — cu ele, nu și-a atins pe deplin scopul și risca să compromită interesele vitale ale poporului român, cucerite pe timpul de luptă, cu sacrificii de sînge: conso-

lidarea desăvîrșirii unității sale naționale pe plan extern.

Scrisoarea adresată de Octavian Goga lui Take Ionescu, șeful partidului conservator democrat, abilitat om politic al timpului, este expresia unei stări de spirit care-și făcea loc în cercurile politice românești, îndreptată împotriva excesului de « rezistență » practicat de guvernul condus de Ionel I. C. Brătianu. Goga pledează pentru elaborarea unei noi politici, mai elastice, determinate de interesele naționale ale țării și înfăptuite de un nou guvern care « să tragă cele mai mari beneficii pentru Țară ».

Octavian Goga pleda pentru un guvern de unitate națională, reprezentativ, cu autoritate pe tot cuprinsul României, și cu prestigiu în străinătate.

Era imperios necesar ca viitorul guvern să satisfacă dezideratele majore ale națiunii și să participe cu succes la ultima fază a negocierilor și la semnarea tratatelor de pace, utilizînd

* Vezi și articolul Vioricăi Moisuc, în „Manuscriptum” nr. 3 (72)/1988, pp. 40—44.

Let α be the angle between

Le premier objet de l'enseignement est de donner à l'élève une vue de l'ensemble
 de la science, de lui faire connaître les principes généraux, les lois fondamentales,
 les méthodes de travail, les sources de la science, les progrès réalisés, les
 problèmes à résoudre, les applications, les liens avec les autres sciences, les
 aspects sociaux, éthiques, esthétiques, etc. de la science.

[illegible]

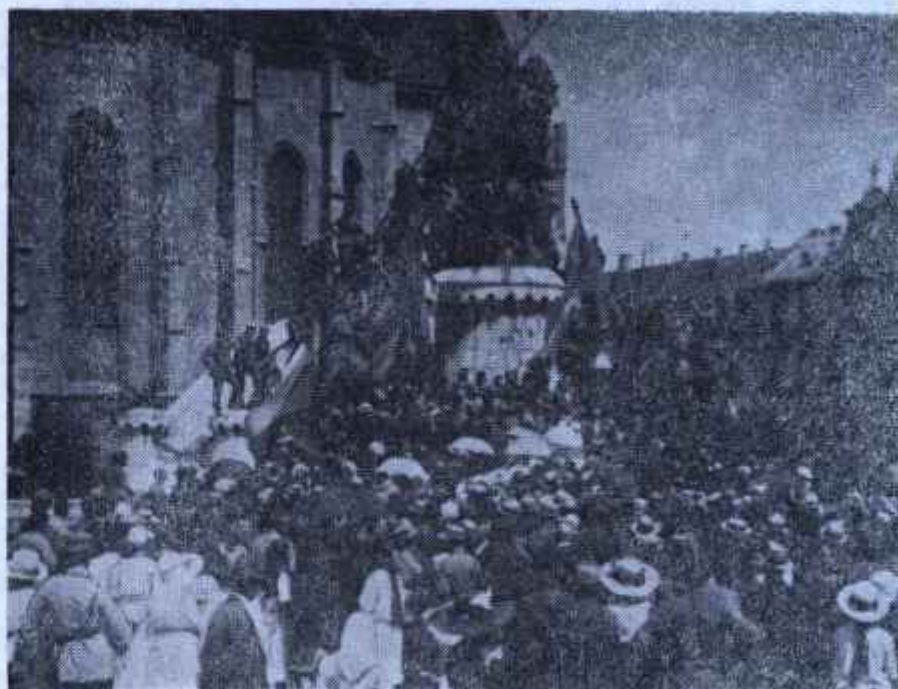
Grimsby 16 y. *Asplenium adnigrum*
 224 *Asplenium adnigrum*
 225 *Asplenium adnigrum*

Problemele la care se referă în scrisoarea-document demonstrează înaltul simț patriotic și răspunderea sa pentru recunoașterea și justa soluționare a intereselor ei naționale, încoronate prin realizarea Marii Uniri, consolidarea unității și coeziunii ei launtrice, creșterea prestigiului ei pe arena internațională.

Una din primele măsuri ale noului guvern a constituit-o numirea lui Nicolae Titulescu ca prim delegat la Conferința Păcii și a profesorului Ion Cantacuzino, personalitate de excepție, cu înalt prestigiu în țară și străinătate. În capitala Franței cei doi prestigioși oameni

Ion GRECESCU

«...cele
mai
mari
beneficii
pentru
Țară...»

Regatul România
Consiliul Dirigent Român
Resortul de Propagandă

Sibiu, 15 Septembrie 1919

Mult stimat D-le Take Ionescu,

Am primit astăzi scrisoarea D[umnea]voastră și mă grăbesc să răspund. N-am venit la București, fiindcă nu vreau să mă abat de la linia de conduită ce mi-am impus. Am crezut, anume, că nu trebuie să-mi arăt părerea atunci cînd nu mi se cere. Dacă Regele, arbitrul situației, crede că poate descifra situația din Ardeal numai din informațiile pe care le are, eu nu găsesc că trebuie să mă împulzesc cu informațiile mele. Imi dau bine seama că am ajuns cu politica noastră la un punct hotărîtor, care angajează conștiința și răspunderea noastră a tuturor.

Eu, consecvent părerilor ce V-am arătat la Sinaia, păstrez și astăzi credința mea care în pripă s-ar putea formula în următoarele: Politica noastră trebuie să tragă cele mai mari beneficii pentru Țară în timpul cel mai scurt, fiind situația internă grea și încurcată. Ne trebuie deci un guvern alcătuit din personalități de mină înaltă, reprezentînd serioase formațiuni politice, un guvern cu rădăcini în Țară și deci cu prestigiu în străinătate. Acest guvern va relua legăturile cu Aliații, alături de cari va trebui să mergem și mai departe, va căuta să exploateze noua situație favorabilă ce ni s-a creat prin recente evenimente militare și se va năzui să modifice actualele condiții din tratatul de pace. Concesiunile ce va cîștiga ca rezultat al demersurilor sale, acest guvern le va examina la timpul său și va hotărî atunci, dacă iscălește tratatul sau ba. Ca ultimă consecință eu cred în necesitatea iscăririi, fiindcă, din o mie de motive, nu văd posibilitatea și utilitatea unei politici de rezistență. Nu cred însă că e necesar să se facă, de către noul guvern, nici o declarație publică într-un sens sau altul, pentru a-și lăsa mină liberă în acțiunea diplomatică.

În acest chip v-am vorbit la Sinaia, astfel am vorbit și la Sibiu în ședința Consiliului. Mai mulți colegi de-ai mei cred la fel.

Nu este exact deci că ar fi lumea de aici solidară pentru continuarea unei politici de rezistență. N-am făcut declarații publice încă, fiindcă nu mi se pare oportun să ne descoperim în fața aliaților de la cari trebuie să stoarcem maximul de concesi

Tany, Eugen și Octavian Goga — Paris, 1928.

— însă în conștiința noastră a multora e clar, că *a rezista* la infinit însemnează a ne lua răspunderi cu urmări grave.

Astăzi seară vine Maniu de la București, de la lămuririle ce voi primi depinde atitudinea ce voi lua. Solidaritatea noastră de până acum, justificată de multe împrejurări interne, voi judeca întrucât se va mai menține în cazul când intervine o deosebire de păreri.

În orice caz o discuție cu dînsul mă va lămuri.

Nu știu dacă voi putea veni la București, cum aș dori. M-ar bucura însă foarte mult să-l văd pe Leeper, care mi-ar aduce noi contribuții de apreciere a situației. N-ar putea el să treacă pe aici?

Socot că în cîteva zile, deodată cu lămurirea în marea politică a țării, voi putea limpezi și politica noastră internă de aici. Vă rog să credeți că și stările din Ardeal sînt destul de tulburi și — asupra guvernării noastre sînt multe de zis.

Primiți, vă rog, respectuoase salutări de la devotatul Dumneavoastră.

Octavian GOGA

Octavian Goga și fratele său Eugen (1928). (Fotografia primită de la Ruxandra GOGA — fiica lui Eugen Goga.)

«UNIREA—NAȚIUNEA A FĂCUT-O»

Onisifor GHIBU

Vestirea actului Unirii
la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia (1 Decembrie 1918).

Despre filosofia «faptei»

LA ÎNCEPUTUL LUNII DECEMBRIE A anului 1932, Onisifor Ghibu a fost invitat de Liga Culturală să țină o conferință la Brașov, în cadrul unui ciclu menit să prezinte diverse puncte de vedere cu privire la modul și măsura în care cugetarea filosofică românească a influențat viața poporului român și, eventual, chiar pe aceea a umanității.

Dincolo de faptul că, printre universitarii clujeni, se statornicise obiceiul de a conferenția, pe teme culturale și științifice, prin toate orașele Transilvaniei, Onisifor Ghibu însuși cutreierind, practic, întreaga țară, invitarea sa la Brașov pentru o conferință privind filosofia românească avea temeiuri adinci nu numai grație largii notorietăți la care ajunsese, la cei aproape 50 de ani, ci datorită pregătirii sale științifice: era doctor în filosofie al Universității

din Jena (unde a avut profesori pe celebrii R. Eucken — laureat al Premiului „Nobel” — și W. Rein), profesor al Universității din Cluj, o personalitate proeminentă a epocii. (În trecut, de spus, zadarnic l-am căutat pe Onisifor Ghibu în lucrările de istorie a filosofiei românești, de după 1944. Pedagogia sa națională — disciplină filosofică, nu? — a scăpat istoricilor; fapt regretabil ce se cere cit mai repede remediat.) În plus, el avea avantajul de a fi participat direct și activ la unele din evenimentele care au dus la realizarea idealului național, al Unirii din 1918 — evenimente încă vii în memoria majorității celor ce aveau să participe la conferință.

Pregătindu-și prelegerea, marele pedagog a înțeles că ascultătorii săi așteaptă de la el un cuvânt autorizat tocmai despre un asemenea

eveniment. Și, metodic, pe îndelete, începe să-și depene unele amintiri din timpul Marii Uniri: despre conaționali săi transilvăneni aflați prizonieri în Rusia țaristă, despre «declarația» de la Darnița, despre venirea la Iași și înrolarea lor în armata română, despre visul împlinit, în fine, la Alba Iulia, la 1 Decembrie 1918...

Ce au însă a face acești «prizonieri» și evoluția faptelor prezentate cu istoria filosofiei? Se va vedea că au...

Pornind de la *Faust* al lui Goethe, și Onisifor Ghibu se întreabă — filosofic: «Care a fost principiul care a creat viața în lumea în care trăim noi și care este scopul spre care tindem?» Ce a fost, adică, la început: *evintul*, *rațiunea*, *forța* sau *fapta*? Și ajunge la aceeași concluzie: «Fapta este mai mult decît vorbă, decît putere, decît mintea.

Fapta este temelie lumii și a oricărei filosofii». Și, atunci, ce ar trebui spus, acum, ascultătorilor? Care «faptă» românească poate fi evocată aici?

Fără îndoială că — doctor în filosofie fiind, cum spuneam — Onisifor Ghibu îi cunoștea și pe Cantemir, și pe Maiorescu, Eminescu sau Conta, era la curent și cu lucrările de filosofie ale contemporanilor săi Motru, Mehedinți, Negulescu, Petrovici, Drăghicescu, Ralea, Blaga, D. D. Roșca și ar fi putut să vorbească dezinvolt despre aportul lor la filosofia românească. Dar — s-a gîndit, probabil, conferențiarul — în conștiința poporului, în fața lumii, cel mai mult valorează *fapta făptuită* la 1 Decembrie 1918, la Alba Iulia: *Unirea cea Mare*. Ea, Unirea, constituise visul de aur al atîtor generații, cel puțin de la 1600 încoace; pentru ea luptaseră atîția martiri ai neamului românesc; ea adunase, în orașul încoronării lui Mihai Viteazul și al supliciului lui Horea, nu numai toată «*inteligența*» transilvăneană (cu studii superioare la Budapesta, sau, mai departe, la Viena, la Berlin, la Paris), dar 100.000 de țărani simpli veniți din toate colțurile Transilvaniei, de pe Mureș, de pe Someș, de pe Crișuri, cu eșarfa tricoloră pe piept, ca «să se unească cu Țara». Ea, Unirea, avea apoi să deschidă atîtea căi de dezvoltare a țării, împlinind atîtea idealuri (fie și numai în plan cultural, artistic sau... filosofic, gloria la care ajunsese *Alma Mater Napocensis*, bunăoară, era un argument care traversase Europa). Cum se putea uita un asemenea eveniment?

Firește — cum însuși spune —, Onisifor Ghibu își pregătea conferința și trebuia s-o țină într-o

perioadă de convulsii social-politice, de criză, de acute zguduiri. Dar — om al gîndului înalt și al «faptei» fundamentale, filosof al «baricadei» și nu al «fotoliului», încrezător în destinul poporului său —, el consideră că elementul cel mai prețios, în toată acea amplă mișcare social-politică de la începutul secolului, îl reprezintă realizarea Unirii și, implicit, asigurarea Independenței și a Suveranității naționale. Inclusiv în ceea ce privește... istoria filosofiei.

S-ar putea, desigur, comenta îndelung asupra motivațiilor lăuntrice care l-au determinat pe O. Ghibu să ajungă la o asemenea, ne-paradoxală (deși surprinzătoare), opțiune. Sentimentalism? Patriotism exagerat? Politicianism de conjunctură? «Cecitate» — filosofică?

La o privire mai atentă, nici una din aceste suspiciuni nu rezistă. Politician — O. Ghibu nu a fost. Patriotismul său nu poate fi pus la îndoială. Dar nici exagerat. Pentru că marele cărturar lucra — cum se vede într-o fotografie din vremea senectuții — cu cărțile «deschise»:

Onisifor Ghibu, elev, în mijlocul familiei (mama, două surori și un cumnat) — 1895.

«Cine vrea să cunoască filosofia românească —

Conducerea locală a Ligii Culturale a avut o inspirație norocoasă, când s-a gândit să organizeze în anul acesta un ciclu de conferințe publice, prin care să arate, printre altele, cum s-a manifestat în istoria neamului nostru cugetarea filosofică și în ce măsură această cugetare a putut influența viața poporului nostru și eventual chiar a întregii umanități. O cercetare de felul acesta este, fără îndoială, necesară și folositoare; ea e menită să ne arate că înaintașii noștri, cu toate vicisitudinile istorice care le-au fost hărăzite în cursul veacurilor, nu s-au mulțumit numai să-și apere sărăcia și nevoile și neamul, ci s-au știut ridica și la abstracțiuni înalte care fac fala unui popor și care duc viața omenească cu uriași pași înainte spre țelurile înalte fixate de Providență.

Din parte-mi m-aș fi angajat cu nespusă plăcere la astfel de cercetări, pentru care am o veche pasiune, dar în acest scop ar fi trebuit să iau mai de timpuriu contact cu organizatorii de aici, pentru a cunoaște programul după care dinșii și-au închipuit traducerea în faptă a frumoaselor lor inițiative — lucru pe care, din cauze neatrănătoare de mine, nu l-am putut face până acum. De aceea, spre a nu prejudicia cituși de puțin frumoasa activitate pe care v-ați propus să o desfășurați în iarna aceasta, să-mi îngăduiți a face, într-un anumit sens, abstracție de programul propriu-zis, pe care nu mă îndoiesc că l-ați fixat, dar care n-a ajuns la timp la cunoștința conferențiarilor de la Cluj, și să-mi dați voie să ating numai dintr-un punct de vedere problema pusă de dumneavoastră.

*

Marele poet german, J. W. Goethe, al cărui centenar a fost sărbătorit de întreaga lume în anul acesta, ni-l înfățișează în cunoscuta sa tragedie *Faust*, pe erou, frământându-se cumplit în căutarea răspunsului la cea mai grea întrebare pe care și-o poate pune omul, și anume la întrebarea principiului inițial al vieții de pe pământ. Care a fost principiul care a creat viața în lumea în care trăim noi și care este scopul spre care tindem? Întrebare zadarnică, la care eroul nu este în stare să dea un răs-

în bibliotecă, pe masă, sub ochi. Sentimentalism? Poate. Dar — coroborat cu marele său patriotism, probat, iată, și în această conferință, de o frază antologică pentru psihologia poporului român, frază comparabilă cu unele observații din publicistica eminesciană sau ale altor «filosofi» ai sufletului național (Drăghicescu, Ralea, L. Blaga, Joja, Vianu, G. Călinescu etc.): «Cuminte, bun, îndelungrăbdător, credincios, mulțumit cu puțin, prețuitor pasionat al valorilor spirituale, iertător, tolerant, iubitor de libertate și jertfitor de orice pentru ea — iată elementele pe care istoria noastră le relevă la fiecare pas ca niște caracteristici ale sufletului românesc, — iată temelile filosofiei cu care a

înfruntat mii de ani de-a rândul asprimită vieții și cu care a încheiat forța menită a birui în clipa atât de lung pregătită».

În ceea ce privește perspectiva «filosofică», fie plăcerea specialiștilor să se pronunțe!

Cu o condiție esențială: să-și amintească de faptul că, bunăoară, în *Creanga de aur*, Mihail Sadoveanu îl situa pe bătrînul mag într-un mediu de rafinament platonician față de «barbaria» dacică din *Svigoii* lui Eminescu (al cărui motiv îl împrumutase), dar același Sadoveanu, în *Frații Jderi*, apropiindu-se de cugetele (și scrisorile) trimișilor venețieni la curtea lui Ștefan, și de alte fapte «filosoficești», imaginînd un renașcentism care i s-a reproșat, în

să citească istoria noastră națională»*

puns satisfăcător. În zvircolirile sale, eroul se vede nevoit să recurgă la izvorul etern al Sfintei Scripturi, unde, la Evanghelistul Ioan stă scris: «La început a fost cuvîntul». Deci, din cuvînt și-a luat naștere lumea!

Dar, imediat, poetul se poticnește. Din cuvînt? Dar, mi-e cu neputință să prețuiesc atît de mult *cuvîntul*. Trebuie să traduc în alt fel expresia evanghelistului. — Stă în Scriptură: La început a fost mintea, *rațiunea*. Dar, oare să fi fost în stare rațiunea rece să creeze singură totul, din nimic? Nu, trebuie să schimb și să zic: La început a fost *forța*. Dar nici aceasta nu mă mulțumește, căci nu se poate crede că forța oarbă să fi fost în stare a crea ordinea minunată care domnește în lume. Nu!

Dar, iată, că spiritul mă luminează și mă face să scriu acum precum urmează: *La început a fost fapta*.

Aici se oprește poetul, dînd intîietate, față de cuvînt, de rațiune și de forță, *faptei*. Prin *faptă* a luat naștere lumea, și prin *faptă* se susține ea. Fapta este mai mult decît vorba, decît puterea, decît mintea.

Fapta este temelia lumii și a oricărei filosofii.

Cîtă dreptate are Goethe în această interpretare a Evangheliei lui Ioan! În adevăr: ce valorează mii și milioane de cuvinte în comparație cu o *faptă*? Cuvintele, oricît de frumoase și de temeinice ar fi, sînt zburătoare, trecătoare, în timp ce *fapta* rămîne în etern. Ce valorează o minte gînditoare, care emană teorii menite a se traduce în simple vorbe zburătoare, în comparație cu *fapta*, care înfruntă timpurile? Și ce valorează forța, care poate nu numai crea, ci și distruge în același timp, nelăsînd în urmă-i decît ruine?

De aceea, filosofia popoarelor poate fi mai curînd judecată din faptele pe care acestea le-au săvîrșit în istoria lor, decît după cărțile filosofice pe care le-au scris unii fii ai lor, sau după ideile pe care ei le-au lansat în lume.

* Însemnări pentru conferința cu titlul *Învățăături ale zilelor mari de ieri pentru zilele grele de acum*, ținută la Brașov, în decembrie 1932.

epocă, de către unii critici, dădea, totuși, cîștig de cauză (epică) luptei: cu hoții, cu turcii, cu dușmanii «Măriei-Sale». (Cînd armele se ciocnesc, muzele cam tac!). Așa a fost, din păcate, pe vremea lui Ștefan cel Mare. El, ctitorul atîtor lăcașuri de cultură, prețuitor al artei, trebuia să stea la hotare cu mina pe sabie... și să apere «acel apus» care, liniștit, în grădini platonice, filosofa...

În acest sens cred că trebuie să fie înțeleasă și *fapta* pe care o evocă Onisifor Ghibu într-o asemenea conferință, de revelabilă ținută literară (de reținut că autorul nu și-a mai revăzut, în vederea unei eventuale publicări, aceste însemnări de pregătire a conferinței pe care a

ținut-o liber la Brașov). Optimismul care se degajă din ea, optimism care, dealtfel, în ceea ce privește viitorul poporului român, nu l-a părăsit niciodată pe Onisifor Ghibu, este tonifiant.

Publicînd aceste însemnări — puse la dispoziția noastră cu îndatoritoare sollicitudine de Octavian O. Ghibu, care este și autorul notelor de subsol, — credem nu numai că facem un act de restituire a unui document în care, și istoricii, și literații, și filosofi vor găsi subiecte de meditație, dar și că ne aducem prinosul nostru de recunoștință față de cei care au înfăptuit Unirea cea Mare.

Fănuș BĂILEȘTEANU

Onisfor Ghibu student la Strassbourg (1908).

Consecvent acestui punct de vedere, vă rog să-mi permiteți să încerc astăzi a deduce câteva note specifice ale filosofiei românești, din unele fapte săvârșite de poporul nostru în faza cea mai nouă a istoriei sale.

Sînt abia cîteva zile de cînd neamul nostru a sărbătorit amintirea unui mare moment istoric, ai cărui martori am fost toți cîți ne găsim astăzi aici. De la o margine la alta a țării am sărbătorit săptămîna aceasta amintirea zilei de 1 decembrie 1918.

Să vedem cum se manifestă filosofia românească în lumina faptului de la 1 decembrie 1918 și a faptelor care l-au pregătit pe acesta?

Mai întîi, să ne înfățișăm faptele înseși.

Pentru a le putea înțelege cu adevărat, să ne întoarcem ochii sufletești cu 25 de ani în urmă.

Ce era neamul românesc la 1 decembrie 1907?

În Vechiul Regat încă nu se uscaseră cu totul pămîntul pe mormintele miilor de țărani, care mai puțin de un an înainte încercaseră să ajungă cu forța stăpîni pe dreptul lor la pămîntul pe care-l munciau și la libertatea lor politică. Temnițele gemeau de mulțimea vizionarilor care cutezaseră să accelereze pe căi ilegale ritmul istoriei. Românii din celelalte provincii se uiau cu durerea în suflet la dezastrul care cuprinsese Regatul, a doua zi chiar după marea jubileu regal și național de la 1906.

În Bucovina se desfășura cel mai crunt război fratricid între partidele politice românești, care, peste mormintele sfinte de la Putna și de la Rădăuți, se întreceau în patriotism austriac.

În Basarabia, reacțiunea venită pe urma revoluției din 1905 înăbușise și puțină viață românească ce izbutise să mijască grație libertăților aduse de revoluție și un nou somn adinc cuprinsese vechea moșie a lui Ștefan cel Mare. Ca în poveștile noastre, aici era cetatea în care Zgripțorul cel mare adormise, prin viclenie, pe Făt-Frumos, de puterea căruia se temea și pe care avea de gând să-l țină așa adormit, până la sfârșitul lumii.

În Transilvania, stăpînea spiritul și sistemul contelui Apponyi, care urmărea maghiarizarea deplină a tuturor cetățenilor de alte buze, și în special a valahilor. În acest scop, la Budapesta, s-a elaborat pînă în cele mai mici amănunte planul infernal. O carte uriașă, de vreo 1000 de pagini mari, se tipări, în cel mai desăvîrșit secret, exclusiv pe seama membrilor guvernului, și în acea carte se prevedea pînă în cele mai mărunte detalii tactica după care această operație trebuia să fie executată.¹ Rînd pe rînd se închideau școlile noastre primare, din zi în zi scădea, în cele care mai rămîneau, locul rezervat limbii române; învățătorii cei buni erau nevoiți să se pensioneze, iar cei care erau lăsați să-și continue activitatea trebuiau să treacă pe sub furcile caudine ale inspectorilor șovinisti. Începea să-și ridice capul Mangra și să-i întindă contelui Tisza mina, care avea să sugrume la momentul oportun restul de viață pe care asupririle de 1000 de ani nu-l putuse stinge. Era vremea în care Goga scrisese că sîntem condamnați să stropim cu lacrimi deșertăciunea unui vis, și cînd singura mîngiere pe care o mai putea avea era aceea că Oltul ne va scurma oasele din pămînt, mutîndu-le în altă țară, spre a se putea odihni acolo.

În vreme ce situația noastră internă se prezenta astfel, jur-împrejurul nostru se răsfațau, ca în cele mai îngrozitoare coșmaruri, forțe dintre cele mai puternice și mai potrivnice. Împăratul austriac, care ne-a mințit veacuri de-a rîndul, ne-a lăsat pe mina ungarilor; împăratul Germaniei își urmărea politica de expansiune orientală peste trupul neamului românesc; țarul Rusiei, stăpînit de himera lui Petru cel Mare, era mereu preocupat de a trece spre Tarigrad peste moșia noastră, sultanul Turciei ținea în șah pe bulgari, îndreptîndu-le privirea spre Dobrogea noastră.

Aceasta era situația înainte cu 25 de ani. Ea nu era, desigur, cu nimic mai bună ca cu alți 25 de ani în urmă, cînd Eminescu scrisese *Doina* sa.

Iar astăzi?

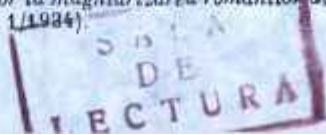
Împărăția austro-ungară nu mai este! Unicul rest de Austrie, republicană, caută să se alipească la republica germană. Ungaria, restrînsă la granițele ei etnice, visează zadarnic o revanșă, pe care o cere de la Liga Națiunilor. Puternica împărăție germană a dispărut și ea, și Kaiserul ei de odinioară duce o simplă viață de burghez într-o localitate din Olanda. [...] Sultanii turci, care au ținut sute de ani creștinătatea într-o neîntreruptă groază, se odihnesc de veci, alături de împărății austriece și ruși, sperînd de aici înainte doar pe istoricii care le vor căuta amintirea printre hîrțile colbuite de prin arhivele bogate ale diferitelor țări.

Cascada împărățiilor a fost urmată de minunea învierii la o nouă viață a poporului român. Visurile pe care nici cel mai îndrăzneț poet n-a cutezat să le făurească, s-au întrupat ca la un semn magic. România întregită s-a înfăptuit în cadrul celor mai jargi hotare.

Scurta perioadă de cinci ani, cît a durat războiul mondial, a fost de ajuns să schimbe fundamental fața Europei și să dea o nouă viață întregului nostru popor, a cărui istorie se poate afirma că și-a atins apogeul.

Este oare în aceste fapte numai un joc orb al unor împrejurări străine, din afară de noi? Ne-a adus virtutea istoriei, fără de știrea și de voia noastră, unde sîntem

¹ Autorul se referă la volumul *A Magyarországi Románok* (Românii din Ungaria) de Huszár Antal, apărut în 1907, la Budapesta, într-o „ediție confidențială”. Amănunte, în O. Ghibu — *Un plan secret al guvernului unguresc din 1907 privitor la maghiarizarea românilor din Transilvania*, Cluj, 1940 (Extras din „Revue de Transylvanie”, nr. 1/1934).

astăzi? Sîntem noi beneficiarii norocoși ai unui concurs favorabil de împrejurări, sau fapta am făcut-o noi, servindu-ne numai de acele împrejurări prielnice și dînd o dovadă caracteristică despre ceea ce sîntem în stare să facem drept consecință a ceea ce simțim și gîndim?

Să examinăm faptele. Și fiindcă ne găsim în Ardealul suferințelor milenare, care îi făceau pe adversarii noștri să creadă că acestea ne-au sleit întreaga vlagă, să ne mîrginim numai la faptele săvîrșite de fiii acestuia în vederea războiului care ne-a adus întregirea națională.

Dacă ziua de 1 decembrie 1918 a venit ca un semn de grație a lui Dumnezeu pentru populația autohtonă și majoritară a Ardealului, ea a fost în același timp și un rezultat al eforturilor și luptelor îndelungate pentru libertate ale înșiși fiilor lui.

Începînd cu Revoluția lui Horea, care cu tot caracterul ei social, a produs o puternică zguduire a sufletului național al maselor ardeleni, trecînd la Revoluția de la 1848 cu un caracter general național, și terminînd cu mișcarea în legătură cu procesul *Memorandului*, care echivalează cu o adevărată revoluție modernă —, poporul român din Transilvania a trăit într-o permanentă stare sufletească revoluționară. Solidar, de la vîlădică pînă la opincă, rezimîndu-se mai mult pe conștiința dreptății cauzei lui și pe fiii răsăriți din masele populare, decît pe mila celor de sus, acest popor a fost într-un neîntreput război pentru afirmarea sa pe temeiul libertății naționale și într-o permanentă protestare împotriva nedreptății la care istoria l-a condamnat temporar. De la G. Lazăr, D. Bojincă, S. Bărnăuțiu, Fl. Aaron, Tr. Laurian, Al. Papiu Ilarian, pînă la G. Coșbuc, Șt. O. Iosif și Aurel Vlaicu, cari au părăsit Ardealul spre a lupta aiurea în condiții priincioase, pentru eliberarea lui, și pînă la mărețele Adunări ale Partidului național român și ale „Astrei”, care țineau într-o superbă și neclintită dîrzenie mindria și conștiința noastră națională, Ardealul oferă un exemplu de conștiință și stăruință, care cu greu și-ar găsi exemplu în istoria altor țări.

Frumusețea neîntrecută a luptelor ardelenilor pentru dezrobirea lor națională și pentru unirea lor cu trupul națiunii s-a evidențiat nu numai în lungul lor trecut istoric zbuciumat, ci și în timpul marelui război, care a zăpăcit atîtea minți și a derutat atîtea capacități politice și diplomatice crezute infailibile.

Ne-aducem aminte cum la începutul războiului european, în 1914, Puterile Centrale scosese înaintea sperietoarea colosului rusesc, în speranța că prin aceasta vor strînge într-un mînunchi puternic pe toți fiii împărăției chesaro-crăiești.

Dar, la românii ardeleni nu exista o teamă de Rusia. Amintirile de la 1848, cu intrarea acestora în Transilvania, nu erau de natură de a trezi mari resentimente în sufletele lor.

Dimpotrivă, ne-aducem foarte bine aminte cum lumea românească din Ardeal își zicea: «acum, ori ne unim cu România, ori, decît să rămînem mai departe sub unguri, mai bine să cădem în brațele „sfintei Rusii”». ² Sutele de mii de prizonieri ardeleni, ajunși în Rusia în timpul războiului, mărturiseau același crez, căruia i-au dat și expresiune în anumite momente hotărîtoare.

Poporul rămas acasă, cu toate stăruințele politicienilor unguri, n-a putut fi mișcat din credința lui cristalizată de atîta timp. În vreme ce sașii, șvabii, slovaci, croații și sîrbii din vechea Ungarie se întreceau în declarații oficiale de loialitate față de Ungaria, românii au refuzat consecvent să spună altceva, decît ce spusese decenii de-a rîndul în fața lumii și în fața sufletului lor. Ei au preferat să sufere toate sîcanele și persecuțiile, să fie tîrîți prin temnițele țării și să-și ducă ani întregi viața mize-

² Aceste relatări privind stările de spirit din Transilvania de după evenimentele din 1848 ar putea să surprindă pe cititorul neavizat de astăzi, mai ales cînd sînt scoase din uitare de către un militant inflexibil pentru unirea într-un singur stat a tuturor românilor și pentru consolidarea acestui stat. Și cînd sînt spuse într-o conferință publică dintr-o perioadă de tensiune între România și U.R.S.S. Pe lângă valoarea lor ca informație istorică, ele vin să confirme obiectivitatea cu care autorul lor înțelegea să prezinte lucrurile.

Cu prof. Ioan Lupav
(15 august 1953).

rabilă în exilul de prin ținutul Sopronului, decît să cedeze o iotă măcar din credințele și speranțele lor.

Cei care nu voră să se condamne la o astfel de viață, și-au părăsit de cu vreme căminurile și au trecut « în Țară », spre a-și afirma acolo dorințele. Mii și mii de intelectuali și de țărani au trecut Carpații în cursul primilor doi ani de război, spre a-și da, în România liberă, tributul lor pe altarul național.

Activitatea acestor refugiați și dezertori ardeleni, în timpul neutralității și apoi în timpul războiului României, a fost foarte bogată.³

Dîndu-și seama că frații lor rămași acasă sînt, în mod fatal, împiedecați de a-și arăta pe față sentimentele și că, din cauza aceasta, ei și-au impus o rezervă absolută față de evenimentele politice și militare, suspendînd însăși activitatea Comitetului național, refugiații, încă din primele săptămîni de după izbucnirea războiului, au inițiat un curent puternic în opinia publică a României libere, pentru eliberarea Ardealului. Presa din capitală era plină de articolele lor, care erau citite cu înfrigurare de întreaga țară. Ei dau la o parte din fruntea „Ligii Culturale” pe conducătorii dovediți a fi neînțelegători ai idealului național, și-i înlocuiesc cu cele mai reprezentative personalități ale vieții românești, sub conducerea ardeleanului Dr. Vasile Lucaciu, ini-

țiind o splendidă campanie de propagandă de-a lungul și de-a latul țării, pentru dezrobirea Ardealului. Ei scot, la București și la Iași, trei reviste săptămînale de politică națională: „România Mare”, „Revista neamului” și „Tribuna” (ca o continuare a celei de la Sibiu și de la Arad).⁴ Ceva mai tîrziu reapare la București admirabila gazetă populară de la Orăștie, „Libertatea”, a părintelui Moța, care, după înfringerea temporară a României, va continua să apară peste Ocean, la Cleveland.

În zelul lor nepotolit, refugiații publică o serie întreagă de broșuri și cărți de informație și de propagandă; ei țin conferințe și congrese, ei dau manifeste către țară și către lumea întreagă, declarînd că războiul european nu se poate sfîrși fără izbăvirea Ardealului și că România nu poate rămînea neutră, nici nu poate merge în altă direcție, decît în contra Puterilor Centrale. Și, drept încoronare, ei cer și obțin să fie primiți ca voluntari în armata română, spre a putea pecetlui și cu singele lor idealul pentru care militau. Același lucru îl cer, încă în 1915 și 1916, prizonierii ardeleni ajunși în Siberia; ei stăruiesc prin scrisori de o emoționantă simplitate și sinceritate, să li se dea dreptul și puțința de a lupta sau de a muri, sub steagul regelui Ferdinand, în drumul spre Ardeal.

³ Vezi, în acest sens, și „Manuscriptum” nr. 3(72)/1988, pp. 40—61.

⁴ Din cele trei reviste enumerate, mai de seama a fost, fără îndoială, „Tribuna” de la București (1915—1916). Vezi: Octavian O. Ghîbu — „Tribuna” de la București, cea de-a treia „Tribuna”, în *Reper sibiene*, Sibiu, 1980.

Atît de mult apăsase în cumpăna istoriei acțiunea politică a ardelenilor în cei doi ani de neutralitate, încît în iarna anului 1916, după înfringerea temporară a armatelor române și după retragerea în Moldova a conducătorilor României, lumea necăjită de greutatea vieții învinuia în cuvinte grele pe conducătorii ardeleni pentru că «au băgat țara în război»...

Dezastrul României în faza primă a războiului nu i-a clătina pe ardeleni în credințele lor. Nici mizeria de nedescris din Moldova anului 1916—1917, care părea a însemna sfîrșitul lumii. Nemaiputînd lupta în cadrul României oficiale, unii din ei trec în Rusia revoluționară, unde iau contactul cu mîile de prizonieri români din armata austro-ungară, împreună cu care desfășoară o activitate de o intensitate și de o frumusețe de-a dreptul epică. La Kiev, la Chișinău și la Odesa ei inițiază o luptă sistematică în vederea mobilizării lumii întregi pentru scopurile lor.

În adevăr, grație contactului stabilit între prizonieri și refugiați, se formează la Darnița, lângă Kiev, un uriaș lagăr de voluntari ardeleni și bucovineni, cari la 13/26 aprilie 1917 lansează către toate guvernele țărilor aliate și neutre cunoscutul manifest, în care se declară deschis pentru desmembrarea Austro-Ungariei și pentru constituirea României mari a tuturor românilor. Că pagină splendidă de cugetare, de simțire și de forță era în rindurile acestui manifest, care aveau să se prefacă în curînd în faptă!

Curînd după răspîndirea manifestului, care a avut un puternic ecou atît în rîndurile românilor, cit și la Paris, la Londra și la Roma, mîndrele batalioane venîră pe frontul român, hotărîte să biruiască sau să moară. Intrarea armatei ardeleni în Iași în ziua de 8/21 iunie 1917, înseamnă prima zi de bucurie în lanțul lung al zilelor care au urmat după retragerea armatei române din Transilvania, în septembrie 1916. Ea a întărit moralul trupelor și al populației civile, care a început din nou să creadă în izbînda finală.

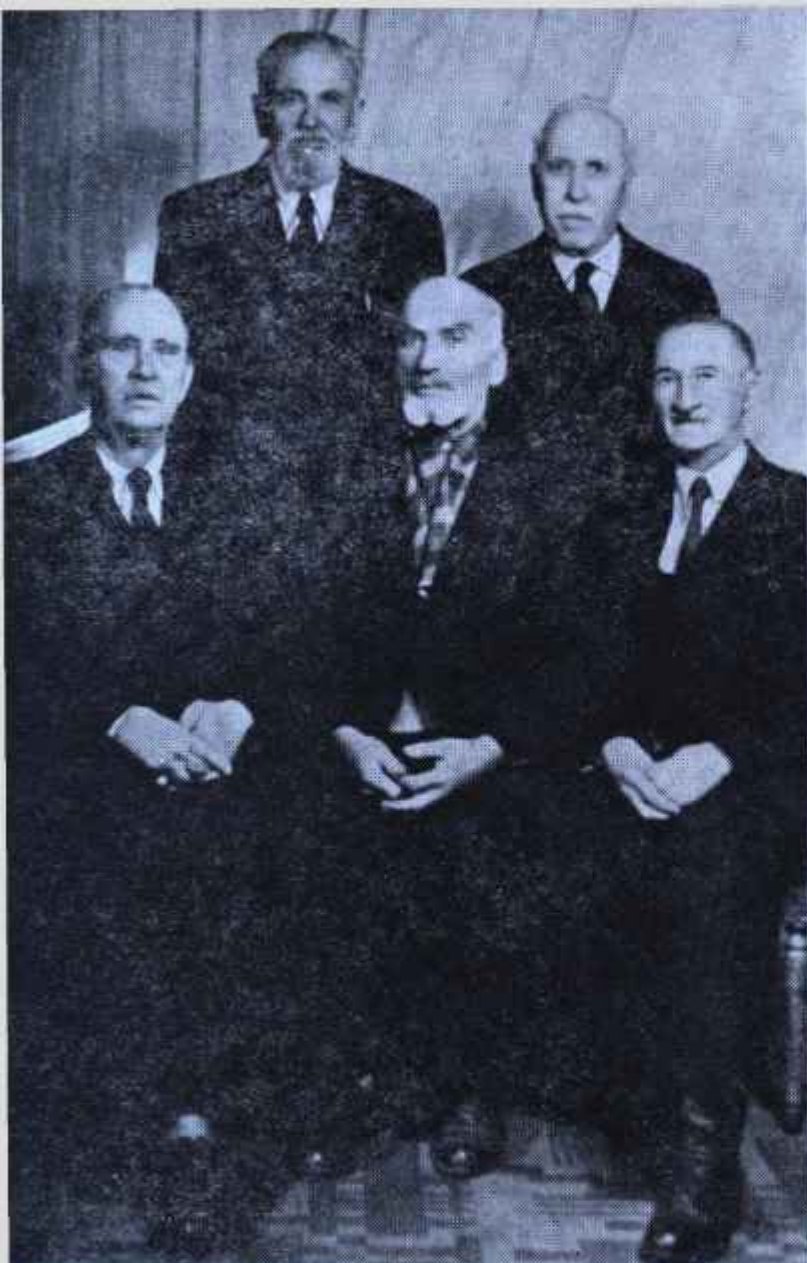
Peste cîteva săptămîni, la Kiev, apăru gazeta „*România Mare*”, cu un articol-program de Octavian Goga și cu scopul de a face noua educație integral-românească zecilor de mii de prizonieri, meniți să vină cu toții pe frontul român, în vederea noii ofensive pentru Ardeal. Nu peste mult [timp] apăru la Chișinău gazeta „*Ardealul*”⁵ cu îndoitul scop de a susține lupta națională în vederea dezrobirii Transilvaniei, și de a face în același timp educația națională și politică a moldovenilor, cărora Revoluția rusă le deschidea toate perspectivele, în măsura în care ei le puteau înțelege și utiliza...

Între aceia, ardelenii refugiați în Rusia izbutiră să intre în contact, la Kiev, cu conducătorii naționalităților din Austro-Ungaria cu care concepuseră un plan de luptă unitară în vederea distrugerii monarhiei lor. Înțelegînd că momentul cere ca interesele poporului român de acasă, pe care Comitetul național încetase de mult să le mai reprezinte în fața lumii, să fie susținute cu tărie în mod oficial de către aceia care o pot face, la 2 ianuarie 1918 ei constituie la Odesa un Comitet național, care avea să joace un rol în evenimentele care s-au succedat...

Peste puține zile, la 24 ianuarie 1918, ardelenii, adunînd în jurul lor și pe reprezentanții celorlalte provincii, aflători la Chișinău, inițiază o splendidă acțiune în vederea Unirii politice a tuturor românilor. În aceea zi, ei prefac gazeta săptămînală „*Ardealul*” în cotidianul „*România Nouă*”⁶ care a apărut apoi, în ciuda tuturor greutateilor celor mai fantastice, pînă a doua zi după Unirea de la Alba Iulia. În primul număr al acestei gazete, 24 de intelectuali români din toate provinciile locuite de români, în frunte cu nouă ardeleni, publică un manifest îndrăzneț, intitulat *Declarație*, în care afirmă că nu se mai socotesc numai fiii ai aceluiași popor, ci cetățeni ai aceluiași

⁵ „*Manuscriptum*” nr. 4(69)/1987 și nr. 3(72)/1988.

⁶ *Ibidem*.

Cu câțiva foști colegi de liceu, la aniversarea a 60 de ani de la absolvire: Emilian Stoen, Vasile Cucu, Ion Tohăneanu și Ghiță Popp (15 octombrie 1962). (Fotografia primită din arhiva Octavian O. GHIBU).

din încredințarea Consiliului național al Ardealului, a venit de la Sibiu la Iași profesorul Dr. N. Bălan, mitropolitul de mai tirziu, el a găsit, în vechea capitală a Moldovei sufletul românesc întreg și sănătos, pregătit să ia noua și definitivă ofensivă pentru împlinirea integrală a visului său. În Ardeal, românismul își luase, ce e drept, la acea dată, veșnicul «rămas bun» de la Austro-Ungaria, dar el nu știa încă sigur dacă România, încercată atît de grozav în cei doi ani de război, va fi în stare să-i dea vreun ajutor pentru încadrarea lui în acele rosturi pe care de veacuri le dorea. Activitatea neîntreruptă depusă de ardeleni, cu sfidarea guvernului filogerman și mină în mină cu factorii hotărîtori ai micii Românii neînvînse, au făcut cu puțință, ca, în clipa

stat unitar românesc, cetățeni ai României nouă a tuturor românilor, ostași ai acesteia, pentru făurirea căreia dacă va fi nevoie își vor vărsa singele.⁷

La scurtă vreme după aceea, în viața publică a României începu o nouă epocă de suferințe amare. Puterile Centrale o siliră să încheie faimoasa «pace de la București», care inaugură o epocă de umilință fără precedent. Guvernul Marghiloman desființă regimentele ardelenesti și institui o cenzură, care împiedecă în Moldova orice posibilitate de propagandă națională. Luni de-a rindul unica gazetă care mai susținea cu curaj și cu demnitate lupta pentru revendicările naționale a fost „România Nouă”, care declară că, cu toată pacea de la București, nu demobilizează. Paralel cu acțiunea ei a mers o acțiune de consolidare a Comitetului național al românilor emigrați din Austro-Ungaria, care își puse în lucrare un plan vast. Prima acțiune pe fața a comitetului a fost *Declarația stabilită* de el la 6 octombrie 1918. Aceasta nu putu fi însă nici publicată, nici citită în Moldova, din cauza cenzurii, dar autorii lor se îngrijiră ca ea să poată fi citită la Chișinău, în ziua de 21 octombrie, de către președintele Comitetului național, dr. G. Baiulescu, într-o măreață adunare la care a fost prezent și ministrul Americii, Wopicka, și imputernicitul Franței, Sarret.⁸ Ziua de 21 octombrie 1918, în care a fost citită declarația de unire a Ardealului și a Bucovinei cu România, a devenit astfel o zi de importanță istorică cu totul deosebită...

La trei zile după această manifestație, guvernul Marghiloman a fost demis și viața națională și-a reluat cursul ei natural. Cînd, în primele zile ale lui noiembrie 1918,

⁷ „România Nouă”, nr. 9, 24 ianuarie 1918, p. 1.

⁸ A se vedea „Magazin istoric” nr. 12(213), decembrie 1984, pp. 21–24. Întreaga manifestare a fost organizată de O. Ghibu.

supremă, lucrurile să fie deplin pregătite, încît ceasul istoric să nu mai trebuiască aminat cituși de puțin. În cîteva zile regimentele de voluntari ardeleni: „Alba Iulia“, „Avram Iancu“ și „Horia“, desființate sub guvernul anterior, au fost din nou în picioare, luîndu-și zborul spre Carpați, alături de glorioasele regimente ale vechii armate...

Să ne oprim din povestirea acestor pagini de epopee, cum mai frumoase nu cunoaște istoria noastră, — o epopee pe cit de strălucită, pe atît de instructivă. Istoria noastră nu este numai o istorie a luptelor noastre, ea este și o istorie a simțirilor noastre, a gîndirilor noastre, a voirilor noastre și a putințelor noastre. *Istoria noastră națională este istoria filosofiei românești înseși*, care ne arată simultan și ideile conducătoare ale neamului nostru, și capacitățile lui.

Cuminte, bun, îndelungrăbdător, credincios, mulțumit cu puțin, prețuitor pasionat al valorilor spirituale, iertător, tolerant, iubitor de libertate și jertfitor de orice pentru ea — iată elementele pe care istoria noastră le relevă la fiecare pas ca niște caracteristici ale sufletului românesc, — iată temeliile filosofiei cu care a înfruntat mii de ani de-a rîndul asprimită vieții și cu care a încheiat forța menită a birui în clipa atît de îndelung pregătită.

Lunga înșiruire de fapte, întemeiate pe calitățile amintite, e o dovadă că poporul nostru n-a fost un popor de pomanagii ai istoriei,⁹ că el n-a fost un simplu cîntăreț de cuvinte, cînd vesele, cînd triste, în care să-și fi vărsat dorurile sterpe sau să fi bleșemat nedreptatea, n-a fost un sofist care să fi stabilit teorii cu oricîtă aparență de înțelepciune, n-a fost nici un năvălitor și cuceritor cu forța al unor situații rivnite pe nedrept, ci a fost un neam cu principii aspre ca și granitul Carpaților, răbduriu ca și munții pe care nici un vînt nu i-a clintit din loc și harnic ca și acele mari popoare din vechime pe care le-a moștenit și care s-au înscris în istoria lumii nu atît printr-o filosofie de teorii, cît printr-o filosofie de fapte netrecătoare.

Cine vrea, deci, să cunoască filosofia românească, să citească istoria noastră națională și să o deducă din faptele povestite acolo.

Nu este zi în care să nu ne plîngem de greutatea vremilor pe care le-am ajuns. Criză financiară, criză politică, criză morală — iată cuvintele pe care le întîlnim la fiecare pas, atît în convorbirile particulare, cît și în dezbaterile publice, în presă, în întruniri, pretutindenea. N-aș fi luat în serios dacă aș încerca să vă conving că această criză este numai aparență și că în realitate trăim vremuri din cele mai bine-cuvîntate.

Totuși, voi afirma că epoca în care trăim este epoca celei mai mari glorii din întreaga istorie a neamului românesc și că această epocă este în mare parte opera generației de astăzi. Poporul care prin înțelepciunea — aș putea spune: prin filosofia sa specifică — a știut să se strecoare printre cele mai fantastice obstacole ale istoriei și să ajungă la libertatea la care am ajuns noi, a dovedit că e capabil să biruiască greutăți cu mult mai mari decît cele de astăzi.

Boala de care suferim e trecătoare. Ne-o dovedește istoria, care ne-a oțelit îndeajuns pentru ca să avem destulă încredere în viitor. Filosofia, care ne-a hrănit sufletele în lupte și în suferințe, ne va trece și peste ceea ce azi ni se pare atît de greu.

Ceasul în care noi fapte vor veni să confirme calitățile noastre verificate de-a lungul istoriei de atîtea ori milenare, nu mai este departe. Fericiți cei ce cred în el și lucrează pentru sosirea lui cît mai apropiată!

⁹ Aluzie la unele afirmații răuvoitoare ale celor care contestau valabilitatea Tratatului de pace de la Trianon.

ODĂ LIMBII ROMÂNE

J. URBAN JARNÍK, Hertvik JARNÍK, Jaroslav KRAMERIUS,
Jindra FLAJŠHANSOVÁ, Josef ŠPACHTA, Method ZAVORAL

Viena, 14 noiembrie
1918. Sfințirea Trăge-
lului Național al Con-
siliului Național Ro-
mân, în prezența gene-
ralului I. Hoeriu.

Școala românistului ceh

«Cine va avea prilej, ca să facă cunoștință cu românii de la munte, va mărturisi că sînt oameni excelenți și vrednici de iubire!»

(Din scrisorarea lui Jar. Kramerus către Jarník din 8.III.1909.)

CÎND, ÎN TOAMNA ANULUI 1874, TÎNĂRUL Jarník, aflat la studii de specialitate în capitala Franței, se străduia, între orele de cursuri de la Sorbona, alături de colegul său român, Constantin Georgian, să pronunțe corect diftongii limbii române, nu bănuia cîtusi de puțin că noua lui preocupare de a-și însuși limba română, idee survenită pe neașteptate, «de năpraznă», cum singur o mărturisește, avea să genereze un adevărat capitol de istorie. Chiar de la început, Jarník considera că cea mai eficientă metodă de a învăța o limbă străină

este dialogul epistolar, pe care l-a practicat cu Georgian o bucată de timp, pînă cînd surprinde singur greșelile de stil.

Sub impulsul unor satisfacții juvenile, Jarník se avintă într-o acțiune ce presupunea hotărîre și perseverență. Sfătuit de Georgian, românul ceh își procură poeziile lui Alecsandri, ale cărui versuri au asupra lui o profundă impresie: «Limba aceasta atît de vie, scria el mai tîrziu, atît de plină de viață, atît de mlădioasă și expresivă» avea să-l cucerească definitiv și irevocabil. Răsfoind paginile „Convorbirilor literare”, aflate în biblioteca Secției de romanistică a Universității vieneze, Jarník descoperă povestirile lui Creangă și basmele lui Ispirescu. Lectura acestor texte îi deschide calea către bogăția metaforică a graiului nostru popular, în sfera căruia a ancorat definitiv.

De acum înainte, pe măsură ce străbate procesul de cunoaştere a limbii române, Jarník e cuprins de dorinţa euforică de a pătrunde cît mai adînc în universul culturii româneşti. În tendinţa de a realiza un dialog epistolar de mari dimensiuni, tînărul Jarník simte nevoia unui contact nemijlocit cu românii, spre a le cunoaşte mai îndeaproape viaţa, încredinţările, graiul şi istoria. În acest scop, începînd din 1876, dată cînd vizitează Blajul, — deci la scurt timp după ce căpătase primele noţiuni de limbă românească — el întreprinde în ţările române încă trei călătorii (1879, 1911, 1919) cu prilejul cărora recrutează parteneri pentru corespondenţa sa.

Jarník nu avea criterii selective. În mrejele dialogului său epistolar se prind interlocutori din toate straturile societăţii româneşti.

Fire deschisă şi optimistă, totdeauna gata să toarne o glumă, Jarník fascina asistenţa prin volubilitatea sa tinerească. De o sinceritate dezarmantă şi lipsit complet de povara prejudecăţilor sociale, el aducea cu sine o dezinvoltură cuceritoare şi «nefăţărită», cum spunea el. Numai aşa se explică numărul mare de parteneri înscrîşi pe agenda dialogului său epistolar. Scriitori, profesori, medici, gazetari, folclorişti, militari, feţe bisericeşti, slujbaşi de orice fel şi chiar oameni de rînd se simţeau legaţi, prin fire nevăzute, de personalitatea lui Jarník. Acest schimb de epistole practicat la un înalt nivel academic umple o perioadă de aproape cinci decenii (1875 — 1922) din sfera relaţiilor ceho-române, pe care am numit-o «perioada dialogului marii prietenii».¹

*

Deşi în anul 1879 avea 31 de ani, deci era încă destul de tînăr, pentru el nu existau uşi zăvoirite, doar venea dintr-o lume unde omenia şi democraţia aveau valoarea unor adevărate virtuţi sociale. Jarník nu putea să-şi închipuie că existau obstacole care să nu-i îngăduie accesul chiar şi la cele mai înalte sfere ale societăţii. În legătură cu aceasta, el povesteşte un episod demn de reţinut. În vara anului 1879, se afla la Băneşti şi locuia la Maiorescu, unde

a cunoscut pe toţi scriitorii care participau la reuniunile de Miercuri, cu excepţia lui Creangă, după al cărui grai moldovenesc a tinut toată viaţa. Într-una din zile, tînărul romanist urma să aibă o audienţă la palat, însă, din păcate, îi lipsea ţinuta de rigoare. Situaţia a fost salvată de soţia lui Maiorescu care îi oferă lui Jarník cămaşa scrobită a soţului său, iar Coghic îi împrumută fracul. Ca urmare, audienţa s-a desfăşurat în cele mai bune condiţii. Trebuie să adăugăm şi faptul că Jarník nu s-a mulţumit numai cu acest dialog epistolar, a cărui fastuoasă desfăşurare i-a procurat nebănuite satisfacţii personale, ci, în preocupările lui, s-a produs o sensibilă mutaţie. Înainte, dar mai ales după 1900, se acreditase în opinia publică românească o profundă simpatie faţă de acest învăţat străin, care lăsase la o parte atîtea valori şi probleme ştiinţifice de specialitate, numai ca «să vină la noi şi să ne spună ce limbă minunată avem şi cît de mult ne iubeşte», cum just observa Ovid Densusianu.

În cursul acestei prelungite perioade, Jarník a fost aproape în permanenţă prezent în ziarle şi periodicele româneşti, mai cu seamă în cele din Ardeal, cu articole şi foiletoane, dar şi cu studii asupra limbii române. Uneori se oferea singur, de cele mai multe ori însă era solicitat pentru farmecul lui personal.

După întoarcerea din România, în 1879, Jarník, plin de impresii şi amintiri din cele mai plăcute pentru el, iniţiază pe lângă Seminarul catedrei de romanistică de la Universitatea din Viena, unde se abilitase, un curs explicativ în limba română, pe marginea analectelor lui Cipariu. Pentru această culegere a fost admonestat de şeful catedrei, prof. Adolfo Mussafia. Însă, evenimentele evoluează în favoarea lui. În 1882, e numit profesor de romanistică la Universitatea Carol din Praga. Noua situaţie îi permite să-i creeze limbii române condiţii de aşa natură încît ea a fost continuu prezentă în programa de învăţămînt de atunci şi pînă astăzi, — adică mai bine de un secol.

Urmează evenimente de mare răsunet, care îi vor oferi lui Jarník prilejul să înscrie una din cele mai răscolitoare pagini din istoria relaţiilor umane, — aceea a omeniei.

În ziua de 7 octombrie 1914, contele Franz Thun, guvernatorul ţărilor ceh, adresează lui Jarník o scrisoare într-un stil elegant şi reverent, în care îl ruga să binevoiască a face o vizită unui ostaş rănit, român de origine şi cazat într-un lazaret din Praga. Ostaşul nu

¹ Cele aproape 1000 de scrisori, rezultate de pe urma acestui dialog, formează conţinutul a două volume de *Correspondenţă-Jarník*, publicate şi adnotate de Tr. I. N. (vol. I, 1980, II, 1983). Ambele la Editura „Minerva”. Primul volum e însoţit de o *Introducere*, în care sînt prezentate treptele «Drumului pe care a mers» protagonistul nostru.

J. U. Jarník și Hui sán, Hertvik.

vorbea decît românește și nimeni din personalul medical nu se putea înțelege cu el. Firește, Jarník dă curs invitației și într-una din zilele următoare face o vizită ostașului cu pricina. Ceva mai târziu, profesorul ceh revine asupra acestei neînsemnate întâmplări, precizînd că ostașul «era un fecior tare bun, însă nu tocmai rănit, ci bolnav de piept». După cîteva zile, soldatul a fost trimis acasă, în Transilvania.

După acest prim contact, Jarník e prins în textura unor relații neprevăzute, de altă factură socială: se găsea acum, pe neașteptate, față în față cu răniții aduși de pe fronturile de luptă. Prezența lor în lazaretele din Praga, ca și în cele din provincie, pune în mișcare adînci resorturi umane. Nu avem intenția să disociem acele implicații generate de atmosfera aceea samaritană, care înveșmîntase în acele zile sumbre ale războiului colina minăstirii Strahov. Cert este că sentimente noi se descătușează din strînsarea absurdă a prejudecăților sociale și răspund la chemările înfrigurate ale suferinșilor. Jarník, abatele Zavoral și parohul Špachta se află în primele rînduri.

Ceea ce a impresionat pe Jarník și pe abatele Zavoral, a cărui abajie fusese transformată în

lazaret, n-au fost rănile căpătate pe cîmpul de luptă, ci neștiința de carte. Mulți dintre ei nu știau să scrie și să citească. Erau, așadar, analfabeți. În fața acestei triste descoperiri, Jarník și abatele au rămas consternați. Nu găseau nici o explicație. Atunci Jarník, însuflețit de o irezistibilă afecțiune umană, s-a apucat să le predea noțiunile elementare de scris și de citit în limba română. Și a izbutit! Pentru a nu rămîne mai prejos, abatele Zavoral, căruia între timp îi căzuse și lui «cu tron» limba noastră, ia lecții de la Jarník, ca și de la Horia Petrescu, aflat și el printre răniții de la Strahov. În acest timp abatele, care era în fapt o remarcabilă personalitate ecleziastică, avea să citească răniților diferite texte și povestiri românești. Epistolele sale către Jarník, din acest grupaj, prin topica și stilul lor, dar mai ales prin formele neaoșe românești, care imprumută expunerii o culoare arhaică, merită să figureze în orice antologie epistolară românească.

În acest moment, în care dialogul lui Jarník căpătase altă structură, alte dimensiuni, s-a fixat în istorie sub forma unui volum de 56 epistole, adresate lui de către cinci parteneri, cunosători ai limbii române (fiul său Hertvik, Jar. Kramerius, parohul Josef Špachta, abatele Zavoral și Jindra Flajšhansová). Fiecare dintre ei și-a exprimat gândurile în așa fel, încît «să se mire lumea că doi cehi corespundea românește», cum notează Kramerius în epistola către Jarník din 28.1.1909.

Așadar, cu șapte decenii în urmă (1915), într-o vreme cînd lumea era cutremurată de sinucidele războiului, șase intelectuali cehi își schimbă între ei glindurile în limba română. Astfel, limba noastră capătă faimă și prestigiu. Avem în față expresia nemijlocită a unei cîstiri, a unui Omagiu adus graiului nostru.*

Traian IONESCU NIȘCOV

P.S. Cîteva pagini din scrisorile grupajului nostru au fost redactate în original, dar noi le-am reprodus în traducere, tocmai pentru a nu întrerupe legătura dintre idei.

* Pe la finele anului 1915, circula în Tarade peste munți ideea că după război limba română urma să devină limba diplomatică a țărilor din zona Balcanilor. (Vezi „Românul”, Arad, dec. 1915.) Se înțelege, este o idee prestigioasă, însă ținînd seamă de patriotismul înflăcărat al popoarelor din acest colț al Europei, ar fi fost imposibil de realizat.

«Limba română este limbă universală»

[Jarník către abatele Zavoral]

I

Praga, 549-II, 31.II. 1916

Mărite domnule¹,

Mulțumesc pentru scrisorile d[um]itale ca și a d-lui Dr. Petrescu². Rămîne deci hotărît ca marția viitoare să venim cu toții la muntele Sion³. Presupun că d-na Meineke nu va fi împiedicată de vreo — *vis major*⁴. Dac-ar fi, atunci aș da de știre la vreme. Cu privire la afacerea „Gazetei”⁵, parcă am și aflat cum trebuie pusă la cale, ca „Gazeta” să trimită la mai multe tutungerii cu rizicul că nu vor plăti, după cum s-a și întîmplat „Românului”⁶, ar fi lucru puțin practic. Alt lucru ar fi de s-ar găsi o formă demnă de încredere, care ar lua asupra sa ca toată proviziunea să i se trimită ei și firma să se puie în legătură cu tutungii, primind de la ele banii și remitențele.

O asemenea firmă am găsit-o azi dimineată mergînd la promoțiunea *sub auspiciis imperatoris* a slavistului Oberpfalzer⁷, fiind de față și al doilea promovat *sub auspiciis*, acum doi, tot slavist, pe care-l chiamă Weingart⁸. Rog pe M[ăria] Sa [sic!] să binevoiești de a face parte d-lui Petrescu de cele puse la cale de mine, ca el să nu se mai ostenească.

Complimente,

JARNÍK

[Adresa]: Jeho milost
vele(cený) Pan Method
Zavoral, opat Strahovské
v Praze IV.

II

[Hertvik către tatăl său, Jarník senior]

[Viena] 6.XI.1898

Nu știu dacă v-am și mulțumit pentru bani. Nu știu încă dacă-mi vor ajunge, dar nici nu pot zice chiar acum, că sînt prea puțini; vom vedea și dacă-mi vor lipsi, apoi să vă scriu sau poate să împrumut de la mătușa Ana.

Precum vedeți din scrisoarea lui Jaroslav⁹, destul de multe am omis în scrisorile mele pînă acum; dar am omis și altele, de pildă, pe cît știu eu, n-am fost amintit, cum că trebuie să părăsesc colégiul despre Germania lui Tacitus al lui Much, fiindcă coincidea cu Meyer¹⁰ și s-a putut schimba din cauza celorlalți germaniști. Mai departe,

¹ Formulă de profund respect și reverență, cu care i se adresau abatelui Zavoral.

² E vorba de scriitorul Horia Petrescu, aflat atunci în lazaretul de la mănăstirea Strahov.

³ Sion nu-i un munte, ci o colină pe care e situată mănăstirea Strahov.

⁴ *vis major* — lat., chestiunea mai importantă.

⁵ Jarník se referă la „Gazeta Transilvaniei”.

⁶ E vorba de ziarul „Românul”, care apărea la Arad.

⁷ Slavist de origine cehă, desi purta nume german.

⁸ Miloš Weingart, remarcabil slavist — prof. de veche slavă la Universitatea Carol.

⁹ Jaroslav, fratele mai mic al lui Hertvik, n. în 1880 și m. în 1904.

¹⁰ E vorba de Meyer-Lübke (1861—1936), profesor la Universitatea din Viena.

Scrierea abatelui Zavorai către Gh. Bogdan-Dulcă, rectorul Universității din Cluj.

de Klob, cu toți avem nume slave. De asemenea, are să fie în viitorul comitet al Societății de lectură. Ieri am fost poftit să fac parte de un comitet pregător, care să aranjeze serbătoarea lui Mussafia¹² în 1900; înainte de toate o publicațiune festivă; mine avem ședința cea dintâi. — Am și uitat să Ve scriu, că și la dl. Popovici mi-am făcut vizita duminică trecută; Dl. P[opovici]... în Hamburg și se va întoarce în luna lui ianuarie; m-a primit deci cocoana, cu care am vorbit niște minute despre voi și despre Potštýn¹³ și a. — La cîrciuma mea iarăși o masă românească s-a constituit din aceiași domni, cari mergeau acolo cu un an mai-nainte, ceea ce-mi este foarte plăcut; numai me tem, că frații nu prea vor ținea acolo, fiindcă sint cel mai des nemulțumiți de mîncare, bată-i sfinții. — Jubileul lui Heinzl s-a serbătorit cu mare zgomot și batere[a] minilor; au venit și rectorul și decanul, Schenk și alții; și s-a întîmplat ceva ce nu s-a văzut încă; Heinzl, deși sănătos și în stare de a-și ținea prelegerea s-a dus după ce s[-]au făcut multe vorbiri. Îmi va fi de tot plăcut, dacă voi căpăta corectura știută; de bună seamă se va și afla ceva de îmbunătățit [sic!]; am să mai fac articolele pentru *Enciclopedia rom[ână]*¹⁴; dar nu știu, dacă munca aceasta n-o voi lăsa tatei; cel puțin o anunț chiar astăzi și este probabil, că așa va fi.

Cu salutări al Vostru

HERTVÍK

III

[Jaroslav Kramerius¹⁵ către Jan Urban Jarník]

Cernăuți, 28 I 1909

Mult stimată domnule profesor,

De mult am onoară [sic!] și îmi sînteți cunoscut ca un profesor literat celebru pe terenul lingvisticii romanice. Am fost foarte surprins, cînd astăzi am primit amabila

¹¹ *beati rossidentes* — lat. = fericiți cei care posedă ceva.

¹² Adolfo Mussafia, profesor la Universitatea din Viena.

¹³ Orașul în care s-a născut Jarník.

¹⁴ Hertvik se referă la *Enciclopedia* lui Diaconovici, în care publicase un articol.

¹⁵ Jaroslav Kramerius s-a născut aproximativ pe la 1845 dintr-o familie de cărturari. Tatăl său

D[umnea]voastră scrisoare de 19/I [!]¹⁶ în limba românească; de aceea [mă] grăbesc și eu să răspund în aceeași limbă, ca să [se] miare lumea, că doi cehi corespundea românește. Am trimis în timpul din urmă vărului meu iubit o traducere de un sigur Lovinescu din Iași¹⁷, care amu trăiește la Paris—, poate doriți originalul de la această traducere, publicat la revista „*Viața Românească*”¹⁸. Dacă această traducere este în Bause, [vă] potfesc a o întrebuința — altminterlea [un] lucru fără însemnătate și potrivită cel mult pentru un ziar beletristic modernist.

Totodată, trimit acest original D-voastre.

Mi-a făcut o deosebită plăcere și bucurie scrisoarea D-voastre, care-mi va rămîne pururea ca o suvenir dragă la restul vieții mele. Rog să-l salutați pe vărul meu, dragul Bogumil¹⁹ și doar să cinstiți amindoi o dușcă de bere în sănătatea mea și domnilor ai societății.

Cu stimă deosebită

Jaroslav KRAMERIUS

Ale už toho je dost! Nu dar!
At Zijou češi! (De-acum, ajunge!
Sănătate! Trăiască cehii!)

[R.C.S.J. 28 K., Mss. 14798]

IV

[*Abatele Method Zavoral către Urban Jarník*]

10/8/1915

[Carte poștală ilustrată]

Prea stimate domnule profesor,

Ieri am sosit în Milusko²⁰ și tocmai astăzi am aflat pe patru români în lazaretul acestui oraș. Nu trebuie să zic cît de mare era bucuria lor cînd vorbeam cu ei în limba lor strămoșească. Vineri 13/8/ voi fi iară acasă.

Al D-tale devotat

+ METHOD
opat.

Adresa: Slovutný Pán

Dr. Jan Urban Jarník
univ[ersitar] profesor
Potštýn n[ad] O[rlíkem]

[R.C.S. J. 28 Z. mss. 15101]

V

[Praga] 2/XI/1915

Prea stimate domnule profesor,

Ce vei fi așteptînd D-ta că-ți voi răspunde la scrisoarea ta de ieri? Deschizînd-o n-aveam firește nici un habar de surprinderea pe care mi-ai pregătit-o. Ca de obicei,

Carol Eduard, a fost profesor, iar bunicul, Matei Kramérius, a desfășurat o lăudabilă activitate scriitoricească, în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea, în perioada mișcării de reînnoire națională. După terminarea studiilor, Jaroslav a fost numit profesor la Jicin (Cehia), iar în anul următor autoritățile austriece l-au transferat la Cernăuți. Dintre populațiile minoritare din Bucovina, Kramérius s-a apropiat, cu aceeași dragoste ca și Jan Urban Jarník, de limba și cultura poporului nostru. (Vezi amănunte în lucrarea noastră, *Studii social-culturale ceho-române. Epoca modernă*, Cluj-Napoca, 1981.

¹⁶ E sigur că epistola era din 1909.

¹⁷ E vorba de Eugen Lovinescu, care nu locuia la Iași și nici la Paris. E adevărat că scriitorul român se afla la data aceasta în capitala Franței.

¹⁸ Pe cînd se afla la Paris, Lovinescu, publică în „*Viața Românească*” o *Parodie în 4 scene*, al cărei subiect l-a luat din *Odiseea*, cîntul VIII (V.R., 1908, III, vol. X, pp. 48—59, 201—208) și pe care Kramérius a tradus-o în limba cehă.

¹⁹ Bogumil (Bohomil) și Bause erau veri cu Kramérius.

²⁰ Milevski—localitate în Cehia de Sud.

Abatele Method Zavoral.

Începui în curînd să-l citesc liniștit manuscrisul tău, cu [ale] cărui particularități m-am și deprins destul de bine, dar abia sfîrșisem cele întîie rînduri, rămăsei înlemnit, impietrit, înmărmurit, încremenit cu gura căscată și cu ochii zgîliți la rîndurile următoare. Nu vream să cred ochilor mei și trebuia să citesc iarăși și iarăși nu numai cuvintele D-tale ce mi le-ai scris, ci și cele tipărite în foileton al „Românului”. Și acum te întreb pe D-ta: Știi ce ai făcut scoțînd la iveală amîndouă scrisorile mele ²¹ și îndemnînd pe „Românul” ca să le tipărească? Te vei fi gîndind măcar o clipă la fapta cu totul indeniable că din acest moment eu am tot dreptul să mă simt înșirat într-un șir cu cei mai vestiți autori români și să mă măgulesc cu gîndul că Creangă, dacă ar trăi, și Coșbuc, dacă ar ști măcar o boabă despre mine, ar fi amîndoi nespuse de făloși

de-a avea dreptul să mă cheme pe mine *coleg*. Cîtînd scrisorile mele tipărite în „Românul”, cuprinsul lor nu-mi părea prea rău; spre nenorocire însă am și păstrat coala de hîrtie plină cu vrafal de îndreptări, pe care le-a făcut pana ta nemiloasă și la privirea aceasta inima mi se face mică, micuță și nădejdea mea ca într-o zi o s-aleg și eu un autor român vestit și mare, să topește iute ca zăpada primăverii. Ce e de făcut? Am început prea tîrziu; vîrsta de 53 de ani desigur nu e o vîrstă în care puteai să formezi planurile prea falnice și trebuie să fiu prea mulțumit că pînă-acum am ajuns atîta.

D-ta mă întrebi dacă nu m-am supărat prin « năzdrăvăniile » care ți-au trecut prin gînd. Iată răspunsul meu: Nu trebuie nicidecum să mă întrebi una ca asta. Te și cunosc pe D-ta destul de bine pentru a fi sigur că n-ai face niciodată ceva, ce mi-ar pricinui vreo durere sau rușine.

Dr. Stanca va veni la mine sîmbătă 6.XI pe la 4 c., fiindcă joi după prînz am o slujbă pontificală în biserică a „Surorilor de caritate”. Va fi cu putînjă să fii sîmbătă și D-ta?

Închinăciuni!

opat ZAVORAL

VI

[Abatele Method Zavoral către Urban Jarník]

[Praga] 8/XI/1915

Prea stimate domnule profesor,

Ce ai făcut D-ta, au și făcut-o domnii profesori din Brașov, precum desigur ai și cetit în numărul „Românului” de 6.XI. Păcat însă că acestor domni nu le erau destule greșelile, pe care le făcusem eu însumi; parcă credeau că va fi încă mai nostim, dacă vor și ei adăuga citeva tipărind scrisoarea mea. În loc de « admirați » au tipărit « adunați », în loc de « pana » — « peana » și în loc de « aveți » — « aveți ».

Eu însă, biet, ce am să zic? Într-adevăr mi-e acum teamă că o să m-aleg în curînd unul din cei mai « umoristici » scriitori români.

²¹ Din păcate, e la mijloc o confuzie. În ziarul „Românul” din Arad n-a apărut nimic din cele spuse de abatele Zavoral!

Nădăjduiesc că D-ta desigur vei veni Joi 11.XI pe la 3 la mine; vom avea o șezătoare românească din cale afară de interesantă.

Să ne vedem sănătoși,

opai METHOD

[BCS. J. 28. J. ms. 15.106]

VII

[Praga] 9.III.1916

Prea stimate domnule profesor,

A fost odată ca niciodată; cînd urșii umblau cu cîmpoi, cînd prof. Jarník venea la Strahov spre a vorbi cîteva cuvinte românești cu abate[le] și cînd abatele îi trimitea profesorului, din cînd în cînd, o biată scrisoare plină de greșeli. A fost odată, acuma toate s-au schimbat; abatele nu scrie, profesorul nu vine și de aceea nici habar n-are de cele ce se petrec în lazaretul de pe Muntele Sion. Nu știe prea stimatul profesor că am avut aici o șezătoare prea frumoasă, în care dl. Horia Petrescu ne citise o nuvelă nouă, pînă-acum nu scoasă la iveală, noi ascultăm cu toții mișcați adînc și românii nu se slăbeau de a striga: « tare frumos, frumoooo ». Și apoi în zilele din urmă a venit Ex. Sa F. M. L. Zanantoni spre a inspecta lazaretul, și văzînd că vorbesc românește în curînd a dat poruncă să fie transportați mai mulți români în lazaretul meu, dorînd — cum mi-a zis — ca românii să nu se simtă atît de părăsiți la Praga cînd vor avea prilejul să audă cîteva cuvinte părintești spuse în limba lor. Cum vezi D-ta, sînt prea multe motive din cale afară de serioase, și în adevăr și plăcute să vii și tu cît mai curînd spre a face o plăcere mare nu numai mie însumi, ci și tuturor românilor (31!) în lazaretul meu.

Drept în clipa cînd vreau să închid scrisoarea, mă pomenesc cu foiletonul tău despre regina Carmen Sylva, pe care l-au scris pentru „*Nár[odni] Listy*“²² și pe care mi l-a trimis astăzi d-na prof. Flašjhans.²³

Complimente sincere,

METHOD

abate

VIII

[Parohul Josef Špachta către Urban Jarník]

[Praga] 12.VIII.1916

Prea celebre domnule profesor,

Mare a fost surpriza mea și trebuie mărturisit — surpriză foarte plăcută — cînd întorcîndu-mă deunăzi de la plimbare am găsit pe masa mea de scris un plic care purta adresa scrisă cu mîna d[omniei] t[ale]! Am simțit bucurie foarte mare, deoarece știam că plicul acesta desigur va conține azi un cadou nou al d[omniei] t[ale]. Și bucuria mea s-a făcut și mai mare, cînd desfăcîndu-mi plicul am văzut 2 numere [din] ziarul „*Románul*“, deci o gazetă, o lectură mult dorită, dară cu toată bucuria mea am devenit și trist. Mi-am zis: « Nu știi ce să faci ca să arăți domnului cel[ui] bun și prevenitor cu cunoștința ta cea mare ». Deocamdată, nu pot să fac altceva decît să-i mulțumesc din toată inima și să zic: « Bunul Dumnezeu să-ți fie răsplătitor! ». Îndată după cină, am luat un număr al ziarului și am început a citi. Pe

²² J. U. Jarník, *Carmen Sylva. Drobné a obecné vzpomínky na zesnulou kralovnou rumunskou Albzetu, „Narodni listy“*, Praha, LXVI, 64 din 4.III.1916.

²³ E vorba de Jindra Flašjhansová (1898—1980), fostă profesoară de limbă română la Universitatea din Bratislava.

pagina a doua, am dat d-un articol iscălit cu numele d-voastră: *Cum de învățăm cîteodată limbă străină*. L-am citit pe articolul acesta cu multă plăcere și cu mult interes. Dară deodată rămăsei (și cu) *înmărmurit*. Așa ceva n-aș fi așteptat nici prin vis. Domnia ta vorbești despre mine și despre cunoștința mea a limbii române. Nu vreau și nu pot să tăgăduiesc că rîndurile domniei tale, scrise în mod așa de măgulitor, m-au bucurat, fiindcă îmi sînt dovadă și mărturisire foarte prețioasă a domniei tale că nu am lucrat și nu m-am ostenit în zadar, ci că într-adevăr am învățat ceva din limba cea frumoasă care mi-a căzut și mie, — precum scrii și zici domnia ta — tronc la inimă. Însă știu bine că lauda pe care ai scris-o d-ta e cu totul nemeritată și — să-mi dai voie să o zic — foarte exagerată și scrisă poate cu scop să servească de îndemn să nu mă las de studiul limbii acesteia, ci să învăț și mai departe.

Dară trebuie să mărturisesc că un lucru mă face neliniștit, adică: Ce să fac, dacă vreun român, nu un soldat de rînd, ci poate un intelectual, care a citit lauda ta prea mare despre mine, ar veni la mine, așteptînd și nădăjduind cine știe ce cunoștința limbii române și ar afla că eu nu sunt în stare de a pronunța nici o propozițiune sau frază mai lungă așa iute cum se cade și fără greșală? Căci este ceva cu totul alt să înțelegi o limbă străină și să o vorbești. Cît despre mine nu poate să fie altfel, deoarece n-am avut niciodată prilej de conversațiune și toate cele cite am învățat, le-am învățat numai din cărți.

Mi-am luat îndrăzneala de a-ți scrie românește, fiindcă am citit în numărul al doilea al „*Românului*”²⁴ că-ți place d-tale dacă primești, « de ici-colea, vreo scrisoare românească, chiar de nu cuprinde decît puține rînduri » și mă rog de iertare și de scuzare dacă răvașul meu « cuprinde rînduri » foarte multe, nu va fi lipsit și de greșeli foarte multe.

Dorindu-ți d-tale bună petrecere în domiciliul tău de vară și întremare(a) deplină a sănătății d-tale, rămîn cu expresiunea înaltei mele considerațiuni și recunoștințe.

Jos. SPACHTA

[BES. J. 28. 8. max. 11.825]

IX

[Praga] 21.VII.1919

Mult stimat domnule profesor,

Nu pot spune ce bucurie am simțit cînd — iarăși odată — după un timp așa de îndelungat, am primit un răvașel de la dv. M-am întors tocmai de la înmormîntarea profesorului Hantich, pe care-l veți fi cunoscut și dv. (era cunoscător excelent al limbii franceze). Pe masă, am găsit o ilustrată cu litere[le] cele bine cunoscute, scrise de mina voastră și cetînd-o bucuria mea s-a făcut și mai mare, cînd am aflat că am să primesc un plocon trimis de dv. L-am așteptat cu bucurie și un fel de nerăbdare. Din fericire, n-a trebuit să aștept prea mult. Chiar a doua zi, vine un poștaş și aduce un plic cît o saltea de paie (străjac sau în limba noastră strožak). Fiindcă adresa era scrisă cu aceeași literă ca și ilustrata sus amintită, am cunoscut numaidecît că trebuie să conțină ploconul promis. După cele scrise în ilustrata voastră că va veni o broșură, am așteptat o cărticică mică și iată! — judecînd după plicul acela — dacă am voie să zic — uriaș, sosește ceva mai mare. Desfăcînd plicul, am dat cu ochii de două broșure-cărți scrise: una în limba română și cealaltă în limba noastră, maternă. Răsfoind întîi broșura română, am aflat că conține conferințele ținute în București de doi Jarnici,²⁵ ceea ce m-a surprins dintr-început. Dar curînd mi-am adus aminte

²⁴ Autorul scrisorii se referă la articolul lui Jarnik — *Cum de învățăm cîteodată limbă străină*, în „*Românul*”, Arad, V, 1915.

²⁵ În cursul lunii mai 1919, Jarnik senior și cu fiul său Hertvik au vizitat capitala României și în ziua de 9 mai au ținut conferințe la Ateneul român, care au fost apoi imediat publicate sub titlul *Relațiunile româno-cehoslovace din trecut și din viitor*, Buc., 1919. Conf. lui Hertvik, pp. 22—35.

că am auzit de la dv. că și dl. dr. Hertvik Jarník cunoaște limba română. Deoarece până acum n-am citit nimic scris de el, eram foarte curios să afl cum scrie, resp[ectiv] vorbește el românește. Aș fi dorit să pot să mă pun numaidecît pe citit, avînd însă mult de scris în cancelaria mea a trebuit să o așez pînă după amiază.

Îndată după masă, am ieșit la plimbare! se înțelege, cu broșura aceea în mînă. Nădăjduiesc că dv. nu-mi veți lua în nume de rău dacă mărturisesc sincer, că deocamdată am lăsat la o parte conferința rostită de voi și am început cu aceea ținută de d. dr. Hertvik. Și curînd am rămas uimit aflînd că el știe să vorbească ca și un român neaș. Se vede că poama n-a căzut departe, ci a rămas în apropierea nemijlocită a tulpinei.

După ce am citit, din cuvînt în cuvînt, tot ce a vorbit el, m-am apucat de conferințele voastre, pe care le-am citit cu același interes și cu plăcere tot una de mare, ca și ale lui. Conferințele acestea, după spusa distinsului scriitor român N. Iorga, « deosebit de interesante », desigur au contribuit mult și vor contribui încă, ca relațiunile ceho-române să devie tot mai prietenoase și intime, spre folosul ambelor națiuni. Gîndindu-mă (la aceea) cit de mult sinteți în stare dv. să faceți în privința aceasta prin cunoștința voastră minunată a limbii române, prin vază și dragostea de care vă bucurați în toată România, mă rog la Dumnezeu să vă ție, cel puțin încă 20 ani, dară în deplină sănătate, fiindcă bătrînețe fără sănătate nu sînt deloc de dorit, fiind numai chin și vai și amar. Pilda și proba grăitoare în privința aceasta era mama mea bătrînă, murită acum trei săptămîni, în vîrstă de 85 ani. Nouă, copiilor, ne era dragă ca lumina ochilor, pentru dînsa am fi fost în stare să sărîm și în foc și să jertfim tot ce avem. Și cu toate acestea ne rugam la Dumnezeu să o ia la sine și cînd în sfîrșit ne-a venit vestea că și-a dat sufletul, trebuia să exclamăm: « Deo gratias! », atît de mari și de grozave erau suferințele ei, mai ales în cele din urmă 4—5 luni, cînd nu mai putea să-și părăsească patul. În tot timpul acesta suspina, gemea, plîngea și cîteodată urla, — în adevăratul sens al cuvîntului, — ca o fiară sălbatecă, de dureri nespuse de mari. Zile și nopți întregi nu putea să doarmă, n-au ajutat nici prafuri, nici băuturi soporifice și dl. doctor nu avea nici un mijloc care ar fi fost în stare să-i aline durerile. Toate medicamentele — chiar și injecțiuni — au rămas fără rezultat[ul] dorit. Și, în sfîrșit, s-au ivit pe trupul ei cel chinuit două răni deschise — carne vie — cum se zice — care au făcut ca femeia biata să sufere încă mai mult, încît striga desnădăjduită: fie-vă milă, copiilor, omorîți-mă, omorîți-mă! Suferea mult dînsa și împreună cu ea sufereau cei din jurul ei, fiind nevoiți să privească la chinurile ei, auzind gemetele ei și neputînd să aducă ajutor cituși de mic. După moartea ei, ne-a zis d. doctor: « Nu vă întristați, mulțumiți mai bine lui Dumnezeu că a luat-o! A fost o adevărată martiră! » Odihnească în pace!

De [la] sine înțeles, că nici articolul dv. din broșura: *Mensa academice* n-a fost trecut cu vederea. Din contră: l-am citit de la a la z și încă cu mare plăcere, fiindcă la unele locuri e scris într-un ton glumeț și povestește lucruri și întâmplări foarte hazlii.

Dr. Hertvik Jarník,
profesor la Universi-
tatea Masaryk din
Brno.

Vă rog să primiți expresiunea mulțumitei mele sincere pe care voiu căuta să o arăt încă într-un alt mod după întoarcerea dv. de la Potštýn. La sfârșit, vă rog să-mi iertați dacă imi iau voie de-a vă supăra cu o rugare. De mult timp n-am mai văzut nici un număr de vreo gazetă română; nu știu nimic despre cele petrecute în ținuturile române din fosta Ungarie, nici despre întâmplări din Regat. În gazetele noastre, apare rareori ceva și de obicei numai vreo notiță mică. Cred că dv. primiți regulat vreo gazetă: n-ar fi cu putință ca dv. să-mi trimiteți câteva numere vechi? Puteți fi sigur de recunoștința mea adîncă. Mulțumesc sincer de mai înainte.

Cu toată stima al dv. devotat,

Jos. SPACHTA

[B.C.S.J. 28. S. ma. r. 14.829]

X

[Praga] 30.VI.1920

Mult stimat domnule profesor,

Vă mulțumesc din toată inima pentru scrisoarea Domniei-voastre, prin care mă învredniciți de onoare cu totul nemeritată, poftindu-mă la cina ce se va da în onoarea delegaților români, care au binevoit să vină la sărbătorile socoliștilor noștri.

Invitația aceasta pentru mine așa de măgulitoare pe de-o parte m-a îmbucurat nespus de mult, dar pe de altă parte m-a și întristat și mi-a pricinuit [o] durere adîncă.

Sărbătorile cele mărețe ale socoliștilor, care au atras atîta lume la capitala noastră, au și făcut că au venit oaspeți și în casa mea, cerîndu-mi să-i găzduiesc și [să-i] însoțesc. I-am primit pe ei bucuros și nici n-am putut să le resping cererea fiind ei oameni care m-au îndatorat mult, făcîndu-mi mult bine. Neștiind nimic despre invitația dv., care era să vină, am făcut dispoziții și pentru seara de azi, pe care nu mai pot să le schimb și asta cu atît mai puțin, că scrisoarea dv. a sosit prea tîrziu — mi s-a înmînat abia acum către seară — mi-e teamă mare să nu-i jignesc pe oaspeții mei, lăsîndu-i dintr-o dată singuri și părăsiți (lucru care s-ar putea tilcui în sens că m-am saturat de ei și că aș dori să plece, ceea ce ar putea să-mi pricinuiască neplăceri multe și mari).

Nu pot spune cit de rău imi pare că nu pot să iau parte la sărbătoarea voastră, care mi-ar oferi prilej să aud discursuri și cuvîntări rostite în graiul cel dulce românesc, pe care l-am îndrăgit atît de mult.

Vă rog să-mi scuzați și să-i binevențați și din partea mea pe stimatii d[omni] delegați și prietenii noștri, rugîndu-i să binevoiască a primi respectuoasele mele salutări și expresiunea înaltei mele considerațiuni, împreună cu dorința fierbinte ca patria lor cea glorioasă, România întregită și mare, să trăiască, să crească, să înflorească.

Binevoiți, domnule profesor, a primi asigurarea deplinei mele considerațiuni și recunoștințe.

Josef SPACHTA

[B.C.S. J. 28. S. ma. 14.830]

XI

[Jindra Flajšhansová către Jan U. Jarník]

Praga, 1919. 30. 1

Prea stimat domnule profesor,

Vă rog să primiți expresia mulțumirilor celor mai înalte pentru frumoasa scrisoare ce mi-ați binevoit a trimite. Imi pare că nu le-am meritat, prea stimat domnule

profesor, mulțumirile D-voastră, dar m-am bucurat, că am avut voie să traduc articolul domnului doctor Petrescu²⁶ și simt prea bine defectele traducerii mele.

Vă mulțumesc totodată pentru *frumoasele ceasuri de limbă românească*, cu care ne fericiți și talmăcesc complimentele mele și părinților mei. Vă rog, prea stimate domnule profesor, să primiți urările mele de bine.

Jindra FLAJŠHANSOVÁ

[BOS. J. 28. F. mss. 15.095]

XII

Bratislava, 1921. 19. VIII

Prea stimate domnule profesor,

Scuzați că vă mulțumesc Dv. așa tîrziu pentru carte. Și iată iar mă adresez la Dv. cu o rugăminte: după cum — poate — știți Dv., fac eu o carte despre literatura modernă a românilor, o mică istorie a literaturii, unde își vor găsi loc nuvele, schițe, memorii traduse în limba cehă. Cartea e aproape gata, acuma traduc și iată mi s-au ivit acolo niște probleme, care trebuiesc rezolvate. Văd acuma că nu cunosc bine limba poporului și că trebuie încă mult ca să pot spune: știu românește. Știu însă că Dv. cunoașteți foarte bine tocmai limba populară și din pricina aceasta am îndrăznit să mă adresez la Dv. E vorba de trei autori: Negruzzi, Odobescu și Russo. Am tradus *Lăpușneanu*, *Mihnea Vodă* și ceva din *Amintiri* și *Cîntarea României*.

În *Negruzzi* nu mi-e clar cum să traduc *buzdugan* mai bine în cehă, se poate „Kuše“?

Apoi: *vornic* ar fi al nostru „Komoš“? Și cum să traduc pe urmă *armaș* (profos?), *logofăt* (kancler?), dar pentru *postelnic* și *spătar* îmi lipsesc deplin expresii în cehă?

În *Lăpușneanu*, cap. II este un pasaj care tot nu știu cum să-l traduc. Este vorba de o femeie a unui boier, care arată doamnei Ruxandra capul bărbatului, pe care l-a lăsat Lăpușneanu să-l taie. Spune acolo: «Ai să dai seamă Doamnă că lași pe bărbatul tău să ne taie părinții...» Tot mi se pare, că n-am bine tradus motto din cap. al IV-lea «De mă voi scula, pre mulți am să popesc și eu», cu «Vstanu-li z přemnohých z vás učinim Kněze»!

Vine la rînd Russo (*Amintiri* II). Vorbește acolo despre Evandru și spune că: «bunul Evandru, care Evandru era un fel de Papură-Vodă latin». Papură Vodă nu știu cum să traduc.

Și «gura de rai» tot nu știu cum ar fi mai bine în cehă.

În sfîrșit, cap. al II-lea vorbește despre obiceiul de-a serba primul mai la țară, despre fel de fel de căruțe cu care se duceau oamenii în pădure să serbeze acolo ziua aceasta. Spune: «călăreții, halcoanele cu feciorii boierești la obloane, *barșovencile* (de care ne-a scutit astăzi Dumnezeu pentru odihna ciolanelor noastre), căruțele și alaiul ajung...» *Barșovencile* ce ar fi astea, știu că Iorga a ris odată de ele și tot atunci nu-mi era clar.

Odobescu: acolo nu știu cum are să sune mai bine *aprod* în cehă și cum să traduc «*omoșorul*». În cap. al II-lea se vorbește despre un alai domnesc cu care vine Mihnea la mitropolia din Argeș: «În cap mergeau... în urma lor veneau Roșiorii și Verzișorii călări... purtînd *mintene* roșii și verzi» și «*aprozii* purtau... două *tuiuri* turcești».

Mai departe se vorbește despre Vodă care «purta în cap *gugiuman* domnesc», ce ar fi asta?

Scuzați, prea stimate domnule profesor, că mă adresez la Dv., însă la cine aș putea să mă adresez? N-aș îndrăzni, dacă n-aș ști bunătatea Dv.

La Bratislava îmi place foarte mult. Îmi pare bine că pot să lucrez la bibliotecă, care lucru îmi convine și tot că îmi găsesc timp ca să pot lucra și ceva la cartea mea.

²⁶ E vorba de scriitorul Horia Petra-Petrescu.

Aș vrea să apară cit de curînd și din cauza asta mă grăbesc mult, pentru că aș vrea să viu în septembrie la Praga cu cartea gata și să-mi găsesc librarul care ar scoate-o. La «veletrh», care altfel mi se pare nu prea a reușit, au venit și românii lui Octavian Goga și Ciceo Pop în frunte și mie îmi pare foarte rău că n-am găsit prilejul ca să pot vorbi cu d-lor. Ceea ce îmi lipsește grozav aicea e tocmai contactul cu românii, care acuma la Praga nu ne lipsea.

Vă doresc, prea stimate domnule profesor, petrecere plăcută la Potštýn și doamnei Dv.

Vă rog să transmiteți D-sale complimentele mele și să primiți expresiunea stimei mele.

Dr. Jindra FLAJŠHANSOVÁ

[BCS. J. 25 P. ms. 16.094]

XIII

Bratislava, 1921. IX. 21

Prea stimate domnule profesor,

Vă rog să mă scuzați pentru tăcerea mea, eram însă dusă pentru câteva zile, m-am plimbat la Viena, unde mi-a plăcut foarte mult, pe urmă am avut aici [o] vizită [a] d-lui E. St. Vráz²⁷ cui făceam un fel de «călăuză», alaltăieri și ieri am avut pe președinte[le] Masaryk la noi, mai înainte pe „majstr”²⁸ (slovacește) Jirasek²⁹ și astfel nici n-am avut timp să mă ocup cu lucrarea care-o fac.

Mi-a scris dl. Petrescu că v-a trimis dv. colecția de poezii populare publicată de către d-nii Densușianu și Candrea. Ați primit-o deja, domnule profesor, aș fi curioasă s-o văd și eu. Eu plec la 27 septembrie din Bratislava și rămîn la Praga o săptămînă întregă. O să îndrăznesc să încerc de a face [o] vizită la Dv., pentru că sper că la începutul lui octombrie o să vă întoarceți și Dv. O să îndrăznesc de a întreba pe Dv. și la ceva ce privește moravurile populare, despre care știu eu prea puțin, ceea ce-mi lipsește mult (traduc din Creangă *Soacra cu trei nurori*. Am auzit că dl. Krečan³⁰ se află la București, fericitul muritor! Mă bucur la Praga, care am s-o revăd după trei luni de zile! Doresc Dv. și soției Dv. să vă mai folosiți de cele câteva frumoase zile la țară, care au rămas.

Vă rog să primiți exprimarea stimei mele

Dr. Jindra FLAJŠHANSOVÁ

Vă mulțumesc, stimate domnule profesor, pentru sfaturi și deslușiri, care mi le-ați dat cu atîta bunăvoință! M-am folosit numai de ele și am corectat numai de cîteva lucrarea!

²⁷ E. St. Vráz, scriitor ceh (n. 1860).

²⁸ majstr — în slovacă pentru maestru, cînd e vorba de un scriitor sau artist.

²⁹ E vorba de cunoscutul scriitor ceh Alojs Jirasek (1851—1930), — autor al mai multor romane istorice.

³⁰ Antonin Krečan (n. 1887). Fost lector de limba română la univ. Carol.

Ion CREANGĂ: Viziune și... viziuni

Muzeul Literaturii Române a găzduit, într-o tradiție destul de recent instituită, o expoziție de un soi deosebit, dar extrem de binevenită. O direcție modernă în cultură reclamă tot mai mult acel faimos dialog al artelor, atât de necesar pentru străluminarea reciprocă a acestora. Și a da unei opere literare echivalentul ei plastic, înseamnă a-i crea o complementaritate de sensuri care s-o adâncească în chip benefic.

Aci sîntem confrunțați cu trei ipostaze plastice, cu trei tălmăciri ale operei lui Creangă în ordinea vizualului, toate deosebit de interesante: una în grafică, alta în acuarelă și a treia în ceramică.

Pe pictorul grafician Mircea Dumitrescu l-a fascinat, evident, mai cu seamă latura fabuloasă a operei marelui humuleștean, pe care a interpretat-o, foarte potrivit, în special în registrul grotesc-satiric. Că tălmăcește în snopi viguroși de linii povestea lui Dănilă Prepeleac sau îl răstoarnă pe lup în groapa cu jăratec, că îl înfățișează pe Harap Alb călărind mîndru ori pe Cocoșul care pășește frumos împintenat, artistul rămîne mereu egal cu sine, cu puterea sa remarcabilă de sugestie, stăpînind deopotrivă mijloacele expresiei lirice, ca și pe ale celei grotești.

Mai apropiat de o viziune folclorică, Constantin Baciuc evocă în acuarelele sale un univers țărănesc mai molcom, în tonuri calde de brun și verde topite măiestru laolaltă. Un împărat jăran cu fiii săi, Capra cu Lupul alături, scene cu năzdrăvăniile din Harap Alb, stau alături cu consemnarea plastică a năzdrăvăniilor lui Nic' a lui Ștefan a Petrei, eroul ghiduş al Amintirilor, cu pupăza, cu cireşile. Peste tot, ton sfătos, blajin de poveste, tălmăcită cu pensula.

Cu Costel Badea, intrăm într-un univers foarte modern, de stilizări extreme, în reprezentări pe vase de ceramică. Pe siluete de amforă suie cîteva motive amintitoare, prin concise, dar percutante sugestii, ale poveştilor și amintirilor. Cîteva cireşe pe buza vasului se întregesc cu imaginea feminină de la bază și înțelegem episodul mîtușei Mărioara. Contururi vagi animaliere amintesc frînturi din Harap Alb ori din Povestea porcului. Desigur, nu poate lipsi fabula Caprei cu trei iezi. Apoi o ornamentație vegetală puțin stranie pune în valoare siluete umane geometrice stilizate. Și pe cenușii de fond al ceramicii alunecă tente de brun și albăstrui, în degradeuri rafinate.

Trei artiști, trei viziuni, trei moduri de oglindire a unei opere literare strălucite în imaginarul unor plasticieni deosebit de înzestrați.

Inițiativa muzeului se cuvine lăudată și urmată.

Ion S. Bruleze

ION CREANGĂ — în trei vizluni plastice

Constantin BACIU (desene)

Costel BADEA (ceramică)

Mircea DUMITRESCU (gravuri)

«Și cum stam eu acum și mă chiteam
în capul meu că șerpe cu pene nu poate
să fie, după cum auzisem, din oameni,
că se află prin scorburi cîteodată
și șerpi,
unde nu mă înbărbătez în sine-mi
și iar bag mîna să scot pupăza pe ce-a fi...
dar ea, sărmana,
se vede că se mistuise
de frica mea prin cotloanele scorburei,
undeva, căci n-am dat de dînsa nicăieri;
parcă intrase în pămînt.»

(AMINTIRI DIN CŢIPILARIE)

«— Bună să-ți fie inima, cumătre,
cum ți-i căutătura... apoi dă,
nu știi d-ta că nevoia te duce pe unde
nu ți-i voia? Ia, nu știu cine-a fost
pe la mine pe-acasă în lipsa mea,
că știu că mi-a făcut-o bună!»

(CAPRA CU TREI IEZI)

C. Baciu

ION CREANGĂ — în trei viziuni plastice

«— la păziți-vă mai bine treaba
și nu-mi tot spuneți cai verzi
de pe păreți,
că eu sunt Stan pătitul!»
(POVESTEA LUI STAN PĂTITUL)

«Și tot horhăind el când pe o cărare,
când pe un drum pătăsit,
numai iaca ce iar îi iese Spînul înainte,
îmbrăcat altfel și [...] prefăcîndu-și glasul.
Începe a căina pe fiul craielui...»
(POVESTEA LUI TARAP ALB)

«Apoi drumețul se întoarse acasă
și petrecu lângă ai săi, pe cari-i socoti
mai cu duh decât pe cei ce văzuse
în călătoria sa.»

(POVEȘTE)

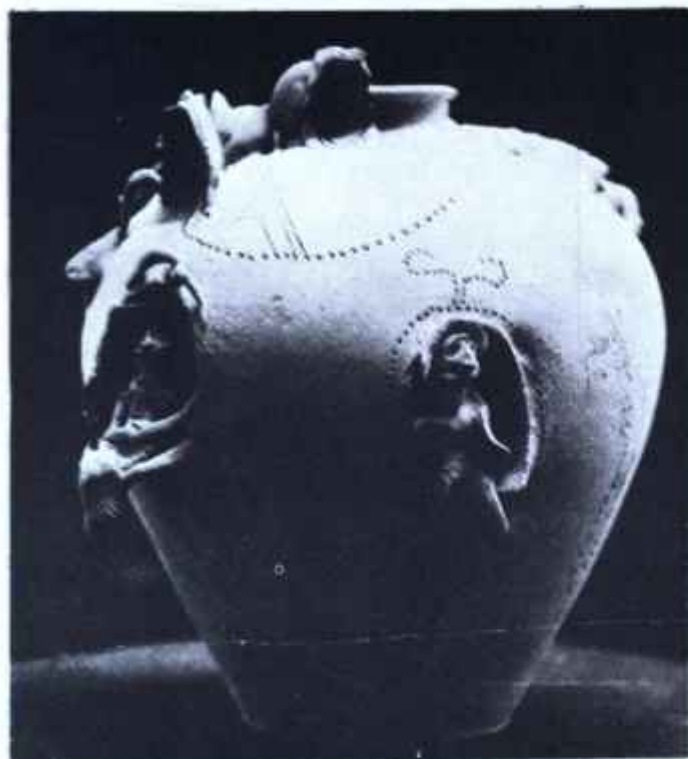

«— Dă, cucoane, să nu vă fie cu supărare,
dar de la vorbă și până la faptă
este mare deosebire...
Dumneavoastră, ca fiecare boier,
numai ne-ați poruncit
să aducem bolovanul...»

(MOȘ ION ROATA)

C. Băciu

ION CREANGĂ — în trei viziuni plastice

«D-apoi cu smintinitul
oalelor, ce calamandros
făceam!

Cînd punea mama laptele
la prins, eu, fie post,
fie cișlegi,

de pe-a doua zi și începeam
a linchi groșciorul de pe
deasupra oalelor;
și tot așa în toate zilele,
până ce dam de chișleag.

Și cînd căuta mama
să smîntinească oalele,
smîntinește, Smărandă,
dacă ai ce...

— Poate c-au luat
strigoaicele mana
de la vaci, mămucă-i,
ziceam eu, șezînd închinat
și cu limba scoas-afară
dinaintea mamei,

C. Bărbănt

ION CREANGĂ — în trei vizluni plastice

jos lângă oale.
— Doamne, prinde-l-voi
strigoiul cea odată
la oala cu smintină,
zicea mama, uitîndu-se lung
la mine, ș-apoi las'!
Nănașa din grindă
are să-i știe de șlire,
de nu l-or puté scoate
din mîna mea tot neamul
strigoilor
și al strigoaicelor
din lume!...
Se cunoaște el strigoiul
care a mîncat smintîna
de pe limbă...
Urît mi-a fost în viața mea
omul viclean și lingău,
drept să-ți spun,
dragul mamei!>

(AMINTIRI DIN COPILARIE)

C. Paulina

ION CREANGĂ — în trei vizluni plastice

«... de ți se părea că-i un irod
de cei frumoși
iară nu cucuș
de făcut cu borș.»

(PUNGUȚA CU DOI BANI)

«— N-oiu mai veni, Ivane,
cite zilișoare-oiu avé eu!...
zicea Ucigă-l-crucea,
cuprins de usturime,
și se tot ducea împușcat.
Iară oamenii ce priveau
și mai ales băieții leșinau
de ris.»

(IVAN TURBINCA)

SALA
DE
LECTURĂ

Mircea Danilă

«— Nu mai vine lupul, moș Nichifor?
— Apoi, na! ești de tot poznașă și d-ta,
prea des vrei să vie,
că doar nu-i de tot copacul
cite un lup!»

(MOȘ NICHIFOR COTCARILU)

«... să cari soarele în casă
cu oborocul, să arunci nucile în pod
cu lăpoiul și să tragi vaca
pe șură, la fin,
n-am mai gândit!»

(PROSTIA OMENEASCA)

Mirela Dumitrescu

ION CREANGĂ — în trei vizluni plastice

«— Na-ți-o frintă, că
ți-am dres-o!
Dintr-o păreche de boi
de-a mai mare dragul
să te uiți la ei
am rămas c-o pungă
goală.
Măi! măi! măi! măi!»

(DANIILĂ PREPELEAC)

«— Auzi, măi leneșule:
te prinzi să moi
posmagii singur,
ori ba?

— Ba, răspunse leneșul.
Trageți mai bine
tot înainte! Ce mai
atita grijă pentru
astă pustie de gură!
Atunci unul dintre
săteni zise cucoanei:
— Bunătatea
dumneavoastră,
milostivă cucoană,
dar degeaba mai voți
a strica orzul
pe giște»

(POVEȘTEA UNUI OM LENEȘ)

Mircea Dancu

[Reproduceri color de Radu
BRAUN și Mirela VOICBURA —
Laboratorul foto al C.P.C.S.]

* CENTENAR *

Simion Florea MARIAN

«... să binevoiți a
ne da și D-Voastră
sprijinul moral»

I

Pre onorate Domnule,
Dați-mi voia a ve ruga se binevoiți
a-mi trimite vr-un articol pentru „fami-
lia“ [sic!] din pre interesante lucrări
ale Dv. cari le aveți gata.

În urmarea apelului ce ați publicat prin
„familia“ către românii din giurul Orădiei,
durere, nu mi-a sosit nici o împărtășire.
Se pote înse, că vi s-a trimis de-a dreptul.

M-aș bucura, de cumva ar fi ceasul din
urmă.

Vă salut cu stimă

Iosif VULCAN

[Nr. Inv. 815]

II

Oradea mare 24/I 1904

Domnule Coleg,

Vă rog să binevoiți a-mi scrie cîteva rin-
duri pentru numărul de 40 de ani al „familiei“.

Am regretat mult că în sesiunea generală a Academiei nu ne-am putut vedea.

Dacă aveți ceva ve rog trimiteți și pentru „familia“ la care colaborați atît de rar¹
și în care totdeauna ve vedem cu cea mai mare plăcere.

Salutări cordiale

Devotat coleg:

Iosif VULCAN

[Nr. Inv. 817]

PE PARCURSUL UNEI VIETI EXTREM DE
active, folcloristul bucovinean Simion Florea
Marian a adunat și publicat un imens material
etno-folcloric, încercînd să contureze o imagine
de ansamblu a spiritualității poporului nostru.
În acest scop el a întreținut o bogată cores-
pondență profesională, pe de o parte cu nume-
roși informatori voluntari, din toate țările lo-
cuite de români, pe de altă parte cu redactori

ai diferitelor publicații aparținînd aceluiași spa-
țiu în care apăreau, rînd pe rînd, roadele cercetă-
rilor lui. Corespondența lui Simeon Florea Marian,
însușind un număr de 1006 scrisori, cărți poș-
tale, cărți de vizită, etc. este azi păstrată în
cadruul Fondului memorial documentar „Sim. Fl.
Marian“ de la Suceava, în chiar casa cîștigată
cu condeiul, unde folcloristul a petrecut cei mai
fertili ani ai activității sale.

¹ Simion Fl. Ma-
rian a debutat în
revistă cu articolul
O nuntă la Ilișești
în *Bucovina* (an II,
1886, pp. 452—454)

Iași în 19/31 Ianuarie 1877

Domnul meu!

Am cetit cu mare luare aminte povestea *Calimendru* ce-ai binevoit a-mi trimite, atit eu singur, cit și cu mai mulți alții împreună în societatea literară ce avem în Iași. Părerea tuturor, la care mă întovărășesc și eu este că limba acelei povești este foarte bună, dar cu toții socotesc că este din cale afară lungă: fără nici o pagubă, ba chiar cistigind sută la sută în interes ar fi să o reducăți la o a patra parte din cită este. Sperăm că veți avea curajul acesta — deși adese ori — autorii cu greu se hotărăsc la asemenea operații, ve inapoiez pentru altă dată manuscriptul, și ve rog să me credeți

Al D-voastre devotat

I. C. NEGRUZZI

[Nr. inv. 505]

IV

[antet]

„Convorbiri literare“

Editura Sococ & Teclu, București

Strada Berzi, 96

Administrația

București
Mai 8/20 1885

Stimabile Coleg!

Cind ne-am văzut în București cu ocaziunea sesiunii Academiei Române, am avut mulțămirea a vă înștiința că am strămutat domiciliul „Convorbirilor literare“ din Iași la București, dându-i alt format mai frumos și proporții mult mai mari. Socot că broșurile 1 și 2 vă vor fi căzut în mână și că veți fi constatat marele progres făcut de vechile „Convorbiri“ — acum, pe cit speriez, reținute. Atunci iară v-am mai rugat să-mi trimiteți cite ceva spre publicare, lucru ce mi-ați și făgăduit. Îmi iau libertatea de a vă reîmprospăta recenta făgăduință dată și am încredințarea că veți găsi cite ceva pentru „Convorbiri“ prin cartoane și saltare.

Oare D. T. Stefanelli crede că a sosit timpul să doarmă pe laurii trecuți? Îmboldiți-l și pe el la lucru, căci noi ne aducem aminte cu mulțumire de ceea ce publicat odinioară prin „Convorbiri“. Să nu facă ca și D. Chibici care a debutat cu atita succes și apoi s-a stins deodată, căci vom crede că toți compatrioții noștri din Bucovina scriu numai odată și apoi amuțesc pentru totdeauna.

Ce bună achizițiune avem în D. Onciul²! Acest tânăr hotărîtor se deosebește și eu li urez și-i prevestesc un frumos viitor ca istoric. Am făcut mai dăunăzi cunoștință lui și am rămas cu o foarte bună impresiune.

² Eminentul istoric bucovinean (1856—1923).

Așteptînd răspunsul D-tale favorabil, te salut cu amicie și sunt al D-tale

Coleg și amic devotat

I. C. NEGRUZZI

[Nr. inv. 511]

Alături de manuscrise aflate în diverse etape de lucru (cum sînt, bunăoară, *Botanica populară română*, *Junetea la români*, *Mitologia daco-română* etc.), această bogată recoltă epistolară (păstrată de-a lungul unei vieți întregi de un om, fără doar și poate, ordonat și meticulos) a fost ocrotită și salvată de furtunile veacului prin grija fiicei folcloristului, Maria, și a ginerelui său, prof. Mihai Cărașu — donatori ai amintitului fond.

Dintre filele ușor îngălbenite și emanînd — pentru cine îl simte! — un îmbătător *air du temps*, am selectat șapte scrisori inedite, mărturie a constantei legături a folcloristului sucevean cu publicații care au însemnat tot atitea puncte luminoase în istoria literaturii și presei românești și care au acordat, după cum se știe, atenția cuvenită folclorului în paginile lor.

Brândușa STEICIUC

Sibiu, 28 Aprilie, 1884

Iubite amice,

Îți mulțumesc pentru scrisoare și pentru concursul binevoitor ce-mi promiți.

Din *Ornitologie* poți să-mi trimiți vreo 20 exemplare deocamdată. Voi căuta eu să le vând.

³ Se referă la revista „*Tribuna*”.

Exemplarele³ am trimis în Bucovina, nu mi-au venit însă până acum abonamente. Sper că ne vor veni pe viitor. De la mai mulți ni s-au înapoiat exemplarele. Astfel de la T. Stefanelli. Îi voi trimite lui anume din nou.

Mă iartă că sunt așa de scurt la vorbă, dar am foarte mult de lucru.

Sperînd, că în curînd vom primi ceva și salutîndu-te cu afecțiune, rămân al D-tale sincer și devotat

Ioan SLAVICI

[Nr. inv. 746]

VI

București, 30 Octombrie o. 1896

Iubite amice,

Din prospectul aici alăturat vezi ce am de gînd să fac: te rog să vă-nțelegeți, ca să-mi designați un corespondent, care [să] mă țină în curent despre cele ce se petrec pe la Suceava, cînd se petrece vre-un lucru de interes general.

⁴ Revista „*Vatra*”, foaie ilustrată pentru familie, care va apărea la București între 1894 și 1896; în numerele 7, 8, 9 și 14, Sim. Fl. Marian publică patru legende din Bucovina.

De la 1 Ianuarie vom publica, cu Coșbuc și Caragiali, și o foaie literară ilustrată⁴, și mult ne-am bucura, dac-ai pute să ne trimiți din cînd în cînd ceva. Onorările sunt deocamdată mici, dar sunt. Foaia apare la 1 și 15, cîte patru coale.

Salutări frățești!

[Ioan SLAVICI]

[Nr. inv. 747]

VII

Mult Stimat Domnule părinte,

Un grup de tineri călăuziți de dor de muncă am înființat acum e un an și jumătate revista „*Luceafărul*”.

Încurajați din toate părțile și băgînd de seamă că munca noastră e rodnică ne-am hotărît să mergem înainte, lucrînd și mai departe în vederea aceluiași scop: propovăduirea gustului de-a ceti în publicul nostru și educația literară-artistică a tinerei generații de la noi.

Credem că ne veți ierta pentru îndrăzneala noastră, rugîndu-vă să binevoiți a ne da și D-Voastră sprijinul moral. Am dori s-avem în numărul prim, care se pune sub tipar la 15 Decembrie] nou, și un articol mai scurt de D-Voastră.

Cu poșta de mine-poimîne ne permitem a Vă trimite și colecția întreagă din revista noastră pe 1903, ca să Vă puteți face o idee de munca noastră.

Împlinindu-se rugarea ne-ați face o mare bucurie și ne-ați obliga foarte mult, mai cu seamă că și pe St. Sfinția Voastră vă leagă oare-cari amintiri de origină de țeara din care Vă vine această respectuoasă rugăminte.⁵

(Buda[pesta 3 Dec. 1903])

Pentru redacție:

Oct. C. TÂSLĂUANU
proprietarul revistei

[Nr. inv. 271]

Octavian GOGA
red[actor] resp[onsabil]

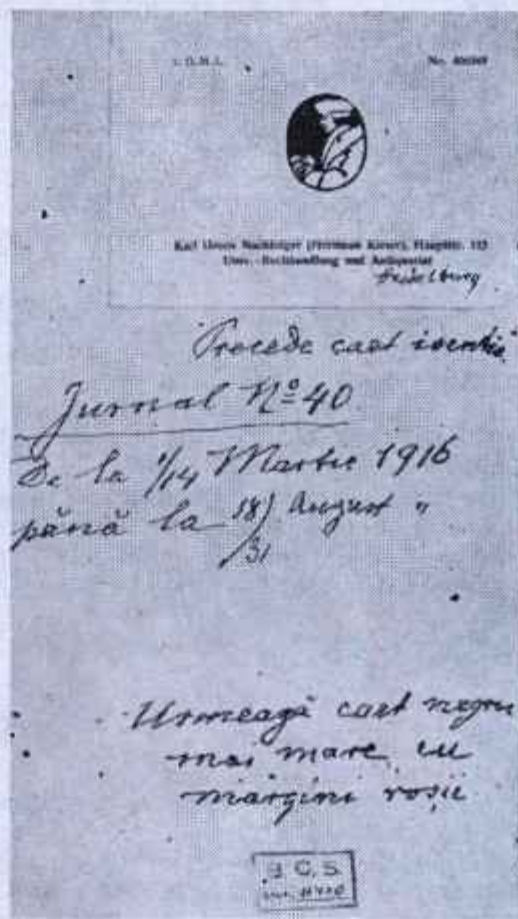
⁵ Aluzie la originea transilvăneană a familiei folcloristului.

JURNAL: Titu MAIORESCU

Ultimul an de viață

ÎN ZIUA DE DUMINICĂ 14/27 AUGUST 1916, la orele 10 dimineața, Consiliul de Coroană al României — din care făcea parte și Maiorescu — se întrunea pentru a oficializa hotărîrea intrării României în război. Era lucrul de care bătrînul adept al neutralității se temuse cel mai mult, dar căruia nimic nu i se mai putea opune. Poporul român dorea fierbinte împlinirea idealului său național: unirea tuturor provinciilor românești, iar dorința sa aflase acum ecou în rîndurile guvernanților, rege și miniștri. Opunîndu-se intrării României în război, Maiorescu se gîndea mai mult la suferințele ce va trebui să îndure țara, nu la cauza acestui act istoric. Căci ideea unității naționale sălășluia și în inima fiului profesorului Ioan Maiorescu. Orientarea lui generală însă era aceea a tuturor junimiștilor, în majoritate «oameni de structură culturală germană», a căror «politică externă urmată de la 1884 încoace» era a unei «neînsemnate minorități în totalitatea opiniei publice de atunci care cerea întregirea românilor» — cum observa, pe bună dreptate, E. Lovinescu în 1940. Soarta războiului nu ne-a fost, desigur, favorabilă chiar de la început, dar aspirațiile unor septuagenari ca P. Carp, T. Maiorescu și T. Rosetti, care vedeau «o Românie întregită mai mult sau mai puțin sub o confederație austriacă sau, în orice caz, sub protecția germană», «constituia în 1916 un anacronism, pe care l-a năruit generația mai tînără a bărbaților politici, tot atît de iubitori de țară, dar care știau că înfăptuirile mari nu se realizează decît cu îndrăzneală» (v. T. Maiorescu, București, Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II”, 1940, vol. II, pp. 412—413).

De sfîrșitul politicii sale Maiorescu își dăduse seama mai de mult și căpătase certitudinea încă din ajunul istoricei zile de 14 august 1916, cînd, primit în audiență de rege, acesta îi declarase rîspicat că guvernul Brătianu reprezenta «voința majorității opiniei publice». Hotărîrea de a doua zi nu-l lua deci prin surprindere. După ce participă și la «ultimul mare act din viața sa politică: Consiliul de Coroană

din 14/27 august 1916», el își va trăi ultimul an de viață (în care intrase «fără să știe» — cum spune ultimul dintre exegeții vieții și operei marelui bărbat — v. Z. Ornea, *Viața lui Titu Maiorescu*, București, Editura „Cartea Românească”, 1987, vol. II, pp. 273—275) ca simplu particular.

Zilele care au urmat acestui moment dramatic, ce avea să ducă țara, după mari jertfe și suferințe neînchipuite, la împlinirea năzuinței de veacuri a poporului român, sînt fixate cu o mare forță de sugestie în însemnările concise, aproape zilnice, făcute de bătrîn în jurnalul

Jurnal Nr. 41
De la 19. August 1916
7 Septembrie
până la 22. Aprilie 1917.
5 Mai

său. Atunci cînd boala de inimă de care suferea făcea să-i cadă condeiul din mînă, pentru ca faptele și impresiile mai deosebite să nu rămînă neconsemnate, Maiorescu își luase obiceiul să le dicteze secretarei, dacă n-o mai putea face el însuși. Nepublicate încă integral, însemnările zilnice maioreștiene constituie — cum s-a mai spus — o sursă de informații de mare valoare pentru cunoașterea mai profundă a vieții și activității autorului lor, ca și a epocii în care a trăit. Dacă în 1940, E. Lovinescu, competentul biograf al mentorului „Junimii”, mai folosea pentru ultimii ani ai vieții lui Maiorescu relatările altora, Z. Ornea și-a compus remarcabila evocare a vieții magistrului îndeosebi pe baza aceluia extraordinar document autentic aflat în cele 44 de caiete ale Jurnalului maioreșcian, păstrate — cu excepția unuia singur — pînă astăzi. Înainte ca însemnările din ultimele caiete să vadă lumina tiparului, credem că se cade să zăbovim și asupra rîndurilor, scrise cu durere de un mare patriot, despre clipele de suferință, dar și de mare înălțare, trăite de întregul popor pentru obținerea victoriei.

Însemnările maioreștiene din prima lună după mobilizare, făcute aproape zi de zi, se află în *Jurnalele* nr. 40 și 41 aflate la Biblioteca Centrală de Stat (nr. 11400, ff. 45r—48v și nr. 11401, ff. 1r—10v). Cronicarul consemnează deopotrivă lucruri care-l priveau personal: acuzațiile, jignirile ce i se aduc pînă și de cei mai apropiați, pentru poziția sa față de intrarea țării în război, ca și suferințele, lipsurile la care e supus poporul întreg. Împărtășește pe de-a-ntregul indignarea nepoatelor față de comportamentul condamnatibil al reginei și al celor din suita ei, le aprobă hotărîrea de a se înrola în rîndurile celor care încercau să fie de folos țării în marea ei încercare, el însuși, vîrstă nemăingăduindu-i să ajute în alt fel, trimite în mai multe rînduri țigări și cărți soldaților răniți. Deși pune în seama lui Brătianu toată responsabilitatea pentru aruncarea țării în război, urmărește cu viu interes mersul operațiunilor pe teatrul de război, bucurîndu-se de succesele înregistrate sau suferind împreună cu ceilalți pentru înfrîngerile temporare ale armatei române. Pe miniștrii țării cu care intrasem în război nu-i mai vede — « firește », cum spune el — deloc după Consiliul de Coroană din 14 august 1916. Chiar în cazuri de neapărată nevoie, cum este acela al trimiterii banilor necesari surorii sale internate într-un sanatoriu de lângă Viena, preferă să facă apel, bunăoară, la ministrul Olandei. Este, în general, foarte ocupat, de boala de inimă amintește mai rar, face și primește vizite, dar de la întoarcerea din străinătate nu mai lucrează aproape nimic. Citește, în schimb, romane, asupra cărora își consemnează aprecierile, este îngrozit și indignat de ravagiile bombardamentelor (« extraordinar măcel! »), se gîndește la sfîrșitul inevitabil. Caută să termine traducerea romanului suedez, continuă revizuirea jurnalului și epistolarelor: « Pregătir, pentru caz de moarte » — notează el lapidar. Din cînd în cînd amintește și de vreme: « Afară senin, răcoare, timp splendid de toamnă », sau « Vînt rece afară; rareori vînt la București, în deosebire de Viena ». Nu uită să consemneze nici variațiile de temperatură.

Însemnările reproduse aici schițează în linii sobre imaginea zguduitoare a calamității războiului, odată cu zbuciumul reținut al bătrînului ajuns în pragul mării treceri, care, iubind pacea, nu putea desluși rostul unui mare act istoric.

Georgeta RĂDULESCU-DULGHERU

«S-a afișat mobilizarea...»

Luni 15/28 aug[ust][1916] Bucur [ești]. Mari călduri. S-a afișat mobilizarea, publicată în *Monitor*, s-a declarat prin Mavrocordat la Viena război Austro-Ungariei, ieri duminică la 9 ore seara și azi-noapte au și trecut armatele noastre pe mai toate punctele de graniță în Ungaria și soldați ruși în Dobrogea.

Călugărițele catolice de la Institutul S-ta Maria speriate la mine. Le-am sfătuit să meargă la regină. Nevasta lui Iulius Pop tot așa la mine, că l-au închis pe bărbatu-său (redactor la „*Bukarester Tageblatt*”), deși român naturalizat. Am sfătuit-o să meargă la Take Ionescu, vechiul lor prieten.

Seara Ninetta Duca la mine, schimbată, admirând pe Brătianu; — Mimi Racotă mi-a spus că i s-a zis (probabil în casa lui Brătianu, unde fusese ea pentru Crucea Roșie) că eu de la Consiliul de Coroană m-am dus de-a dreptul la contele Czernin să-i spun tot, deși regele ne-a cerut discreție absolută. Adică eu trădător. Acum încep calomniile contra mea. Vorba lui George Știrbey: « poate Brătianu nu-ți iartă succesul păcii de la București ». Dar războiul o să preocupe acum toată lumea și calomniile nu mai pot atrage atenția.

Marți 16/29 aug[ust]. Rău dormit. Dimineața aflu că azi noapte a fost bubuit de tunuri și mitraliere, reflectori, clopotele bisericilor sunând: se arătase un dirigiabil și avion dușman care ar fi aruncat bombe. Toți din casă pe balcon și în curte. Eu n-am simțit nimic.

Dimineața vine iar doamna Pop la mine și-mi spune că Take Ionescu a primit-o furios, insultând pe bărbatu-său și zicând că ar vrea să fie spânzurat. Acum doamna Pop vrea să dea o petiție regelui. Am pus-o în raport cu Zozo Bengescu, care vrea să intervieve prin dama de onoare Iriniția Procopiu. Ieri a fost și Grig. Cantacuzin la mine, ca să intervin la prefectul de poliție să-i deschidă iar Tipografia Minerva, singura rămasă încă închisă. I-am refuzat. Nici nu cunosc pe prefectul Corbescu. L-am sfătuit să se adreseze personal ministrului de interne Morțun.

Tot ieri C. C. Arion la mine, relintors de la Călimănești, unde se dusesese iar de-abia acum 3 zile. El totdeauna doritor de *panache* a aflat de la Marghil[oman] de oferta ministerială și e de părere să fie primită. I-am spus motivele, poate foarte folositoare pentru țară în viitor, pentru care să rămânem partidul nostru *en réserve*.

Zepelinul deasupra Bucurestului

*Luni 15/28 Aug. Prin. M. Calotini
a anunțat mobilizarea, publicată în
Monitore, s'a declarat prin M. Calotini
că la Viena tăbora Austro-Ungaria.*

C. C. Arion (ca întâmplare cu frază de efect); *Nous serions alors le ministère du malheur. C'est un triste rôle pour un parti.*¹

Eu (întorcându-i fraza cu altă frază): *C'est dans le malheur qu'on apprécie les véritables amis. Les Français ont démoli, au commencement d'août 1870, la maison de Thiers, qui était contre la guerre, et à la fin décembre, ils étaient heureux d'avoir Thiers comme ami dans le malheur.*²

C. C. Arion: Ei, așa pricep, asta ridică totdeauna chestiile la înălțimea istorică. (Avea aerul că e acum de părerea mea; dar a doua zi s-a dus iar la Marghiloman să-l împingă la minister, fiindcă luni va intra Take Ionescu!)

Azi dimineață cu Teod. Rosetti la Bank of Roumanie luat din banii mei și trimis Emiliei la Hitzing-Viena Parkhotel-Schönbrunn prin foarte amabilul ministru holandez Vredenburg, care dă plicul cu banii contului Czernin — pe care eu, firește, nu-l mai văd după declararea de război și care va pleca zilele aceste poate prin Bulgaria la Viena — 5000 Krone cumpărate la bancherul Finkels cu 4225 lei. Emilia mai promise de la Bank of Roum[anie] în iunie, 4220 coroane din banii ei. Rosetti îmi spune că Bussche (la care a fost ieri pentru banii răposatei Mite Kremnitz — vro 100.000 lei în bonuri, rămași în păstrarea lui și acum de trimis la Berlin) i-a spus că a scris regelui nostru o scrisoare de amară imputare în contra purtării lui înșelătoare.

Mercuri 17/30 aug[ust] Bucur[escu]. Dimineață 7 1/2 ore în bună vorbă cu Kofler sosit azi dimineață în uniforma de plutonier (cadet) de la Focșani, în strada Romană 147, apoi cumpărat harte geografice; acasă la 9 ore Mehedinți la mine cu prietenoasă invitare să viu la ei la via din Vrancea, par Odobești (Putna)³, dacă e pericol în Bucur[escu].

Apoi la mine Nenitescu (în uniforma de maior) și între 6 și 7 ore, pe cînd era în odaia de alături la nepoatele mele prințul Carol în lungă vizită, Marghiloman, la mine în iatac.

Mi-a spus că și ieri ministrul Duca, și azi ministrul de justiție Victor Antonescu au fost pe la el și-l consultă pentru toate (mare satisfacție pentru el după insultele federaliștilor) s-a arătat tot așa de hotărît de a refuza intrarea în guvern cu Brătianu.

Joi 18/31 august, Bucur[escu]. Am ieșit de dimineață, cumpărat cîteva hărți, dus lui Mehedinți o scrisoare a mobilizatăului căpitan Basarabescu, care vrea de la gara Mogoșoaiei să fie mutat la poștă (directorul Verzea înrudit cu Mehedinți) la serviciul cenzurii.

Pe drum, la Socec am văzut sute de oameni ținuți în ordine de soldați, așteptîndu-și rîndul să schimbe bani de hirtie mari pe bani mărunți, care lipsesc pe piață. Alte aglomerări înaintea buturilor. Astăzi nu erau cornuri la cafeaua mea și ieri

¹ Atunci am fost ministrul n. norocirii. E un rol trist pentru un partid [fr.].

² Cînd te afli în nenorocire îți cunoști adevărații prieteni. La începutul lui august 1870, francezii au dărîmat casa lui Thiers, care era împotriva războiului, iar la sfîrșitul lui decembrie erau fericiți să-l aibă pe Thiers prieten în nenorocire [fr.].

³ Ultimele 3 cuvinte sînt adăugate cu creionul, iar în josul paginii și nota: « Via Mehedinți, Odobești (Putna) ».

mi-a spus O[lgă] N[eumann] că nu i-a adus servitoarea decât pline neagră rea, dar azi mai bună. Teodor Rosetti dimineața la mine, n-a avut pline albă deloc azi.

Eu, azi, până am dat de trăsura cu *ceva dureri stenocardice*, primele după vreo 4 săptămîni.

Excesiv de cald. Pe la 6 ore p.m. mic acces stenocardic. *

Vineri 19 august/1 septembrie 1916. București. Sculat la 5 1/2 ore dimineața după un hap Adalin luat la 2 ore. Afară 15 1/2° R., în odaie 19°. Prea cald. Motivarea declarării de război, ce ministrul nostru la Viena a comunicat-o guvernului austro-ungar duminică seara 14/27 aug[ust] e slabă, fiindcă în partea principală

* Aici se termină însemnările din caietul ms. BCS nr. 11400 (*Jurnal nr. 40*), f. 48r. Pe verso-ul acestei ultime file și pe partea interioară a copertei de la urmă, se află mai multe însemnări disparate, în română și germană, în legătură cu dieta și medicația prescrisă de medici, cu greutatea corporală la diferite date, cu hotelurile din unele stațiuni, adresa ș.a.:

Pastile Rossbach (nitroglicerină), de trei ori pe zi câte o pastilă.

Dieta acasă după cura Lahmann din iunie 1916.

1) Dimin[uează] la cafea compot.

2) Numai 1 dată pe săptămînă ouă și 1 dată clătite

3) De 2 ori pe săptămînă mămăligă cu lapte

4) Nu gras, nu sărat

5) Lapte acru

6) De 2 ori pește, de 3 ori carne

7) Brînză, nu lute, Schweizer, Erdamer, turtă dulce, smochine, curmale.

8) Prăjituri, macaroane

9) Multe legume, fructe

10) Smînt[înă] cu brînză albă.

9 ore dim[ineața] 75 B. Stirbel

moara Bufta 6/79

Amiază. Dom. Cor. 29/77 sau 58/61

Prăjitură—hrănitoare

Prăjitură — utilizare N.Y.V.

Viena III

Erdbergerlände 20

telefon 40785

Eu am 1 m. 71 înălțime.

Greutate Iulie 1893.....81,5

Iulie 1908.....86,8

Iunie 1912.....85,4

Iulie 1914.....86,9

mai 1916.....85,8

Iunie 1916.....83,6

După 3 săptămîni cură Lahmann

Gmunden 20 Iulie 1916 83,4

O[lgă] N[eumann] născută]

21 apr. 1880 st. v.

Ianina [nepoata lui

Maiorescu, fiica Liviei]

4 nov.

Zozo [Bengescu — nepoata Anei Maiorescu] 30 noiemvr[ie] st. v. 1894

La Govora (10 km. de la gară) bine Palace Hotel

sau și Otelul Societății

la Călmănești (15 km. de la gară) hotel Geanta

La Techiș hotelul Principesa Maria (bun).

Baronul Hans v. Kutschera [fost coleg al lui Maiorescu Theresianum-Viena], IV, Favoritenstr. 65 [anulat: «Baroana Natalie Homenski ...»]

The Bank of Roumanie Victoriei 11.

Cor[alia] Sideri [nepoată a Anei Maiorescu]

Alecu Sutter 17

Aparatul Soxhlet de fierț lapte pentru sugari

Sinala—Predeal 18 km.

Predeal—Brașov 22 km.

[anulat: «Jean Kr. 7/22 martie»]

Eu am 1 m 71 înălțime
Greutate Iulie 1893.....81,5
" 1908.....86,8
Iunie 1912.....85,4
Iulie 1914.....86,9
mai 1916.....85,8
Iunie 1916.....83,6
După 3 săptămîni cură Lahmann

R[aluca] N[eumann] — sora

Olgă] 29 dec[embrie] st. v.

inexactă. Dar asta n-are multă însemnătate, acum armele hotărăsc, și ieri trupele noastre au ocupat Brașovul, mine probabil Sibiul. (Nu.)⁵

9—10 ore dim[ineata] Mehedinți la mine, „Convorbiri literare”, ca și toate celelalte reviste române, și-au suspendat apariția din ordinul guvernului.

5—6 3/4 p.m. eu la Pogoneni.

Simbătă 20 aug[ust]/2 sept[embrie]. Dimineața pe jos (cu puține dureri stenocardice la început) la o librărie pe Calea Victoriei vis-à-vis de pieptenarul Müller să-mi cumpăr încă o hartă, apoi cu tram[vaiul] (pentru prima oară! se găsesc foarte rar trăsuri) de la colțul Fundațiunii Carol până lângă str. Lustrului, dar am stat cu plăcere în picioare pe platformă. Acasă la mine în curind Mehedinți cu manuscriptul unui articol iscălit de el pentru „Steagu”, în care atacă politica germană, în parte pe temeiul subred al unui articol citat din „Berliner Tagblatt”. L-am făcut să-și suprimе articolul care li dă aerul de taler cu două fețe. Seara între 6 și 7 ore Ella Negruzzi și Nineta Duca la mine, apoi tinărul secretar de legațiune Bogdan, care e atașat pe lângă ministrul german Freiherr von dem Bussche și pleacă cu el și cu toată legațiunea germană, mine, duminică, 10 ore dim[ineata] prin Rusia și o însoțește până la granița suedeză. Bogdan mi-a adus o scrisoare sigilată de la Bussche în care își ia ziua bună de la mine. L-am rugat pe Bogdan să se ducă la Petrograd, la fiică-mea, Livia, Stremiannaja 16, și să-i spuie cum m-a găsit, adică mult mai bine decît mai înainte ca sănătate. Odată și împreună cu Bussche pleacă și ministrul turcesc Sefa bey, însoțit de secret[arul] de lega[ție] Gurănescu.

Luni 22 aug[ust]/4 sept[embrie] Bucur[ești]. Sculat la 4 3/4 ore dimineața. Azi încep decada Sajodin. Azi noapte al doilea atac aerian asupra Bucureștilor.

De la 9 1/4—10 ore George Știrbey la mine, vînd să explice gentil cum l-a înșelat și pe frate-său Barbu cînd l-a trimis în acea vineri la mine cu anunțarea audienței mele pe a doua zi. L-am întrerupt, asigurîndu-l că nici un moment nu l-am bănuît, ci am presupus îndată că frate-său Barbu a abuzat de el. La ora 1 p.m. puțină stenocardie. Pe la 5 ore pe cîteva minute Coralîța la mine.

Mărți 23 aug[ust]/5 sept[embrie] Bucur[ești]. Sculat la 5 1/4. Cel puțin azi termometru[ul] de afară arată 11° R., nu 15° ca pînă-acum. De 4 săptămîni, de cînd m-am întors, n-a plouat.

Dimin[eața] Teodor Rosetti la mine, contra cercetașilor și a prințului Carol, care se ocupă de asemenea nimicuri. Nu sînt de părerea lui; găsesc organizarea cercetașilor bine venită anume la noi.

De la 4 3/4—5 1/4 ore p.m. d-ul și d-na D. Nenîțescu la mine, 5 1/4—7 Pogoneni cu traducerea. De-abia de la Nenîțești aflu că azi noapte au făcut bombe aruncate de dirijabili (Zeppelinuri sau Parsevaluri)⁶ stricăciuni la vreo 4 case și au rănit vro 3 oameni. Au căzut 8 bombe.

Mercuri 24 aug[ust]/6 sept[embrie] Bucur[ești]. Sculat la 5 1/2 ore după un hap Adalin. De la 9—10 ore pe jos, înapoi de la Palat cu tram[vaiul]. Am văzut dărîmătura unei case din curte, în dosul str. Mercur și cum soldați din grădinița casei lui Moimarulu, în dosul Ateneului, săpau ca să scoată o bombă căzută acolo.

Ieri au plecat tot prin Rusia ministrul bulgar Radeff cu consulatele și idem ministrul rezident Wodianer (ovrei ungur trimis spre completarea sau controlarea contelui Czernin). Aflu că azi a plecat în sfîrșit și Czernin.

Eu azi, la începutul plimbării, dureri stenocardice, mai slabe decît acum 2 luni, dar totuși; după vreo 20 minute au trecut.

Pe la 4 ore Olga și Nineta Duca la mine.

Seara îmi spune Racottă că stăm greu la Turtucaia, contra noastră bulgari și germani, mare măcel. Mimi îmi spune că Vintilă Brătianu (ministru de război) a retras

⁵ Cuvîntul este adăugat ulterior, cu creionul.

⁶ Maior Parseval *halbstarres* System [= sistem *semirigid* al maiorului Parseval]. Opera lui Wagner se cheamă *Parzival* (nota T. Maiorescu).

comanda la 3 generali din Dobrogea ca incapabili, printre care Basarabescu și cartoforul Aslan.

Joi 25 aug[ust]/7 sept[embrie] București. Ieri a plecat în sfârșit contele Czernin tot prin Rusia, condus până la graniță de Nino Cantacuzino din ministerul de externe. Turtucaia căzută în mina bulgarilor. Întîlnesc pe stradă pe [...] ⁷ care îmi spune că regina Elisabeta n-avea părere bună de prințul Carol, care e un închipuit și umblă după frazele lui Iorga. Că la cosciugul regelui Carol a auzit el [...] ⁸ pe regele Ferdinand: « die Franzosenfreunde haben ihn umgebracht, ich muß seinen Tod rächen » ⁹, și acum s-a făcut el însuși « Franzosenfreund ». ¹⁰ Că Bussche la plecare plîngea în șiroaie de lacrimi de nefericirea ce o prevedea pentru familia regală.

De la 2 1/2 la 3 ore p.m. Marghiloman la mine. Că a venit la el săptămîna trecută Brătianu, care, referindu-se la cele vorbite de rege cu Marghiloman, l-a rugat să comunice ceva lui Bussche din partea guvernului. Marghil[oman] i-a zis că mai întîi Brătianu să-l garanteze în contra calomniilor obișnuite dacă se pune semn în raport cu Bussche și apoi a scris înaintea lui Brătianu citeva rînduri lui Bussche, cerîndu-i o întrevvedere, a dat scrisoarea lui Brătianu, care a trimis-o lui Bussche, și șeful de cabinet al lui Brătianu i-a adus răspunsul lui Bussche, în urma căruia Marghiloman a fost la Bussche vineri 19 aug[ust]/1 sept[embrie] și i-a spus din partea lui Brătianu:

1) Că Brătianu a fost dureros surprins de declararea de război a Germaniei cu care ar fi dorit să stea în bune relații.

2) Că a refuzat insistențele aliaților ca să se oblige și România la un război economic în contra Germaniei, chiar după pace, că el, Brătianu, vrea să rămîie sau să reia după pace cele mai bune relații economice cu Germania, dar că pentru aceasta Bussche să intervie la Berlin ca să se oprească cruzimele de prisos din partea Germaniei, atacuri aeriene etc.

La aceasta a răspuns Bussche:

ad 1) Aste sînt vorbele falacioase ale lui Brătianu. Și regelui și lui Brătianu le-a declarat Bussche de mai nainte că un atac al nostru contra Austro-Ungariei sau contra Bulgariei însemnează pentru Germania declarare de război în contra ei.

Prin urmare, ce-și mai dă aere de mirare d. Brătianu?

ad 2) Că va spune aceasta la ministerul de externe în Berlin, dar că, în orice caz, nu se va putea avea un rezultat înainte de vineri 26 aug[ust]/8 sept[embrie]. (Va să zică Bussche știa vineri că va pleca duminică și presupunea că va fi cel mai tîrziu joi la Berlin.)

Apoi Bussche s-a plîns lui Marghiloman de modul tractării lui și a germanilor arestați. Marghil[oman] a scuzat guvernul. S-au despărțit cu bine. A doua zi după această întrevvedere mi-a scris Bussche scrisoarea menționată în ziarul meu la acea zi.

Mi-a mai spus Marghil[oman] că de-abia azi pentru alergăturile lui nesfîrșite cu Crucea Roșie are un automobil, însă cu propriul său *chauffeur*; că avem vreo 30.000 de morți și răniți de la Turtucaia, că generalul comandant al unui corp de armată din Dobrogea, Aslan, era încă ieri la Jockey Club în București. Că el, Marghil[oman], a intervenit la Ion Brătianu, de a ridicat sequestrul de pe instituția Minerva a lui Grig. Cantacuzino. Că N. Filipescu se crede așa de important (amețit cum e de scleroza lui), încît vrea să ceară audiență la rege și să-i spuie să îndepărteze pe necinstitul Iliescu și să puie pe Averescu șef al Statului Major.

Despre ministerul național n-a vorbit Brătianu nimic cu Marghiloman, dar acesta mi-a spus că dacă ar fi vorba de așa ceva, ar trebui acum puse condiții și cea dintîi ar fi schimbarea unor generali incapabili. Pe mine m-a cam mirat aceasta, căci pare a dovedi că Marghiloman se gîndește la posibilitatea unei intrări în guvern cu Brătianu. I-am recapitulat din nou toate argumentele de interes pentru țară în contra unei asemenea tranzacțiuni, și Marghil[oman] a părut iarăși convins de temeinicia lor.

⁷ * În ms., pete compacte de cerneală acoperă textul care nu se mai poate citi.

⁸ Amicii francezilor l-au omorît, trebuie să-i răzbun moartea [germ.].

¹⁰ Amic al francezilor [germ.].

Spre 5 ore p.m. Grig. Cantacuzino la mine, că ieri la Jockey Club (unde merge numai pe cîteva minute, ca să mai afle ceva și se miră de atîția ofițeri care joacă cărți acolo), a văzut pe Nicu Filipescu care suflă greu ca un cal cu ticnăf. Că și el, Grig. Cantacuzino, e cu totul în contra intrării lui Marghiloman într-un minister național — că nevastă-sa, care e la spitalul doamnelor ortodoxe împreună cu Hélène Perticari, născută Davila, a aflat astăzi de la aceasta, într-un moment de desperare din pricina multor răniți de la Turtucaia, că bărbatu-său, generalul Perticari (fostul guvernator militar al prințului Carol (de altminteri francofil), a fost duminică, cu 8 zile înaintea Consiliului de Coroană, cînd a aflat că e hotărît să intrăm în război, la rege și i-a cerut voie să-i spuie ca general, amic al francezilor, dar mai întîi de toate român, că ar fi acum cel mai primejdios moment de a intra în război după planul guvernului, care vrea să atace Ungaria și e prea slab apărât în Dobrogea, că înaintînd tare în Ungaria înlesnim drumul bulgaro-germanilor, care o să ia de la spate armata noastră trecută în Ungaria. La aceasta i-a răspuns regele cam ușurel că opinia publică cu idealul național cere să atacăm mai întîi de toate pe unguri și că cu bulgarii căutăm să ne menajăm raporturi relativ bune și că ei nu sînt destul de tari.

La acestea a întîmpinat Perticari: că din contra, bulgarii cu germanii sînt foarte tari la Dunăre, că apărarea noastră acolo e prea slabă și că Sarrail la Salonic e un simplu decor fără valoare. Toate în zadar. Regele e amețit de frazeologia lui Brătianu și acesta pare destul de ușurel pentru a avea absurdă speranță că Germania dorește desfacerea Austriei și că bulgarii ne vor cruța fiind comandați de Mackensen!!

Doamna Grig. Cantacuzino vroind acum 5 zile să zorească întocmirea paturilor la spitalul femeilor ortodoxe, doamna Eliza Brătianu i-a zis că n-are nici un zor, că înainte de o lună nu vor veni mulți răniți. Tot ușurința și neprevăderea în privința bulgarilor. Dar ieri și astăzi cocoanele de la Crucea Roșie aleargă ca nebune de la un loc la altul, speriate de mulțimea răniților sosiți de la Turtucaia! Ce lipsă de prevedere și de bună rînduială la guvern și la cei din jurul lui!

Vineri 26 aug[ust]/8 sept[embrie] București — duminică 28 august/10 sept[embrie]. Tot timp uscat, fără ploaie. Cerul strălucitor al toamnelor noastre. Azi dim[ineață] Teod[or] Rosetti la mine. I-a spus ministrul american Wopicka că Statele Unite din America își pregătesc o flotă gata peste 3 ani, care — în colaborare cu vreo altă flotă europeană — să fie irezistibilă, și atunci să împedice orice război și să dicteze lumii pacea. (Ăsta e înțelesul vorbeii de pace în lupta electorală a lui Wilson pentru realegerea sa de preșident în noiembrie a.c., (pentru 4 martie s.n. 1917).

Luni 29 aug[ust]/11 sept[embrie] Bueur[est]i. Pe la 6 ore, ieșind cu O[lg]a N[eumann] să mă plimb puțin, am dat la poartă peste prințul Carol în automobil militar de rînd (vine pentru a 4-a oară de 2 săptămîni la nepoatele mele; azi era și Ela Filitti la ele, și Florica Kostaki, Ella F[ilitti] era poate și celelalte dăți aici?). Am vorbit cîteva secunde cu prințul, i-am spus că dorește din tot sufletul ca armata română să bată pe unguri; el, foarte sigur, a răspuns că va veni și asta. Era mai plăcut la față, mai supt, cu ochii albaștri strălucitori, semăna cu tatăl său.

Seara baie; apoi singur trist.

Marți 30 aug[ust]/12 sept[embrie], București. Rău dormit după baie, sculat la 5 1/2 ore. Afară răcoare, de-abia 8 1/2° R. cu toată lipsa de ploaie. Terminat ieri decada Sajo-din, acum pauză până vineri 9/22 sept[embrie].

Ieșit azi dim[ineață] 1 1/2 ore la plimbare, fără dureri. Cumpărat 400 țigarete în 40 pachete și dat nepoatelor Lizeta și Zozo, care ajută la spitalul din Automobil-Club ca să le împartă la soldații noștri răniți.

De la 5—7 ore p.m. Pogonenii la mine cu traducerea.

Mercuri 31 aug[ust]/13 sept[embrie], între 4 1/2 și 6 ore cu trăsura la Coral[ie] Sideri (aleea Suter), unde și d-na colonel Petrescu (doarme acum acolo). Între 6 1/2 și 7 ore seara la mine C. C. Arion; despre «dezastrul» nostru la Turtucaia; că totuși a numit pe partizanul nebun Crăiniceanu comandantul Corpului II de armată, iar din Tran-

silvania, trecind pe Averescu la Corpul III Dobrogea; însă Brătianu (apărat în casa lui de o companie întreagă de soldați), propune acum lui Stelian, Take Ionescu și N. Filip[escu] intrarea în minister, dar că aceștia pun ca condiție îndepărtarea Incapabilului și necinstiului său favorit general Ilescu; că partizanii liberali generali Aslan și Georgescu, revocați din Dobrogea după dezastrul de la Turtucaia, sint trimiși în misiuni onorifice în Franța și Anglia.

Eu le primesc sub beneficiu de inventar.

Vineri 2/15 sept[embrie] 1916. București. Rea noapte; de 5 ori afară; început de enterită?

Ultima dată cind a fost prințul Carol aici (str. Lustrului 7) a fost o vie discuție între el și Zozo cu Florica contra lui. Nepoatele povesteau că maiorul Baliff (adjutantul reginei Maria), intrind în sala unor răniți, i-a dojenit cu asprime pentru că n-au murit pe loc, luptîndu-se mai departe cu bulgarii. Ele găseau purtarea lui Baliff revoltătoare, și cind a mai venit el cu regina la spitalul lor de la Autom[obil] Club, nici una din fete nu i-a dat mîna, iar trei din răniții spitalului lor, la sosirea reginei cu Baliff, s-au dus în altă odaie, zicînd că nu mai vor să dea ochii cu el. Prințul Carol căuta să-l apere, însă fetele cu aprindere l-au îndemnat să meargă la același spital și să îndrepteze înaintea răniților greșala brutală a lui Baliff.

De altminteri regina, însoțită de Baliff, a fost și ieri la spitalul lor de la Autom[obil] Club, însă, deși intră cu flori pentru răniți, nu vorbește cu nici unul, ci numai franțuzește cu damele infirmiere și se arată în toaletă splendidă.

Mimi Racottă mi-a spus că, mergînd regina în automobil la mănăstirea Horezu, a călcat și omorît calul unui om căruia Baliff i-a zis să aștepte că va fi despăgubit la întoarcere. Omul a așteptat peste 2 ceasuri. La întoarcere s-a oprit Baliff și i-a oferit 20 lei. Omul i-a răspuns că ce să facă cu 20 lei pentru un cal, iar Baliff i-a zis: «Dacă nu vrei, bine», și a pus hîrtia de 20 lei în portofelul său înapoi. Era în auto cu Baliff Nina Docan [?], nevasta ministrului de culte.

Anecdote caracteristice pentru noua domnie.

Azi răcoare, pe la 10 1/2 ore a.m. ceva ploaie; la 2 ore p.m. de-abia 12° R. La 5 ore ploaie și vînt 11°.

Sîmb[ătă] 3/16 sept[embrie] 1916. București. Sculat la 6 1/2 după un hap Adalin. Sint iar bine, m-a lecuit dieta și ceaiul cu lămlie. Ieri la 5 1/2 ore p.m. Marghiloman la mine...

Comunicatul oficial de ieri, no. 19, zice laconic: «În Dobrogea lupte foarte vii. Trupele ruso-române s-au retras spre nord». Va să zică sintem bătuți.

Am cumpărat și am dat nepoate-mi Zozo cărți de cetire pentru a se împărți la soldații răniți din spitalul unde merge ea (*Robinson Crusoe*, romanele de Gane, Păcală, cărți de evlavie). 3 1/2—4 ore Nineta Duca, 6 1/2—6 3/4 ore Ella Negruzzi la mine.

Duminecă 4/17 sept[embrie] 1917. București. Sculat la 5 ore după somn normal de 6 ore. Afară senin, răcoare, timp splendid de toamnă. Cetesc Karl Immermann, *Oberhof*, surprinzător de bine scris, prototipul istoriilor țărănești din literatura germană, franceză, americană în secolul trecut (Auerbach, George Sand și Claude Tillier, Bret Harte). Azi dimi[ne]ață cu deocamdată unicul tren spre Moldova de la 6° 55' e să plece la Valea Seacă—Bătinești O[lg]a N[eumann] pe 5 zile acasă, dacă va găsi loc în marea imbulzeală. A plecat, până la gară, în tramway.

Bukarest. Wohnstraße abwärts vom Zentrum, abwechselnd Häuser und Gärten.

La 10 ore dimineața, George Știrbey, că, la cererea noastră de ajutor (după pierderea Turtucaiei) la ruși, ni s-a răspuns din Petersburg (precum a comunicat lui Știrbey ofițerul care a descifrat depeșa!) că au nevoie de toate trupele în Carpați, dar că ne pot trimite o singură divizie de la Riga, care însă va sosi în Dobrogea peste trei săptămîni.

Mi-a spus alaltăieri Mimi Racottă că Filipescu (Vulpache), care a murit acum cîteva zile de cancer la gît, a dat cu vro 3 săptămîni înainte Lizetei Bengescu (sînt ceva rude) de la mîna la mîna un plic cu 21.000 lei și lui Zozo unul cu 10.000.

Între 4 1/2 și 6 ore p.m. am fost în tram la Teodor Rosetti, unde am văzut și pe nepotul său Solescu, pe care l-am îndepărtat eu de la legățiunea din Petersburg, și pe fiul acestuia, lung, blond, nu neplăcut. La întoarcere în tram cu Kirileanu, care mi-a spus că una din bombe a făcut explozie și în grădina palatului regal și i-a spart ferestrele casei în care șade el.

Luni 5/18 sept[embrie] Bucur[escu]. Trezit la 5 ore, cetit *Oberhof*, sculat la 6. Afară senin, dar numai 6° R. La încălțat (care acum îl fac singur și la piciorul drept), ceva dureri stenocardice, ușor trecute cu 15 picături aether. Sînt, fără îndoială, mai bine după cura la Weisser Hirsch și petrecerea de vară la aer curat.

În tram[vai] la librăria Alcalay după cărțile religioase date Lizetei pentru soldații răniți. 5 1/2—7 la Pogoneni, numai doamna acasă.

Mărti 6/19 sept[embrie] 1916. Bucur[escu]. Sculat la 5 1/2 ore, după somn normal. Afară senin și numai 4° R.

Între 10 și 11 1/2 ore dimineața cu tramvaiul cu cai no. 9 până la Calea Rahovei și de acolo cu no. 12 la Parcul Filaret, pe jos la alea Suter și înapoi. — 5—7 ore p.m. Pogoneni la mine cu traducerea. Depoziția unui soldat cetit azi de Pogoneanu că a văzut el la Turtucaia 4 ofițeri de ai noștri, dintre cari a numit pe trei (un Stolz etc.), sinucigîndu-se în momentul de a cădea în minile bulgarilor la Turtucaia, iar el — soldatul — s-a aruncat în Dunăre și a scăpat înot.

Mercuri 7/20 sept[embrie] Bucur[escu]. Sculat la 5 ore. Seara cetit interesantul și vîoi scrisul „Schubert-Roman” *Schwammerl* (cu *Drejmädderhaus*) de Bartsch. Peste zi cald, 22° R. în umbră, dar dimineața la 5 ore de abia 5° R.

4—7 ore p.m. în tram la Coralia Sideri, unde și d-na Petrescu.

Joi 8/21 sept[embrie]. Bucur[escu]. Sculat la 6 3/4 ore, după un hap Adalin luat la 3 ore. Dimineața pe la 10 1/2 ore I. Filitti, de la Ministerul de Externe, la mine, dacă n-ar fi bine să între și Marghil[oman] într-un minister «național» pentru a împărți «succesul» cu Brătianu. Sînt contra. Trebuie rezervat pentru caz de înfrîngere. Nu e sigur succesul franco-anglo-rus, e posibilă o pace anodină.¹¹

La 3 1/4 ore p.m.d. Herfurth (pensionar al palatului) cu cumnată-sa, nevasta *Stadtpfarrer*-ului¹² din Brașov, trimis aici ca ostatic de generalul Cotescu și acum destinat să fie transportat în cîmpul concentrațiilor din Ialomița. N-am cum să-i vin în ajutor.

Pe la 4 1/2 ore Nenitescu (în uniformă de maior) la mine, apoi Coralița cu d-na Petrescu, cărora le-am arătat albumul de curiozități. Apoi eu 45' plimbare pe jos de la 6—6 3/4 ore, cald afară 17° R. În odăi între 14 și 15°. Dar pe la 8 ore seara ceva ploaie.

Vineri 9/22 sept[embrie] Bucur[escu]. Sculat la 5 1/2 ore, după somn normal neîntrerupt de vreo 7 ore. De mult nu mi s-a mai întîmplat. Azi încep cele 5 zile Diuretin, dar să încerc numai două pe zi, una vro 20' după cafea cu lapte, cealaltă 20' după cină. La 10 ore a.m. ploaie și sînt 13 1/2° R., apoi iar puțin soare, restul zilei pîclă și 16° R. Între 3 și 5 ore în troalm Gara Nord și înapoi; circulă un singur tren spre Focșani—Iasi, pleacă de aici și din Iasi des-de-dimineață și sosește acolo și aici tirziu după miezul nopții.

Sîmbătă 10/23 sept[embrie] 1916. Bucur[escu]. Vînt rece afară; rareori vînt la

¹¹ Casa lui Filitti sigilată fiindcă locuia în ea cu chiria Eidingen, care a plecat odată cu Czernin și trece în guvern de spion austriac [nota T. Maiorescu, adăugată ulterior, cu creionul].

¹² Parohul orașului [germ.].

București, în deosebire de Viena. O[lgă] N[eumann] sosită azi-noapte spre 4 ore dimineața din Bănești—Focșani, pe jos, pe ploaie, vînt, întuneric, de la gară acasă. Multe crengi pe străde, rupte de vînt. Prima zi de toamnă.

Duminecă 11/24 sept[embrie] Bucur[escu]. Sculat la 7 1/2 ore, după multă cetire noaptea și un hap Adalin luat la 3 ore.

Luni 12/25 sept[embrie]. Am sîrșit azi dictarea romanului suedez *Vechilul moșiei Siltala* de Harald Selmer Geeth, rămîne de recetit pentru netezirea stilului. Totodată urmez cu revizuirea celor 40 de jurnale și volumelor «*epistolaria*». Pregătiri pentru caz de moarte.

Pe la 3 ore p.m. zepeline sau aeroplane deasupra Bucureștilor și multe bombe aruncate jos la Palatul Poștei, la piața mare, în str. Gabroveni etc. Seara spuneau nepoatele că Nineta Duca le adusese știrea de la ministrul Costinescu despre peste una sută omorîți.

Mărti 13/26 sept[embrie] Bucur[escu]. Mi se spune că cifra exactă a acelor loviți ieri este de 176 morți și 205 răniți, extraordinar măcel! Și astăzi pe la 11 ore a.m. alte bombe aruncate, nu știu încă rezultatul. Îmi spune Racottă la 7 ore seara că astăzi au fost omorîți 37 de oameni (treizeci și șapte). De la 5 1/4—7 ore p.m. Pogonenii la mine cu traducerea, peste ei, pe la 6 1/2 ore Ella Negruzzi cu livretul de membră a Crucii Roșii.

Azi terminat cele 5 zile Diuretin, luat în totul numai 10 pastile. Acum 10 zile pauză, la 24 sept[embrie]/7 oct[ombrie] reîncep decada Sajodin.

Mercuri 14/27 sept[embrie] București.¹³ La 10 ore dimineața Teod[or] Rosetti la mine. De la 11 la 12 ore, eu cu O[lgă] N[eumann] văzut casele lovite ieri și azi (8 ore dimineața) de bombe, un colț al hotelului Carpați în strada Atena (a lui Take Ionescu), casa cercetașilor și marea casă vis-à-vis.

Seara 9—10 1/4 ore Alexandrina cu Noemi și Mimi cu Lizeta la mine. Cele dintîi dorm astăzi-noapte aici. Alexandrina, furioasă de atacurile aeroplanelor germane, declară că acum are o ură grozavă contra germanilor, care s-au arătat barbari, și că toată lumea îi urăște. În zadar am căutat să-i explic că cruzimea lor e un răspuns la cruzimea englezilor (preconizată și de Take Ionescu, Nicu Filipescu și de guvernul nostru cu oprirea exportului grînelor în 1914 și 1915) cu încercarea «*d'affamer l'Allemagne*». ¹⁴ Mimi a adăugat că și ea urăște acum pe nemți, că ura va dura sute de ani, că nu mai vrea să călătorească în Germania, cum plănuiam, ci în Italia, deși nu-i plac italienii.

Și ceva mai înainte îmi spusese Nicolae Racottă în culoar «ura lumii întregi» în contra Germaniei și o anecdotă de batjocură despre un soldat german. Curioasă pornirea Alexandrinei, a lui Mimi și a bărbatu-său să vie anume la mine să-și verse focul în contra nemților, parcă eu sînt răspunzător și nu Brătianu pentru calamitatea adusă asupra Bucureștilor.

Joi 15/28 sept[embrie] Bucur[escu]. Cu neplăcerea serei de ieri. Gînduri de a mă muta la otel. Pe la 4 ore Nineta Duca la mine pe 15 minute. Seara 9—10 1/4 ore Zozo.

Vineri 16/29 sept[embrie]. Bucur[escu]. Luat un hap Adalin azi-noapte. Tot timp frumos de toamnă. Dictat fantazii asupra păcii viitoare.

¹³ Însemnările din această zi, pline de tensiune, sînt marcate marginal cu o linie trasă cu creion chimic.

¹⁴ De a înfometea Germania [fr.].

RESTITUIRI

I.L. CARAGIALE

Opera... nescrisă

NICI UN SRIITOR ROMÂN NU L-A ÎN-trecut pe Caragiale în proiectarea unor opere de toate genurile, în continuarea celor scrise, anticipând timp de trei decenii o întreagă listă de scrieri, lansând-o cu aplomb prin canalele publicațiilor vremii, cu o siguranță de sine derutantă. Caragiale a trăit într-un veșnic imaginar al deschiderii de șantier în serie ale operei sale. Proiectantul a visat mai mult decât constructorul. Forța și geniul creatorului l-au antrenat într-o aventură a imaginarului care a adăugat operei scrise un supliment de titluri ale unor lucrări despre care s-a vorbit, s-a scris, au fost anunțate și au fost așteptate. Scriitorul și-a visat mereu opera pe care ar fi trebuit s-o scrie, nemulțumit parcă de cea pe care o scrisese. Opera sa rămâne întruna *à venir*, ca să folosim expresia lui Maurice Blanchot. Ea pare a fi nu cea care s-a scris, a fost, ci aceea care se va scrie, va fi și se va naște. O operă scrisă lasă în gestare o altă, virtual existentă și ea, întrucât ea era vie în imaginarul creator. Răminea, ca un predestinat, nescrisă, adică neterminată, dar ea era o prezență în conștiința artistului. Dinamica imaginarului caragealean proiectează unicat după unicat, — o adevărată serie de opere ce trebuiau să umple spațiile libere de pe harta creației sale. Lumea creată de el este într-o veșnică fecunditate. De aceea, pentru Caragiale, reperul are ca timp viitorul. El anunță operă după operă, are gata pentru mline o lucrare nouă, îi comunică titlul, îi rezumă intriga, propune lecturi amicilor, ca în cele din urmă să se constate că totul a fost un traseu imaginar, trăit ca pură ficțiune. Garantează că plesa este scrisă, dar în realitate nu

are scris un rind. O povestește în detaliu, o vede, o simte, o reprezintă cu dialoguri, și asistența este convinsă că opera își așteaptă sorocul imprimării sau al reprezentării. Dar din ea nu există o frază. Caragiale visează într-o euforie extravertită. Paradoxal, toată această efuziune orală a creatorului se produce după scrierea marilor sale opere dramatice: *O scrisoare pierdută* și *Năpasta*, probabil ca efect stimulator al crizei de epuizare. Iată, abia numit la 26 iunie 1888 Director General al Teatrelor, Caragiale anunță pentru stagiunea următoare nu mai puțin de « două comedii făcute de d-nii I. L. Caragiale și d. R. Rosetti ¹, adică cu Radu Rosetti, amic, dramaturg fără noroc și om de teatru » (făcea parte din Comitetul teatral!). Niciodată nu va oferi Teatrului Național vreo comedie scrisă în colaborare cu R. Rosetti! În vara următoare, după ce se consumase afacerea

¹ *Arta Teatrului*. „România”, an. XXXII, 10 august 1988, p. 775.

directoratului său la Teatrul Național, Caragiale proiectase o dramă. Muza inspiratoare se opriase asupra unei crime care impresionase opinia publică: un tânăr, nepotul unui învățător, pe nume Ștefan Venescu, omorase cu sadism patru inși. Celebra *Crimă din Tabaci*! De îndată se și croise o piesă cu același titlu, interpretată chiar de C. I. Nottara. Caragiale se arăta indignat că cineva își însușise subiectul și intriga unei asemenea drame. „Românul” lui C. A. Rosetti fusese rugat să publice din partea scriitorului o declarație care să anunțe publicului prioritatea în materie, ca și cum ar fi fost o frustrare a dreptului de prim ocupant: „Pîndcă asupra crimei din Tabaci, unii din scriitori au tratat subiectul și fiindcă eu, subsemnatul, am lucrat asupra aceleiași crime, — rog pe onor. public a nu-mi atribui decît numai piesa care va fi afișată sub numele meu ca autor. Aceasta pentru ca publicul să nu fie indus în eroare, deoarece îmi propun ca *Crimă din Tabaci* s-o reprezint în curînd pe una din scenele capitalei sau din județe. 15 iulie 1889, I. L. Caragiale”².

Crimă din Tabaci s-a șters treptat din atenția publicului, iar Caragiale a scos-o și el de pe agenda sa, nemiaducîndu-și aminte de ea în veci, de unde se vede că atunci cînd o da ca și scrisă, drama *Crimă din Tabaci* fusese un impuls de circumstanță.

La un an de la premiera *Năpastei* și consumarea emoțiilor de pe urma scandalului pricinuit de reprezentarea acestei drame, Caragiale reînnoiește rubrica publicității personale cu un titlu de comedie. Și aceasta este „terminată”, anunțul venind ca o ofertă deschisă direcțiilor companiilor teatrale: „D. Ioan Luca Caragiale a terminat o nouă piesă, al căreia subiect e luat din viața noastră parlamentară”³.

Succinta dezvăluire a subiectului pare a indica un plan precoc al comediei anunțate în 1892, *Sexul în Cameră*!

Acesta era un plan de iarnă. În primăvară, umorarea creatorului înclina în cu totul altă direcție. Nu mai voia comedie, ci un roman. La acesta lucra, urmînd să fie terminat în toamnă. El se intitulă *Patrie și familie* („roman în trei părți”) și avea ca temă „moravurile politice și sociale ale claselor aristocratice”⁴.

Titlul nu era prea inspirat pentru un roman. S-ar fi potrivit mai bine unei comenzi pentru editura Casa Școalelor. Geniul autorului, bineînțeles, ar fi putut să salveze un astfel de titlu didactic, numai să se fi apucat de scris Caragiale. Dar cînd oricine se aștepta la un nou comunicat de presă în legătură cu stadiul lucrului la *Patrie și familie*, ziarele anunțară „terminarea” nu a romanului, ci a unei noi piese: *Domnul Umezeanu și ginerele său, comedie în trei acte*.⁵ Ziarul „*Lupta*” și el informat direct de la sursă, veni cu o precizare necesară: „Amicul nostru d. I. L. Caragiale în curînd va prezenta direcțiunii Teatrului Național noua sa comedie: *Domnul Ungureanu și ginerele său*”⁶. În august, piesa se da ca „terminată” („deja terminată”). „Viața parlamentară și cea electorală se oglindesc în noua operă a fostului director al Teatrului Național”⁷.

După vagă referință tematică, comedia *Domnul Ungureanu și ginerele său* era una și aceeași cu prima piesă de teatru anunțată la începutul anului. Chiar și o singură comedie, în loc de două într-un an, fără romanul *Patrie și familie*, și ar fi fost deajuns pentru sporul Muzei creatorului. Dar Caragiale nu renunță la roman și, la sfîrșitul anului 1891, îl reactualiză.

Acesta exista, poate că nu era terminat la ultimul punct, dar era ca și încheiat. Ca probă, el urma să figureze între alte materiale interesante din cuprinsul proiectatei reviste a lui Dobrogeanu-Gherea, „*Lumea nouă*”⁸.

În anul următor nu apărură nici „*Lumea nouă*” și nici *Familia și patria*, sau *Patrie și familie*. În primăvară reactualiză ambele proiecte din 1891. Acum siguranța predării manuscriselor era o chestiune de zile. Scriitorul „va da zilele acestea direcției Teatrului Național, o nouă piesă sub titlul *Sexul în Cameră*”. „D. Caragiale cu umor cunoscut persiflează în această comedie multe tipuri parlamentare române”⁹. *Sexul în cameră* exista, deci! Scriitorul o anunță ca atare. I. L. Caragiale „a scris o nouă piesă

² Mocan, Teatru. „Eosul săptămînii”, an. I, nr. 3, 30 iunie 1891, p. 11.

³ Ultime informații, „*Lupta*”, an. VIII, nr. 1458, 16 iulie 1891, p. 3.

⁴ Culisescu, Teatru, Idem, an. I, nr. 10, 18 august 1891, p. 111.

⁵ Notițe literare și artistice. „*Românul*”, an. XXXV, 2/14 decembrie 1891, p. 1180.

⁶ Ultime informații. Idem, an. XXXVI, 5/17 martie 1892, p. 245.

⁷ Idem, an. XXXIII, 16/28 iulie 1889, p. 751.

⁸ Informații teatrale. „*Românul literar*”, an. I, nr. 2, 21 ianuarie/2 februarie 1891, p. 6.

⁹ Stiri literare. „*Adevărul*”, an. III, nr. 838, 26 mai 1891, p. 3.

cu titlul *Sexul în Cameră* »¹⁰. Autorul nu dezminți informația ca nefundată, dar comedia rămase îngropată în lada cu amintiri a scriitorului de lângă masa sa de lucru. « Noua piesă » scrisă și pregătită să fie încredințată teatrului nu va lăsa nici o pagină de manuscris ca mărturie că a existat vreodată mai mult decât un proiect literar pasager.

În toamna anului 1892, reînnoia anunțul pentru romanul *Patrie și familie* care va produce « mari surprinderi publicului românesc »¹¹. Ziarul „Adevărul”, agasat de atâtea anunțuri de apariții, după care nu apărea nici o comedie sau roman, își permitea o șarjă amicală la un portret spiritual al lui Caragiale, « autor a mai multor opere de mare valoare, — pe care are să le scrie »¹²...

În 1893, termenul fatal de predare a romanului era tot în toamnă! Cititorii și admiratorii scriitorului trebuiau să fie ținuti la curent și pregătiți să aștepte: « la toamnă d. I. L. Caragiale va da publicității un roman la care lucrează de mult timp intitulat *Patria și familia* »¹³.

Până la apariția romanului, scriitorul anunța o operă mai restrinsă, « o nuvelă de asemenea inedită, care va face tot atita senzație ca și *Făclia de Paști* ». Aceasta era oferită revistei „Lumea ilustrată”¹⁴.

Până la sfârșitul anului nu văzură lumina tiparului nici una, nici alta. Ba mai mult, romanul *Patria și familia* fu scos de pe rolă, revista „Moftul român” lansind un nou roman inedit: *Smărândița*, din care publica foileton după foileton. O capodoperă a romanului anti-roman. Editorul Steinberg « nu mai voiește să mai lase pe *Smărândița* a se uza picătură cu picătură pe cale publică în „Moftul român”. Librăria vrea ca să căpătuiască pe *Smărândița* odată și bine, într-un elegant volum, care va apare în curind în colecția Steinberg »¹⁵.

Nu e de dat vina pe editor dacă n-a mai apărut *Smărândița* în volum. Autorul are deci-

ziunile și indeciziunile sale dictate de un raționament misterios!

În 1894, „Consoberirile literare” găseau gratuită informația dată de „Familia” că Ion Luca Caragiale scria la romanul *Patria și familia*¹⁶. Redacția atât de ospitalieră odinioară lui Caragiale știa ce spune, fără a jigni pe colaboratorul ei de pînă în 1891. Și totuși, publicitar, un titlu sau altul se mențineau în atenția generală, ca realități greu de contrazis pînă ce li venea vremea de intrare în zona de amnezie a creatorului. Muza îi căuta subiecte noi. Ziarul „Lupta” anunța pentru anul 1894 prezența lui Caragiale în postură de prefăcător al unui volum *Diverse*, cuprinzind « mai multe critici de Eminescu », « precedate de o prefăcă datorită lui I. L. Caragiale »¹⁷.

Pe fundalul rupturii de „Junimea”, era lesne de subînțeles ce ar fi cuprins prefăța lui Caragiale, dacă ar fi fost scrisă și ar fi apărut în Editura Fraților Șaraga de la Iași!

Peste o săptămînă numai, ziarul „Adevărul” gira informația, tot din sursă sigură, a apariției unui volum de *Nuove și Mofturi* de I. L. Caragiale (« *Nuove și Mofturi* de I. L. Caragiale va apare în editura Șaraga din Iași »)¹⁸, ceea ce ar fi însemnat o autoevaluare critică asupra producției literare din paginile „Moftului Român”. Din acest timp, va rămîna multă vreme pe tapet proiectul unui volum de *Mofturi*. În 1895, în locul *Nuovelelor și Mofturilor*, se proiecta un volum la același editor ieșean, numai cu *Mofturi*: « D-l I. L. Caragiale [pregătește] un volum intitulat *Mofturi* »¹⁹.

În anul următor, 1896, nu mai era vorba de nici unul dintre aceste volume, ca și cum ele apăruseră. În curind, trebuia să se tipărească la editura Müller, „Excelsisim”, o serie de sonete decadente simboliste, impresioniste pesimiste, instrumentiste și...etceteriste, dedicată d-lui Al. Macedonski, precum și un album, în colaborare cu D. Teleor, în care își propun... « să parodieze pe toți actualii poeți ai României »²⁰.

¹⁰ Biron, *Istoria literaturii române de d-l Rudow*. „Consoberiri literare”, an. XXVIII, 1 mai 1894, nr. 1 p. 37.

¹¹ Ultime informații. „Lupta”, an. XI, nr. 2435, 8 noiembrie 1894, p. 3.

¹² Pentru „Familia” Caragiale « va publica în curind o nouă colecție de nuvele ». (Literatură și Arte, an. XXX, nr. 441, 30 octombrie/11 noiembrie 1894, p. 525.

¹³ Știri literare. „Adevărul”, an. VII, nr. 2032, 14 noiembrie 1894, p. 2.

¹⁴ Bibliografie. „Ecoul Moldovei”, an. IV, nr. 50, 22 iunie 1895, p. 3.

¹⁵ Știri artistice. „Dreptatea”, an. I, nr. 221, 30 octombrie 1896, p. 2; Știri literare și artistice. „Lumea nouă literară și științifică”, an. III, nr. 8, 22 decembrie 1896, p. 7.

¹⁶ *Littera, Arte, Știință*. „Opiniunea literară”, an. I, nr. 1, 10 martie 1892, p. 1.

¹⁷ Informații. „Adevărul”, an. V, nr. 1335, 28 octombrie 1892, p. 2.

¹⁸ Allegro, *Instantanee*. I. L. Caragiale. „Adevărul”, nr. 1442, 19 februarie 1893, p. 1.

¹⁹ Ultime informații. „Românul”, an. XXXVII, nr. 115, 16—17/28—29 mai 1893, p. 446.

²⁰ *Idem*, nr. 211, 12—13/24—25 septembrie 1893, p. 856.

²¹ *Smărândița*. „Moftul român”, an. I, nr. 38, 1893, p. 5.

Deci un volum de parodii adunate din „Constituționalul” (1889) și din „Moftul român” (1893), în timp ce era redactor la „Epoca” și conducea „Epoca literară”!

Tot cu D. Teleor, Caragiale anvizază o comedie, așa cum pactizase odinioară cu R. Rosetti: «Talentații scriitori D. Teleor și I. L. Caragiale au terminat o comedie în cinci acte, pe care o vor prezenta în curînd teatrului».²¹

Și ca și cum nu era suficientă o comedie scrisă în colaborare, Caragiale veni cu o propunere și mai senzațională. Autopropunîndu-se pentru postul de director al Teatrului Național din Iași, oferea printre alte servicii și legămîntul de a da teatrului măcar o dată pe an cite o nouă bucată dramatică²², ceea ce însemna enorm în cazul în care ar fi fost investit ca director. Dar cum nu va avea această șansă, nici teatrul românesc nu va avea șansa de a primi noi piese în zestre sa de aur.

În loc de *Mofturi*, *Năvele*, comedii, drame, parodii, în chiar ziarul la care era redactor se făcu, indirect, dezvăluirea că Ion Luca «a pus sub presă un volum de versuri, în mare parte simboliste»²³.

Nu era vorba de volumul de parodii, ci de unul inedit al lui Caragiale-poet. Debutul său scriitoricesc fusese doar ca poet la revista lui Petre Grădișteanu, „Revista contemporană”, în 1874. Însă soarta volumului de versuri nu va contrazice soarta tuturor celorlalte proiecte de pînă acum. O nouă conjunctură de fapte îl va orienta unde nimeni nu se aștepta să-l găsească. Caragiale-dramaturg, polemist, poet, parodist, nuvelist și chiar romancier — era posibil, concurend cu domeniile operei sale scrise. Dar iată că scriitorului i-a răsărit în cale, nu un nou prieten salvator și generos la solicitările sale cronice de împrumuturi bănești, ci o instituție culturală: Casa Școalelor, pendinte de Ministerul Instrucțiunii Publice și Cultelor. Norocul lui Caragiale este ca alți miniștri, cit și directorii Casei Școalelor să fie oameni de mare înțelegere și de discretă generozitate și mecenat pentru el, cit și pentru atîți scriitori contemporani. În primul rînd i-a avut pe Spiru Haret și pe George Coșbuc. Dar nu numai pe ei, ci

și pe generalul G. Manu, Take Ionescu. Unul mai tolerant decît altul cu geniul lui Caragiale! Astfel, Casa Școalelor, la o ofertă a sa în 1898, nu numai că o va accepta, dar i-o va onora acordîndu-i o sumă mare de bani în valoare de 7000 lei, sub forma unui eufemism: premiu. *Patria și familia* sau *Familia și patria* suferise două metamorfoze: una de gen literar și alta de temă. Firește, nu era cazul să ofere unei instituții cu caracter didactic și școlar, un roman. Caragiale face din *Patria și familia* o carte de istorie pe înțelesul tuturor, o versiune popularizată și povestită, cum se cerea în epocă, pentru bibliotecile școlare și sătești: *Patria și neamul. Povestiri și icoane din trecutul poporului român*.²⁴ Ca să înceapă lucrarea, solicita de îndată, în vara anului 1898, un avans substanțial de 3500 lei. Toată lumea îl știa plecat în vacanță la Piatra Neamț, nu să potreacă cu amicii, ci să asude la alcătuirea unui important studiu de istoria artei și literaturii române.²⁵ Dimitrie Hoge, prietenul său pietrean, era, mai corect cu informația sa. Scriitorul plecase la Piatra Neamț «să scrie în liniște o istorie a românilor, într-o formă și ediție populară»²⁶. Termenul de predare era «chiar în toamnă, la 1 octombrie (două treimi), și ultima parte la 1 martie 1899 cel mult».²⁷ Însă în primăvara anului 1899 nu avea gata nici măcar o treime din lucrare. Era greu de închipuit că altceva nu avusese de făcut pînă acum decît să se documenteze și să scrie la *Patria și neamul*? Motivînd «greutăți la cari nu mă așteptam», ceru ministerului o amîinare care i se aprobă, dîndu-i-se ca ultim termen 1 iulie 1899, dimpreună cu un nou aconto de 2000 lei. Nu străină de autor, redacția ziarului „*Timpu*” avea să dea anunțul liniștitor pentru administrația Casei Școalelor că «D. I. L. Caragiale a terminat *Istoria românilor*, cu care fusese însărcinat de Ministerul Instrucțiunii Publice»²⁸. Oricine era îndreptățit să creadă că așa era și că scriitorul

²¹ Arhivele Statului București, Fond Casa Școalelor, dosar 3/1898. Manuscrisul ofertei cu expunerea detaliată a sumarului a fost publicat de Ilieana Ene, *I. L. Caragiale — ... o încoronare a activității sale literare*, „Manuscriptum”, an. XVIII, nr. 1(66), 1987, pp. 53—57.

²² Știri dinerale, „*Curierul român*”, an. XIII, nr. 31, 20 august 1898, p. 1.

²³ Dimitrie Hoge, *Din trecutul orașului Piatra Neamț*, Piatra Neamț, 1936, pp. 226—227.

²⁴ Arhivele Statului București, Fond Casa Școalelor, dosar 3/1899, f. 2.

²⁵ Litere — Arte — Științe, „*Timpu*”, an. XXI, 29 iunie/11 iulie 1899, p. 3.

²¹ D-ale teatrului. Programul Teatrului Național, an. III, nr. 36 (f.a.), p. 4 (probabil din 1898—1897).

²² Scrioare către N. Gano, primarul Iașului, 21 septembrie 1896, I. L. Caragiale, *Opere* VII, ed. Șerban Cioculescu, p. 481.

²³ La d. Mihail Dragomirescu. Interviu în „*Epoca*”, an. III, nr. 505, 11 iulie 1887, p. 1.

Desen reproduș după
Calendarul Asocia-
țiunii 1912, întocmit
de Octavian C. Tăș-
lăuanu (Sibiu, dec.
1912, an II, nr. 22,
p. 116).

eliberat de această comandă, peste măsură de onorată bănește, se lăsa din nou vrăjit de grațiile Thaliei sau Melpomenei, anunțând o comedie cu subiect din mediul gazetăresc: *Rotativa*²⁸. Era o reînviere a creatorului de teatru. Se uita că planul său concret se îndrepta spre redacția „Universului”, unde avea să înceapă colaborarea! Dar cînd să se apuce de *Rotativa*, cînd *Patria și neamul* depășise și acest ultim termen, fără a fi predată o pagină? Caragiale declară oficial că «lucrarea de istorie populară a românilor pentru uzul bibliotecilor sătești» este «aproape gata», solicitînd și restul de premiu, 900 lei.²⁹ Este onorată și această

²⁸ Lucrarea era în stare «informă». În *Nikol Eminescu*, 15 iunie 1889, număr comemorativ al „Florii albastre”.

²⁹ Arhivele Statului București. Fond Casa Școalelor, dosar 3/1899, f. 3.

cerere de către minister, dar la *Patria și neamul* nu va mai adăuga un rînd! Toată forța și elanul creator sînt oferite acum paginilor „Universului”, pentru care se compun capodoperele sub formă de schițe și momente. În 1900, ca și cum ar fi onorat contractul cu *Patria și neamul*, propunea Casei Școalelor, să-i cumpere 700 de exemplare dintr-un «volum de schițe originale»³¹, dîndu-i și un avans de 1000 lei pentru a putea începe «lucrarea tipografică». Tot pentru «înzestrarea bibliotecilor populare»! Cererea era din 6 iulie 1900. Primește mie de lei, dar peste o lună revine cu o nouă cerere și cu o nouă minciună candidă: volumul se afla sub tipar și suferise o modificare în titlu. Nu mai era un volum de schițe originale, ci un volum care se intitula *Schițe române*, aflat deja sub tipar și avut în vedere pentru candidaturile la premiile Academiei Române. Acum cerea să i se plătească și «restul de 500 lei»³². Ministrul îi satisfăcu și această doleanță, deși precedentul cu *Patria și neamul* ar fi trebuit să-l pună în gardă. Era, totuși, Caragiale. Trecu și acest an, cum mai trecuseră și alții, și Casa Școalelor nu recupera nici o pagină, nici de manuscris și nici de carte tipărită. Totul fusese o inscenare de proiecte, și o convingere gratuită. Într-una din vacanțe, aflîndu-se la proprietatea de la Durău a lui Gheorghe Panu, ar fi dat următorul răspuns la dojana gazdei sale *à propos* de tergiversarea scrierii cărții de istorie: «N-ai nici o grijă, șefule! Cartea va fi în curînd gata, am tot materialul adunat, chiar ieri seară am scris un capitol»³³. Nici măcar acest capitol nu va ajunge vreodată în portofoliul Casei Școalelor, cu care să poată justifica acordarea «premiului» de 7000 lei!

Astfel, pînă în 1903 nu va fi predat nimic, încît Ministerul Instrucțiunii Publice și al Cultelor se văzu constrîns la 18 ianuarie să trimită o adresă-ultimatum, ca în termen de cinci-sprezece zile să depună la Casa Școalelor «exemplarele în cestiune»³⁴. În octombrie 1901, îi apăruse volumul *Momente*, care nu era nici de «schițe originale» și nici de *Schițe române*. Se vede treaba că scriitorul nu avusese cu

³¹ Arhivele Statului București, Fond Casa Școalelor, dosar 13/1900, ff. 1, 2.

³² *Idem*, f. 3.

³³ Dimitrie Hogea, *Din trecutul orașului Piatra Neamț*, p. 227.

³⁴ Arhivele Statului București, Fond Casa Școalelor, dosar 13/1900, f. 4.

ce să cumpere cele 700 de exemplare și să se achite de obligație! Nu părea cituși de puțin afectat de nerespectarea cuvîntului dat în scris acestei instituții. Presa nu-l mai remarcă zorind la *Patria* și neamul, ci la cu totul altceva. *Patria* și neamul trecea și ea la dosarul proiectelor abandonate. Acum « d. I. L. Caragiale lucrează la o nouă operă literară care va purta sugestivul titlu de: *Observațiile unui imbecil (Din lumea artistică)* »³⁸.

Acest proiect nu mai fu vînturat dintr-o parte într-alta, dispărînd cu aceeași nonșalanță cu care fusese încropit în ceasuri de bună dispoziție pentru opera de viitor. Cîțiva ani de zile consumați în agitația stabilirii în străinătate și a reacomodării în mediul autoexilului berlinez, rămîn ca o pată albă în biografia sa. Nu numai că nu mai scrie, resimțindu-se nervos și intelectual după mizeria provocată de scandalul plagiatului *Năpastei*, dar nici nu mai visează la ceea ce ar dori să scrie. Abia în 1906, Horia Petra Petrescu consemna o invitație primită de la Caragiale prin dr. Weigand: « să ascult o nouă piesă teatrală pe care o pregătește »³⁹.

Nu se știe ce anume va fi ascultat, probabil o improvizație orală strălucită a unei versiuni timpurii a comediei *Titircă, Sotirescu et Co!*

În anul următor, același martor confident al lui Caragiale își nota în carnetele sale intime, că scriitorul avea două piese în lucru: o tragedie, *Urmașul*, în trei acte, și comedia *Titircă, Sotirescu et Co*, în patru acte.⁴⁰

Unui alt musafir, venit pentru a-l solicita un interviu, Caragiale îi vorbește de aceleași două opere dramatice desfășurate pe masa de lucru:

« — Sunt gata amîndouă piesele? »

— Uite-le, aproape gata. Teancul de caiete se desface și-mi perindă pe dinaintea ochilor. D-l Caragiale mi le arată cu deosebită dragoste.

— Aici e scenariul pentru *Titircă, Sotirescu et Compania*, comedia anunțată.

— Ziarele spuneau că e *Titircă, Sotirescu et Compania*.

— Ziarele nu culeg bine nicicînd. Să nu [te] iei după ele. »⁴¹

³⁸ „Jurnalul politic, literar, științific, umoristic”, an. I, nr. 1, 10 august 1903, p. 10.

³⁹ Aurel Vasiliu, *Incenările unui sibian despre I. L. Caragiale*. Extras din „Limba și literatură”, vol. XII, București, 1966, p. 475.

⁴⁰ Idem, p. 475. Incenpare la 14 iunie/1907.

⁴¹ Ilie Marin, *Ion Luca Caragiale intim, 11 iulie n. 1907*, „Tribuna”, an. XI, nr. 150, 7/20 iulie 1907, pp. 1—2.

Ziaristul văzuse în caietele scriitorului « scheletul piesei » și « conținutul redat telegrafic ».

Cît privește tragedia, proiectul era foarte vag, mai mult un act de orgoliu literar, voind să demonstreze « scriitorilor noștri, cum se scrie o tragedie, și care va arăta pe o secătură de neam mare, care crede că e al lui pămîntul întreg, fiindcă e „feciorul tată-său” ».

Venind de la Berlin, Caragiale — se spunea — adusese cu sine « cele două piese noi, pe care, după ce le va vedea pentru ultima oară, le va încredința Teatrului Național. Prima este o comedie în patru acte intitulată *Titircă, Sotirescu și C-ia*, o spirituală comedie de moravuri, țesută din chipuri și obiceiuri care domină viața noastră politică și socială în vremea de acum. A doua este o tragedie în trei acte, intitulată *Urmașul*, piesă istorică ce se petrece pe vremea lui Ștefăniță Vodă, nepotul lui Ștefan cel Mare ». Firește, era vorba de un scenariu de piesă, parte din automatizarea literară. Ceea ce la Berlin nu exista decît virtual, dintr-odată apărea ca real. Cînd se scrisese integral o comedie și o tragedie? În citeva zile! Și presa nu inventa de la sine nimic. Dezvăluirea provenea de la autor. Dimpotrivă, redacția dădu dovadă de luciditate atunci cînd se întreba dacă totul nu avea să fie « o... farsă, pe care ne-o joacă chiar d-sa, înainte de deschiderea stagiunii. Am fi fericiți să ne înșelăm »⁴².

Și nu se va înșela. Caragiale nu venise cu nici un manuscris în bagajele sale. Dar legenda continuității operei trebuia menținută cu orice preț. În 1908, nu mai figura nici comedia și nici tragedia. Și așa nu exista nici una dintre ele! Horia Petra Petrescu a reținut de la Caragiale un proiect inedit: « se gîndește să scrie ceva cu subiectul din viața transilvănenilor ». În privința teatrului, erau numai generalități: « Lucrează la trei piese teatrale, dar nu le-a dat încă forma stabilită, fiindcă a da la lumină e mare lucru »⁴³. Bine, dar nu le terminase pe cele două din 1907. Ani de zile scriitorul se complăce într-un *statu-quo* cu sine însuși, absorbit de marile opere prezentate recoltării din 1909/1910 la „Universul”, de compunerea nuvelei *Kir Ianulea*. Într-un lung dialog cu Emil D. Fagure, în vara anului 1910, la Berlin, Caragiale revenea minuțios asupra planurilor sale literare. La loc de frunte *Titircă*,

⁴² Notițe și informațiuni. „Viața literară și artistică”, an. I, nr. 28, 22 iulie 1907, p. 228.

⁴³ Aurel Vasiliu, *op. cit.*, p. 47.

Caricatură de ISER

Dragă Iancule,

Grație amabilității d-lui Costică Nottara, sosește la Berlin un nou transport de 300 țigarete.

Poftă bună.

Constat că deși am ajuns în noiembrie, tot n-ai sosit în București cu mina... plină.

Sărut mina Doamnei — și urez întregii familii toate fericirile.

Sper să te văd în curînd și că te vei hotărî să-mi dai o piesă. Acuma avantajele sunt enorme. Teatrul merge foarte bine. Am cele mai bune rețete serale. Media trece de 1600 lei și suntem în lunile cele mai slabe. Am reușit foarte bine cu matineurile de joia. Trece regulat peste 1000 lei. Bugetul s-a urcat la 500.000 lei și sper totuși că ajung la un excedent de peste 60.000 lei.

O prietenească stringere de mină.

Ion BACALBAȘA

25 oct. 1911⁴¹

⁴¹ O după amiază la Curajale, iunie 1910, Berlin. „Adverbul”, an. XXIII, nr. 7478, 2 iulie 1910, p. 1 (Scrisori de călătorie).

⁴² Scrisoare către Vasile Goldiș, 8/21 iulie 1911. I. L. Caragiale, Opere, VII, ed. Șerban Cioculescu, pp. 234—235.

⁴³ Ion C. Bacalbașa, fratele lui Constantin, autorul Bucureștilor de altădată, și al lui Anton (Ton) Bacalbașa, ziarist de excepție, autorul lui Măi Teatrul și pînă de tînet la „Moftul român”. Rîvnit de ara-

Sotirescu et Co. «Comedia» gata în trei sau patru edițiuni — toate inedite și din care maestrul va decide în vara aceasta care rămîne cea definitivă⁴¹. După comedie, drama! Dar nu *Urmasul*, ci «o dramă în trei acte, în mediul Noptii furtunoase». Bizar mediul pentru o dramă! Venia, la rînd, tot o dramă, care era *Urmasul*, titrată *Ștefănișă Vodă*, «o tragedie în trei acte». Și, în final, un «romanaș» — «o contribuție la teoriile lui Machiavel din *Il Principe*, pe tema că omul nu poate să iubească și să stăpînească în același timp. Înaintea scriitorului, reporterul era acela care jura de existența manuscriselor! Fascinația ineditului este copleșitoare. Peste un an, cu toată colaborarea și corvoada la „Românul” de la Arad, se restrînge asupra unui singur obiectiv: comedia.

Are în suspensie un proiect-două de teatru care îl chinuie ca o naștere blestemată. În 1911, în vară, este jurat că pînă cel tîrziu în toamnă să nu părăsească masa de scris: «sunt pînă peste cap ocupat cu o piesă de teatru, care nu mai suferă amîinare. Îndată ce o termin, merg în țară»⁴².

Veni toamna, dar fără opera cea nouă. Directorul Teatrului Național, Ion C. Bacalbașa⁴³ cu care se înțelegea asupra premierei, găsi un prilej — și un pretext — în plecarea lui C. I. Nottara la Berlin, pentru a-i reaminti de promisiunea neonorată, aruncîndu-i și o momeală, gren de neglijat:

giale că el ar fi dat sîntului scandalului de la premiera lăsei *D-ale carnavalului*, Ion Bacalbașa, ziarist și frățel său (la „Adverbul”, „Patriotul” etc.), autor de scrieri dramatice de succes (*Pitecul lui Borschi*, *Mori fără luminare*), cărora critica le-a arătat apropiere și infuzii caragialiene; a fost, în calitate de director al Teatrului Național, un propagator al operei prietenului său.

⁴⁴ Biblioteca Academiei Române. Corespondență I. L. Caragiale, S 1(1)/IV.

Cu cât se apropie sorocul încheierii vieții cu atât neliniștea nerostuirii sale complete ca scriitor creștea în intensitate: «Vai de oasele mele: nu-mi găsesc astimpărul; mă aflu exact în starea în care era Costică (acum îl crez), când se canonea să fete *Neobiobăgia* lui»⁴⁵.

Ajunsesse pînă și editorul A. Șaraga să-l deplîngă că nu mai termina ce își propusese să încheie: «Bietul Caragiale, nu va avea încotro și tot va trebui să scrie romanul fîgăduit!»⁴⁶.

Romanul ca romanul, nu se mai știe de care dintre ele era vorba acum: de *Patria și familie*, sau de *Smărîndița*? Însă acestea erau uitate de două decenii! Era un proiect nou, dezvăluit abia acum, în ultimul ceas!

Pasiunea creatoare trecen, însă, în exclusivitate de partea teatrului. Lui C. Mille îi mărturisise că deține trei variante la comedia *Tîrîcă*, *Sotirescu et Co.*⁴⁷, lui Iosif Nădejde, cu ocazia

Dragă Iancule

Nu m-am grăbit să-ți răspund și amănunțit la scrisoare, deoarece doream să-ți dau un răspuns mai pozitiv.

Am început, cum știi din telegrama trimeasă, reprezentațiile cu piesele tale. S-a jucat de două ori *Scrisoarea pierdută*. Succes imens la ambele reprezentații. Parecă acum s-ar juca pentru întâia dată. Dacă mi-ai fi dat piesele de astă vară, cînd ți le-am cerut la Berlin, ai fi făcut o splendidă afacere. Acuma evident, nemaifiind decît o lună și jumătate de stagione, se reduc șansele. Mai este și nenorocirea că Mitropolia nu ne lasă să jucăm nici săptămîna aceasta, nici săptămîna Patimilor. Ne ia douăsprezece zile din stagione.

Eu prelungesc și în aprilie cît voi putea mai mult. La 1 aprilie însă începe alt buget și deci alt an teatral.

Astfel în orice caz după 1 aprilie voi putea să-ți mai dau vreo două mii lei.

Primele două reprezentații ale *Scrisorii pierdute* au dat 2293 și 50% — 2008. Un total de 4301,50.

Rămîn prin urmare de: 645 lei.

Luni se joacă iarăși, apoi miercuri și vineri.

Pregătim *Noaptea Furtunoasă* și *Conu Leonida*. La rînd, *D-ale carnavalului* și *Năpasta*.

Acum să-ți răspund în chestia cu Teatrul Davila.

Mai întîi, în București piesele tale trebuie să rămîie ale Teatrului Național. Altfel nu s-ar mai putea face la un moment favorabil — ce sper că are să vie foarte repede — o cumpărare definitivă.

unei vizite făcute de Caragiale în redacția „*Dimineții*”, îi vorbise de «cinci versiuni», «cinci manuscrise». «Vara asta, pun mîna pe una și o duc în țară»⁴⁸. Lui Octavian Goga îi prezentase altă versiune a proiectelor la acest ceas tîrziu al vieții. Comedia *Tîrîcă*, *Sotirescu et Co.* era ca și terminată. «Acu în primăvară îi mai fac niște perieturi... Știi ce? Mi-am făcut socoteala. Mai scriu un roman filosofic, două volume de nuvele și schițe... și gata... V-am dat destul... ce mai vrei?»⁴⁹.

Ion Bucalbașa, însă, nu mai așteptase sosirea primăverii. Profitase acum de programul Teatrului Național consacrat sărbătoririi lui Caragiale, cu ocazia împlinirii vîrstei de șaiszeci de ani, pentru a ajunge la aceeași idee obsesivă: piesa cea nouă. Oferta bănească părea și mai tentantă:

[după 2 februarie 1912]⁵⁰

⁴⁵ Scrisoare către Paul Zarifopol, 11 noiembrie/29 octombrie 1911. *Idem*, p. 189.

⁴⁶ Scrisoare către Gherea, 4 februarie 1912. C. Dobreganu-Gherea, *Correspondență*. Ediție de Ion Ardeleanu și Nicolae Sorin. Editura „Minerva”, 1972, p. 59.

⁴⁷ Cont. Mille, *După moarte*. „*Adevărul*”, an. XXV, nr. 8173, 14 iunie 1912, p. 1. Paul Zarifopol știa de existența a «șase caiete» (*Tîrîcă*, *Sotirescu et Co.*, sau *High-Life*). În prefața la I. L. Caragiale, *Opere*, I, Fundația pentru Literatură și Artă, 1930, p. XIII), iar Șerban Cioculescu a consultat «șapte caiete» cu manuscrisele acestor opere (Introducere la I. L. Caragiale,

Opere, VI, 1932, pp. XXX—XXXIII). Istoria și avaturile acestui proiect au fost reactualizate de Corin Grosu, prin publicarea integrală a caietului autograf *Tîrîcă*, *Sotirescu et Co.* (a unuia dintre cele păstrate de familie) în „*Manuscriptum*”, nr. 2(3), an. II, 1971, pp. 150—166 (I. L. Caragiale).

⁴⁸ Iosif Nădejde, *Personalitatea lui Caragiale*. „*Dimineața*”, an. IX, nr. 2970, 12 iunie 1912, p. 1.

⁴⁹ Octavian Goga, *A murit Caragiale*, „*Luceafărul*”, an. XI, nr. 26, 24 iunie 1912, p. 458.

⁵⁰ Primul spectacol cu *O scrisoare pierdută* a avut loc la 31 ianuarie 1912; al doilea la 2 februarie.

Vorbesc numai în interesul tău, fiindcă în ce privește teatrul, eu cu *Scrisoarea* și cu *Năpasta* completată cu *Leonida* scot banii și îți mai dau cel puțin încă odată pe atita dacă nu de trei ori până la ianuarie. Profită de acest moment de adevărată reinviere pentru tine. Poți să realizezi extraordinare cistiguri. Va fi și un puternic argument ca să ți se creeze o situație excepțională.

Dacă viu pe la sfârșitul lui mai pe la Berlin, o să vorbim ca să punem ceva la cale amândoi.

Încă o dată, te rog, ascultă cuvântul meu care îți sunt adevărat prieten ș-am dorința să te văd asigurat, fiindcă îți mărturisesc, grozav mi-a plăcut viața ta la Berlin. Ai o familie care merită un trai deosebit. Eu cred că la sfârșitul stagiunii ai să mai ai de luat vreo 2000 lei și dacă vei fi băiat cuminte, îți mai dau ș-un avans de vreo 2000 lei astfel ca să treci vara fără grije.

Da să-mi făgăduiești solemn că cel mai tirziu la 1 august am piesa cea nouă.

Conu Leonida și *Noaptea* s-au jucat extraordinar de bine. Lumea întreagă a rămas încântată. Nici nu poți să-ți închipui ce a făcut Ciucureasca din scena explicațiilor cu Chiriace.

Scrisoarea ți-a produs până azi 2565,55.

Iată distribuția: Brezeanu și Ion Niculescu.

Noaptea furtunoasă: Titircă — Ion Petrescu; Ipingescu — I. Brezeanu; Rică — Soraanu; Chiriace — Athanasescu; Veta — M. Ciucureasca; Zița — Eugenia Ciucurescu; Spiridon — Maria Giurgea.

Cum vezi cea mai sărbătorească distribuție.

Sărutări de mâini d-nei, salutări copiilor.

O prietenosă strângere de mină.

I. BACALBAȘA ⁸¹

[17 aprilie 1912] ⁸²

Dragă Iancule,

Cu toate că fiind în București ai avut totuși curajul să nu dorești a mă vedea, eu fiind mai mult seama de modestul tău talent ca de marea mea îndrăzneală, îți scriu pentru a te ține la curent cu bilanțul pentru apreciatele tale lucrări:

Scrisoarea a trecut la matineuri și dă săli arhipline.

Noaptea s-a jucat așară, pentru prima oară împreună cu *Conu Leonida*.

Absolut toate locurile vindute de la ora 6. Rețeta 2163 lei. Succes extraordinar. Nenumărate rechemări după fiecare act. Mline seară a doua reprezentație. Până la închidere cred că se vor da vreo opt ori.

Inchid la 1 mai. Voi mai da însă — probabil — reprezentații cu prețuri populare până la 10 mai.

Vreau să fac ce nu s-a mai făcut la teatru. Stabilesc un record realizând aceea ce toți îmi spuneau că este o nebunie. Până acum mi-au ieșit toate în plin și prevederile mele — taxate ca exagerate și irealizabile — s-au realizat cu vîrf și indesat. Sper că o să-mi ajute Dumnezeu să merg tot așa înainte. Bugetul întocmit de Pompiliu Eliade cu 460.000 lei — și aprobat astfel de ministru cu un spor simțitor asupra anului precedent — l-am încheiat la 1 aprilie cu încasări de 636.000 lei.

Cum vezi un excedent de 176.000. Dacă socotesc acum și luna aprilie cu 45.000 lei iar mai cu 10.000, ajung cu stagiunea la încasări de 691.000. Este pur și simplu fenomenal pentru teatrul nostru. Și cu toate astea am coragiul să susțin că dacă capăt

⁸¹ Biblioteca Academiei Române. Corespondență I. L. Caragiale, S 1(3)/LV. Peste două luni, o nouă scrisoare, cu aceeași sinceritate afectuoasă. Succesul era pe măsura evenimentului. « Piesa cea nouă » putea

să însemne cununa pe care Iosuș Caragiale o aducea la capătul creației sale.

⁸² Spectacolul *O noapte furtunoasă* și *Conu Leonida* a avut loc la 16 aprilie 1912.

acum bani pentru reparațiile ce am proiectat, atunci garantez că bugetul în curs îl închei la 10 mai viitor cu încasări de un milion și pun astfel Teatrul nostru Național alături de cele dintâi centre din marile orașe ale Europei.

Contez însă pentru aceasta pe *noua ta piesă*. Nu glumi și nu te lenevi.

Apoi piesele tale trebuie menținute la o interpretare cât se poate mai bună. Nici o altă trupă din București nu poate să le joace cum trebuie. A le juca în altă parte mă tem că ar fi să compromiți și reprezentațiile de la Teatrul Național.

Pentru tine personal aș cere Comitetului și învoirea ca *D-ale Carnavalului* să se joace la alt teatru, dacă aș crede că îți fac un serviciu. Socot însă că crezi în prietenia mea și nu bănuiești că vre-un calcul meschin m-a făcut să refuz.

N-ai nici un interes să se joace piesa la alt teatru. Și ești nedrept și neprietenos când îmi spui că am luat piesele ca să le ții în arhivă.

Dacă insiști voi permite lui Davila să joace *D-ale Carnavalului*.

Pentru serbarea de luni i-am și dat voie, dar a cerut *Conu Leonida*.

Piesele tale nu se joacă fără cinci-șase cronici de primă ordine.

Și, te rog, grăbește-te cu piesa cea nouă, s-o punem din vreme în studiu. Ești în pasă bună, profită!

Sărutări de mâini Doamnei. Salutări copiilor.

O prietenoasă strângere de mână.

Ion BACALBAȘA ¹²

Fantezia creatorului ignoră această prelungită promisiune, euforizându-se de himere.

În convorbirea cu Adolf Stern, rămăsese surprinzător de parcimonios, numai cu două lucrări dramatice, deci nu se simțea «în toane de a lucra».¹³

«Moștenirea» lăsată de Caragiale va continua să fie variat evaluată, punându-i-se în tezaur piese neverificate, ci numai comunicate la diferite nivele. Pentru Emil D. Făgure, creația postumă a scriitorului se compunea («după cit mi-a arătat în ultima vizită ce i-am făcut la Berlin», din «trei piese și un mic roman — afară de schițe, pe care trebuie să le fi lăsat, și printre care bănuiesc că ar fi cu puțință să se găsească și unele privitoare la o lucrare

asupra lui Beethoven, despre care mi-a vorbit și la care a meditat multă vreme»¹⁴).

O operă numai și toată seria de proiecte s-ar fi subsumat acestei împliniri. Pentru ca sfârșitul să-i fi fost împăcat, ar fi trebuit ca aceasta să existe. Din toate, una singură fusese aleasă să-i încheie vîrsta pămînteană: comedia *Tuirea, Satirescu et Co.*: «fiind rob de o lucrare începută care nu suferă nici o scurtă întrerupere, necum o amîinare mai îndehingată. Astfel, pînă către iarnă, cînd să-mi văd lucrul terminat, nu-mi rămîne nici o clipă de libertate, în care să pot gîndi serios la altceva»¹⁵.

Dar și aceasta eguă, ca toate proiectele de pînă acum. O parte a imaginarului creator se consumase într-o nostalgic grațuitate.

Marin BUCUR

¹² Biblioteca Academiei Române. Corespondență I. L. Caragiale, S 1(2)/LV.

¹³ Adolf Stern, *Însoțirea din viața mea*, vol. II, București, 1921, p. 339.

¹⁴ Emil D. Făgure, *La moartea lui I.*, „Adestrul” an. XXV, nr. 8171, 12 iunie 1912 p. 1.

¹⁵ Scrișoare către Adolf Stern, 5/18 aprilie 1912, I. L. Caragiale, *Opere*, VII, ed. cit. p. 515.

GRĂDINA LUI AKADEMOS

Octavian GOGA

evocat în „Rotonda 13” de:

Ion Dodu BĂLAN
Dumitru MICU
Mircea ZACIU

Gabriel TEPELEA
Pan M. VIZIRESCU
Mircea BRAGA

Ion POTOPIN
Pavel PEREȘ
Celia DELAVRANCEA

• 13 mai 1988.

Pavel PEREȘ: „Rotonda” noastră de astăzi* comemorează 50 de ani de la moartea poetului tribun Octavian Goga. Am invitat, pentru dumneavoastră și pentru Octavian Goga, pe profesorul Ion Dodu Bălan, pe profesorul Mircea Zăciu, pe Gabriel Tepelea, pe Pan Vizirescu, pe Mircea Braga, pe profesorul Dumitru Micu. În partea lirică a întâlnirii noastre, actrița Ilinca Tomoroveanu va recita din creația poetului Octavian Goga. Ion Potopin va vorbi despre „Goga și arta”. La manifestarea noastră participă Ileana Cristoveanu și Andrei Bucșan, nepoții lui Octavian Goga; de asemenea, Ruxandra Goga, nepoata poetului. Pentru desfășurarea dezbaterii o să-l rugăm pe profesorul Ion Dodu Bălan să facă toate oficiile de gazdă.

Ion Dodu BĂLAN: „...un poet profet, un poet vaticinar, mesianic...”

Îndatorirea unei gazde, dacă am trecut pe post de gazdă, este să vă zic „Bine ați venit”, să vă salut respectuos, să vă mulțumesc că ați venit, ca, împreună cu distinșii mei colegi, eminenți critici, istorici literari, oameni de cultură care s-au ocupat îndelung de opera lui Octavian Goga, să comemorăm 50 de ani de la trecerea din viață a unuia dintre cei mai iluștri poeți, dramaturgi, gazetari pe care i-a avut țara noastră și care s-a stins din viață în urmă cu 50 de ani și 6 zile — făcute exact — în după-amiaza unei zile când,

întorcându-se,* după mărturiile vremii, de la Cluj, a suferit un atac, în urma căruia și-a pierdut viața. Despre Octavian Goga se poate discuta foarte mult și trebuie să discutăm foarte mult. În primul rând, pentru că personalitatea lui complexă, multi-laterală ne obligă la acest lucru; în al doilea rând, pentru că, din nefericire, în legătură cu perenitatea operei lui, anumite voci, cu vocație de «cobe», i-au prevestit trecerea într-un con de umbră, întrucât idealurile politice, naționale, sociale pentru care a luptat el s-au îndeplinit și, ca atare, opera lui ar rămâne fără un obiect. Este una din cele mai mari absurdități pe care le-a putut publica presa noastră și una dintre cele mai stranie opinii critice în legătură cu o personalitate care, practic, nu s-a născut numai la 1 aprilie 1881, ci venea din adâncul istoriei noastre, creștea odată cu istoria noastră, era o verigă într-un lanț, cum îi plăcea să spună, de luptă, de suferință, de idealuri și de împliniri; în al treilea rând, sintem datori să discutăm despre Octavian Goga și cu obligația de a ne smulge puțin din rutina și din prejudecățile critice care l-au încorsetat în cutia unei singure formule pe care i-a aplicat-o prima dată, cred, fostul său profesor de latină și ilustrul om politic Vasile Goldiș, când

l-a numit «poetul pătimirii noastre». Este, cred, total incomplet, ne-am deprins cu această formulă cum ne deprindem cu multe truisme. Este incomplet să-l numești pe Goga numai «poet al pătimirii noastre» sau «poet al satului românesc din Transilvania de la sfârșitul veacului trecut și începutul veacului nostru», fiindcă Octavian Goga este mult mai mult. Octavian Goga este și un poet al împlinirilor noastre, el a fost un poet profet, un poet vaticinar, mesianic, în a cărui operă se conturau ideile de libertate socială, de suveranitate și independență națională care s-au împlinit la 1 Decembrie 1918.

În același timp, el nu este poetul unei singure formule artistice; nu e nici un poet în afara oricărei școli, oricărei mișcări literare, cum nu o dată s-a încercat să fie prezentat. Este, neîndoiș, cel mai mare poet din mișcarea neoromantică, semănătoristă, cum Sadoveanu, la debutul lui, este cel mai mare prozator al acestei mișcări, cum Iorga este cel mai mare critic ș.a.m.d. Aceasta este o altă absurditate: a considera curentul semănătorist un curent reacționar, un curent cu idealul în trecut, închisat în formule «pășuniste», într-un cult al satului patriarhal ș.a.m.d. Este un curent cu un rol excepțional în viața noastră istorică, politică, socială și în viața noastră culturală, care a contribuit substanțial la românizarea literaturii noastre, la saltul calitativ pe care l-a făcut, firește, având și limitele lui, în orizontul lui înscriindu-se și numeroase zone de umbră.

În același timp, cred eu că avem datoria să descifrăm în personalitatea lui Goga și alte dimensiuni decît aceea de poet, și anume aceea de mare, de neîntrecut gazetar, după Eminescu, un gazetar de geniu, care, în anumite articole a echivalat poetul și de fapt nu se pot face delimitări nete între poet, prozator, dramaturg, întrucît, ca în universul artistic al altor mari scriitori, există un sistem de vase comunicante în care circulă idei artistice, metafore, simboluri, dintr-o zonă într-alta și universul acesta nu poate fi gîndit și discutat decît în unitatea lui indestructibilă, ceea ce cred că distinșii mei colegi, care vor vorbi de diverse aspecte ale acestei curioase și complexe personalități, vor ilustra. Firește, n-ar putea fi uitată o dimensiune universală a operei lui Goga, care, fiind un scriitor neoromantic, semănătorist, a evoluat pînă la a fi și un poet simbolist, și nu un simbolist oarecare, mai ales după 1913, începînd cu volumul *Din umbra zidurilor* și continuînd cu volumul postum *Din larg*, din 1939. Dar este și unul dintre scriitorii care a pus cultura românească într-un impact foarte fructuos și fericit cu marile culturi ale lumii, în primul rînd cu excelenți poeți maghiari, cu Petőfi, cu Ady Endre, cu Madách Emeric, din care a tradus *Tragedia omului* (spuneau maghiarii înșiși că echivalează cu originalul prin valoarea ei), cu literatura germană, traducînd și făcînd tot felul de prelucrări cum este cea după Hauptmann, *Im Nachtzug*, sau sintetizînd aproape tot simbolismul, într-un fel, francez în poezia lui Baudelaire, traducînd din poezia japoneză, italiană (este poetul care a avut cele mai fructuoase înrudiri cu poezia italiană prin Carducci și Ada Negri — *Oltul* se pretează la o comparație extraordinară cu *del Cliturni* al lui Carducci, cum *Clăcașii* se poate apropia foarte mult de poezia socială a Adei Negri ș.a.m.d.). Deci, nu este un poet al satului, al unui anumit moment istoric; tocmai fiindcă este un poet puternic al

De la stînga la dreapta:
Gabriel TEPELEA,
Ion Dodu BALAN,
Dumitru MICU.

satului, al momentului său istoric, este un poet al românității în totalitatea ei, un poet universal și nu un poet al clipei istorice, agățat în câteva evenimente politice, ci un poet al eternității românești, cum se pare că vremea o confirmă cu prisosință.

Vă mulțumesc din toată inima pentru atenția pe care mi-ați acordat-o și vă rog să-mi permiteți să fiu în continuare ceea ce se cheamă, într-un limbaj UNESCO, un animator al acestui « podium », al acestei mese rotunde, și să-i dăm cuvântul profesorului Dumitru Micu, colegul meu de la catedră. Dar, înainte, vreau să mulțumesc din toată inima prietenilor și colegilor noștri care au venit de la Cluj, de la Sibiu, din puncte mai îndepărtate, efortul lor fizic completând ilustrele eforturi intelectuale pe care Mircea Zăciu le-a făcut pentru cunoașterea operei lui Goga, Mircea Brăga, de asemenea, scriind o carte despre Octavian Goga, cum un alt sibian, Ilie Guțan, a scris și el în ultima vreme o asemenea carte, cum noi ne străduim în continuare să edităm opera lui Goga. Anul acesta va apărea pentru prima dată publicistica lui în suita de *Opere* de la Editura „Minerva”, de care mă ocup.

DUMITRU MICU: « ... un poet universal al durerii unanime ... »

Mulțumesc că mi-ați acordat prioritate, însă mi-e teamă să nu iau subiectul post-vorbitorilor, Oricum Ion Dodu Bălan mi-a sugerat ideea pe care aș putea să-mi auez intervenția mea: Goga, poet universal. Să răspund, deci, întrebării: în ce constă universalitatea poeziei lui Goga, prin ce e Goga un poet nu al unui simplu moment istoric, nu al unei perioade, ci un poet a cărui actualitate nu s-a perimat cituși de puțin odată cu împlinirea idealului pe care l-a proclamat, a idealului național, un poet a cărui operă găsește vibrație

în continuare în conștiințele noastre și nu numai în ale noastre, ci poate găsi, și găsește, în măsura în care este cunoscut, ecoul în conștiința oricărui cititor calificat de poezie, a oricui știe să citească poezia? N-a trecut, cred, mai mult de o lună de cînd exact de la acest microfon am mai vorbit despre Goga, aici, și atunci, pare-mi-se, aminteam că, una din monografiile consacrate lui Goga aparține unui cercetător maghiar, profesorului Domokos Sámuel de la Universitatea din Budapesta, care se ocupă de Goga ca poet și ca traducător și apreciază într-adevăr traducerea din ungurește ale lui Goga ca fiind la înălțimea originalului și prețuiește poezia lui Octavian Goga inspirată din suferința, din pătîmirea clăcașilor și, în general, a țărănimii române din Ardealul altădată subjugat unui imperiu străin. În ce constă, deci, universalitatea, actualitatea permanentă a cîntării pătîmirii noastre? Pentru că, totuși, din pătîmire a emanat, pătîmirea e sursa cîntecului lui Octavian Goga și o pătîmire foarte concretă, o pătîmire istorică, socială, dar poetul a reușit să dea acestei suferințe milenare a poporului său rezonanță universală și permanentă, a reușit să depășească efemerul, să comunice ceea ce este inefabil, să facă din durerea inimii sale, a altor inimi, o rezonanță a durerii oricui, a avut experiența suferinței și, de asemenea, a reușit să dea expresie universală nădejzii, « nădejzii noastre de mai bine ». Distinsul meu coleg, profesorul Bălan, menționa că în opera lui Goga există și o dimensiune modernă, o dimensiune simbolistă. În ce sens? Și în sensul că se pot identifica în versurile poetului, anumite « sonuri », anumite modalități lirice proprii simbolismului, dar și într-un sens mai larg. Nu numai în volumele de după 1905, de după cartea de debut, *Poezii*, nu numai în culegerea *Din umbra zidurilor* sau în culegerea *Din larg*, postumă; chiar în volumul *Poezii* se pot descoperi, se pot găsi versuri ce aduc aminte, precis, de poeții simbolisti sau presimbolisti. De altfel, în cunoscutele sale *Fragmente autobiografice*, Octavian Goga destăinuie că în perioada sa de formație a fost fascinat nu numai de poeți sociali, nemți, unguri, italieni, dar și de lirici producători de poezie intimă precum Baudelaire sau Verlaine. În special de Verlaine aduc aminte anumite versuri, chiar din volumul de debut: « *Dorurile mele // N-au intruchipare, // Dorurile mele-s // Frunze pe cărare... // Spul-*

berate și strivite frunze pe cărare // ». Nu amintesc acestea de arhicunoscutul *Chanson d'automne* al lui Verlaine? « *Et je m'en vais // Au vent mauvais // Qui m'emport // De ça, de là. // Pareil à la // Feuille morte* ». Circumioara lui Goga: « *Circumioară, circumioară // Făgădău în drum de jară //* », nu amintește oare de localurile pe care le transfigurează Verlaine în ale sale *Romanse fără cuvinte (Romances sans paroles)*? Dar nu numai în aceste limite, ale unor corespondențe mai mult sau mai puțin incidentale, există o anumită rezonanță simbolistă în poezia lui Goga, ci chiar și în fondul ei, chiar și inefabilul sufletească din poezia lui Goga e, în ultimă analiză, de aceeași natură cu acela pe care îl comunică poezia simbolistă tipică. Simbolismul e o poezie a stărilor interioare, a nostalgiilor, a melancoliilor, o poezie care, în expresia simbolistă tipică, cea de limbă franceză, corespunde, cu toate diferențele de limbaj, de procedee, de artă, inefabilului eminescian.

N-a debitat o absurditate Nicolae Davidescu, în 1926, când a afirmat că Eminescu este precursorul simbolismului românesc. Sigur că simbolismul este o poezie a orașului, a parcului, parcul ia locul pădurii, salonul ia locul odăii în care păianjenii își țes pânza în unghere (poezia *Singurătate* a lui Eminescu), dar starea sufletească esențială din poezia simbolistă, în special din poezia simbolismului de nuanță Verlaine, e de aceeași natură cu inefabilul din poezia eminesciană. Cu Eminescu, dintre precursorii conaționali — aceasta e convingerea mea profundă și nu numai a mea —, are cele mai mari afinități, și nu cu Coșbuc — sau are și cu Coșbuc, fără îndoială, însă nu în zonele cele mai profunde ale creativității, ale conștiinței, ale sufletului său. Pe Coșbuc îl continuă Goga în latura socială, în poezia de evocare a satului; asemenea lui Coșbuc altădată, și Goga intenționează să scrie o monografie a satului românesc, și volumul *Poezii* urma să se intituleze *Acasă*. Există elemente comune de figurație, de peisaj, de imagistică la cei doi poeți, însă, în adâncurile sufletești, Octavian Goga e un continuator al lui Eminescu. Dealtfel, în *Fragmente autobiografice*, Goga declară explicit că nu l-a interesat satul în aspectele eternizate de Coșbuc, în aspectele idilice, pitorești; el a căutat altceva la sat. Dar, indiferent de aceasta, care este chintesenta, care este sursa cea mai adâncă a poeziei lui Goga? Aici sînt nevoit fatalmente să mă repet: este sentimentul nenorocului, sentiment care constituie una din sursele lirismului eminescian. Cuvîntul « noroc » și sintagma « fără noroc » e unul dintre cuvintele și una dintre sintagmele pivot ale poeziei eminesciene. Eminescu voiește un mormînt fără noroc și fără prieteni, opune norocul idealului: « *De-i goni fie norocul // Fie idealurile // Te urmează în tot locul // Vinturile, valurile //* » ș.a.m.d.. Cuvîntul « noroc » sau « nenoroc » sau « fără noroc » e un cuvînt-obsesie în opera lui Eminescu. Tot astfel în poezia lui Octavian Goga: « *Mi s-a dus norocul // Nu-l mai plînge, mamă //* » etc. Sper că în ceea ce se va recita aici, veți putea remarca, în repetate rînduri, cuvîntul « noroc » sau antonimul acestuia. Sigur că sensul acestui cuvînt-cheie nu este în poezia lui Goga exact același ca în poezia lui Eminescu. În poezia eminesciană sentimentul *nenorocului* exprimă o concepție filosofică, cu sursă în Schopenhauer și în filosofia indică, în concepția că ontologic existența e sursă de suferință. La Octavian Goga sentimentul *nenorocului* exprimă conștiința condiției istorice a neamului său și implicit a neîmplinirilor personale. (Să menționez într-o paranteză că în amintirile unuia din cei mai apropiați prieteni ai săi, de aceeași vîrstă, Octavian Tăslăuanu, poetul e înfățișat ca un suflet nu foarte extravertit, expansiv, ci anxios, foarte sensibil, delicat, inclinat spre melancolie, ros de tristețe.) Tristețea, sentimentul pătîmirii, al *nenorocului* deci, e sursa lirismului lui Octavian Goga, însă nu al unei pătîmiri strict individuale, ci al « pătîmirii noastre ». Antiteza pe care în *Rugăciune* o proclamă Goga între propria durere și « durerea altor inimi »: « *Nu rostul meu, de-a pururi pradă // Ursitei maștere și rele //*, *Ci jalea unei lumi, părinte, // Să plîngă-n cîntecele mele* » e de efect retoric, dar nu exprimă exact starea sufletească a poetului, pentru că « durerea altor inimi » era implicit propria sa durere, iar propria sa jale era implicit a întregii suflări românești, de fapt nu numai românești, din Transilvania. Octavian Goga, convertind sau contopind sentimentul propriei neîmpliniri, al pro-

priului nenoroc, cu sentimentul nenorocului colectiv, a realizat această performanță, această « sinteză imposibilă » între elegie și cîntecul de luptă.

Octavian Goga a reușit adeseori să scrie în tonalitate elegiacă poezie mobilizatoare, dinamică și asta mi-aminteste de versuri ale lui Coșbuc din *Pentru libertate* pe tema plînsului: « *Plîngem, dar nu plîngem ca nebunii cari se tem* ». Plînsul prefăcut în materie lirică de către Octavian Goga nu e un plîns al neputinței, ci un plîns al exasperării, al revoltei, un plîns tonic, mobilizator (și tot astfel, în paranteză fie zis, frecventa referire la termeni cultici — altare, biserici, cruci ș.a.m.d. — dobîndește tot o funcție dinamizantă, mobilizatoare). Așa cum, pe vremuri, după marile reforme, Luther, Calvin și alții, răscoalele țărănești, precum a lui Thomas Muntzer, au izbucnit sau s-au desfășurat sub genericul unor cuvinte biblice evanghelice. Și Jan Hus și cei care au luptat pentru ideile lui Jan Hus, în Boemia, în Cehoslovacia de astăzi, au întrebuințat religia nu ca o forță opresivă sau ca forță de frinare a elanurilor răzvrătitoare, ci, dimpotrivă, ca o forță care intensifica voința de scuturare a asupririi, a exploatării. Asemenea funcție artistico-politică îndeplinesc termenii cultici și în poezia lui Octavian Goga. *Apostolul* său, un preot cu plete albite, nu propagă supunerea, resemnarea, ci dimpotrivă, e un dascăl al luptei, al răzvrătirii). Sentimentul acesta al răzvrătirii se exprimă în cuvîntul « plîns »; « lacrimă » e, iar, un cuvînt definitiv (« *al vostru-i plînsul strunei mele* », « *la noi sunt cîntece și flori / și lacrimi multe, multe* ») dar prin « lacrimă », prin « plîns », prin « altare », « patrafire », ș.a.m.d., Octavian Goga a transfigurat « durerea românească », pe care avea s-o cînte și Beniuc și a integrat-o în durerea tuturor celor care suferiseră vreodată și care vor suferi pe această planetă și, implicit, a integrat-o în speranța, în certitudinea tuturor dezmoșteniților și a tuturor celor care cred că, așa cum după iarnă vine primăvara, tot astfel după opresiune avea să vină libertatea. Octavian Goga ne apare astăzi, citit în spiritul cel mai modern cu putință și deasupra tuturor conjuncturilor, a tuturor specificităților de limbă, datorate perioadei istorice în care a scris, un poet universal al durerii unanime, al speranței tuturor oamenilor.

Ion Dodu BĂLAN: Mulțumesc colegului meu Dumitru Micu pentru o expunere atît de clară, de densă, de exactă, în datele pe care le-a comunicat. Eu îmi îngădui să-l felicit din toată inima pentru admirabila expunere despre universul creației lui Goga. Acuma, îl invit pe colegul Mircea Zăciu să ia cuvîntul și să ne vorbească despre activitatea de prozator a lui Octavian Goga.

Mircea ZĂCIU: « ...excelența portretistică... subtilă dozare de evidențe și de imponderabile. »

Cum spunea colegul meu Ion Dodu Bălan, între activitatea de prozator și de poet, de dramaturg și de publicist sau orator a lui Octavian Goga nu se poate face o distincție netă. Firește, n-am putea avea nici pretenția să susținem ideea că Goga a fost un prozator anume, dar că a avut ispită prozei s-ar putea afirma, și cu mai multe argumente. O dovadă că a existat o intuiție critică în această direcție este faptul că Tudor Vianu l-a inclus în *Arta prozatorilor români* printre esești și portretiști. Este adevărat că tocmai

calitatea portretistică îi este oarecum pusă la îndoială de un alt mare exeget, de George Călinescu. Nu este însă singura scăpare sau eroare de optică a marelui critic și istoric literar. O justificare ar exista aici și prin faptul că în epocă se cunoștea prea puțin din arhiva postumă a poetului și în această arhivă s-au descoperit, mai târziu, însemnările sale intime, însemnările de călătorie în primul rînd, publicate în *Pagini noi*, în 1965, prin grija Veturiei Goga, soția poetului, și, mai târziu, fragmente din jurnalul lui secret, care a fost publicat atunci, în 1965, foarte parțial și cu multe croșete, dar, din fericire, avem acum posibilitatea să urmărim desfășurarea acestui

text excepțional din toate punctele de vedere în foiletonul „*Revistei de istorie și teorie literară*” a Institutului „G. Călinescu”, de aici, din București. De asemenea, nucleu de proză se pot detecta în publicistica marelui scriitor. Dealtfel, el vorbește la un moment dat, în reflecțiile sale din *Fărmituri*, despre faptul că poezii, când scriu proză, se mișcă mai greu: «pare a fi prea largă haina asta, gîndiți-vă la generali îmbrăcați în civil». Deci, poetul se simțea prin excelență bine, la largul său, în această vestimentație marțială, pe care i-o dădea poezia și mai puțin la îndemînă în postura, să zicem, de prozator. Totuși, tentația prozei există, deoarece, în niște confesiuni fragmentare, probabil niște memorii justificative, el spune, în 1931, următoarele: «*Dacă aș putea scoate la iveală într-o carte tot ce se zbuciumă astăzi în subconștientul meu, cu o tulburătoare deosebire, între mine și mediul în care sînt condamnat să trăiesc, atunci cred că aș putea explica tuturor care vor să gîndească de ce viața întreagă a acestui neam dă o impresie de provizorat fără adîncime*». Or, această carte la care visa poetul și pe care, din păcate, n-a mai realizat-o nu putea fi altceva decît o confesiune în proză. Probabil că o parte a acestei cărți la care el visa o constituie însemnările de taină, pe care avem astăzi prilejul să le urmărim în revista amintită. Deci, această ispită a prozei aș vedea-o eu într-o dublă mișcare: de o parte, într-o spargere a limitelor pe care el și le-a impus, considerîndu-se prin excelență un liric, și, pe de altă parte, de refacere a unui nou teritoriu spațio-temporal, capabil să exprime adevărul unei intimități autentice. Aș zice că, mai mult decît în poezie și retorică, unde autorul, potrivit concepției sale mesianice, de atîtea ori reînnoite în versul programatic sau în textul-manifest, se identifică cu un destin colectiv, cum au arătat foarte bine și Dodu Bălan și Dumitru Micu aici, în fragmentele de proză el acordă mai multă libertate imaginarului și privirii subiective asupra oamenilor, își permite deci o eliberare a subiectivității lui, uneori chiar nedreaptă, o să vedem. Fragmentele de proză, deci, acordă această privire mai accentuat subiectivă despre lume, despre oameni, despre întîmplările pe care le-a trăit sau la care a asistat. Deși ipostaza de prozator este percepută ca un travesti — dovadă reflecția citată din *Fărmituri* — prin părăsirea aceluși veșmînt al poetului pentru care el optase, părea definitiv, postura de prozator, deci, îi oferă totuși neașteptate posibilități. Astfel, în niște note de călătorie, care par la prima vedere niște bruioane neprelucrate, privirea e atrasă de un spațiu căruia i se recunoaște virtutea plastică înaintea celei moral-simbolice din poezie. Scriitorul se simte deodată eliberat de acea misiune împovărătoare, a cărei povară el a acceptat-o cu toată dragostea, cu tot devotamentul, în limitele geografiei sale de acasă, încărcată și de misiunea istorică și de misiunea exponențială de care s-a vorbit aici. Puținele pasteluri din lirica sa propriu-zisă se disting prin linia severă, aproape ascetică a desenului, natura convertindu-se mai totdeauna în analogia morală, socială sau erotică. Goga are însă o certă apetență pentru artele plastice, apetență cultivată pe de o parte prin frecventarea marilor muzee, unde opțiunile lui sînt foarte semnificative: nu-l atrage Rafael, ci Tizian, pentru că îl consideră un extraordinar portretist, îl atrage Breughel, acesta mai ales, aș zice eu, pentru simbul flamand, transilvănean, și mai cu seamă îl interesează marii spanioli — Velasquez, Goya, Rivera, El Greco, acesta din urmă în special pentru violența temperamentală și pentru accentul tragic al picturii. Or, toate aceste caracteristici revin în încercările sale de prozator.

De asemenea, notele de drum, spaniole, italiene, franceze, sînt compensatoriu atente la culoare, fapt curios dacă ne gîndim la neglijarea cromaticii în lirică, unde ea este redusă doar la un epitet comun: «codrii verzi de hrad» sau «senin», «umbră», «argintiu», «îngălbenit». În schimb, în notele de drum, ochiul este frapat, de pildă în peisajul spaniol, de pata coloristică; și ea, această pată coagulează toate datele peisajului. Orașele, de asemenea, țin atenția prin detaliul plastic, fie de arhitectură, fie detaliul decorativ, ornamentație geometrică, fațade, interioare maure, o procesiune în plină stradă schițată cu intenție caricaturală, broderiile, mătăniile, catifelele cu care sînt îmbrăcați figuranții acestei procesiuni, aurul odăjdilor, icoanelor etc. Rafinamentul estetic revine în contemplarea plînzelor celebre, judecate și

prin dominantă cromatică; evoluția lui Goya, de pildă, de la culorile vii la gri, negru, reducția coloristică a lui El Greco, care-i potențează magicul, toate acestea sînt menționate în însemnările poetului. Nu altfel se comportă el în însemnările zilnice, deși aici intenționalitatea este complet diferită. El nu-și poate reprima totuși înregistrarea ca și involuntară a unui detaliu estetic, cu o funcție secretă în sugerarea ansamblului, a atmosferei sociale sau morale. Mă opresc la un singur fragment.

Cititorii fragmentelor apărute pînă acum în revistă și cei care cunosc și textele mai vechi publicate în *Pagini noi* își aduc aminte desigur despre *Un concert la Palat*: salonul de muzică al palatului regal, înjghebat, spune poetul, din două camere cu plafon de stuc, ceea ce sugerează imediat improvizația, scaunele în dezordine, spune el, amănunt al nesiguranței și instabilității ce domnește la curtea lui Carol al II-lea.

«Protocolul a plecat în exil» menționează el într-un scurt comentariu parentetic. Față de figura încă absentă din scenă, a unui rege nevolnic, sugestia întregii situații — începutul degringoladei politice — e dată de cîte un element pictural, care nu scapă ochiului exersat al lui Goga. «Dintr-un tablou, — notează el — *Caterina cea Mare, în costum de gală, cu Crucea Sfîntului Gheorghe pe sînul revărsat, ne privește îndărătnică și disprețuitoare.*» Relația se lămurește imediat prin contrastul violent; învățații așteaptă, pllcuri, sosirea suveranului anunțată de mareșalul Curtii «cu o voce bleagă de plutonier austriac ieșit la pensie», spune Goga. Apariția lui Carol scrutată aparent tot printr-un detaliu estetic, și anume vestimentația regelui și fizicul lui, repede traduse într-un desen moral. «*Haina — scrie Goga — nu-l aranjează; silueta pînte-coasă se profilează dizgrațios. Cum a venit singur pe coridoare, neîntovărașit de nimeni, desfăcut de familie, rege „de sihăstrie“, îmi face o impresie tristă*», notează, succint și laconic, dar atît de precis, percutant. Chemat în audiență mai tîrziu, în biblioteca regală, poetul nu-și poate reține, în aceleași însemnări, senzația unei erori estetice în decorul eteroclit al palatului, unde tablourile lui El Greco, admirabile, stau însă alături de două costume japoneze de samurai, foarte rău plasate, menționează poetul.

Relația dintre decor și figurația umană este stabilită subtextual, el nu comentează, și nu există aici o intenție neapărat balzaciană, dar această mențiune este totuși foarte semnificativă. Goga este un excelent observator psihologic și fiziognomic, lucru relevat și în corespondența sa foarte bogată. Virtuțile portretistului, în mod

straniu neglijate de Călinescu, sînt evidente în *Precursori*, unde, sigur, predomină intenția figurilor exemplare, cum bine remarcă Pompiliu Constantinescu, prin evocarea unui Coșbuc, a lui Iosif, a lui Chendi, a lui Aurel Vlaicu, decia unor figuri oarecum eroice, urmărind, cum zice Pompiliu Constantinescu, aderențele spre o tipologie colectivă, cea a intelectualului ardelean ieșit din țărînime și aflat într-o luptă permanentă cu atmosfera adversă a vieții urbane; toți luptătorii și scriitorii ardeleni evocați sînt priviți în «conflictul lor politic de dezrădăcinați» — spune Pompiliu Constantinescu —, deci unde există o trăsătură de generalitate și un numitor comun, care leagă figurile acestor «precursori». În schimb, portretul moral remarcat și de Vianu, prin asocierea cu discreția elementului psihologic, cu impresia fizică și cu anu-

Mircea BRAGA, Mir-
cea ZACIU, Pan M.
VIZIRESCU și actri-
ta Ilusca TOMO-
ROVEANU.

mite trăsături individuale, revine nu numai în corespondență, dar în însemnările zilnice cu precădere, și el revine mai cu seamă în scena întâlnirii cu Carol al II-lea, dar și în altele. În scena audienței, de pildă, din contactul acesta pur vizual cu o personalitate pe care o scrutează cu foarte multă acuitate poetul, portretul primește deodată o nouă dimensiune și e ca o secvență de film metamorfozată brusc prin invenția sonorului. Performanța o realizează Goga și în altă parte în *Precursori*, în portretul pe care el îl schițează lui Caragiale, și unde, realmente, acest portret al marelui prozator și dramaturg se animă brusc, ca și cum ar fi vorbit.

În însemnări zilnice, de asemenea, timbrul este saint-simonian, coroziv, aproape pamfletar. Modelul plastic amintește atracția contemplatorului de la Prado în fața marilor portrete ale lui Velasquez sau Goya. Reține, de pildă, grotescul și gustul pentru profan al celor doi mari pictori. Privirea e întotdeauna muiată în cerneluri echivoce... așa se petrece în portretul pe care i-l dedică lui Averescu, lui I. G. Duca, sau acela al lui Carol al II-lea, despre care am mai vorbit, și nu mai puțin în acele admirabile pamflete, luate deci din punct de vedere strict literar, pe care le face lui Titulescu sau lui Miron Cristea. Nu e în discuție aici exactitatea documentului sau justetea poziției lui Goga față de un contemporan al său sau față de alți contemporani, deci noi recunoaștem aici doar excelența portretistică hrănită dintr-o subtilă dozare de evidențe și de imponderabile. Arta nuanțelor, a penumbrelor și insinuărilor este părăsită în cazul unor personaje cum ar fi, repet, Titulescu sau Miron Cristea, unde însemnările zilnice apelează deschis la pasta grasă și la culorile cele mai crude, portrete, repet, poate nedrepte istoricește, dar, văzute ca niște eroi balzacieni pentru observatorul caustic. Exploatarea minciunii, a dizgrației, plină de voluptatea aversiunii, liberă de orice cenzură. În figura patriarhului Miron Cristea, pe care îl numește «acest Mazarin rural», e concentrată imbinția de fișă biografică și caracterologică, speculând simularea recunoașterii calităților: «*Un fizic de oarecare distincție, netăgăduite aptitudini de retor provincial*», «*Călugăr chipos cu profil bizantin, cu ochi ca două mărgelile de sticlă colorată în albastru, strălucind neastimpărați și pofticioși*» și, imediat, negația acestor aparent acordate calități, care și ele conțin un subtext ironic; s-a putut observa și negarea implicită prin epitetul echivoc. Ele sînt etalate cu aceeași ironie detașată. Dar maliția își pierde orice zîmbet, tabloul e lucrat numai în otrăvuri seci: «*Prelatul era dintru început lipsit de orice însetoșare după Dumnezeu, compensată dimpotrivă printr-o finalitate profund dezagreabilă, o predispoziție spre submisivitate față de dușman, degradantă. Ajuns în fruntea bisericii, el aduce acel accent penibil spre care foamea milenară i-a împins pe unii ardeleni după unire, spre pricopseala repede și uitucă de orice morală. Mitropolitul se dădea și el aidoma unui funcționar de duzină, grăbit pe calea norocului. Ajuns printr-un concurs de împrejurări rege, prăvălirea lui a fost — spune Goga — catastrofală*». «*Sub presiunea salutului vertiginos, sârmanul popă a pierdut cu totul busola oricărui echilibru de gîndire. Concupiscenta, bonomia confundată cu trivialitatea, arghirofilia, bănetul de procopseală a Sfîntului Duh, depus în palate și în bănci elvețiene, toate conduc spre concluziaasantă. Spre preanorocirea sa, n-avea nimic din turmentările mistice ale lui Francisc de Assisi.*»

În ciuda aglomerării de elemente vitriolante, portretul nu are un schematism caricatural; el nu e nici din familia pamfletelor lui Arghezi, pentru că-i lipsește deformarea monstruoasă, ajutată acolo, la Arghezi, de un lexic permisiv. Goga ține foarte strîns frinele vocabularului mizînd cînd pe echivoc, cînd pe formula sentențioasă, distilînd cronicărește veninul: «*Țircoanic boierit*», «*sârmanul popă*», «*Mazarin rural*», deci, o seamă de epitețe și sintagme cu nuanțe livrești. Fibra și construcția textului rămîn, așadar, prin excelență, clasice. Patriarhul nu este de aceea doar ținta unui pamflet, el e eroul posibil al unui roman de epocă tulbure, făcute «uman» în sensul *Comediei* lui Balzac, și foarte «național», în posibila lui raportare la o foarte bogată faună epică autohtonă. Dincolo de identitatea lui istorică, Goga gustă, în asemenea însemnări de taină, vecinătatea ficțiunii sale altfel; trebuie să spunem că plăcerea

lecturii acestor fragmente de proză nu vine atât din revelația documentului trecut prin filtrul unei puternice subiectivități, ci tocmai din contopirea progresivă a figurilor istorice cu lumea fictivă a romanului interbelic. Goga, probabil că era conștient de liziera la care se afla, între artă și viață, care, o spune într-una din *Fărîmiturile* lui, «se despoaie și se fură neconținut una pe alta, arta și viața». Ecuația «ficțiune» — *versus* — «realitate» este pusă tot acolo, într-un scurt apolog al relației dintre Laura și Petrarca. Goga amintește că un istoriograf a demonstrat cu documente adevărul despre muza celebrului poet italian: că această Laura nu era decît o ființă burgheză, fără nimic comun cu imaginea candidă a idolului. Dar, «istoriograful este prost — spune Goga — *el minte, e brutal, nimeni n-are nevoie de cercetările lui, fiindcă lumea nu vrea pe Laura, lumea vrea pe Petrarca*». Mutată în spațiul ficțiunii moderne, Goga atingează fără să vrea chestiunea relativității perspectivei, pusă de Henri James, de Proust, iar mai târziu, la noi, chiar în momentul meditației lui Goga, de Camil Petrescu. Autonomizarea personajelor devine pe deplin posibilă în lectura noastră de astăzi și în cazul rășinăreanului. Goga avea dreptate; o probă este că, recent, Antonie Plămădeală a tipărit la Sibiu în colecția sa de documente legate de activitatea lui Miron Cristea un jurnal secret al lui Miron Cristea. Din aceste însemnări ale lui Miron Cristea se desprinde un portret care este foarte asemănător cu ceea ce intuise Goga în pamfletul lui, deci, dincolo de meritele, firește, istorice, ecleziastice, culturale, ale fostului patriarh. Există totuși niște vase comunicante, cum spunea aicea Dodu Bălan, care fac să fuzioneze deci intuiția genială a lui Goga, din portretistica lui, cu adevărul profund al unei personalități.

În sfîrșit, aș încheia spunînd că Goga a încercat totuși proza de ficțiune într-o năvelă, *Pumnul de Toledo*, o năvelă similitantastică, dar cu o portanță psihologică, pe care a publicat-o la sfîrșitul volumului *Precursori* și care poate figura cu cinste într-o antologie a năvelei românești, dar, adaug ceea ce spuneam și la început, în imensa sa publicistică, despre care aud cu bucurie că se va tipări în curînd în seria de *Opere*, există numeroase nuclee, de pildă, într-unul din foiletoanele lui din 1912, dacă nu mă înșel, există chiar un nucleu al unei năvele aproape poești, deci cu un ecou din proza fantastică a lui Edgar Poe. Vă mulțumesc.

Ion Dodu BĂLAN: Mulțumesc și eu profesorului Mircea Zăciu care a făcut un comentariu atât de interesant, de inedit, în legătură cu un aspect mai puțin cercetat al creației lui Octavian Goga și care ne ispătește și pe noi la anumite adaosuri, deci cu admirația pe care o avem pentru tot ceea ce a spus Mircea Zăciu despre acest aspect al creației gogiene, cu calitățile pe care numai Mircea Zăciu putea să le aibă, el însuși fiind, pe lîngă un critic inteligent, un istoric literar erudit și un remarcabil prozator și dramaturg, un scriitor, și tot ce a făcut el de fapt pot să fie pagini dintr-un roman despre Octavian Goga, ceea ce n-ar fi rău să scrie odată. Dar, în vederea acestui lucru, eu îmi permit să adaug cîteva amănunte, de interes pentru noi toți, și anume că, pe lîngă acest, într-adevăr extraordinar jurnal intim, în curs de publicare la revista Institutului de istorie literară, Goga a fost de mai multe ori ispitit să țină un jurnal intim, dar, cum foarte mulți oameni procedează, n-a avut nici răgazul, nici tăria de a-l ține. Un astfel de jurnal inedit care mi-a parvenit de la unul dintre cei mai apropiați colaboratori ai lui Goga — Alexandru Hodoș — este vorba despre un jurnal pe care l-a ținut Goga în refugiul de la Iași, cînd lucra în redacția ziarului „România”, un ziar de front, un ziar al armatei de fapt, scos la indicația generalului Prezan, care i-a și spus lui Goga (atunci cînd Goga a cerut să meargă alături de fratele său, Eugen Goga, pe front) că nu poate să-l lase, întrucît un poet ca el face cît un regiment și nu-i atât de prost generalul să dea un regiment pe un soldat prost. În acest jurnal ne întîlnim cu toate aceste strălucite calități de prozator, pe care le-a evocat Mircea Zăciu aici, în primul rînd cu un har portretistic extraordinar, în care se schițează portretele Brătienilor, al lui Filipescu, al lui Coșbuc — din păcate cu destulă duritate făcut, — pentru că dintr-un accident biografic Coșbuc se retrăsese de fapt din

bătălie, din luptă, în urma morții fiului său și această retragere l-a iritat pe Goga. Dar, tot așa, cu o valoare literară extraordinară — ca și al Elenei Văcărescu, ca și al multor oameni din viața politică — și poate cele mai cutremurătoare pagini sînt în legătură cu suferința fratelui său, Eugen Goga, care fusese rănit pe front, într-un accident foarte grav, una din cele mai cumplite răni care s-au produs — spune că avea peste 90 de fracturi la mîna dreaptă și pe urmă au fost operate — și descrierea atmosferei spitalelor din Iași și a mizeriei, a sărăciei, cînd oamenii erau în stare aproape să mănînce șobolani, atît era de mare foametea și amenințarea bolilor. Sînt pagini, și acolo, care indică un strălucit prozator, portretist, un creator de atmosferă și un mare analist al sufletului uman. Adevărul este că Miron Cristea, în jurnalul evocat de colegul Mircea Zăciu, de fapt mai puțin un jurnal, mai mult un memorial, căci nu-l ține așa, la zi, nici el nu-l cruță foarte tare pe Goga și el este destul de zgîrcit cu aprecierile, îl tratează cam de sus, îl face mereu pe Goga să meargă la el să-i ceară sfatul, un fel de Canossa, dar acest jurnal editat de eminentul om de cultură care este mitropolitul Ardealului, Antonie Plămădeală, conține mai la început un memoriu extraordinar, un roman polițist pur și simplu, de un mare interes, și anume informațiile secrete pe care Elena Lupescu le primea de la cei care o serveau, în acest scop, ca agenți particulari și o informau ce se întîmplă în marile familii de oameni politici din Capitală. Este un adevărat roman polițist și Octavian Goga nu este cruțat, este vizat printre alte personalități ca nefiind dintre marii amici ai acestei femei, cu un rol atît de nefast în istoria noastră contemporană.

Am bucuria să-l invit acum să ia cuvîntul pe profesorul Gabriel Țepelea care ne va vorbi despre un aspect de asemenea foarte puțin cercetat, despre aforismele lui Octavian Goga.

Gabriel ȚEPELEA: «...dimensiunea de luptător a lui Goga trebuie studiată așa cum se cuvine.»

Întîmplarea și distanța face să fi pregătit exact același subiect ca și profesorul Mircea Zăciu. Chiar intervenția mea începea cu acel citat. Nu e nimic, după o experiență de dăcălie de o viață, ne putem acomoda. Totuși, nu am tratat în același fel lucrurile, ca Domnia sa, și, ocupîndu-mă de arta portretului la Octavian Goga, de aforistica lui și, în final, permițîndu-mi să vă rog să fiți receptivi la ceea ce cred eu că se mai poate și trebuie să se facă pentru Goga, luptător național, pentru că și această valență este tot așa de importantă ca și cea poetică la O. Goga, vă rog, permiteți-mi să intru în niște detalii. Am plecat tocmai de la faptul că arta portretului la Goga era negată de unii critici și mai ales de Călinescu, cu care lucrasem o teză de doctorat și mi-am zis: Cum aș demonstra eu, același profesor acum, arta portretului la Goga, mergînd pe niște analize. Eu n-am să vă spun acum tot ce am notat aici, dar, după această viziune generală a portretisticii lui Goga, acceptați, vă rog, și una specială, una de amănunt și numai în două cazuri: în al treilea caz deosebindu-mă oarecum de ceea ce spunea colegul de mai înainte. Și fiindcă așa ceva nu se poate demonstra decît cu ajutorul citatului va trebui să fac apel la citate. La prezentarea lui Caragiale, Goga face apel la o întîmplare de viață. Caragiale îl vizitează la închisoarea din Seghedin și Goga creionează — ca într-un fel de reportaj, care s-ar putea subintitula *Trei ore de vorbă cu Caragiale* — pe Caragiale așa cum era el: spontan, plin de paradoxuri, cu oralitatea lui, cu expunerea sa dramatică, cu incisivitatea lui. De ce am ales acest portret? Pentru că se situează exact la antipodul lui Goga. Goga cu verb învolburat, profetic, deodată se subsumează, se mulează la personajul pe care vrea să ni-l prezinte și realizează un adevărat tur de forță de oralitate. Portretul merită să fie rememorat, pentru că toată lumea îl cunoaște, pentru ca să punem în evidență aceste valențe din opera lui Goga. Care era metoda cea mai potrivită? Era aceea de a-l lăsa pe vizitator să

vorbească desprins de orice canoane și Goga face loc lui Caragiale, autor plin de oralitate și de dramatism. Iată cum îl prezintă pe Caragiale perorind contra prostiei: «Toată viața n-am putut să sufăr prostia, săracul de mine. Măi, băiete, cînd văd cîte un prost, pe mine mă doare, zău, am dureri fizice, mă ia cu rece aici, la creștet».

Conversația alunecă de aici la proiectele de viitor, la concepția artistică și Nenea Iancu vorbește despre arta sa, despre migăleala în artă, despre necesitatea muncii și a dăruirii în artă. «Ca în toate, și în literatură — spune Caragiale — se pretinde o cinste profesională, se pretinde un prestigios atelier. Prin cîte ape am scăldat eu *Hanul lui Minjoală!*... Ce să mai vorbesc de melodia frazei, de ferecătură, de ritmul vorbelor! Iată, numai interpunctia. Cîți nu înțeleg că interpunctia e gesticularea gîndirii... Vezi, pe mine mă frămîntă toate acestea, mă rod. Nu se poate artă fără migală. Cu vremea îți cresc tot mai mult scrupulele de conștiință. Dacă ar fi să îmbătrinesc, știți cum aș vrea să-mi ziceți? Să-mi ziceți moș Virgulă.»

Portretul este realizat deci, în cea mai mare parte, din elementele caracteristice ale personajului: conversație intimă, scăpărătoare, plină de neprevăzut. Și nu mult timp după aceasta, Caragiale, după vizita la închisoarea din Seghedin, se stinge din viață.

Acum un alt portret. Partea întâi, pe care v-am citit-o arată o anumită intimitate. Goga, acum, intervine în felul următor, mirindu-se, adresînd această întrebare tuturor, universului, cosmosului. Cum poate pămîntul să înghită atîta forță, atîta mișcare, atîta inteligență? Ce poate să facă pămîntul cu așa ceva? Iată fraza, căci n-aș vrea să denaturez: «*Un Nenea Iancu neputincios, cu grumazul plecat de povara bătrîneții, sau un Caragiale cu mîinile încrucișate pe piept, amuțit pentru totdeauna, niciodată nu mi-a trecut prin minte. Cum să se închidă pe veci ochii lui care pătrundeau sufletul și străluceau de departe ca două sulipi de argint? Ce să facă pămîntul cu ei? Cum să se împace cu repaosul de veci creierul lui pururi frămîntat, acest complicat și sensibil seismograf intelectual care nu avea clipă de odihnă?*». Abia după această interogație retorică, Goga trece la fixarea locului lui Caragiale în universul literaturii, în universul creației, iar moartea lui o consideră o perturbare cosmică. Tehnica compozițională — fiindcă am spus că am să intru puțin în amănunte — este total diferită de aceea a discursurilor. Goga iese aici din matca sa și nu revine decît în final.

Un alt portret care mie mi se pare tot atît de reușit este închinat unui om care s-a dedicat muncii de atelier, lui Aurel Vlaicu. Sînt memorabile acele pagini în care el ni-l arată pe Vlaicu în tren. Vlaicu, adus de Goga de la Bințiști să și prezinte «gîndacul» — mașina lui de zburat, pe care o construisese cu atîta sacrificiu acolo, — e adus acum la București, și în tren, în momentul în care se trece frontiera, Vlaicu intră în panică. Auzind pe românii din Regat, cît de repede și cît de frumos vorbesc, Goga spune: «*În tot drumul era cuprins de îngrijiri și, cum auzea pe cei din vagon vorbind repede și fără greșuri în româneasca lor elegantă, părea tot mai dus pe gînduri. „Eu n-o să le pot spune nimic, să le vorbești tu. Pe mine să mă lase în pace. Mie să-mi deie o tablă, o cretă și-apoi, noroc bun!”*». Un asemenea personaj trebuia prezentat la el acasă, în atelier. El nu trăia din cuvînt, el trăia prin luptă cu materia. «*Dacă vrei să-l înțelegi — scrie Goga — trebuia să-l vezi în atelier. Acolo era la el acasă, în mijlocul mașinilor, în murmurul morilor de oțel, se strecura silueta zvultă în bluza albastră de uurier și-o vedea răsărind sprinten în toate colțurile. Cerceta mersul roților, atîngea cîngile în căderea lor ritmică, împărțea oamenii. Pupilele neastîmpărate îi străluceau ca doi licurici și toată figura lui primea o lumină nouă. Simțea, parcă, plutind împrejur ceva din voința creatoare, un vîl diafan împletit din lumini și umbre, ceva din misterul geniului în luptă cu materia. Cînd apăsa un resort și se opreau toate alergările el mai rămînea o clipă cu privirea înfiptă în pămînt de strme. Zîmbea, apoi se apropia de mașină, îi netezea grumazul de metal cu intimitate, îi spunea gîndurile și-i vorbea ca unei ființe vii. Intr-un tirziu, se întorcea către noi și continua rîzînd: „Mă, mașina e mai de omenie decît omul, mașina nu minte, mașina ascultă și primește ordine. Eu, în oameni*

m-am înșelat, în mașini niciodată». Rîndurile acestea mi se par de neuitat. Desprins din preajma pădurilor ardeleni, Vlaicu trebuia văzut în pădurea de slrme, netezind grumazul de metal al mașinilor, vorbindu-le ca unor ființe dragi, spunîndu-le de cită izolare și atîngăcie ciobănească dădea Vlaicu dovadă printre oameni, și cită măreție și stăpînire de sine în apropierea mașinilor! Mi se pare că aici Goga trece la alt registru, de la registrul oral la registrul în care Goga însuși intră în scenă reconstituind personajul în atelierul lui. Există un al treilea portret, la care m-am oprit și eu, cel al lui Miron Cristea și, aș vrea să spun că nu sînt întru totul de acord cu cele spuse de colegul nostru Mircea Zăciu, pentru că, în momentul cînd admirăm pe cineva, admirăm talentul literar, îl admirăm pe Goga, admirăm sintagme prin care îl caracterizează. Aceste sintagme se referă la un om care n-a fost numai atît, și n-a fost numai atît și pentru că trebuie cercetată corespondența dintre cei doi, dinainte. Dumnealui face referință la *Correspondența* lui Plămădeală; cei care urmăresc „*România literară*” au văzut că am prezentat trei cărți ale lui Plămădeală pînă acuma și, deci, sînt în cunoștință de cauză, le-am parcurs. Există acolo și scrisori ale lui Goga și există și relații de altă natură; se știe că Miron Cristea este cel care l-a sprijinit și Goga l-a sprijinit la un moment dat să ajungă în înalta funcție de episcop de Caransebeș, de Banat, deci între cei doi au fost relații de prietenie. Eu aș zice — și aici mă deosebesc de colegul meu — că aceasta este drama noastră, a românilor ardeleni de după Unire, care, ajunși în București, am început să uităm că am fost prieteni și, datorită învrăjbirilor pe care le-au semănat un rege ticălos, care a fost Carol al II-lea, și alții, oamenii de ieri, oamenii de bine au început să-și azvîrle cu epitete, care pot fi frumoase, dar care nu acoperă în întregime personalitatea. Deci, pentru portretistică, eu urmăresc și adevărul complet acesta este: există și alte relații. De fapt, Mircea Zăciu personal a relevat acest lucru într-o lucrare, după cite îmi dau seama, din citarea pe care i-o face Plămădeală în volumul acesta pe care îl am, în care s-au publicat și memoriile.

Da, da, Goga spune foarte clar că între artă și viață este o luptă permanentă, ele se înfruntă întotdeauna și n-aș fi vrut ca acei care citesc aceste lucrări pe care noi le recenzăm acuma, cum este aceasta a lui Miron Cristea, n-aș vrea să creadă că avem de-a face cu un personaj total negativ. Este un personaj, ca noi toți, cu lumini, cu umbre, care, într-un anumit moment al istoriei, a venit în conflict cu un alt personaj istoric, cu un alt personaj important. Dar, am vrut să aduc în fața dumneavoastră cîteva aforisme pe care le-am găsit în volumul de care a amintit distinsul nostru coleg de la Cluj, și anume *Pagini noi*. Și aceste aforisme au apărut postum, în „*Revista Fundațiilor Regale*”, în 1939, și apoi în „*Tribuna*”, în 1965. Interesul lor constă mai ales în faptul că Goga se arată în permanență preocupat de arta literară. Goga a avut în permanență nostalgia literaturii și se considera neimplinit în marea literatură, mereu credea și de altfel și ultimele sale versuri: «Și cite-ar fi putut să fie» se referă desigur nu la un guvern pe care l-a condus timp de 40 de zile, ci se referă, desigur, la arta lui literară. Iată cîteva din aceste sentințe:

Prima arată că numai suferința sinceră și adevărată este generatoare de artă. «*Ce ciudată împărțire de roluri. În viață, veselie vorbește, suferința tace. În artă e invers: suferința strigă, veselie aproape că nu are cuvînt.*» În legătură cu creația: «*Picături de cerneală pe masa unui scriitor sînt ca stropii de sînge pe un cîmp de bătălie*». Iată aici, exprimată la modul metaforic, lupta cu materia, cu cuvîntul, pe care o duce în permanență scriitorul.

Și acum un aforism care merită să figureze oricînd, cînd se va analiza o poezie de Goga: «*Adevăratele poezii încep acolo unde ele se isprăvesc pe hîrtie*». Adică, Goga ne lasă aici să înțelegem că poezia adevărată este poezia care creează o anumită stare de spirit, o anumită stare de poeticitate pe care o lasă în urma sa după ce cuvîntul a intrat în materia poeziei, este acel inefabil al poeziei, de care vorbește și Valéry. Sau: «*Arta e un duhovnic implacabil. Oricît am încerca să-i ascundem realitatea, ea*

ne smulge adevărul întreg; oricât ne-am da silința, nu izbutim să ducem minciuni în templu. Ele rămân la poartă și noi trecem pragul cu sufletul dezgolit. De aceea, operele noastre sînt singurele biografii adevărate». Iată adevăruri, pe care unii critici le-au descoperit acum vreo 20—30 de ani, cînd cu structuralismul, cînd au început să lase deoparte orice date cu privire la viața scriitorilor. Dar Goga, cu intuiția sa extraordinară a spus aceste lucruri fără pretenția de a crea un vad în critica literară. Și, în fine, un ultim citat: «*Cei din jurul lui nu pot aprecia îndestul pe un artist. Ca să vezi un vîrf de munte se cere perspectiva depărtării*».

Ca să-l vedem pe Goga în toată forța sa de creație a trebuit, totuși, ca după gloria extraordinară pe care a avut-o în timpul vieții și după tăcerea nejustificată care a urmat, să vină o altă generație, unde Dodu Bălan are merite alese, care să ne ajute să-l reinstalăm în perspectiva de pe culme.

Printre noi ar fi trebuit să se găsească și un istoric, cred eu, care să prezinte ceea ce Goga, ca luptător național, a făcut pentru noi, pentru poporul român. Și această activitate a fost prezentată de unii, începînd după ediția din '67 a lui Dodu Bălan, această activitate a mai fost prezentată într-o bibliografie a scrierilor lui Goga, realizată de Mircea Popa din Cluj, în „*Limbă și literatură*“, și mai ales din punct de vedere istorico-politic de V. Curticăpeanu, care a făcut un pas înainte analizînd lupta lui Goga pentru realizarea statului național-unitar, în revista „*Studii*“. Textul acesta conține o serie de date utile, desigur că unele din ele pot fi amendate și au fost amendate printre alții de fostul nostru profesor Onisifor Ghibu. De atunci s-au mai făcut încercări de a se descoperi valențele de luptător național ale lui Goga în perioada marilor prefaceri revoluționare care au avut loc în Rusia. Goga este prezentat în revista „*Astra*“ de un tînăr pe care nu-l cunosc sau nu e tînăr, nu știu, Itu, sub titlul *Goga și Rusia revoluționară*, articol care cuprinde implicit și date despre activitatea națională și despre raporturile cu voluntarii ardeleni. Au mai apărut niște prezentări ale lui Opreșan, care se ocupă de reevaluări Goga, dar, pentru a se pune la punct citeva din adevărurile pe care le cunoșteau mai bine unii care aveau o arhivă de familie la îndemînă, — cum este cazul familiei Ghibu — Octavian Ghibu, fiul maestrului, a făcut niște serioase trimiteri în legătură cu aceste articole, ce anume s-a realizat și ce anume ar mai trebui spus în legătură cu voluntarii. Precizez că, în legătură cu aceștia, există o dactilogramă de 80 de pagini a lui Onisifor Ghibu, care dezbate efervescența din Basarabia anilor 1917, opiniile celor doi fruntași, Goga și Ghibu, și date asupra constituirii Comitetului refugiaților sau emigraților din Austro-Ungaria. Deși asupra activității lui Goga ca ambasador al nostru peste hotare, ambasador neoficial, desigur, s-a scris mai mult în apus, am avut norocul să dau peste un text al lui Selton Watson, care a fost profesor la Londra, care a făcut studii în Franța, în Germania și la Viena, unde a cunoscut foarte mulți tineri români din Transilvania, a cunoscut cehi, a cunoscut polonezi, cu un cuvînt, a cunoscut problema națională din aceste părți. Ei bine, el s-a ocupat, așa cum știți, de problema națională și relațiile sale cu Goga sînt foarte importante. O spun pentru cei care vor merge mai departe cu cercetările, fiindcă în momentul cînd am publicat această scrisoare, am intrat în legătură cu Cornelia Bodea — cunoscutul om de știință, istoric — și am avut ocazia să văd întregul dosar al legăturilor lui Goga cu Selton Watson. Există și o lucrare în pregătire a lui Hugh Selton Watson, fiul prietenului românilor, — intitulată *Selton Watson și românii* — care trebuia să fie realizată de aceștia doi împreună. O spun pentru că sîntem într-un context de istorici literari, de oameni de cultură care ne gîndim să facem lumină, așa cum trebuie, asupra tuturor pașilor de flăcări prin ani ai iluziei om de litere și om politic care a fost Octavian Goga. Sînt convinși că acum vom putea face pași înainte în acest domeniu și nu numai aceste date, dar și altele vor întregi în fața noastră figura lui Goga de luptător național. Dealtfel, am bucuria să vă spun că la Cluj, colegul nostru Ștefan Pascu a și publicat un articol în acest sens, în „*Tribuna*“, ultimul număr, în care arată că dimensiunea aceasta de luptător a lui Goga trebuie repusă pe rol și trebuie studiată așa cum se cuvine.

Iar, acum, aş vrea să mai semnalez că la Editura „Minerva” este depusă o carte a unui scriitor puţin norocos, care a murit anul trecut; făcea parte din generaţia lui Cioran, Eugen Ionescu, a avut şi un premiu al scriitorilor tineri de la Fundaţiile Regale; se numeşte Bucur Ţincu. El a predat această lucrare şi m-a rugat, în ultimele zile ale vieţii, să urmăresc destinul cărţii sale, numită *Amintiri despre Octavian Goga*. Se deosebeşte de alte colecţii de genul acesta, prin faptul că el face apel nu numai la oameni de seamă care au zguduit veacul cu paşii lor, ci şi la oameni obişnuiţi, care au avut o anumită legătură cu Octavian Goga şi care spun şi ei ce anume au adunat, ce anume au simţit, când anume l-au văzut pe acest poet şi pe acest luptător naţional.

Se găseşte aici de faţă chiar un redactor de la Editura „Minerva” şi sper că va transmite celor în drept rugămintea pe care o am faţă de editură şi datoria pe care o avem faţă de munca depusă de cineva.

Eu închei cu această informare pe care am crezut-o necesară ca un schimb de informaţii între noi cei care avem pretenţia că vrem să ducem mai departe cercetările despre Octavian Goga, calitate în care am fost invitat aici.

Vă mulţumesc.

Ion Dodu BĂLAN: În această neplăcută situaţie, pe care am cucerit-o fără mari eforturi, de altfel, de a fi animatorul mesei rotunde, îmi permit să-i mulţumesc şi eu distinsului profesor Gabriel Ţepelea pentru lucrurile deosebit de interesante spuse în legătură cu activitatea publicistică, de prozator, cum s-a zis, a lui Octavian Goga şi pentru sufletul pe care l-a pus în ideile comunicate. Cum zicea Blaga odată, am avut sentimentul că la dînsul, fiecare idee a avut un sentiment care a vibrat şi la fiecare sentiment era o idee care gîndea pentru sentimentul respectiv. Fiindcă aţi spus că trebuie să ne facem nişte informaţii reciproce, «tinărul» acesta, Itu, de la Braşov are vreo 60 de ani, dacă nu mă înşel, vîrsta sa medie a crescut, are copil de 30 de ani. Dar nu pentru precizarea asta am poposit puţin. Acolo, în buna lui voinţă se strecoară o mare eroare, o gafă chiar; el comentează cu mult entuziasm crezînd că Octavian Goga a vorbit de revoluţia din octombrie 1917, ori el a vorbit de revoluţia din februarie, care e cu totul altceva, şi de aici confuzia. Dar fiindcă s-a pomenit cu multă îndreptăţire activitatea eroică a lui Octavian Goga şi de luptător pentru făurirea statului naţional unitar, şi despre anumite împrejurări, puţini mai ţin minte că a fost condamnat la moarte la un moment dat, în urma reprezentării piesei *Domnul notar* şi a unor idei vehiculate acolo. Cineva care l-a cunoscut foarte bine şi aici, şi la Paris, fiindcă a avut un drum lung prin Rusia, a venit, prin Nord, a ajuns în Franţa (cum atunci cînd a trebuit să vină din Ungaria în România, tot din pricina acestei condamnări, a mers prin sudul Dunării ca să ajungă aici), o personalitate de seamă a culturii noastre —şi care are şi avantajul de a fi împlinit o vîrstă la care rîvnim cu toţii (am sărbătorit-o de curînd) — ne-a trimis nişte însemnări privitoare la Octavian Goga, pe care l-a cunoscut atît de bine ca şi pe Caragiale, şi pe alţii, fiind fiica marelui dramaturg Delavrancea. Vă rog să ascultaţi cîteva pagini de Cella

Prof. M. VIZIRESCU, Ilina TOMOROVEANU şi Gabriel ŢEPELEA (imagini de la Rotonda „Octavian Goga”).

Delavrancea despre Octavian Goga. Pardon, mie mi s-a părut atât de cunoscută, mie mi-e atât de dragă și am aplaudat-o la teatru, încît mi s-a părut că nu trebuia să vă mai spun cine e, doar un singur lucru trebuie să vă spun, că ea are fericirea de a fi o descendentă directă a lui Octavian Goga, o nepoată a lui, și cum zice poetul: « *Nu mor strămoșii niciodată! Războiul lor în noi și-l poartă* ». Poștiți « la război », Ilinca Tomoroveanu! (Ilinca Tomoroveanu citește textul Călei Delavrancea — n.n.)

Căla DELAVRANCEA: « *Bebs, Goga și cu mine* ». Obișnuite cu venirea frecventă a lui Goga la noi, Bebs și cu mine am hotărît să-l ducem la „Tante Margo“, vara primară a mamei, dar mult mai tînără. Goga o admira, fără s-o cunoască, pentru o frumoasă traducere din limba engleză făcută de dînsa, a celebrelor poeme scrise de Elisabeth Browning.

Intr-o după-amiază, cupeul ei se opri la poartă și ne-am înghesuit în el, Bebs, Goga și cu mine. El nu cunoștea dealul Cotrocenilor și se lipea, ca un copil, de geam, mirat cînd a zărit parcul mare la stînga, al reședinței principelui Ferdinand și Grădina Botanică imensă, la dreapta, care-i făcea concurență prin copaci înalți și peluze cu multiplu colorit de flori. Ajunși în coama dealului se vedea palatul, și, despărțit de parc, Școala Normală de fete, înființată de doctorul Carol Davila. Tante Margo era directoarea acestei școli, din care făcuse un adevărat rai pentru fetele venite de la țară, pentru a deveni institutoare. Malaxată — aș putea spune — de o mare inteligență, luminos de bună, avînd o știință a învățămîntului egală cu sentimentul artistic, simțit în toată gîndirea ei, dezvoltase în tînerile școlărițe dragostea învățătorei și interesul pentru tot ce înnobilează calitățile sufletești. Cînd deveneau institutoare la țară, erau atât de marcate de influența binefăcătoare a unei ființe de elită, încît, la rîndul lor, încercau să modeleze caracterul copiilor pe care îi aveau în școala primară, îndreptîndu-se spre omenie, cinste, adevăr și grija de a-și pregăti o viață civilizată.

Atmosfera, în apartamentul de sus, locuit de Tante Margo (jos erau odăile mamei sale) semăna, aducea cu rafinata simplitate a unui salon englezesc. Politețea și încrederea compuneau, parcă, aerul pe care-l respirai. Totul era armonios, fără ca ceva să fi fost remarcabil. Pe măsute, lîngă fotolii, erau cîte o carte despre pictură, sau un volum de Eminescu frumos legat, biblioteca scundă, dar lungă, adăpostea cărți filosofice și poeme în limba engleză, franceză, germană, din care ne citea cu glasul ei muzical. Era vara mamei noastre. O pianină fîgăduia, pe tăcute, zborul pe undele muzicii. Tante Margo, elegantă și vicioasă, îl primi pe Goga cu optimismul ei solar, anihilînd necunoașterea și distanțarea anilor, investindu-l cu o călduroasă încredere. După cîteva minute, Goga, de obicei rezervat cu străinii, îi spuse: « Ne-am întîlnit și într-altă viață », și se porni o discuție între cele două filosoafe. Tante Margo și Bebs asupra lui Goga, devenind mînea prinsă, alternativ, de amîndouă, cu scîlpi-toare replici. El surldea, explica, se mărturisea cu multă bunăvoință. După ceaiul englezesc care alimentă copios pe musafiri, cu diferite sandviciuri, mătușa noastră mă rugă să „zburăm“ în muzică. Dînsa, ca și mine, era o pasionată muziciană, neavînd însă darul de a cînta la pian, frumos ca mama, dar o prodigioasă memorie literară și muzicală îi înlesnea darul de-a trăi mereu în amintiri artistice, și de-a putea urmări în muzică orice nuanță. Putea să povestească, fără greș, diferențele de subtilități ale marilor interpreți. Auzise, la Geneva, unde locuise 8 ani desăvîrșindu-și studiile psihologice și filosofice, cei mai renumiți pianști și violoniști și-mi arăta ce tempo, ce nuanțe alegeau fiecare dintre pianști. În timpul liber, traducea din Shakespeare, *Regele Lear*, și recita scene întregi pe dinafară. Era, pentru mine, un element catali-

zator. Tonusul artistic mi se accentua, cînd mă asculta dînsa. Mi-aduc aminte, că în ziua cînd ne-am dus cu Goga la dînsa, am cîntat *Balada I-a* de Chopin care începe cu o frază melancolică, în ton minor, unde găsiserăm că i se potrivește temei, silabă cu silabă, în limba română ca și în cea franceză, cu *Pentru că te iubeam*. După ce am terminat-o, m-am uitat la Goga. Tăcea, cu pleoapele coborîte pe ochi, capul sprijinit de mînă. Tante Margo, interjectivă, sublinia nuanțe, neauzite de dînsa la nici un artist celebru. Vibra în aer o emoție greu de dominat și de suportat în companie. Atunci, am aruncat, ca o minge de foc, un vals îndrăzneț unde Chopin evocă un bal într-o societate de aristocrați polonezi. Aplauzele au dispersat greutatea interiorizării, care ne despărțise unii de alții. Cărările care duc la suflet sunt strîmte, pe multe de prăpastie, întotdeauna.

La ceai, Goga fu prezentat Mamițicăi. Dînsa arborase surîsul ei fermecător și-l fermecă pe poet, în așa fel, încît nu încetară amîndoi să glumească, amestecînd reflexii interesante cu o ironie plină de haz, atacînd îngimfarea și prostia. La plecare, Goga sărută mîna Mamițicăi, ducînd-o apoi la frunte, și întorcîndu-se către Tante Margo îi spuse, cu glas adînc: « Imi dai voie să mai vin la dumneata? ». « Data viitoare ai să ne cînti dumneata lieduri de Schubert și Schuman. Mi-a spus Cella că glasul dumitale este expresiv. Dînsa te va acompania. Mă bucur de pe acum de viitoarea sedință. » Cupeul ne strînse iar cîteșitrei Bebs, Goga și cu mine.

Cînd ne-am despărțit acasă, Goga îmi șopti: « Ce am simțit astăzi se cere tălmăcit între patru ochi ». Am dat din cap. Și nu l-am mai văzut vreo două săptămîni. Cînd s-a întors iar la noi acasă, mi-a spus că fusese la Rășinari... Ca să te uit, dar în fiecare seară mi-ai cîntat balada, însă verbul primei fraze era la timpul întîi... ».

O pală de foc mi-a îmbujorat fața și am tăcut. Tata l-a strigat, încît am scăpat de o tăcere care devenea prea expresivă. M-am retras la noi în odaie ca să nu-l văd la plecare.

La aceste amintiri se adaugă, cu scrisul Doamnei Delavrancea, transcrisă, o poezie.

« 2 ianuarie 1915, Goga îmi scrie:

Domnișoară Cella

De ți-a fost dor să vezi vreodată // Cînd toamna palidă coboară // Într-o grădină desfoiată // O ramură întîrziată // Ce a-nflorit a doua oară // Nu te-ai oprit atunci în cale // Să te întrebi: ce taină oare // Ascund înfriguratele petale // Ca mîine stinse fără soare? // Și dac-o blîndă-nduioșare // Ți-a frînt o clipă-n ochi lumina, // Cum stai așa întrebătoare // Gîndindu-te la biata floare // Ai înțeles a cui e vina? // E raza, care toamnei mute // I-a dat fiorul primăverii, // Și-n preajma morții abătute // A picurat pe neștiute // Un strop din cîntecu-nvierii. »

Cella Delavrancea

Ion Dodu BĂLAN: Îi mulțumesc mult, sub aplauzele Dumneavoastră, actriței Ilinca Tomoroveanu pentru splendida interpretare a paginilor din Cella Delavrancea — în această carte sînt mai multe pagini referitoare la Goga, îl surprinde pe Goga și la Paris și este într-adevăr o dezvăluire a unor aspecte mai puțin cunoscute din tînetărea lui Octavian Goga. Dar, pentru că sîntem aici într-un fel de baie de istorie literară, așa avea să precizez că acest institut întemeiat de Carol Davila și pe care-l supraviețuiește soția lui, are și meritul că aici s-a născut un foarte mare poet, din nefericire uitat astăzi, fiindcă acesta-i un păcat al nostru, ne înflăcăram și ne stingem repede, acolo s-a născut Topîrceanu, unde mama lui era maestră de covoare, ca atare a fost un lăcaș binefăcător pentru cultura noastră. Rog acum să ia cuvîntul pe scriitorul Pan M. Vizirescu — nu scrie aici despre ce va vorbi. E surpriză.

Pan M. VIZIRESCU: «...*Vraja cuvîntului lui Octavian Goga*» Eu aparțin generației mai vechi, adică uneia din acelea care au crescut și au trăit în vraja cuvîntului lui Octavian Goga. Chiar asta este și rațiunea prezenței mele aici. Față de frumoasele comunicări științifice care s-au ținut cu privire la poezia și opera lui Octavian Goga, eu voi merge pe altă cale. Pe cît îmi vor permite timpul și memoria voi reproduce cîteva momente din viața mea, legate de Octavian Goga. Desigur că lucrul acesta mă emoționează foarte mult, dar, înainte de aceasta, vreau să aduc aici un prinos de recunoștință și chiar de laudă lui Ion Dodu Bălan pentru că ne-a făcut posibilă această întîlnire la acest banchet spiritual prin care omagiem pe Octavian Goga. Dacă nu erau eforturile domniei-sale, poate pline de riscuri, mă gîndesc și la riscurile cu care Octavian Goga își desfășura activitatea lui, noi poate nu am fi avut prilejul, astăzi, să vorbim despre Octavian Goga, atît fusese de ostracizat. Este o biruință a literaturii și a poeziei noastre, în fața căreia eu îmi plec fruntea cu multă recunoștință.

Pentru mine și pentru cei de vîrsta mea, Octavian Goga a fost un mit. Era un mit pe care-l simțeam în auzul nostru, venind așa, ca o suflare de vînt de dincolo de Carpați, și care ne trezea anumite închipuiri dincolo de o conștiință națională, care se înfiripa în noi, care lua proporții și care își cerea iluminările sale. Nu știam cine este Octavian Goga, cum arată, dacă este un om sau numai «o trîmbiță de aur», cum și-a zis el însuși, care scula în picioare nația română. Cei care sinteți din generația mai tînără nu știu dacă vă puteți imagina frămîntările prin care trecea atunci întregul popor, în legătură cu *idealul național*, formulat cu aceste două cuvinte de către Octavian Goga și toată cărturărirea ardeleană.

Ar fi lipsit epocii marele eveniment care bătea ceasul suprem al istoriei noastre dacă Goga nu era de față, dacă Goga n-ar fi fost cu însuflețirea lui, în acele momente de mare răspîntie, în acele momente în care se hotăra destinul major al neamului nostru românesc. El venea din țara asuprită, el nu venea ca un mărturisitor al propriilor sale sentimente, al problemelor sale intime care de obicei preocupă poezii în versurile lor. El venea cu durerea întregului neam românesc. Această durere este caracteristică poporului român. Ea formează unul din aspectele cele mai tulburătoare care se pot întîlni în istoria popoarelor. Neamul nostru românesc, cum bine știți fiecare, a avut o soartă vitregă. El a trăit din durere în durere. Această durere trebuia să fie exprimată de cineva. O expresie a durerii naționale își cerea poetul, își cerea mărturisitorul. Și acesta a fost Octavian Goga, mai presus decît toți. L-a precedat Eminescu, într-adevăr, dar el nu a avut timp destul ca să îmbrățișeze tot spațiul sufletesc al istoriei noastre românești în vibrarea acută pe care o cerea chiar clipa trăitoare. Octavian Goga, cum el singur spune, fusese predestinat, el venea din niște mari împrejurări istorice și geografice. Avea coordonata istorică și geografică a locului unde se născuse, venea dintr-o moștenire ancestrală, părinții lui erau intelectuali, dar ei înșiși erau ființe reprezentative ale acestui popor asuprit. Mama lui era poetă și-i transmitea lui Octavian Goga, prin sentimentele ei și prin sufletul ei, darul de poezie, care nu a fost un dar întîmplător, nu a fost un dar care să se limiteze numai la cîteva vibrații sau la cîteva căutări, a fost o izbucnire vulcanică, a fost ceva din adîncurile noastre seculare și din adîncurile pămîntului nostru românesc. Nu era un poet improvizat, căci sînt și din aceștia, poate 90% sînt poeți improvizați, care-și caută un destin pe această cale, încîntînd pe alții sau căutînd prin propriile lor scriuteli sentimentale să ne inducă în eroare; sau din aceia care scriu ermetic, de nu putem să înțelegem nimic. Octavian Goga a venit cu limpezimea versului în care clocotea sufletul de veacuri al neamului românesc, și această limpezime nu era la un ton mediocru, nu era un ton care să mai fi fost vreodată, era un ton excepțional prin vibrația lui și prin forța artistică pe care o avea Octavian Goga.

reștiului se scurgeau către cimitirul Belu, dar cine putea să ajungă acolo? A fost înmormântat la Belu unde a stat citva timp, plină s-a pregătit lăcașul lui de veci la Ciucea, unde a fost apoi dus. Eu l-am întâlnit pe Goga cu citva timp înainte. Am fost la Academie unde el venea totdeauna la ședințe. La ieșire, eu l-am salutat, el m-a luat de mână și am plecat împreună. Asta s-a întâmplat cu puțin înainte de a pleca din lumea aceasta. Am plecat împreună; el era foarte abătut, foarte trist, neastîmpărat și parcă nu-și găsea liniștea. Simțea nevoia să se destăinuie cuiva. Mi-a vorbit atunci de regele Carol al II-lea, cit de mișel s-a purtat cu el, nu găsea cuvinte să infieze reaua lui credință, arătînd cit de nefast este acest rege pentru neamul nostru românesc. Mi-a vorbit de diferite lucruri. Am mers cu el la Șosea. Avea un gest de mare afecțiune: te prindea de mijloc. Am mers la Șosea să-și improspăteze sufletul cu aerul de acolo, să asculte foșnetul pomilor și ne-am pierdut pe alei. Îmi spunea că marea lui bucurie, marea lui satisfacție este că pleacă la Cluj. « Voi face din catedra pe care o am un amvon din care voi cuvînta către toată națiunea română. » El își recunoștea meritul pe care îl avea pentru făurirea idealului nostru național, era convins de acest lucru și se mira că cei din jurul lui nu-i acordau recunoștința pe care o merita. « Voi vorbi acolo, ca să refacem unitatea acestei țări care se prăbușește. » Simțea ceva profetic în atmosferă care parcă îi spunea lui că vor veni clipe de mare restriște. Mi-a vorbit atunci de clasa conducătoare care nu a fost întotdeauna alături de popor. Mi-aduc aminte că cita din memorie un vers de Alecu Beldiman din *Jalnica tragedie a Moldovei*, care spunea: « Un Tudor Vladimirescu, un Tudor răzvrătitul // Om viclean și-npilătoriu ». Așa vedeau ei pe dezrobitorul nostru de sub domnia fanarioșilor. Mi-a vorbit despre poezia lui Coșbuc, despre Alecsandri și ceea ce-l deosebea de ei: « Eu n-am văzut drama țaranului din balcon » — aceasta era expresia lui. Atunci l-am văzut pentru ultima oară pe Octavian Goga. Apoi, am primit vestea tragică că ne-a părăsit.

Încheind, vreau să vă spun că pentru mine a rămas ca o adevărată legendă. După moartea lui Goga, am luat un interviu unui mare prieten al său, Brătescu-Voinești, și acesta un nedreptățit în zilele noastre. Pe lingă multe lucruri din viața lui, din creația lui, a adus vorba și despre Goga. Atunci a izbucnit în plină și a spus: « Nu s-a mai pomenit, în toată istoria literaturii universale, un tînăr poet care la vîrsta de 19 ani, în loc să-și cînte iubita și frămîntările lui sentimentale, în loc să ne pună în legătură cu aceste patimi ale sufletului lui, a cîntat țara, a putut să se dăruiască istoricește acestei mari forțe spirituale a neamului cînd spune: „Nu rostul meu, de-a pururi pradă // Ursitei maștere și rele // Ci jalea unei lumi, pîrînte // Să plîngă-n versurile mele“. Această dăruire totală, această lepădare de sine și acest cuvînt, care pentru el era nimicitor, dar pentru neam era izbăvitor, acesta a fost Octavian Goga, acesta a rămas în sufletul meu și pe acesta ar trebui să-l cunoască generațiile viitoare. Mă gîndesc uneori, știind că geniul unic și pentru totdeauna al neamului este Mihai Eminescu, dacă, totuși, al doilea geniu n-ar fi Octavian Goga. Eminescu ne-a dus în zboruri supreme, iar Goga ne-a dus cu avîntul spre libertate și spre conservarea ființei noastre naționale.

Ion Dodu BĂLAN: Mulțumim lui Pan Vizirescu pentru înflăcărata evocare a personalității lui Octavian Goga și mai ales pentru foarte valoroasele amintiri personale, pe care domnia-sa are fericirea să le aibă, fiind în preajma marelui om și marelui poet. Sigur, în asemenea împrejurări sîntem și uneori trebuie să fim potoliți, să nu fim prea înflăcărați, dar, cred eu, în nici o împrejurare, judecata critică, reprezentarea obiectivă a ierarhiilor de valori nu trebuie să se răstoarne. Eu am o mare stimă pentru toată contribuția lui Tăslăuanu la revista „*Luceafărul*“ din Budapesta, pentru tot ce a făcut în calitatea lui, la Ambasada română din Budapesta, dar trebuie să recunoaștem, pentru a fi drepti și cu Goga, că Tăslăuanu nu este unul din marii scriitori care să fie nedreptățit. I s-a făcut foarte mare dreptate, i s-au publicat două volume de *Scrieri*, i s-au publicat, la Editura „Minerva“, *Amintirile*, au scris despre el și

Mircea Zăciu și D. Micu și eu. Deci nu este nedreptățit, cum de asemenea nu cred că este un mare și nici un mic nedreptățit Ioan Al. Brătescu-Voinești, care ne-a încântat copilăria cu *Puiul* lui, cu atâtea splendide piese antologice de proză scurtă, despre care au scris cu atita pertinentță Mircea Zăciu, Dumitru Micu și alții istorici literari, deci nu este nici el nedreptățit, i s-a publicat opera; a fost un hiatus, cum a fost și cu Goga, a fost un moment nefericit în jurul anului '50 când, deliberat sau nu, au fost alungate marile valori din câmpul literaturii noastre, pentru a rămâne cițiva pigmei, să se vadă ei mai ridicați. Dar Congresul al IX-lea al P.C.R. a lichidat definitiv asemenea erori și a făcut dreptate istorică, inclusiv lui Goga, fiindcă de atunci s-a creat climatul de afirmare a personalității lui. Pe mine personal m-a impresionat foarte mult ce a spus Goga cu privire la gestul studenților față de A. de Herz, pentru că acesta într-adevăr este nedreptățit.

Toată țara aceasta, când bea un pahar de vin sau când e într-un sentiment de răscolire sufletească cîntă: « *De ziua nunții tale-ți scriu // Acum, cîteva rînduri // ...* ». *Răvaș de nuntă* se chema poezia pe care a publicat-o mai întîi în revista „*Sămănătorul*” fără ultima strofă și apoi, cu ultima strofă: « *Și-atunci cînd toți te-or părăsi // Lăsîndu-te uitată // Revii la mine, vei găsi // Un suflet cald în toamnă tîrziu // Și-o dragoste curată //* » republicată în „*Luceafărul*” lui Goga, Tăslăuanu, Ciurezu ș.a.m.d. De-a fost un gest și o consecvență, de care vorbeai cu atita frumusețe, din partea lui Goga, a fost, într-adevăr, față de oameni. Herz a fost unul din colaboratorii revistei „*Luceafărul*”. L-ai întîlnit în antreul casei lui Goga pe Tudor Vianu. Am avut onoarea și bucuria să fiu asistentul lui și mi-a povestit că cel care i-a dat bursa a fost Octavian Goga. S-a dus cu o carte de vizită la Tăslăuanu. Vianu scrisese două recenzii. Goga s-a infuriat: « Ce-mi trebuie mie să-mi spună Tăslăuanu cine ești tu? Eu te-am citit, îmi dau seama de valoarea ta, te vei duce la studii în Italia ». Vianu i-a răspuns: « Știi, domnule ministru, nu se poate, tatăl meu nu vrea în Italia ». Apoi, s-a mai gîndit, a luat banii și a plecat; s-a dus la Tübingen, și-a luat doctoratul, apoi s-a întors. Înainte de a face estetica, a fost directorul Direcției de studii în partidul din care făcea parte Octavian Goga și unde a avut o contribuție teoretică foarte substanțială, Vianu dînd o pondere acestei Direcții. Deci, iată, se ivesc mereu, mereu probleme de istorie literară, dar seara aceasta e foarte frumoasă. Schiller zice: « Ah, das Schöne muss sterben » și ea trebuie să se termine odată, ca atare li dăm cuvîntul lui Mircea Braga, cunoscut istoric și critic literar, care ne va vorbi despre teatrul lui Goga.

Mircea BRAGA: « *Întreaga operă a scriitorului a stat sub înalte comandamente naționale și sociale...* »

Vorbînd de teatrul lui Octavian Goga, avem în vedere, de fapt, două piese: *Domnul notar*, prezentată în premieră la București în 1914, an în care a fost și tipărită, precum și *Meșterul Manole*, scrisă în 1927, reprezentată și publicată în 1928. Am mai putea adăuga, îmbrățișînd, însă, criterii strict formale, aproximativa scenetă *Fruntașul*, de fapt un « foileton » dialogat (artificiu publicistic frecvent; dealtfel, Octavian Goga însuși inclusese acest text în volumul *Însemnările unui trecător*, publicat în 1911 la Arad), și traducerea

poemului dramatic al lui Madách Imre, *Tragedia omului* (București, 1934, dar aflată într-o fază avansată de lucru încă din 1923), deci concludentă în primul rînd pentru activitatea de traducător a poetului.

Așadar, cantitativ, dramaturgia este departe de a constitui un sector marcant al creației lui Octavian Goga. Să stea altfel lucrurile, oare, în ceea ce privește valoarea lor? Să precizăm mai întîi că o dreaptă așezare a operelor unui scriitor în ansamblul creației sale nu face decît să confere o oarecare siguranță în plus imaginii din oglinzile mișcătoare ale receptării fenomenului artistic, să dea încă stabilitate suportului pe care respectiva creație se află plasată în muzeul viu al literaturii noastre și, apoi,

să asigure «utilitate» unei manifestări care, indiferent de prilejul care o provoacă (și care poate fi o aniversare ori o comemorare...), nu-și poate propune altceva decât valorizarea, ceea ce este altceva decât searbădul enunț encomiastic.

Am consultat, într-o anumită ocazie, practic, întreaga bibliografie referitoare la piesele lui Octavian Goga și am constatat că aproape toți, în orice caz, marea majoritate a criticilor care au încercat plasarea valorii a acestor texte au rămas la nivelul formulării lui G. Călinescu: un teatru «oncrabil». Judecata e strict estetică și, fără îndoială, așa trebuie să fie. Poate fi, însă, înțeles (și aceasta e altceva) teatrul lui Octavian Goga pe alinamente exclusiv estetice? Credem că nu și am crezut necesar să invocăm aici modul în care *spiritul ardelean* a dat un contur aparte (ori poate mai mult decât altl) teatrului scris și jucat pe meleagurile de unde venea Octavian Goga, o modelare, deci, ale cărei urme se regăsesse (nici nu s-ar fi putut altfel) până târziu după Marea Unire de la 1918 și mai pot fi sesizate, uneori chiar în zilele noastre, sub condeiul scriitorilor de dincolo de Carpați.

Să ne întoarcem, însă, pentru un moment, la seara premierei cu piesa *Domnul notar*. Ne aflăm în 1914, în plină perioadă de frământări pentru intrarea României într-una sau alta din taberele beligerante, etapa încheiată prin declararea neutralității (temporare, după cum știm). Or, eliberarea și unirea Ardealului, era un țel care cerea conflictul cu Puterile Centrale, lucru pe care Octavian Goga îl știa foarte bine și pentru care milita pe toate planurile. Iar în seara premierei, soldată cu un excepțional succes de public și de presă, aplauzele s-au prelungit timp de o jumătate de oră, s-au cântat *La arme!* și *Deșteaptă-te, române!*, astfel încât, ulterior, legația austro-ungară de la București cerea autorităților noastre suspendarea reprezentațiilor atât în Capitală, cât și în alte localități.

În fața unor atari reacții, nu satisfacția autorului (lesne de bănuț...) intră în discuție, ci întrebarea dacă Octavian Goga și-a atins sau nu scopul. Iar răspunsul trebuie să fie afirmativ, nu numai fiindcă întreaga operă a scriitorului a stat sub înalte comandamente naționale și sociale, ci fiindcă tradiția teatrului ardelean îl împingea spre atitudine tranșantă în cadru cultural, de promovare fățișă a unor principii politice, etice, educative etc. Faptul că esteticul nu a atras niciodată *hotărârile* în promovarea pe scenă a piesei și, astfel, în alcătuirea «repertoriului dramatic național» explică de ce contribuția Ardealului la dezvoltarea marii dramaturgii românești e, până târziu, minimă. Marii animatori, ca Timotei Cipariu, Ioan Alexi, Gheorghe Barițiu și alții, dar și toți acei inimoși din satele și orașele transilvănene, preocupați de *educarea* maselor, apoi în întregul ei direcția culturală promovată cu multiplă eficiență de *Astra* — s-au adresat scriitorilor din necesități stringente, de altă natură decât cele estetice. Așu-zisa «atracție» spre teatru a scriitorilor ardeleni este, de fapt, răspunsul la o comandă socială și la un program politic; mărturisit sau nu, această realitate a marcat textele unor Iosif Vulcan, Ioan Slavici, Horia Petra Petrescu, Constanta Hodoș etc., dar și ale unora care — deși ieșiți de sub tutela «culturală» — au conservat respectiva «specificitate» (sigur, uneori în forme mai greu decelabile), și ne gândim la Șt. O. Iosif, Liviu Rebreanu, Emil Isac, Zaharia Bărsan și

Aron Cotruș, chiar și la Lucian Blaga sau Radu Stanca. În trecere, putem menționa și faptul că ținuta «teatrală» a multor creații poetice ardeleni (de-ar fi să-i invocăm numai pe Coșbuc, pe Goga și — de ce nu? — Aron Cotruș) poate fi apropiată în parte de reflexul de adaptare la aceleași necesități de «ieșire la public» prin act scenic.

Dar dacă — plină la Lucian Blaga și Radu Stanca — aceasta e situația în ceea ce privește aportul Ardealului la dramaturgia artistică națională, extrem de importantă, în schimb, e contribuția sa la dezvoltarea mișcării teatrale românești văzută ca fenomen cultural de masă, ceea ce, însă, trimite la un alt regim al condiționărilor. Printre acestea din urmă, avind o importanță care nu trebuie neglijată, se află climatul cultural stimulator, în care o funcție de «provocare» în sens pozitiv o avea susținerea mișcării teatrale de către populația săsească. (O atare «rivalitate culturală» nu poate avea decât consecințe din cele mai bune pentru ambele părți implicate.) Dar hotărâtoare va fi, cum observă și Ion Dodu Bălan, «o necesitate de ordin istoric», de fapt de natură național-socială. Dat fiind faptul că teatrul era un gen «pretabil la comunicarea directă a mesajului, a ideilor și sentimentelor care frământau epoca» (Ion Dodu Bălan), el a fost curînd adoptat ca instrument al cadrului de luptă general. Spre deosebire de «pledoaria scrisă» (cum era privită literatura), mai puțin accesibilă, cea «vorbită» (teatrul, serbările, conferințele etc.) stabilea o legătură directă, imediată și controlabilă ca efect. Preocuparea deosebită, obsesivă am putea zice, a *Astrei* pentru alcătuirea unui repertoriu dramatic național are asemenea justificări, ca și efortul însemnat de sprijinire a activității «diletanților» (atenția acordată sferii de cuprindere și mesajului de idei, valori educative, formative etc., mai puțin nivelului artistic al întreprinderii). Sintem în fața unei activități culturale *dirijate*, măsură căreia i s-au supus textele și, deopotrivă, reprezentațiile. Oamenii de cultură ardeleni știau că «educația», propagarea ideilor, «argumentările», «replicile politice» etc. dobîndesc o mai mare forță de convingere însoțite fiind de «imagine», iar teatrul este o «imagine» cu un grad de concretete superior literaturii. Militantismul ardelean se sprijinea pe un misionarism social-cultural în cadre «etice», care-și dezvoltase instrumentele adecvate: «manifestațiunile culturale», serbările (inclusiv cele școlare), conferințele, reprezentațiile teatrale, «gazetele populare», calendarele, expozițiile, lecțiile pentru adulți etc. De aceea, scriitorul ardelean abordează textul dramatic cu convingerea că înfăptuiește un act cultural necesar dacă respectă anume parametri «militanți», etici (aceasta e motivația principală, cea artistică venind pe loc secund sau, în orice caz, complementar). Nici Lucian Blaga nu se eliberează cu totul de atari presiuni, și nici «modernul» Radu Stanca, în cazul amîndurora existînd sesizabile alunecări — de pildă — ale *mithos*-ului în *ethos*.

Nu altul e cazul dramaturgiei lui Octavian Goga, iar *Domnul notar* devine pe acest suport o demonstrație elocventă a faptului că, în 1914, scriitorul se plasa fără dubii sub semnul politicului, și nu al esteticului, al tradiției, și nu al modernității (lucru remarcat cu finețe de Mircea Zăciu).

Evident, altele erau condițiile naționale și sociale în 1928, cînd era reprezentată *Mășterul Manole*. Spiritul ardelean ciștiga, însă, o nouă bătălie. Iată o mărturisire a autorului: «*Cît despre Mășterul Manole, pe mine m-a urmărit totdeauna această legendă plină de adîncă semnificație: ideea că opera de artă se răscumpără prin sacrificiu și, în măsura în care opera de artă e mai mare, jertfa trebuie să fie mai hotărîtoare. Am ales Mășterul Manole, de care s-au apropiat și alții, însă eu l-am zugrăvit lăstînd mai la o parte nota istorică și preocupîndu-mă numai de problema procesului de creațiune artistică*». De fapt, în piesa lui Octavian Goga, principiul „mășterului Manole” e translat în cea mai deplină actualitate (societatea timpului), astfel încît nu regăsim nimic din datele «formale» ale legendei (loc, moment, situații, personaje etc.). În acest fel, «direcția» textului devine manifestă: etica actului artistic. Din nou, deci, etica...

Să fie vorba, aici, și de un «manifest» în ordinea modului propriu de viață al autorului *Oltului*, al unei morale personale? Din 1928 pînă la sfîrșitul vieții, în 1938, pe

un scenariu de *Meșter Manole à rebours*, Octavian Goga a sacrificat poezia (arta) în folosul politicii. Principiul a rămas; mănăstirea n-a mai fost, însă, mănăstire...

ION DODU BĂLAN — Îi mulțumesc călduros și istoricului literar Mircea Braga pentru foarte densa comunicare și pentru unghiul original din care a abordat problema dramaturgiei lui Goga a cărei idee centrală o confirmă Goga însuși, relatînd o întâmplare din Ardeal, cu un popă de țară și înainte de a striga și eu ca popa: «Trage lepedeul!», o să dăm cuvîntul ultimului vorbitor.

Goga evocă o scenă de teatru la sat. Un popă se tot uită, se tot uită și pe urmă se enervează, nu-i place prea mult ținuta morală a piesei și strigă din mulțime: «Trage lepedeul, mă!». Lepedeul — cearșaf — era cortina de fapt. Cortină improvizată din cearșafuri.

Foarte interesantă această comunicare și observația că prin Goga e o tradiție îndelungată în istoria noastră literară, mulți dramaturgi au abordat mitul „Meșterului Manole”, mitul fundamental al civilizației poporului român și semnificativ pentru zbuciumata și maștera noastră istorie. Într-adevăr, nu este niciodată, dar există esența, ideea că pentru a crea trebuie să jertfești ce ai mai drag. În manuscrisul care se află în muzeul de la Ciucea, la personaje, în loc de Andrei Gălea era scris Caragiale. Piesa are monologuri de o poezie cum numai în piesele lui Blaga se mai pot întîlni. Într-o notiță dintr-un ziar pe care îl scotea pe vremuri Sebastian Bornemisa la Orăștie, „Costușeana”, Goga mărturisește că s-a retras ca să scrie o nouă piesă de teatru: *Lupii*. Nu știe nimeni unde o fi manuscrisul, ce s-o fi întîmplat cu el, știu însă că acum trebuie să ia cuvîntul, la dorința dumneavoastră, poetul Ion Potopin.

ION POTOPIN «... îl văd pe Octavian Goga alături de Eminescu...»

E o povară grea pe umerii mei: atît monumentalitatea personalității marelui poet, cît și a personalităților care au luat cuvîntul înainte. Totuși, să încerc să trec printre aceste «furci caudine» și să spun cîteva gînduri.

I-am auzit pe Goga vorbind sub arcada adolescenței a anilor mei de liceu. Era deputat în fostul județ Romanatî. Elevi de liceu, am fost duși la teatru să-l auzim. În memoria mea, poetul a fost, a rămas răsfrînt ca un arhitect care și construiește fiecare frază. Vedeam cuvintele așezîndu-se în frază așa cum se așază într-o construcție care trebuie să dureze în timp și peste timp. A emoționat sala, care, ca și aici, a fost luată cu asalt înclt, la plecare, a trebuit să fie și el, ca și noi aici, scos pe ușa din dos, căci altfel l-ar fi strivit mulțimea. De atunci, din 1936, imaginea lui Goga a rămas în memoria mea de neuitat. Am rămas cu convingerea fermă că nu poți fi scriitor dacă nu ai un cult pentru limba română, în care scrii. Dacă a iubit mult patria, dacă a iubit libertatea, dacă a visat unitatea națională a poporului român, în primul rînd, Octavian Goga a fost slujitorul maicii noastre dintotdeauna, limba română. El i-a dat, cuvîntului, suflet din sufletul său, i-a dat bătaie de inimă din bătaia inimii sale și credință din credința sa. Dar nu despre aceasta vreau să vorbesc acum, ci despre trei momente grăitoare pentru cel care a fost Octavian Goga. Primul — acest episod cînd l-am ascultat vorbind. Al doilea: scriînd o carte despre un mare pictor român, Gheorghe Löwendhal, am găsit printre documente o scrisoare a lui Octavian Goga către mareașul Palatului, mareașul Condiescu, în care spune: «Te rog cumpără un portret sau două de pictorul Gheorghe Löwendahl care va cinsti Palatul și Palatul va fi cinstit prin prezența acestor portrete». Goga văzuse pictura lui Löwendhal, văzuse portretele de țărani bucovineni, văzuse portretele de țărânci române și într-una din ele văzuse maica noastră daco-romană. Deci el privea în obirșile ființei

noastre primordiale, de acolo pleca pictura lui Löwendhal, de acolo pleca și poezia lui și discursurile, de acolo pleca fiecare act politic pe care l-a slujit cu credință.

Al treilea moment este postum. În 1938, cînd Brăncuși s-a întors din India, doamna Veturia Goga l-a convins să meargă la Ciucea și să execute mausoleul poetului Octavian Goga. Brăncuși a locuit în Casa albă de la Ciucea, a văzut peisajul, a recitat poeziile lui Octavian Goga, a recitat *Mustul care fierbe*, volumul de discursuri, s-a integrat în specificul ființei lui Octavian Goga și a spus doamnei Goga: «Fac acest mausoleu». Nu intru în detalii. Mausoleul nu s-a realizat de către Brăncuși, ci de arhitectul G. M. Cantacuzino. Milița Petrașcu a realizat sculptura, dar ce ar fi însemnat pentru noi existența unui mausoleu dedicat poetului Octavian Goga, realizat de sculptorul Constantin Brăncuși?

Iată o triadă în perimetrul căreia îl văd pe Octavian Goga alături de Eminescu, de Nicolae Bălcescu și de alți mari oameni, un soclu pe care ar putea să stea statuia eternității românești. Vă mulțumesc.

ION DODU BĂLAN — Vă mulțumim. Ați spus atît de multe lucruri frumoase și interesante. Cu acest moment, am ajuns să epuizăm toți vorbitorii din seara aceasta și acuma, prin vocea distinsei actrițe **Ilinca TOMOROVEANU**, să lăsăm din nou să vorbească Octavian Goga. (A recitat cîteva cunoscute poezii — n.r.)

(Transcriere de pe banda magnetică de Elena Fluerașu)

Mausoleul de la
Ciucea, jud. Cluj.

ARHIVĂ CONTEMPORANĂ

Constantin NOICA

De ce nu a fost profesor universitar?

ÎN TOAMNA ANULUI 1943, LA 12 NOIEMBRIE, Ministerul Culturii Naționale și al Cultelor anunța în „Monitorul Oficial” nr. 265 concursul pentru postul de conferențiar la catedra de Filosofia istoriei și de filosofia culturii¹. Prin adresa nr. 245773, din 19 noiembrie, ministerul făcea cunoscut decanului Facultății de Litere și Filosofie publicarea catedrei vacante și a concursului. Decanul, Gh. Brătianu, întrunește de urgență, la 24.XI, ora 11, în ședință specială, consiliul profesoral. Printre cei prezenți se află: O. G. Antonescu, T. Capidan, D. Caracostea, N. Cartoian, Mircea Florian, C. C. Gîrrescu, V. Grecu, Dimitrie Gusti, N. Herescu, Bazil Munteanu, T. Papahagi, V. Papacostea, Al. Rosetti, T. Sautuc-Săveanu și alții. Consiliul a decis «în unanimitatea celor prezenți, potrivit cu dispozițiile Legii, menținerea aceleiași comisii», și anume: 1. Dimitrie Gusti (președinte), 2. Lucian Blaga, 3. N. Bagdasar, 4. M. Ralea și 5. Gh. Opreșcu.

În termenul prevăzut de lege s-au înscris trei candidați: 1. Ion Zamfirescu, grăbit, a cel dintîi la înscriere, cu cererea nr. 2783, din 27.XI.1943; 2. Mircea Eliade, cu cererea nr. 2953, din 8. XII. 1943 și 3. Constantin Noica, cu cererea nr. 3012, din 11.XII. După câteva zile Mircea Eliade revine cu o nouă cerere în care solicită să fie înștiințat la timp asupra datei concursului.

Fiecare candidat a depus în același timp cu cererea și un memoriu de titluri și de lucrări

¹ Arhivele Statului, Filiala municipiului București, fond Universitatea din București, D. nr. 19/1944, filele 208—261.

Împreună cu postul
Ion MIRCEA și
dr. ANCA BITU-
SĂRGHIE.

publicate, precedat de un succint *curriculum vitae*.

Acele legate de activitatea concurentului Ion Zamfirescu lipsesc din dosar². Aflăm câteva date din cererea sa: era la acea oră profesor definitiv de filosofie la Liceul „Sf. Sava” și conferențiar suplinitor la Facultatea de Litere și de Filosofie din București, iar despre lucrările sale luăm cunoștință din referatele membrilor comisiei. În acest caz accentul cade, *volens-nolens*, asupra reliefării documentelor păstrate de la Mircea Eliade și de la C. Noica.

În ziua de 8 dec. 1943, Mircea Eliade, care era atașat de presă și cultură la Lisabona, depune la secretariat dosarul cu actele necesare concursului (toate textele sînt dactilografiate și în copii)³:

Domnule Decan,

Subsemnatul Mircea Eliade, Doctor în Filosofie, domiciliat în București, strada Palade nr. 43, lucrînd provizoriu pe lângă Legația Română din Lisabona, în calitate de Consilier Cultural, cu onoare vă rog să binevoiți a dispune să fiu înscris pentru concursul deschis în vederea ocupării conferinței de Filosofie a Istoriei și Filosofie a Culturii, de pe lângă Facultatea de Litere și Filosofie din București.

Alături un memoriu de titluri și lucrări, precum și operele publicate, dimpreună cu toate actele cerute de Lege.

Primiți, vă rog, Domnule, Decan, asigurarea deosebitului meu respect.

MIRCEA ELIADE

8 dec. 1943.

Domnului Sale Domnului Decan al Facultății de Litere și Filosofie — București.

MIRCEA ELIADE

MEMORIU

de titluri și lucrări, în vederea ocupării prin concurs a Conferinței de Filosofie a Istoriei și a Culturii.

Născut în 1907, București.

* Licențiat în Filosofie (1928) și doctor (1934)⁴ al Facultății de Litere din București. Studii de specialitate în India, Italia, Anglia și Germania.

Suplinitor, în 1936—1937, al Conferinței de Metafizică a Facultății de Litere și Filosofie din București, pe lângă Profesorul Nae Ionescu.

Titluri: Membru al Academiei de Folklor din Lisabona.

Lucrări științifice de același autor:

La vision chrétienne d'Ernesto Buonaiuti (București, 1928)

Problematica filosofiei indiene (București, 1929)

Introducere în filosofia Sāṃkhya (București, 1930)

¹ I. Zamfirescu s-a născut în 7 aug. 1907 — în același an cu M. Eliade.

² Textele din dosarul acestui concurs sînt în întregime păstrate la copii dactilografiate, confirmate prin semnătura și parafă secretariatului Universității.

³ Stranie inadvertență: anul exact este 1932.

Il male e la liberazione del male nella filosofia Sāmkhya Yoga (Roma, 1930)
Contribuții la Psihologia Yoga (București, 1930)
Cunoștințele botanice în vechea Indie (Cluj, 1931)
Il rituale hindu e la vita interiore (Roma, 1932)
Alchimia asiatică (București, 1935)
Elemente pre-ariene în hinduism (București, 1938)
Yoga, Essai sur les origines de la mystique indienne (Paris, 1936)
Cosmologie și alchimie babiloniană (București, 1937)
Limbajele secrete (București, 1938)
Cosmical homology and Yoga (Calcutta, 1938)
La concezione della Libertà nel pensiero indiano (Roma, 1938)
„Zalmoxis“, Revues des études religieuses (Paris—București 1938—1939)
Metalurgy, Magic and Alchemy (Paris, 1938)
Cărțile populare în literatura română (București, 1939)
Ierburile de sub cruce (București, 1939)
Moules, coquilles, perles. Notes sur le symbole aquatique (Paris, 1940)
Mitul Reintegrării (1942)
Insula lui Euthanasius (1943)
Os Romanos Latinos de Oriente (Lisabona, 1943)
Comentarii la Legenda Meșterului Manole (București, 1943).

C. Noica e ultimul înscris. El se prezintă cu cererea și cu anexele documentare la trei zile (la 11 dec.) după ce Mircea Eliade depusese actele. Între cei doi colegi de generație și prieteni a fost, se vede, instituită o înțelegere, o hotărâre camaraderască de a nu se confrunța și de a renunța unul în favoarea celuilalt. În cererea sa, C. Noica învederează această decizie reciprocă, marcând-o printr-o clauză specială a participării la concurs, după cum urmează:

« Domnule Decan,

Subsemnatul Constantin Noica, doctor în Filosofie, vă rog să binevoiți a dispune să fiu înscris la concursul deschis pentru ocuparea conferinței de Filosofie a istoriei și a culturii. Alături actele cerute de Lege, precum și lucrările publicate dimpreună cu un memoriu de titluri și lucrări.

Vă rog, totodată, a lua act de faptul că înțeleg să mă retrag de la concurs în caz că se prezintă d-l Mircea Eliade.

Primiți, vă rog, Domnule Decan, asigurarea deosebitului meu respect.

Constantin NOICA

Str. Spătarul Cantacuzino, nr. 1

Sinaia

11 Dec[embrie] 1943.

D-sale

Dlui Decan al Facultății de Filosofie și Litere — București

CONSTANTIN NOICA

MEMORIU

de titluri și lucrări

Născut 1909. Licențiat în Filosofie (1931) și doctor (1940) al Facultății de Filosofie și Litere, București.

Studii în străinătate: 1938—1939 Paris, 1940—1941 Berlin.

Activitate publicistică: În 1940—1941 referent pentru filosofie al Institutului Român din Berlin.

Lucrări

(exclusiv în volume)

Studii filosofice:

1. *Concepte deschise în istoria Filosofiei la Descartes, Leibnitz și Kant* (București, 1936)
2. *Viața și filosofia lui Descartes* (București, 1937)
3. *Schiță pentru istoria Cum e cu puțină ceva nou* (teză doctorat, București, 1940)
4. *Două introduceri și trecere spre idealism. Cu traducerea primei introduceri Kantiene a „Criticii judecării”* (Buc., 1943)

Traduceri filosofice

5. *Regulae ad directionem ingenii, Descartes* — Cu o introducere și note (Brașov, 1935)
6. *Despre forma și principiile lumii sensibile și a celei inteligibile, Kant. Cu o introducere la studiul criticismului* (Buc. 1936)
7. *Meditationes de prima philosophia, Descartes, Cu un rezumat punct cu punct al întâmplărilor și răspunsurilor, precum și un indice.* (București, 1937)
8. *De Magistro Augustin*, Text și traducere în colaborare cu M. Rădulescu (Izvoare de filosofie, 1942)

Sub tipar:

9. *Hegel. Diferența dintre sistemul lui Fichte și cel al lui Schelling.* Traducere (Izvoare de filosofie, 1943)

Eseuri filosofice:

10. *Mathesis sau Bucuriile simple* (Buc. 1934)
11. *De carlo. Încercare în jurul cunoașterii și individului* (Buc. 1937).

Comisia a stabilit următoarea întrunire a membrilor săi pe 26.1.1944, la orele 10. Sînt înștiințați L. Blaga, la Cluj, și, așa cum solicitase într-o cerere, Mircea Eliade.

Blaga anunță telegrafic că nu poate veni decît în 27 ianuarie, iar Mircea Eliade nu s-a prezentat la concurs. * Dacă ar fi știut ce avea să se întîmple, nu ar fi renunțat și succesul său ar fi fost, sîntem convingși, sigur.

Lucian Blaga soscește într-adevăr pe 27 ianuarie și comisia, în plenul său, decide ca fiecare membru al ei să cerceteze „activitatea științifică, didactică și de organizare a candidaților” pînă la 3 februarie 1944.

Înțelegînd mai bine, probabil, dar cam tîrziu, atmosfera din jurul concursului și presimțînd, parcă, obiecțiile căutate ale unor membri ai comisiei, C. Noica depune la secretariat un supliment de memoriu de activitate în preajma ședinței stabilite:

Domnule Președinte,

Subsemnatul, Constantin Noica, înscris la concursul pentru ocuparea conferinței de Filosofia istoriei și a culturii, depun pentru onorata comisie examinatoare o nouă

* În Amintiri — vol. II, publicate de Mircea Handoca în „Revista de istorie și teorie literară”, Mircea Eliade se referă de două ori la acest eveniment universitar: la pag. 213 și la pag. 216, din Nr. 3 — 4/1987.

Scrise la senectute, însemnările memorialistice, cum avertizează cu promptitudine științifică, Mircea Handoca, sînt uneori aleatorii și incongruente cu stricta realitate și cronologie a faptelor. În cazul de față doar cea de-a doua referință la acest concurs este, cit de cit în concordanță cu adevărata situație.

Înscrisura la concurs reiese că ar fi făcut-o N. I. Herescu, căruia M. Eliade i-a trimis de la Lisabona dosarul cu actele trebuitoare, de vreme ce, după cum mărturisește, ultima oară a fost în țară în vara anului 1942.

Simbolică dramatică
în Mărginimea
Sibiului.

lucrare, în corecturi, lucrare aflată sub tipar în cadrul colecției „Luceafărul” a Ministerului Propagandei Naționale.

Totodată îmi îngădui respectuos să vă atrag atenția asupra faptului că în Memoriul meu de titluri și lucrări nu am menționat o serie întreagă de studii, conferințe la Radio etc. care ar putea părea, mai mult decât lucrările prezentate, a fi în specialitatea conferinței susmenționate. Am făcut aceasta din convingerea că „filosofia istoriei și a culturii” se fundamentează prin filosofia generală, convingere pe care nădăjduiesc să am prilejul a o justifica la colocviul ce va avea loc în cadrul concursului.

Primiți, vă rog, Domnule Președinte, asigurarea deosebitului meu respect.

Constantin NOICA

Domniei Sale

Domnului Președinte al Comisiei examinare pentru ocuparea conferinței de Filosofia istoriei și a culturii la Facultatea de Filosofie și Litere — București.

Deasupra, pe acest act, se află o rezoluție a comisiei:

Comisia în ședința din 3 Febr. 1944 a luat cunoștință de alăturata cerere, membrii comisiei cunoscând articolele publicate, găsește că nu este nevoie de o amânare a comisiei.

Semnăturile nu o cuprind și pe cea a lui Blaga.

La 3 februarie 1944, fiecare membru al comisiei de examinare prezintă președintelui, Dimitrie Gusti, un referat asupra activității științifice și a calității acesteia, încheiat cu o notă pentru fiecare în parte. În scara docimologică notarea se face de la 20 (maxima) în jos.

Prezentăm în întregime raportul lui L. Blaga; din celelalte vom excerpta părțile care ni se par cele mai ilustrative.

Domnule Președinte,

Cercetînd lucrările prezentate de domnii Ion Zamfirescu și Constantin Noica în vederea concursului pentru ocuparea conferinței de Filosofia Culturii și Filosofia Istoriei (Facultatea de Litere și Filosofie — București), am ajuns la încheierile ce urmează:

Dintre lucrările d-lui Ion Zamfirescu pot fi discutate, în legătură cu acest concurs, îndeosebi *Spiritualități românești* și *Orizonturi filosofice*. *Spiritualități românești* vizînd

problemele ortodoxiei, ale tradiționalismului românesc, ar fi oferit autorului prilejul de a adinzi pe linia filosofiei culturii un mare ansamblu de chestiuni.

D-l Zamfirescu ne-a dat însă mai curînd un studiu de mari proporții și util, decît adînc sau de impresionante precizări.

Desigur că studiul d-lui Zamfirescu prezintă interes pentru oricine dorește să se informeze cu privire la diversele ideologii ce s-au perindat în viața spirituală a poporului nostru. Un merit incontestabil al lucrării este și acela de a fi atras în cercul preocupărilor sale și ideologia, doctrine sau teorii cu totul recente, încadrîndu-le și diferențiîndu-le pe linia evolutivă firească. Ideologiile și teoriile nu sînt însă totdeauna precis caracterizate și nici exact situate.

Celelalte lucrări ale d-lui Zamfirescu cuprind studii și articole mai mărunte, izvorite îndeosebi din pasiunea susținută de popularizare a ideilor, pasiune căreia autorul pare a i se dedica. Lucrările se citesc cu interes și sînt de un netăgăduit folos pentru un public larg. Stilul expunerilor d-lui Zamfirescu e curgător, agreabil, uneori cam gazetăresc.

Lucrările prezentate de d-l Constantin Noica — precum *Schiță pentru istoria lui Cum e cu puțință ceva nou*, *Concepte deschise în istoria filosofiei la Descartes, Leibniz și Kant*, *Două introduceri* — tratează îndeosebi probleme de istoria filosofiei cu clara tendință de a ancora în problematica spiritului, — ceea ce face ca aceste lucrări să aibă legături și cu Filosofia culturii și a istoriei.

D-l Noica aduce o seamă de contribuții personale, dovedind o excepțională putere de adîncire a problemelor filosofiei în general.

Atît lucrările amintite cît și celelalte, precum *Viața și filosofia lui Descartes*, introducerile și notele la *Descartes (Regulae)*, *Kant* (despre forma și principiile lumii... etc.), pun în lumină serioase calități de cercetare ca și pasiunea de care este totdeauna dominat de a se informa la izvor. Lucrări ca *Mathesis*, *De caelo*, *Ce e etern și ce e istorie în cultura română* (etc.) relevă pe urmă și însușirile de eseist, în sensul cel mai bun al cuvîntului, ale d-lui Noica.

Chiar și cele mai mici articole ale d-sale sînt impregnate de o notă personală.

D-l Noica este un filosof adevărat, prin structura sa spirituală, prin temperament și pregătire.

În concluzie:

Acord d-lui Ion Zamfirescu nota 18 (optsprezece), iar d-lui Constantin Noica nota 20 (douăzeci)

București, 2 febr[uarie]. 1944

Lucian BLAGA
profesor universitar

Din nefericire pentru Noica, aceste rînduri de dreaptă și cuvenită prețuire nu-i sînt, în cadrul concurenței cu celălalt candidat, de nici un folos. Celalți membri ai juriului, cu excepția lui D. Gusti (președintele comisiei), care-l notează cu 17, nu numai că nu-i acordă nici o notă, indiferent care, dar îi refuză chiar dreptul de a participa la concurs; M. Ralea, N. Bagdasar și G. Opprescu, în spațele unor fraze măgulitoare la adresa lui C. Noica, îi sînt împotrivă. Între timp se schimbaseră și decanul, după Gh. Brătianu a fost numit T. Sauciu-Săveanu.

Excerptăm pe rînd din cei citați.

Mihai Ralea, după ce-l lăudase excesiv pe Ion Zamfirescu (notîndu-l cu 17), conchide:

În nici o lucrare a d-lui C. Noica nu se găsește o considerație mai amplă în raport cu problemele instituțiilor și faptelor istorice sau culturale. Spiritului său absolut și metafizic îi repugnă considerarea de rațiune practică și adesea empirică necesară studiului fenomenului cultural și istoric. În cadrul ocupării acestei conferințe, opera d-lui C. Noica nu se poate aprecia cantitativ cu vreo notă oarecare cum cere Legea.

G. Oprescu, după ce apreciază «maturitatea de cugetare puțin obișnuită la cercetători atât de tineri», ajunge la concluzia că «In aceste condiții cred că nu ne putem opri mai mult asupra candidaturii lui Noica la conferința vacantă» și ca atare, nenotându-l, îl respinge. În schimb celuilalt candidat, căruia îi remarcă «o facilitate de exprimare, care îl face să aluneca peste dificultățile problemei și dă un caracter puțin superficial expunerii sale» și care lasă «impresia că nu își dă seama de importanța problemelor la care se oprește», G. Oprescu, după ce încheie referatul cu «sînt de părere ca D-sa să fie admis la concurs», îi pune nota 16.

Cel mai drastic este N. Bagdasar: «Inercările d-sale (ale lui Noica, n.n.), meritorii și dovedind că autorul are însușiri de cercetător, sînt cu totul în afară de domeniul conferinței la care candidează. În nici una din lucrările prezentate d-sa nu tratează vreo problemă de filosofia istoriei, sau filosofia culturii, ei probleme de istoria filosofiei și adiacent probleme de teoria cunoștinței. Netindeplinind condițiile cerute de Lege, de a fi adică în specialitatea catedrei la care candidează, nu socot necesar să mă pronunț asupra valorii acestor lucrări, dar cred că d-l C. Noica nu poate fi admis pe baza lor la această probă și deci nu poate continua celelalte probe ale concursului».

Lui Ion Zamfirescu însă, după ce arată că «posedă spirit științific în general» deși «unele din studiile și capitolele lucrărilor d-sale lăsînd totuși impresia că se află la periferia problemelor, că nu știe să deosebească planurile din care trebuie privite lucrurile și că se ocupă de unele probleme fără să-și fi pregătit în prealabil docu-

mentarea necesară», îi apreciază lucrarea ca fiind «în cîmpul filosofiei culturii mai mult decît în cel al filosofiei istoriei» și-l notează cu 17, considerînd «că D-sa are dreptul să se prezinte și la celelalte probe».

D. Gusti își începe referatul cu frumoase cuvinte laudative la adresa activității filosofice a lui C. Noica, care «este plină de remarcabile realizări în domeniul istoriei filosofiei [...]». Și chiar dacă lucrările sale nu sînt în strictă specialitate, D. Gusti, văzînd larg și în perspectiva realizării lui C. Noica, îl susține: «De aceea sînt de părere că d-l C. Noica ar putea fi admis la examenul oral al conferinței, dacă comisia ar admite că lucrările sale de istoria filosofiei ar cuprinde și potențiale preocupări, ce s-ar putea cristaliza mai tîrziu în lucrări de filosofia culturii și filosofia istoriei. Dau nota 17 (șaptesprezece)».

Dar orizontul de largă deschidere în perspectiva viitoarei cariere didactice, la care sigur Noica era îndreptățit, a fost obnubilat de opoziția celorlalți trei mai sus-citați.

Procesul-verbal nr. 3, din 3 februarie 1944, consemna următorul rezultat în urma cercetării lucrărilor candidaților:

Raportul	Eliade M.	Noica C.	Zamfirescu I.
D. Gusti	—	17	18
G. Oprescu	—	—	16
M. Ralea	—	—	17
L. Blaga	—	20	18
N. Bagdasar	—	—	17

Comisia, în urma lecturii notelor motivate, alăturate, hotărăște cu majoritate de voturi că, cu toate meritele remarcabile ale d-lui candidat C. Noica în domeniul istoriei filosofiei, teoriei cunoașterii și metafizicei, care l-ar îndreptăți la un concurs în acest domeniu, neavînd lucrări de specialitatea conferinței, nu poate fi admis la examen.

Comisiunea admite la probele orale pe d-l Zamfirescu Ioan.

Semnează toți membrii comisiei

Dar, după o zi de răgaz, Lucian Blaga, reexaminînd lucrările lui C. Noica, constată cu indignare nedreptatea ce i s-a făcut de către acei membri din comisie care l-au desconsiderat pe candidat. Conștiința îl determină să înainteze președintelui un protest în care-și declină calitatea de membru al acestei comisii:

Domnule Președinte,

Îngăduiți-mi să Vă comunic în legătură cu lucrările Comisiei pentru ocuparea prin concurs a conferinței de Filosofia culturii și Filosofia istoriei de la Facultatea de Litere și Filosofie (București) cele ce urmează:

Împreună cu profesorul de Filosofie Andrei MARGA, din Cluj-Napoca, soția sa, Delia MARGA și, în mijloc, gazda: ANGELA BITU-SĂRGHIE.

În ședința din 3 febr[uarie] 1944 Comisia a hotărât cu majoritate de voturi de a nu lua în considerare candidatura d-lui Constantin Noica, pentru motivul că lucrările D-sale nu ar ține de specialitatea în chestiune. Din parte-mi am făcut, chiar din primul moment, opinie separată.

Deoarece prin hotărârea comisiei se crea o situație la care nici un moment nu m-am gândit în timpul cît am citit lucrările d-lui C. Noica, am crezut necesar să-mi iau un mic răgaz pentru a examina încă o dată lucrarea candidatului sub unghiul întîmpinarilor făcute de domnii colegi, care au propus neluarea în considerare a candidaturii d-lui C. Noica. Cele 24 de ore ce au trecut de la ultima ședință a comisiei au fost suficiente să-mi dea convingerea deplină că d-lui Noica i s-a făcut o nedreptate. Nedreptatea o socot chiar așa de mare, încît conștiința îmi interzice de a mai lua parte la lucrările comisiei. O eventuală participare a mea la lucrările care urmează să mai fie îndeplinite nu s-ar împăca deloc cu concepția ce o am despre rostul unui concurs.*

Primiți, vă rog, Domnule Președinte, asigurarea deosebitei mele considerații.

București, 5 febr[uarie] 1944

Lucian BLAGA

Domnului Președinte al Comisiei pentru ocuparea conferinței de Filosofia Culturii — București.

Dar comisia neavînd același sentiment al nedreptății făcute lui Noica, conserie pe protestul lui Blaga: «Comisia, în ședința de astăzi 5 febr., orele 10, a luat cunoștință de această întîmplare și, avînd în vedere că se găsește în majoritate, conform Legii, hotărăște continuarea lucrărilor. Urmează semnăturile celor patru membri.

C. Noica adresează imediat, la 4 februarie, două contestații virulente, una președintelui comisiei, D. Gusti, cealaltă ministrului (care ajunge pînă la urmă rectorului), în care dezavuează modul de examinare și în care pune sub semnul îndoii competența membrilor comisiei (afară de cea a lui Blaga) și etica lor universitară:

Domnule PROFESOR,

Îngăduiți-mi să vă aduc la cunoștință cele de mai jos, în legătură cu un concurs asupra caruia senatul universitar va avea în curînd să hotărască.

* Blaga cunoștea foarte bine avaturile «concursului» universitar. (Vezi, între altele, corespondența sa cu Sextil Puscariu — n.r.)

Este vorba de concursul pentru ocuparea Conferinței de filosofie a istoriei și a culturii, început la Facultatea de Litere din București în ziua de 3 februarie a.c. Dintre cei doi candidați prezenți, subsemnatul a fost de la început respins, fără examinare, sub motiv că nu sînt în specialitate.

Dat fiind că art. 27 al. 8 din Legea Învățămîntului Superior precizează că Senatul universitar verifică, din punct de vedere al formelor și al eticii universitare încheierile consiliilor, rog respectuos să se constate:

1. că, din punct de vedere al formelor, comisia nu a respectat art. 63, al. 5, punct a. din lege, potrivit căruia fiecare membru trebuie să dea o notă pentru activitatea științifică a candidatului: nici art. 65, al. 2, care îngăduie candidatura cuiva dintr-o „specialitate înrudită”.

2. — că, din punct de vedere al eticii universitare, nu este potrivit, poate, ca din doi candidați prezenți la un concurs unul să fie înlăturat pentru motive atât de discutabile înalt Președintele să nu și le însușească, iar unul dintre membri, care e și singurul specialist din țară, să și dea demisia.

Primiți, vă rog, Domnule Profesor, asigurarea deosebitului meu respect.

Contestația a fost
citită de către Dl. Rector
în șed. sn. de la 29.11.1944
(ss indescifrabil)

Constantin NOICA
Doctor în Filosofie
Str. Vasile Lascăr, 18
București I

A doua contestație:

Domnule Rector,

Subsemnatul, Constantin Noica, înscris la concursul deschis de Facultatea de Litere din București, pentru ocuparea Conferinței de filosofie a istoriei și a culturii, fiind respins încă de la proba lucrărilor, prin procesul-verbal din 3 februarie 1944 al Comisiei examinatoare, că nu am destule lucrări de specialitate, lucrările mele ținînd de filosofia generală, respectuos vă rog a lua act de contestația ce o fac și a mă repune în situația de a candida la concurs.

Solicit aceasta:

a) pentru că la înființarea ei, în 1941, conferința de mai sus figura pe lângă catedra de filosofie și istoria filosofiei, adică exact specialitatea ce mi se impută;

b) pentru că, totuși, cel puțin 3 din cele 11 volume prezentate sînt în specialitate: *Mathesis* și *De caelo* de filosofia culturii, *Pagini despre sufletul românesc* de filosofia istoriei;

c) pentru că, spre deosebire de onorata Comisie, nu socotesc că aș fi fost mai în specialitate dacă aș fi adunat cele 15 conferințe culturale din felurite reviste și le-aș fi publicat în volum, sub un titlu de filosofie a istoriei și a culturii;

d) pentru motiul că au fost acceptate ca fiind de specialitate lucrările contracandidatului meu, subsemnatul fiind gata să dovedească că orice temă generală de filosofie a istoriei și culturii din lucrările d-sale figurează de asemenea în una ori în alta din lucrările mele;

e) pentru că, în sfârșit, este mai potrivit pentru atmosfera noastră universitară să aibă loc concursuri cu doi candidați, mai de grabă, decît cu unul singur. Cer totdeodată instituirea unei comisii de arbitraj filosofic, care să hotărască dacă se poate face filosofia istoriei fără Augustin și Hegel (autori din care am tradus) și dacă se poate înțelege filosofia culturii europene fără Descartes și Kant (autori pe care i-am tradus și comentat).

În ce privește aprecierile elogioase pe care Comisia a binevoit a le face la adresa mea, ca specialist în filosofia generală, ele nu pot constitui o calificare pentru mine, de vreme ce vin de la profesori de altă specialitate. Rog de aceea Onoratul Minister a nu le lua în considerare.

Primiți, vă rog, Domnule Rector, asigurarea deosebitului meu respect.

4 Febr. [uarie] 1944

Constantin NOICA

Rectorul, Horia Hulubei, trimite în copie contestația, cu o adresă, la 11 februarie 1944, decanatului, care, evident, nu i dă curs.

În felul acesta, rămas singur în concurs, Ion Zamfirescu, după examenul oral și probele practice (prelegeri și seminar) cu subiecte trase din bilete în majoritate din operele lui H. Taine și A. Comte, este proclamat admis cu media 12,57, printr-o adresă din 16.II.1944 către Rectorat. Senatul se întrunește la 1 martie și

«în unanimitate (D-l Decan C. Harințescu, fiind cumnatul d-lui Ion Zamfirescu a plecat din ședință) a decis să aprobe numirea d-lui Ion Zamfirescu la conferința vacantă sus-arătată». Ministerul confirmă numirea de la 21 martie, printr-o adresă din 4.IV.1944, lui Ion Zamfirescu «în calitate de conferențiar cu titlul provizoriu».

Constantin POPESCU-CADEM

Spre Gura Riuului (18 august 1987).
(Fotografiile din grupajul „Constantin Noica” ne-au fost comunicate de dr. Anca BITU-SARGHIE).

PASIUNEA ESEULUI

Mircea ELIADE

În mirifica lume siderală

PRINTRE CUVINTELE-CHEIE DIN STUDIILE științifice ale lui Mircea Eliade se află, alături de *mituri*, *rituri*, *simboluri*, și expresia *sacru* și *profan*.

Potrivit concepției celebrului istoric al religiilor acestea sînt două modalități de a fi ale omului în istorie, două situații existențiale, cărora le-a și consacrat o monografie.¹ Sacralitatea se manifestă peste tot, atît în lumea animală, cît și în cea vegetală, fiind camuflată în profan. Această idee de bază își găsește reflectarea și în remanele, nuvelele și piesele de teatru ale scriitorului. Termenul hierofanie — întâlnit în paginile găzduite de „*Manuscriptum*” — are tocmai semnificația de manifestare a sacralului în profan. Formele și mijloacele acestei manifestări diferă de la popor la popor și de la o epocă la alta. Așa cum am văzut în articolul anterior, întregul univers e impregnat de sacralitate — ce se manifestă cu deosebită forță și intensitate.

Spre deosebire de *pămînt* — perceptibil simțurilor omului « primitiv » —, cerul reprezintă transcendența aflată dincolo de experiența lui senzorială. Acest capitol se va intitula în forma lui definitivă: *Cerul: Zeii uranieni, Rituri și simboluri celeste*. Sacralitatea cerului o vom regăsi în același scenariu și în paginile *Istoriei credințelor și ideilor religioase*, unde spațiul celest e lăcașul unor ființe supra-umane: zei, spirite, eroi civilizatori. Ei au anumite însușiri la care nu pot năzui muritorii: sînt veșnici, atotștiutori și atotputernici. Alături de zeul suprem, lumea siderală e « patria » astrelor,

norilor, curcubeului. De aici se_îscă furtunile ce pustiesc pămîntul, tunetele și fulgerele ce-l infricosează pe bietul om. Cerul revelează distanța infinită, transcendența zeului suprem. « Foarte înaltul » devine un atribut al divinității. Spațiul sideral este inaccesibil omului. Vom vedea în paginile ce vor fi publicate în numărul viitor că există și pe pămînt anumiți privilegiați. Aceștia, prin ritul ascensiunii pot ajunge acolo sus, unde se află și sufletele strămoșilor. Zeul celest nu poate fi identificat cu cerul, el este o persoană și nu o epifanie uraniană »². Aceste ființe supreme, de structură celestă, tind să dispară din cult, îndepărtîndu-se de oameni. Au părăsit omul și universul pe care l-au creat, retrăgîndu-se în cer și mani-

¹ Vezi *Le Sacré et le profane*, Ed. Gallimard, 1957.

² *Idem*, p. 108.

festind un dezinteres total față de ceea ce înfăptuiseră. Băștinașii își văd de ale lor și nu comunică cu zeul, amintindu-și de el doar în timpul unor calamități.

În *Aspecte ale mitului* autorul ne oferă alte numeroase exemple ilustrând caracteristicile acestei ființe supreme, uitată sau neglijată: «Locul acestui *deus otiosus*, mai mult sau mai

puțin uitat a fost luat de diferite divinități care au în comun faptul că sînt mai aproape de om și-l ajută sau îl persecută într-un chip mai direct și mai continuu»².

Omenirea a fost lăsată în seama unor zei mărunți.

Discutînd cîteva legende din preistoria cosmogoniei populare românești, Eliade se referă la un fapt similar: «oboseala lui Dumnezeu», care se retrage în cer, «părăsindu-i pe oameni și propria-i creație». «Nu pretindem că acest *deus otiosus* al societăților arhaice... supraviețuiește în credințele popoarelor din sud-estul Europei. Nu este neapărat vorba de o supra-

viețuire a unor timpuri foarte îndepărtate, ci de un proces care a putut să aibă loc mult mai tîrziu. În alți termeni, caracterile negative decedate în miturile noastre cosmogonice sînt susceptibile de a fi interpretate ca expresie populară și, în fond, recentă, a unui *deus otiosus*, a unui Dumnezeu care s-a retras după ce a creat lumea, care, în consecință, nu se mai află chiar în centrul cultului. Să adăugăm că tema unui „Dumnezeu îndepărtat” joacă un rol capital în folclorul religios românesc, și că este la fel de abundent atestată și la alte popoare din Europa sud-orientală»⁴. Fiind uitat, Marele Zeu moare, după celebra expresie a lui Nietzsche. Un interesant ecou al acestui aspect vom întâlni într-una din nulele autorului intitulată *Adio!*⁵.

Studiile lui Raffaele Pettazzoni (n. 1893) îi oferă lui Eliade un bogat material faptic pentru ilustrarea tezelor capitolului consacrat cerului. Cercetătorul italian a fost cel dintîi care a valorificat copios datele furnizate de etnologie, arheologie și filologie. Eliade de-abia împlinise 19 ani cînd a publicat un elogios portret al lui Pettazzoni⁶. Exaltat admirator, elevul din ultima clasă de liceu remarcă erudiția și în același timp originalitatea maestrului său.

Cărții *Dio*⁷ — la care se referă din belșug paginile de față — i-a consacrat o recenzie încă din 1927. «Erudiție nemărginită și precisă, metodă sigură, pricepere și talent în expunerea faptelor — se îmbină cu concepția personală, nouă, interesantă a monoteismului pe care o vedește Pettazzoni»⁸. Deși e de acord cu masivele materiale etnologice și istorice folosite în istoria religiilor, cu concepția «ispititor de logică și de bine documentată», nu se sfiește să afirme totuși că ea «poate fi discutată și neacceptată pe alocuri».

Numele lui Pettazzoni nu e absent nici din lucrările mai ample de filosofie a culturii și istoria religiilor ale savantului nostru. În *Cosmologie și alchimie babiloniană* (p. 99) și în *Yoga*⁹

² De la *Zalmoxis la Genghis-Han*, traducere de Maria și Cezar Ivănescu, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1980, p. 98.

³ La *figuranți și alte povestiri*, cu un studiu introductiv de Sorin Alexandrescu, Editura pentru literatură, 1969, pp. 481—498.

⁴ Raffaele Pettazzoni, în „*Foala Tinerimii*”, an. X (1926), mai, nr. 3, p. 123.

⁵ O carte despre Dumnezeu, în „*Adăvărul literar și artistic*”, an VIII (1929), august 7, nr. 348, p. 7.

⁶ Idem.

⁷ *Yoga. Essai sur les origines de la mystique indienne*, Librairie orientaliste Paul Geuthner și Fundația pentru literatură și artă „Regele Carol II”, 1936, p. 17.

⁸ *Aspecte ale mitului*, în românește de Paul G. Di-nopol, prefață de Vasile Nicolescu, Editura „Univers”, București, 1978, p. 93.

din 1936 se referă la primul volum din *La confessione dei peccati* atunci când dezbate tema inexistenței în India a păcatului originar: «Din timpurile vedice India cunoaște un păcat magic ce poate fi suprimat prin sacrificiu, asceză și rugăciune».¹⁰ În același tratat e amintit celebrul *Dio*, precum și *La Formation de monothéisme* (p. 102). Cu altă ocazie valorifică un studiu al lui Pettazzoni din 1950 — vedere de ansamblu asupra protoistoriei și istoriei tracilor și rezultatele cercetărilor lui despre misterele frigiene.¹¹ Primul număr din „Zalmoxis”, editat de Mircea Eliade, se deschidea cu un studiu al lui Raffaele Pettazzoni.¹² Același revistă publica sub semnătura savantului român o recenzie la cel de al treilea volum din *La confessione dei peccati*.¹³ În cel de-al doilea număr, alte lucrări ale lui Pettazzoni sînt comentate de D. M. Pippidi și Ananda Coomereswamy.¹⁴ Două din eseurile majore ale lui Mircea Eliade (*Symbolisme du vol magique* și *Les Daces et les loups*) vor vedea lumina tiparului în „Numen”, publicație dirijată de Pettazzoni.¹⁵ Într-o lucrare de sinteză, Mircea Eliade subliniază importanța savantului italian, cărui îi consacră un capitol intitulat *Pettazzoni și studiul integral al religiilor*. La fel ca și predecesorul său, autorul *Tratatului de istorie a religiilor* nu a îmbrățișat un singur domeniu, ci totalitatea problemelor, într-un spirit enciclopedic: «Astfel, el nu ezită să atace probleme ca originea monoteismului, zeii celești, misterele, confesiunea păcatelor, Zarathustra și religia iraniană, religia grecească etc. Cunoștințele sale erau vaste și precise, stiul clar, echilibrat, și elegant». Discipol al lui Croce, Pettazzoni considera disciplina pe care o slujea drept un fenomen pur istoric. În ultimii ani de viață și a dat seama de necesitatea unei simbioze între fenomenologie și «istorie» în cercetările de istorie a religiilor. Prețuirea reciprocă a celor doi savanți se conturează și mai bine în corespondența lor, inedită pînă în prezent.

Mircea HANDOCA

¹⁰ *Istoria credințelor și ideilor religioase*, vol. II, *De la Gautama Buddha pînă la triumful creștinismului*, Traducere de Cezar Baltag, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1986, p. 542, 481, 490.

¹¹ *Le corps paré de yeux*, în „Zalmoxis” I, 1939, pp. 3—12.

¹² *Idem*, pp. 226—228.

¹³ Vezi „Zalmoxis”, II, 1940, pp. 153—155 și 153—154.

¹⁴ Vezi „Numen”, an. III (1956), janv. pp. 1—12 și an. VI (1959), janv. pp. 15—31.

¹⁵ *La nostalgie des origines. Méthodologie et histoire des religions*, Ed. „Gallimard”, 1971, p. 65.

TRATAT DE ISTORIE A RELIGIILOR

Cerul

[II]

[f. 2 bis r°] Vom vedea îndată că « înaltul »¹, « strălucirea », « Cerul »² sunt noțiuni care au coexistat mai³ mult sau mai puțin manifest, în termenii arhaici⁴ prin care popoarele « civilizate »⁵ își exprimau⁶ ideea de divinitate. Transcendența divină se revelează direct în inaccesibilitatea, infinitatea, eternitatea și forța creatoare (ploaia) a Cerului. Modul de a fi ceresc este o neistovită⁷ hierofanie. De aceea, tot ce are loc în spațiile⁸ siderale și în regiunile superioare atmosferice — alunecarea⁹ ritmică a astrelor, alergarea norilor, furtunile, trăznete, curcubeul¹⁰ sunt momente ale aceleiași hierofanii.

Cînd a fost personificată această hierofanie, cînd s-au revelat divinități ale Cerului și locul sacralității celeste ca atare, e greu de precizat. Ceea ce este sigur, este că divinitățile celeste au fost, de la început, divinități supreme; că hierofaniile lor, felurit dramatizate de experiența mitică, au continuat să rămiună¹¹, pînă în timpurile din urmă, hierofanii uranice; și că ceea ce s-ar putea numi istoria divinităților celeste¹² este în bună parte, istoria intuițiilor¹³ de « forță », « creație », « lege » și « suveranitate ». O rapidă trecere în revistă a citorva grupuri de divinități celeste ne va ajuta să înțelegem mai bine atît esența acestor divinități¹⁴, cit și¹⁵ destinul « istoriei » lor.

[f. 3 r°] Baiame, divinitatea supremă a triburilor din Sud-Vestul Australiei (Kamilaroi, Wiradjuri, Euahlayi), locuiește în Cer, lingă un mare curs de apă — care e calea Laptelui și acolo primește sufletele celor morți¹⁶ fără păcate¹⁷. Tunetul e vocea lui; el face să cadă ploaia, înverzind¹⁸ și rodind astfel întreg pămîntul; și în acest sens, el este « creator ». Ca și ceilalți zei uranici, Baiame vede și aude totul (Pettazzoni, *Dio*, I 2 sq. W. Schmidt, *Ursprung*, I, ed. 2, p. . .).

Alte triburi, situate pe coasta de răsărit (Muring etc.), cunosc o făptură divină similară: Daramudun. Numele acesta, esoteric, nu e împărtășit decît celor inițiați; femeile și copiii știu de el numai ca « tată » (papang) și « domn » (biambam). De asemenea, rudimentarele imagini făcute din lut¹⁹ nu sunt arătate decît în cursul ceremoniilor de inițiere fiind apoi distruse și risipite cu deosebită grijă. Cîndva²⁰, Daramudun a locuit²¹ oarecare timp pe pămînt și atunci a inaugurat²² ritualele de inițiere; apoi s-a înălțat²³ din nou în ceruri, și de acolo i se aude glasul — tunetele — de acolo trimite ploaia. Inițierea constă, între altele, și²⁴ din revelarea ceremonială a²⁵ « rhombului »; o bucată de lemn, lungă de circa 15 cm. și lată de 3 cm., avînd la capăt un orificiu prin care se petrece o sfoară; învîrtit, « rhombul » produce un sunet amintitor al mugetului taurului (de aceea se mai spune și « bull-roarer ») și al tunetului. Numai inițiații cunosc identitatea bull-roarer — Daramudun. Acele misterioase gemete, auzite noaptea dinspre sîhlă²⁶ covîrșesc²⁷ pe neinițiați cu²⁸ o sacră teroare — căci ghicesc în ele apropierea divinității (Howitt, *The native tribes*, 494 sq., 528 sq.; Pettazzoni, 2 sq.).

Caracterele uranice sunt evidente și în ceilalți zei supremi australieni. Aproape toți își manifestă voința prin tunete, prin trăznet (cf. ex. Pulyallana), sau²⁹ prin vînt (Baiame), aurora boreală (Mungangaua), curcubeu (Bundjil, Nurrundere) etc. Am văzut că locuința siderală a lui Baiame e traversată de Calea lactee; stelele sunt focurile taberii³⁰ lui Altjira și Tukura (zeii supremi ai triburilor Aranda și Loritje)³¹.

În general, se poate spune că aceste ființe divine australiene păstrează, sub o formă mai mult sau mai puțin integrală, legăturile directe, concrete cu Cerul, cu viața siderală și meteorică. Despre fiecare din ele se știe că au făcut Cosmosul și au creat omul

(sau strămoșul mitic); ³² în scurta lor trecere pe pământ, au revelat misterele [f. 4 r] ³³ (reductibile mai întotdeauna la comunicarea ³⁴ genealogică mistică a ³⁵ tribului și la anumite epifanii ale tunetului; cf. bull-roarer) și au orinduit legile civile și morale. Dar nicăieri credința ³⁶ în asemenea ființe celeste nu domina ³⁷ viața religioasă. Caracteristica ³⁸ religiozității australiene nu e credința într-un spirit creator, celest ³⁹ suprem, ci totemismul. Vom întâlni aceeași situație ⁴⁰ și în alte regiuni; divinitățile supreme celeste sunt împinse tot mai mult către periferia ⁴¹ vieții religioase, până cad în uitare ⁴², rolul preponderent ⁴³ îl suplinese ⁴⁴ alte forțe sacre, mai apropiate de om, mai accesibile experienței lui cotidiene, mai utile ⁴⁵. Așa, bunăoară, Risley și Geden găesc la populațiile aborigene din India urme din credința, aproape uitată ⁴⁶, într-o ființă divină supremă; « o turbure amintire mai degrabă decât o forță activă » (Geden, ERE, VI 289); o « ființă supremă pasivă, căreia nu i se adresează nici un cult (Risley, *The people of India*, Calcutta, 198, 216 sq.) ⁴⁷.

Dar oricât de palide ⁴⁸ ar fi urmele acestor divinități supreme celeste ⁴⁹ ele păstrează ⁵⁰ întotdeauna legătura cu viața uranică și ⁵² meteorică ⁵². În insulele Andomane, la una din cele mai « primitive » populații din Asia, Puluga e Ființa supremă; locuiește în Cer și vocea lui e tunetul, vântul era răsuflarea sa; uraganul e semnul miniei lui, iar cu trăsnetul pedepsește, pe cei care calcă legea ⁵³. Puluga e omniscient, dar cunoaște gindurile oamenilor numai cît timp e ziua (trăsătură naturistică; omniscient — omnivident, cf. Pettazzoni, I, 96). El și-a creat singur soția și au avut copii ⁵⁴. Alături de locuința lui uranică se află soarele (feminin) și luna (masculin), cu ⁵⁵ copiii lor, stelele. Când Puluga doarme, e secetă. Când plouă înseamnă că Zeul s-a coborât pe pământ să-și caute hrană (apariția vegetației); (sch Ursprung, I, ed. I, 130 sq.) ⁵⁶. Și, de fapt, singurul lui cult se împlinește în legătură cu seceta ⁵⁷ și excesul de ploaie. Dar este un cult sporadic, fără rituri ⁵⁸ periodice, fără rugăciuni — în afară de invocațiile în timp de secetă sau excesive averse. ⁵⁹

La majoritatea populațiilor Ewe, Mawu e numele Ființei supreme celeste (de la awu, « a întinde », « a acoperi »). Mawu e folosit de altfel ca termen ⁶⁰ pentru « cer », « firmament » și « ploaie ». ⁶¹

Azurul firmamentului e vâlul cu care Mawu își acoperă fața; norii sunt vestimintele și ornamentele lui; albul, albastrul culorile lui favorite (sacerdotul lui nu poate purta alte culori). Lumina — e uleiul cu care M[awu] își unge corpul lui nemăsurat. El trimite ⁶² ploaie și e omniscient. Dar și în el se observă tendința de a dispărea ⁶³ din cult (Pett[azzoni], 241).

[f. 5 r] ⁶⁴ Boshimani Makoloug cunosc pe *Kcang* (« stăpîn », domn ⁶⁵) numit și Kul-akenp teng « m (stăpîn) al tuturor lucrurilor, invizibil, locuind în Cer, creator al tuturor lucrurilor, dătătorul vieții și al morții, distribuitorul ⁶⁶ ploaiei ». ⁶⁷

La Masai nilotici, Ngai este o figură divină ⁶⁸ foarte elevată. Cu toate acestea ⁶⁹ elementele uranice sunt păstrate ⁷⁰; e invizibil, locuiește în cer, fiii lui sunt stelele, etc. Alte stele sunt ochii lui, o stea căzătoare e unul din acești ochi, apropiindu-se de pământ, ca să vadă mai bine.

Hățila de la Kumbhakshetra, marea confruntare dintre bine și rău care este punctul central al Mahabharatei și conflictul epic pentru care zeii și eroii pe care ei i-au produs pe pământ s-au pregătit îndelung și apoi erau conduse drănu. Fragment de zid, sec. XVIII (Chamba Wall Manglung).

La Negri, Nyame denumește totodată ⁷¹ firmamentul (de la răd[ăcina] *nyam*, « a străluci »; cr. div.). ⁷²

Indienii Pawni cunosc pe Tirawa atins « T[irawa] teté » al tuturor lucrurilor, a toate făcătorul și dătătorul de viață. ⁷³ El a creat stelele ca să călăuzească pașii oamenilor; fulgerele sunt privirile ⁷⁴, iar vintul e suflarea sa. Cultul lui păstrează încă un foarte precis simbolism cromatic uranic ⁷⁵. Locuința lui se află departe, deasupra norilor, în cerul neclintit, care niciodată nu se schimbă. Tirawa devine o nobilă făptură religioasă și mitică. « Albii vorbesc de un tată cerese, noi spunem T[irawa] atius, părintele de sus, dar nu ne închipuim pe T[irawa] ca persoană. Ni-l închipuim în toate lucrurile... Ce formă are nimeni nu știe » (Pattazz[oni], 289).

14 « Deus otiosus »

Sărăcia culturală — adică în primul rînd absența unui calendar sacru al riturilor periodice — e caracteristică ⁷⁶ majorității [f. 6 r°] ⁷⁷ zeilor Cerului. (Cf. *Dio*, I, 365 lista divin[ităților] celeste primitive fără cult sau cu numai câteva elemente.) Semang din Malacca cunosc și ei o Ființă supremă Kari, de o statură superioară celei a omului, și care e invizibil. « Despre el nu se spune cu precizie că e nemuritor; totuși se spune că a existat de totdeauna, *ab origine*. El a creat toate lucrurile; dar nu pămîntul și nici omul, care sunt opera lui Pte o altă ființă divină, subordonată lui » (Pettazzoni, 102—103). Amănuntul că nu Kari a creat pămîntul și omul e semnificativ; ni se revelează aici o formulă ⁷⁸ vulgară a transcendenței și pasivității divinității supreme, prea depărtată de om ca să poată îndestula nenumăratele nevoi religioase, economice și vitale ale acestuia. Ca și ceilalți zei supremi uranici, Kari locuiește în Cer și supărarea și-o arată fulgerind; dealtfel chiar numele lui înseamnă « trăznet » (Pettazz[oni], 103). E omniscient pentru că vede tot ce se petrece pe pămînt. Nu are un cult propriu-zis, ci e invocat, aducîndu-i-se și sacrificii, numai cînd se deslănțuie uraganul ⁷⁹.

Același lucru se petrece ⁸⁰ la Negrii de limba *tshi*, din Africa occidentală: [Njenkupon] e prea departe ca să fie adorat; nu are cult nici sacerdoți proprii ⁸¹ și e omagiat numai în rare împrejurări ⁸², în caz de mari lipsuri sau epidemii, sau după un puternic uragan, cînd oamenii îl întreabă cu ce le-a greșit (Pettazzoni, 239). Dzingbe (« Tatăl Universal ») se află în fruntea pantheonului politeist al populației Ewe. Spre deosebire de majoritatea celorlalte ființe celeste supreme, Dzingbe are un sacerdot al său propriu, numit *dziasî*, « preot al Cerului » [pe] care-l invocă în timpul secetei: « O Cerule, căruia îi datorăm mulțumire! mare e seceta, fă ca să plouă, ca să se răcorească pămîntul ⁸³, să ⁸⁴ prospere cîmpurile! » *ibid* 242). Depărtarea și dezinteresarea Ființei supreme celeste e admirabil exprimată în zicala pe care o pronunță Gyriamas din Africa Orientală, arătînd cerul: « Mulugu (Dumnezeu) e sus, mîinii sunt jos » (lt: în pămînt: La Roy *Le religion des primitifs*, 184). Bantu spune: « Dumnezeu după ce a creat omul, nu se mai preocupă de el în nici un fel » Iar Negrillos repetă că « Dumnezeu s-a depărtat de noi » (Trilles, *Les Pygmées*, 74).

[f. 7 r°] ⁸⁵ Populațiile Fang din pădurea africană ecuatorială își rezumă filozofia ⁸⁶ lor religioasă în următorul cîntec: « Nzame (Dumnezeu) e sus, omul e jos. Dumnezeu e Dumnezeu, omul e om. Fiecare în casa sa, fiecare la el acasă ». Nzame nu are cult și Fang nu i se adresează decît cînd cere ⁸⁷ ploaie (*ibid* 77). Tot pentru ploaie se roagă Hotentoții lui Tsuni — Goam: « o, Tsuni-Goam, o tu, părintele părinților, tu, părintele nostru, fă ca Nanub (adică: norul) să lase să cadă ploaia în torente » Omniscient ⁸⁸, Tsuni-Goam cunoaște toate păcatele și ca atare ⁸⁹ e astfel invocat: « O Tsuni-Goam, tu singur știi că nu sunt vinovat! » (Pettazzoni, 198). ⁹⁰

Rugăciunile ⁹¹ ce li se adresează — la nevoie — rezumă admirabil structura lor uranică. Populațiile Batek din Sumatra cunosc o Făptură celestă supremă ⁹², Muledjani sau Debata, ⁹³ și căreia i se roagă astfel: « Tu ești cel care se înalță — și atunci fulgeră; te învrtești și izbucnește ⁹⁴ vîntul; te întorci — și e cutremur » Pettazzoni I, 117). Altminteri, nu ⁹⁵ e vorba de un cult propriu-zis. Dayaki din Borneo invocă

pe *Petara* numai în cazurile extreme — deși ⁹⁶ are toate prerogativele divinității supreme: locuiește în Cer, e pur, e drept, e omniscient, pedepsește păcatele prin diluvii, etc. (Pet[azzoni] 121 sq.). ⁹⁷

Pigmeii din Africa ecuatorială cred că Dumnezeu (Emvam) își arată dorința lui de a intra în legătură cu omul prin curcubeu. De aceea, îndată ce apare curcubeul, pigmeii își iau arcurile, se așază în fața curcubeului și ⁹⁸ încep să psalmodieze: «...Tu ai răsturnat sub tine, biruitor în luptă, tunetul care amenința, care amenința atât de tare, de miniat! Era el supărat oare pe noi?» etc. ⁹⁹ Litania se încheie cu rugăciunea ¹⁰⁰ adresată curcubeului de a interveni pe lângă Ființa supremă celestă, pentru ca aceasta să ¹⁰¹ nu mai fie supărată pe ei, să ¹⁰² nu mai trăznească și să nu-i mai omoare (Trilles, 78—79).

[f 8 r°] ¹⁰³ Oamenii nu-și aduc aminte de Cer și de divinitatea supremă decît atunci cînd primejdia îi amenință chiar din regiunile uranice; în restul timpului religiozitatea lor e solicitată ¹⁰⁴ de nevoile zilnice iar ¹⁰⁵ practicile sau devoțiunea lor se îndreaptă către forțele care controlează asemenea ¹⁰⁶ nevoi. Evident, aceasta nu stirbește ¹⁰⁷, ¹⁰⁸ întru nimic autonomia, măreția și înălțimea Ființelor supreme celeste; dovedește, cel mult, că omul « primitiv » ca și cel civilizat, le uită cu destulă ușurință ¹⁰⁹ îndată ce nu mai are nevoie de ele; că viața grea îi silește să privească mai mult spre pămînt decît spre Cer, și că redescoperă importanța Cerului numai atunci cînd moartea îi amenință și vine dintr-acolo ¹¹⁰.

Intr-adevăr ¹¹¹, nicăieri în religiozitatea primitivă faptele supreme celeste nu joacă un rol de frunte ¹¹². Dominanța religiilor australiene e totemismul. În Polinezia, cu toate că există ¹¹³ credința într-un zeu suprem celest sau într-o pereche divină primordială ¹¹⁴, viața religioasă se caracterizează ¹¹⁵ printr-un ¹¹⁶ variat polichamanism și politeism. În insula Yap din Carolinele Occidentale e destul de precisă credința în Yelafaz — Ființă supremă, creatoare, bună etc. — dar populația veneratează spiritele (taliukan) ¹¹⁷.

Locuitorii insulelor Water din Indonezia practică fetișismul deși cunosc o Ființă Supremă « bătrînul », care locuiește în Soare sau în Cer (Pet[azzoni], 134).

În Indonezia, în general, divinitatea supremă a Cerului [indescifrabil] sau a fost înlocuită de cea a soarelui; de pildă ¹¹⁸ *I-lai* din [indescifrabil] centrale a fost asimilat zeului solar, care se înfățișează dealtfel ca un continuator al operei de creație începută de *I-Lai*. Același fenomen ¹¹⁹ în Timor și în nenumărate alte insule ¹²⁰, ¹²¹. Populațiile ¹²² africane, deși păstrează mai mult sau mai puțin integral ¹²³ credința într-o ființă supremă celestă, ¹²⁴ cunosc cu totul alte dominante religioase decît mono-teismul sau monolatria. Așa, bunăoară, Ba-Ranga (Bantu meridionali) cred în *Tilo* « Cerul », care are toate atributele Ființelor supreme și e numit « domn », « stăpîn »; dar *Tilo* nu se bucură de nici un fel de cult, viața religioasă, istovindu-se în ideile animistice și cultul morților. La Fang (Bantu occidentali), Nzame e rareori invocat; religia e redusă la fetișism și animism. Negrii cunosc atît ¹²⁵ fetișismul cit și ¹²⁶ un pantheon politeist, deși n-au pierdut credința în Ființa celestă supremă Nzame. ¹²⁷

Vishnu, zeul bun și milos, care stătea cu Brahma, creatorul, și Shiva, distrugătorul, Sculptură, Pala, sec. VIII.

În religia indienilor, Dene predomină cultul spiritelor și șamanismul, dar există și aici Ființa supremă, de natură celestă (Yuttooere, care înseamnă «cel ce stă în înalt»).

[f. 9 r°] În Malaezia, ¹²⁸ dominantă vieții religioase e credința în *mana*; există însă și animism și urme dintr-o ¹²⁹ credință într-o Ființă celestă ¹³⁰. Structura religiozității fidjiene ¹³¹ e animismul — deși supraviețuiesc resturi dintr-o divinitate supremă celestă: Ndengei, închipuit, paradoxal, sub forma unui mare șarpe care stă ascuns într-o peșteră; sau avînd numai capul de șarpe și restul trupului de piatră; cînd se mișcă se cutremură pămîntul. Totuși el e creatorul lumii, e omniscient, pedepsește răul, etc. (Pett[azzoni], 155 sq.). În alte părți, o divinitate lunară s-a suprapus Ființei supreme uranice; așa, bunăoară, la locuitorii insulelor Banks (Codrington. *The Melane sien*, 155 sq.) și în Noile Hebride (Pett[azzoni], p. 161). În foarte rari cazuri și fără îndoială sub influența matriarhatului ¹³² — divinitatea supremă celestă e feminină ¹³³, astfel Hintubuhet din N. Irlandă, care-și păstrează toate atributele div[inității] supreme uranice (pasivitate, etc.) dar e de gen feminin; sau formele feminine (și animalești) ¹³⁴ ale lui Puluga, cunoscute sub numele de Biliku și Oluga (A. P. Brown, *The Andaman Islands*, Cambridge 1916, ch. III); sau divinitatea Qamaita la indienii Bellachula (Bilehula) de pe coasta N-W a Pacificului, «singurul exemplu al unei adevărate Ființe supreme în formă fem[inină] pe care-l întîlnim în N. Americii» (Alexander, *North Am. Mythology*, Boston 1916, p. 273) ¹³⁵.

Alteori ¹³⁶ o Mare Zeiță fem[inină] s-a substituit Ființei supreme celeste originare, la Todas, la Kavis din Assam etc. În S. Indiei div[initatea] ¹³⁷ uranică supremă nu joacă aproape nici un rol, viața religioasă fiind confiscată în întregime de către cultul div[inității] locale gen *grāma-devotā*. ¹³⁸ Destul de ¹³⁹ frecvent este de asemenea motivul ¹⁴⁰ perechii primordiale (cer-bărbat) — Pămînt — Femeie. ¹⁴¹

Astfel în insula Keisar din Indonezia, e venerat în primul rînd principiul masculin Makarom manouwe, care locuiește în Cer și temporar în Soare și princ[ipiul] feminin Mek mawakhu, prezent în pămînt (Pett[azzoni], 134). Perechea primordială ¹⁴² și mitul cosmogonic corespunzător este caracteristic Polineziei și Microneziei. Versiunea Maori a lui Rangî și Papa, fiind în această privință cea mai cunoscută. Urme din credința într-o pereche cosmică primordială se întîlnesc și în Africa: la Bantu, meridionali, indeosebi la populațiile ¹⁴³ Bawili și Fjort, divinitatea supremă celestă, Nzambi, trece pe al doilea plan, lăsînd în loc, și chiar sub același nume, o divinitate a Pămîntului, ale cărei secrete culturale aparțin cu exclusivitate femeilor (Pett[azzoni] 250 sq.). Motivul perechii Cer-Pămînt se reîntîlnește ¹⁴⁴ în California meridională (sub forma de frate și soră, dau naștere tuturor lucrurilor), la Indieni. Pînă și în New Mexic la indienii din cîmpie (Plains Indians), la Sioux, Pawni și în Antile.

[f. 10 r°] Paragraful 16 — Fuziune și substituție ¹⁴⁵

După cum se vede divinitatea supremă celestă lasă pretutindeni locul unei alte realități ¹⁴⁶ religioase. Morfologia acestei substituiri e destul de variată ¹⁴⁷, sensul fiecărei substituiri în parte este întotdeauna același: trecerea de la pasivitatea și transcendența Ființelor celeste la forme religioase dinamice, eficiente, lesne ¹⁴⁸ accesibile. Asistăm, am putea spune, la o progresivă «cădere în concret» a sacrului ¹⁴⁹; viața omului și mediul său cosmic imediat înconjurător se permeiază tot mai mult cu sacralitatea. Credințele în ¹⁵⁰ Mana [*indescifrabil*], animismul, totemismul ¹⁵¹, devoțiunea către spiritele morților, divinitățile locale etc. situează ¹⁵² pe om pe o ¹⁵³ altă poziție religioasă decît cea ¹⁵⁴ pe care o avea față de Ființa celestă supremă. Chiar structura experienței religioase se schimbă; altfel revelat bunăoară ¹⁵⁵ un Darumulun sau Tirawa, altfel totemurile agrama-deveta, sufletele morților etc. Substituția marchează întotdeauna victoria formelor ¹⁵⁶ dinamice, dramatice, bogate în valențe mitice — asupra ¹⁵⁷ nobilei dar pasive și depărtatei Ființe supreme celeste. Așa, bunăoară ¹⁵⁸, la Maorii din N. Zeelandă, Rangî, deși prezent [*indescifrabil*] ¹⁵⁹, nu e obiect de cult; locul lui a fost ocupat ¹⁶⁰ de Tangaroa, zeul suprem (solar?) al

pantelonului maori. În Malaezia e comun mitul celor doi frați, unul întreprinzător și celălalt stupid¹⁶¹ (cele două faze ale lunii) creați de Ființa¹⁶² celestă supremă și căreia, cu timpul¹⁶³, s-au substituit. În general, Ființa supremă cedează¹⁶⁴ locul unui demiurg — pe care l-a făcut el¹⁶⁵ și care, în numele său, la ordinul lui, creează sau organizează lumea — sau noi divinități solare. Astfel, la unele populații Bantu, demiurgul Unkulunkulu e creatorul¹⁶⁶ neamului omenesc dar se află subordonat¹⁶⁷ Ființei celeste supreme Utikxo, deși¹⁶⁸ aceasta din urmă a fost împinsă de el în umbră. La Indienii Tlingit (coasta de NV a Pacificului) figura divină centrală e Corbul, erou și demiurg primordial, care face lumea (mai precis o organizează, răspindește pretutindeni civilizația și cultura), creează sau¹⁶⁹ eliberează soarele etc. Dar uneori, corbul face toate acestea la ordinul unei Ființe divine superioare (de pildă¹⁷⁰, ca fiul său). La Indienii Tupi (Guarani), — Tamosci (— Tamoi) e străbunul mitic, demiurgul solarizat, care se substituie ființei celeste¹⁷¹.

[f — 11 r] În America septentrională ființa supremă celestă tinde în general să se asimileze cu personificarea¹⁷² mitică¹⁷³ a trăznetului¹⁷⁴ vântului înfățișat¹⁷⁵ — ca o mare pasere (corbul etc.)¹⁷⁶; prin bătaia aripelor se pornește vântul, iar limba ei e fulgerul (J. Rendel Harris, Boanerges, 13 sq.)¹⁷⁷. Trăsnetul a fost de la început¹⁷⁸ și a rămas până la urmă¹⁷⁹ atributul esențial al divinităților uranice¹⁸⁰. Uneori¹⁸¹ se singularizează și-și capătă o anumită autonomie. Așa, bunăoară¹⁸² Indienii Sioux îndeosebi socoteau că sunt saturate¹⁸³ de Wakan, astrele și fenomenele meteorice: soarele, luna, trăsnetul, dar în primul rînd trăsnetul. Indienii Kawe spun că nu au văzut niciodată pe Wakan(de), dar că l-au auzit adesea cuvîntînd¹⁸⁴ prin tunete. La Dakota, *Wakantanka* e de fapt, « un nume pentru tunet » (Dorsey). Sub numele de *Wekanda*, Omaha omagiază printr-un cult propriu-zis¹⁸⁵ Tunetul; mai ales la începutul primăverii i se aduc ofrande de tabac și oamenii fumează urcîndu-se, în onoarea lui, pe coline (Pet[azzoni], 200) La Algonkini se fac făgăduințe lui Cheb-beniathan, omul de sus, de cîte ori amenință furtuna sau trăznetul pare iminent¹⁸⁶. Am văzut că în ritualele de inițiere australiene¹⁸⁷ epifania trăznetului are loc prin sunetele așa numitelor rhomburi¹⁸⁸. Același obiect și același ceremonial s-a păstrat și¹⁸⁹ în riturile de inițiere orifice¹⁹⁰. Fulgerul e arma zeului Cerului în toate mitologiile¹⁹¹ și locul lovit de el devine sacru. Arborele fulgerat mai frecvent (stejarul) e investit cu prestigiile divinității supreme (enolysion al grecilor, fulguritum la romani: Usener, IV, 478)¹⁹² ¹⁹³; Oamenii uciși de el¹⁹⁴ consacrați¹⁹⁵. Un foarte mare număr de credințe în legătură cu sfințenia trăznetului se întîlnesc răspindite pe întreg pămîntul. Pietrele așa zise « de trăznet » și care nu sînt în majoritatea lor¹⁹⁶ decît aile-xuri preistorice se credeau a fi chiar virful săgeții fulgerului și ca atare venerate și bine păstrate¹⁹⁷. Tot ce cade din regiunile superioare participă¹⁹⁸ la puterile uranice; de aceea erau omagiați¹⁹⁹ meteoriții din belșug încărcăți cu sacralitatea²⁰⁰ siderală (Metal. 3, sq.).

NOTE

- ¹ inițial: numele *Cerului*
- ² « Divinitatea »: omis
- ³ adăugat ulterior: inițial, în chip mai
- ⁴ Cuvîntul adăugat ulterior
- ⁵ inițial: orientale
- ⁶ inițial: au exprimat
- ⁷ adăugat ulterior
- ⁸ inițial: regiunile
- ⁹ inițial: cursa
- ¹⁰ suprimat: manifestă, sub felurite aspecte, alcătuieste o hierofanie

- ¹¹ inițial: *fie*
- ¹² omis: se poate reduce la, s-ar putea reduce la istoria
- ¹³ omis: religioase, forței religioase
- ¹⁴ inițial: lor
- ¹⁵ omis: liniile
- ¹⁶ inițial: defuncțiilor
- ¹⁷ inițial: prihană
- ¹⁸ astfel: suprimat
- ¹⁹ inițial: pămînt
- ²⁰ adăugat ulterior

- ²¹ șters: *cindoa*.
²² scris deasupra cu creion, în locul lui *con-*
sacrat, șters cu creionul
²³ scris deasupra cu creion, în locul lui *ridi-*
cat, tăiat cu creionul
²⁴ adăugat ulterior
²⁵ inițial: *orătarea* șters și înlocuit cu creionul
²⁶ inițial: *pădure*
²⁷ inițial: *umplu* șters și înlocuit cu creionul
²⁸ inițial *de* șters și înlocuit cu creionul
²⁹ adăugat ulterior
³⁰ inițial *campanamentului*
³¹ suprimat: *niciieri însă și nu numai în*
Australia nu întâlnim [inițial: găsim].
³² și: tăiat
³³ Pagina 4 a manuscrisului e alcătuită din
5 bucăți scrise cu cerneală albastră și lipite.
Cea de a treia «interpolare» pare adăugată
ulterior, adică după 1942-1943.
³⁴ inițial: *revelarea*, înlocuit cu creionul al-
bastru
³⁵ ultimele două cuvinte adăugate ulterior cu
creion albastru
³⁶ omis *cult*
³⁷ scris deasupra cu creion negru în loc de
confiscă realitatea, anulat cu creion negru
³⁸ înaintea cuvintului se afla inițial *dîmpo-*
trivă, șters cu creion negru
³⁹ urmează, anulate: *etc. într-o dealtfel. Su-*
prem: adăugat ulterior
⁴⁰ inițial *același lucru*, suprimat cu creion
negru
⁴¹ inițial *în fund*
⁴² ultimele opt cuvinte adăugate ulterior cu
creion albastru deasupra rîndului
⁴³ urmează *în viața religioasă*, tăiat cu creion
albastru
⁴⁴ adăugat ulterior, inițial *joacă*
⁴⁵ urmează adăugat cu creionul negru: *cu*
 timpul, ființele supreme se deduc, apoi tăiat.
Aici se termină prima «lipitură» pe foaie și
se introduce, cu semn în creion #, a doua lipi-
tură.
⁴⁶ *aproape uitată*: adăugat ulterior
⁴⁷ se termină lipitura a doua, urmează a
treia notată cu creionul
⁴⁸ inițial *slabe*
⁴⁹ inițial: *uranice* anulat cu creionul negru
⁵⁰ inițial: *se referă*, tăiat ulterior
⁵¹ ultimele două cuvinte adăugate cu creionul
negru
⁵² *sau geografice*, anulat, scris deasupra apoi
cu cerneală și *celeastă*, tăiat, la rîndul său, cu
creion negru

- ⁵³ inițial: *nelegiuși* anulat cu creionul negru.
Ultimele trei cuvinte adăugate deasupra cu
creion negru
⁵⁴ inițial: *copiii lor sunt*, tăiat cu cerneală
⁵⁵ inițial: *iar*, tăiat cu cerneală
⁵⁶ inițial paranteză adăugată cu creionul
negru: *Pettazzoni, 95*, anulat cu creion negru
⁵⁷ inițial, *ploaia* anulat cu cerneală
⁵⁸ mai întâi *rugăciuni*, apoi *practici*, ambele
forme anulate
⁵⁹ se încheie a treia «lipitură», urmează alta,
pe o hîrtie de altă nuanță, scrisă cu o cerneală
mai închisă
⁶⁰ inițial *mume* anulat cu cerneală
⁶¹ urmează ultima lipitură
⁶² adăugat: inițial *dă*
⁶³ inițial: *a se depărta*
⁶⁴ cea de a cincea foaie începe cu două tăie-
turi lipite pe prima jumătate. Apoi a doua
jumătate a paginii e scrisă cu cerneală, ulti-
mele două rînduri cu creionul
⁶⁵ adăugat ulterior
⁶⁶ inițial: *dădătorul și negatorul*
⁶⁷ se încheie prima lipitură și urmează a doua
⁶⁸ adăugat ulterior
⁶⁹ aceste trei cuvinte adăugate ulterior, cu
creionul
⁷⁰ *sunt păstrate*, adăugate ulterior
⁷¹ ultimele două cuvinte adăugate cu creion
albastru
⁷² începe scrisul pe foaia propriu zisă
⁷³ ultimele șapte cuvinte adăugate ulterior
⁷⁴ *sale* șters
⁷⁵ urmează cîteva cuvinte anulate: *Această*
Tireva e dădătorul de viață
⁷⁶ aceste cuvinte, începînd cu «14. *Deus*
otiosus», sînt scrise cu creionul
⁷⁷ pagina 6 e alcătuită din două lipituri auto-
nome. Cea de a doua e scrisă cu o nuanță mai
închisă de cerneală
⁷⁸ ultimele șase cuvinte înlocuiesc pe *e o*
 formulă, anulat
⁷⁹ se încheie prima lipitură și începe cea de
a doua
⁸⁰ *cu Njankupon*, tăiat cu creionul
⁸¹ inițial *propriuși*
⁸² ultimele două cuvinte adăugate cu creionul
în locul lui *oazii rare*
⁸³ inițial *pămîntul să se răcorească*
⁸⁴ inițial *pentru ca să*
⁸⁵ pagina a 7-a e alcătuită și ea din trei
bucăți lipite (prima și a treia cu o cerneală
mai închisă la culoare)

- ⁸⁸ inițial manifestă poziția, adăugate cu creion albastru
- ⁸⁹ adăugat cu creion negru, inițial pentru
- ⁹⁰ înainte: fiind, anulat cu creionul
- ⁹¹ ultimele două cuvinte cu creionul, în loc de aceea
- ⁹² se încheie prima lipitură și urmează a doua
- ⁹³ cuvântul *uncori* tăiat cu creionul, începea fraza
- ⁹⁴ pe care o numea, tăiat
- ⁹⁵ cu toate atributele cu — tăiat
- ⁹⁶ inițial răbufnește
- ⁹⁷ inițial nici
- ⁹⁸ și această ființă supremă — tăiat cu cerneală
- ⁹⁹ se încheie a doua lipitură și urmează a treia
- ¹⁰⁰ cind tăiat
- ¹⁰¹ (*Tubbes* 78—79) — tăiat
- ¹⁰² inițial de a
- ¹⁰³ inițial de a; adăugat cu creion albastru
- ¹⁰⁴ inițial de a, adăugat cu creion albastru
- ¹⁰⁵ pagina 8 e alcătuită din trei tăieturi intercalate între două paragrafe scrise direct pe foaie
- ¹⁰⁶ adăugat cu creionul, inițial confiecată, șters cu creionul și adăugat *organizată*, șters și el
- ¹⁰⁷ inițial și
- ¹⁰⁸ inițial aceste, șters cu creionul și apoi adăugat
- ¹⁰⁹ inițial: anulează
- ¹¹⁰ evident, tăiat apoi
- ¹¹¹ ultimele trei cuvinte adăugate cu creionul deasupra; inițial *repede*, șters cu creionul
- ¹¹² se încheie textul lipit și urmează scris pe foaie direct cu o cerneală mai închisă
- ¹¹³ urmează *prezenta*, tăiat
- ¹¹⁴ urmează următorul text tăiat cu cerneală: *Dimpotrivă, așa cum am remarcat în cazul religiilor australiene, a căror dominantă este totemismul — credința într-o ființă cosmică supremă*
- ¹¹⁵ urme — tăiat
- ¹¹⁶ șterse pe rind: *viața religioasă și structura religiosității*
- ¹¹⁷ inițial: se concentrează
- ¹¹⁸ vast — tăiat
- ¹¹⁹ urmează lipitură
- ¹²⁰ adăugat cu creionul, inițial: *asa bunăoară* — tăiat cu creionul
- ¹²¹ ultimele două cuvinte adăugate cu creionul înlocuiesc pe *asa*
- ¹²² în *Malesia* — tăiat

- ¹²³ urmează textul scris pe foaia propriu-zisă
- ¹²⁴ inițial: *religiile*
- ¹²⁵ inițial: cu o intensitate, tăiat, apoi *precizie*, tăiat și el
- ¹²⁶ se caracterizează printr-un — tăiat
- ¹²⁷ inițial: un vast și vivace — anulat cu creionul; *alt* adăugat cu creionul
- ¹²⁸ adăugat cu creionul
- ¹²⁹ urmează un text scris cu creionul și lipit la sfârșitul paginii
- ¹³⁰ cuvinte adăugate
- ¹³¹ ultimele trei cuvinte adăugate
- ¹³² urmează în *Fidji* — tăiate
- ¹³³ *fidjiene* — adăugate
- ¹³⁴ ultimele șase cuvinte, adăugate ulterior cu o cerneală mai închisă, sînt scrise deasupra rîndului
- ¹³⁵ peste rînduri scris cu creionul și apoi tăiat: *influență matriarhală*
- ¹³⁶ paranteză adăugată
- ¹³⁷ în dreapta paginii lipită o tăietură scrisă cu creionul
- ¹³⁸ inițial *uncori*
- ¹³⁹ inițial *zeul*
- ¹⁴⁰ urmează scrisul pe pagina propriu-zisă
- ¹⁴¹ inițial mai apoi *mult* tăiate
- ¹⁴² ultimele trei cuvinte adăugate cu creion negru și albastru
- ¹⁴³ motiv identificat în foarte multe regiuni — tăiat
- ¹⁴⁴ inițial *cosmogonică*
- ¹⁴⁵ cuvînt adăugat cu creion albastru
- ¹⁴⁶ inițial *e frecvent*
- ¹⁴⁷ întreg rîndul scris cu creionul
- ¹⁴⁸ inițial *forme*
- ¹⁴⁹ *bogată* inițial
- ¹⁵⁰ inițial *ușor*, adăugat cu creionul
- ¹⁵¹ la o *difuzare* — tăiat
- ¹⁵² adăugate deasupra
- ¹⁵³ adăugat deasupra
- ¹⁵⁴ inițial *plasează*
- ¹⁵⁵ inițial într-o
- ¹⁵⁶ inițial *aceea*
- ¹⁵⁷ adăugat deasupra
- ¹⁵⁸ *religioase* — tăiat
- ¹⁵⁹ *formelor* tăiat
- ¹⁶⁰ *Rangi* — zeul suprem al — tăiate
- ¹⁶¹ ultimele patru cuvinte adăugate ulterior
- ¹⁶² inițial se substituie
- ¹⁶³ adăugat cu creionul. Inițial *prost* tăiat cu creionul
- ¹⁶⁴ inițial *făptura*
- ¹⁶⁵ adăugat deasupra cuvintelor *dar* cu timpul, care sînt tăiate

- 163 inițial *lasă șters* cu creionul
 164 inițial *creat*
 165 adăugat peste *crează*, tăiat
 167 inițial *la rîndul lui Unkulunkulu e la ordinele*
 168 adăugat peste *anulările succesive ale lui pe care și ființă de altfel*
 169 ultimele două cuvinte adăugate
 170 inițial *bundoară*
 171 urmează următoarele șase rînduri anulate cu corneala: *trecerea de la ființa supremă celestă la formele religioase ulterioare, mai dinamice și mai eficiente, se face prin substituție, prin amalgamare sau asimilare. În America septentrională, asemenea ființe supreme celeste tind să se asimileze fapăturilor mitice demiurgice*
 172 scris deasupra lui *sau ză fie*, care e tăiat
 173 urmează: *a unor fenomene meteorologice — tăiate*
 174 inițial *și*
 175 inițial *conceput*
 176 *ale cărei aripi născocesc*, suprimat
 177 nota, scrisă cu creionul, este adăugată cu semn deasupra paginii
 178 cuvînt adăugat deasupra
 179 ultimele trei cuvinte adăugate deasupra
 180 adăugat deasupra în locul lui *cerești*
 181 urmează tăiat: *trăsnetul singur confiscă, aproape se substituie ființei uranice devenind în sine*
 182 urmează *pentru*, tăiat cu creionul

- 183 ultimele patru cuvinte adăugate cu creionul
 184 inițial *vorbînd*
 185 *realitatea*, apoi *esența* au fost suprimate
 186 inițial în *iminența trăznetelor*
 187 e prezentă — suprimat
 188 inițial *învertirea rhomburilor — tăiate*
 189 inițial *ptînd*
 190 inițial *grecești*
 191 suprimat: *dar tot ce cade din regiunile superioare, tot ce e încărcat de sacralitatea magică meteorității erau asemenea roci purtate de forțe, și ca atare bine păstrați, venerați. Meteorități coborau pe pămînt din*
 192 paranteza adăugată deasupra în creion
 193 notă adăugată pe hîrtie separată: *stejarul lui Zeus* la Dodona, al lui *Jup[iter]* capitolinul la Roma, *stejarul lui Donar* de lingă Geismar, *stejari sacri* în România, în Prusia, *stejarul lui Perun* în țările slave etc.
 194 urmează *considerați — șters*
 195 sau *blestemați — șters*
 196 ultimele trei cuvinte adăugate ulterior, deasupra rîndului
 197 ultimele patru cuvinte adăugate — inițial erau *sacre*, suprimat
 198 inițial: *e încărcat*
 199 ultimele patru cuvinte adăugate ulterior, deasupra rîndului
 200 inițial *forțe*

Leul avatar. Vishnu sub înfățișarea lui Narasimha distruge pe dușmanul său Hiranyakasipu. Fragment de tavan din templul Vimalakshan la Muntele Abu, sec. XI. (Reproduceri din albumul: Veronika IONS, Indian Mythology, Ed. Paul Hamlyn, London — New-York — Sidney — Toronto, 1973; album pus la dispoziția noastră de dr. Amita BHOSK, căreia îi mulțumim și pe această cale).

EPISTOLAR: Lucian BLAGA

Sextil PUȘCARIU*

«...că-mi stă gîndul la o catedră...

VII

Adr. Sebeșul sîsesc
15.I.[1]920

Iubite Domnule Profesor,
crezîndu-mă în cine știe ce țări străine, Te vei mira poate că de o scrisoare de la mine. Sunt de vreo cîteva săptămîni acasă, reîntors din Viena. Multe împrejurări m-au determinat să mă înscriu iarăși la universitatea de acolo: înainte de toate, faptul că vreau să-mi trec doctoratul deja în vară. Îmi scriu acum disertația despre *Cultură și ipoteză*¹². Nu va fi lungă, căci nu prea am darul de a scrie — lung, — dar voi aduce în schimb un punct de vedere nou, prin care se vor lămurii multe probleme întunecate. — Deoarece mi-am făcut și unele planuri pentru viitor, aș dori foarte mult să-mi dați unele informații. V-am amintit încă în vara trecută, că-mi stă gîndul la o catedră de teoria cunoștinței, estetică sau alte doctrine filosofice, la Universitatea din Cluj. Aș vrea să știu, dacă îndată după doctorat aș putea să obțin ceea ce dorește: *bincînțeles mai întîi în calitate de docent*. Apoi: nu aveți — profesorii universitari — planul să scoateți vreo revistă culturală la Cluj? Ar fi bine, deoarece Ardealul încă nu are nimic în direcția aceasta. În conducerea acelei reviste aș putea să joc și eu un rol și m-aș pune în serviciul ei cu toate puterile ce le am. Totodată — știînd ceva sigur despre un astfel de plan — mi-aș griji poeziile nouă, precum și studiile de filosofie — și nu le-aș publica în altă parte! — Eu mai stau cîtva timp acasă, să-mi isprăvesc disertația; aici am mai multă liniște și-o mai bună îngrijire materială decît orișunde.

Și încă ceva: să-mi înaintez anul acesta volumul de poezii pentru un premiu la Academie?

Altfel sunt sănătos și muncesc ca de obicei.

Din dragostea ce-o port celui dintîi care m-a încurajat pentru drumul meu, alături o fotografie foarte răușită de a mea.

Pentru Doamna sărutări de mină, iar pentru D[umnea]ta toate frumoasele mele dorinți de bine.

Lucian BLAGA

Doctoratul și l-a luat Blaga în scurtă vreme la Viena.

VIII

Cluj, 4.II.[19]20

Iubite amice,

Iată că abia azi îți răspund la scrisoarea primită de vreo zece zile. În toiul serbărilor de la 1 februarie¹³ mi-a fost peste puțină să găsesc un sfert de ceas pentru corespondență.

¹² Titlul inițial al lucrării de doctorat apare sub această formă numai aici și în *Jurnalul* lui Pușcariu (v. *infra*, nota 14) (M.C.).

¹³ Este vorba de deschiderea festivă a Universității din Cluj. În legătură cu organizarea și desfășurarea festivităților, v. S. Pușcariu, *Memorii*, pp. 470—474 (M.V.).

*Urmare din nr. 3
(72)/1988.

la Universitatea din Cluj»

Înainte de toate îți mulțumesc din inimă pentru fotografia trimisă și pe care o găsesc foarte izbutită.

Pentru poeziile și studiile de filosofie pe care ai vrea să le stringi în volum, te rog să nu intri în legătură cu nici un editor. Noi aici am întemeiat o societate de editură „Ardealul”, care va începe în curând să lucreze și ne-ai face o cinste să ne dai un volum sau două de la început în editură. Condițiile vor fi desigur foarte avantajoase pentru D[umnea]ta. Lasă-ne numai puțin răgaz ca să ne venim în fire, căci luptăm încă cu greutatea instalării.

Dacă mai ai exemplare din volumele D[um]i]tale de poezii și cugetări, te rog trimite câte 20 exemplare la Academia Română d-lui I. Bianu cu o scrisoare în care să-i spui că le trimiți la indemnul meu care doresc să te propun pentru premiu. După noile dispoziții pot propune acum membrii Academiei pe autori; e însă nevoie ca să se depună la biroul Academiei un număr de exemplare.

Fă-ți teza de doctorat și după ce vei fi trecut examenul ne vom sfătui ce va fi de făcut pentru cariera D[um]i]tale viitoare. După legile existente trebuie să treacă doi ani între doctorat și docență, deci abia după 2 ani ai putea să te habilitezi. Cred că va fi bine ca doi ani după doctorat să treci pe la Universitățile mari din Franța și — poate — și Anglia. Vom griji ca să ai o bursă convenabilă și să poți prepara o teză de habilitare bună. Aici îți vom ținea locul cald. Am vorbit în privința asta cu profesorul Gusti, care te sfătuiește să lucrezi mai mult din estetică și *sociologie*, căci această catedră filosofică e vacantă.

Cu revista deocamdată, în împrejurările nefavorabile de tipar și cu aceste vremuri cînd fiecare din noi avem o sută și o mie de ocupații, nu vom începe. Totul la timpul său. Dacă totuși ea va lua ființă fii sigur că ne vom gândi la D[umnea]ta.

Dacă te aduce vreodată drumul prin Cluj, nu uita să mă cercetezi, ca să vorbim în tihnă despre toate problemele D[um]i]tale.¹⁴

Să trăiești!

Sextil PUȘCARIU

¹⁴ Pușcariu nota în *Jurnal*: «Ieri a fost la mine Lucian Blaga. Bland, dragălaș, bun. Mi-a vorbit de teza de doctorat *Cultură și ipoteză* și de descoperirile sale filosofice. Arde și el de dorul, ca toți tinerii, să se vadă în slujbă. L-am sfătuit însă insistent să nu primească nici un post și să mai petreacă vreo 2 ani în străinătate. Sper că mă va asculta». Însemnarea, nedată, urmează îndată după impresiile despre serbările inaugurale, notate pe parcursul a 10 pagini și datate 4.II.1920.

Sextil Pușcariu — bunie.

S. Pușcariu, cu nora
sa la Karlovy-Vary
(12 iulie 1935).

IX

Sebeșul săseșc 20 febr. 1920

Iubite Domnule Profesor,
a doua zi după ce am vorbit cu D[umnea]ta am plecat la București ducând cu mine cărțile pentru Academie. Am vorbit cu Domnul Bianu, Zicea că e prea târziu, termenul ultim fiind 31 dec. 1919. I-am spus că vrei să mă propui D[umnea]ta pentru un premiu; — dar și în vederea acestui lucru trebuiau depuse exemplarele pînă la 31 dec. Mi-a dat sfatul să le las pentru anul viitor. Silit de împrejurări am făcut-o. — Exemplarele zac acum la Academie așteptînd anul de la nașterea Domnului 1921¹⁵. Dacă crezi că e totuși posibil să ajung anul acesta la premiu, atunci Te rog foarte mult să faci ce e cu putință. Altfel va trebui din nou să-mi schimb multe din planuri[le] făcute. Înainte de toate va trebui să renunț la plecarea în străinătate. Dar cred că nu sunt tocmai atît de rigide legile Academiei încît o excepție să fie imposibilă.

Cu multe mulțumiri

Lucian BLAGA

X

[Carte de vizită]

Cluj, 28.XII.19/21

Dragă Blaga,
Festivitatea predării premiului¹⁶ va fi probabil duminică viitoare la 11 1/2 a.m. în aula. Ți se potrivește timpul? Cornelia poate veni? Vineri, la consiliu, vom hotărî definitiv.

¹⁵ Premiul „Adamachi” al Academiei i se va decerna la 7 iunie 1921 (M.C.).

¹⁶ Premiera piesei *Zamolxe* de către Universitatea din Cluj a avut loc la 3 ian. 1922. Raportul pentru premiere, făcut de Pușcariu, a apărut în „Cugetul românesc”, 1922, nr. 2, martie, pp. 181 — 189. (M.C.).

Lucian Blaga cu fiica sa, Dorli

Na nita să mă înștiințezi când vine
Caius și unde îl pot afla.
Toate cele bune!

Sextil PUȘCARIU

XI

[Fără dată]

[Aprox.: 28-30 decembrie 1921]

Dragă Nașule,
mi-am permis să deschid scrisoarea —
Lulu fiind plecat la București. Se întoarce
însă mâine sau poimîine cu Caius, astfel că
din partea noastră nu va fi nici o piedecă
să se țină serbarea duminică. De altfel
Lulu o să treacă pe la D[umnea]ta îndată
după sosire pentru a-ți povesti de-a is-
pravil în București.

Mulțumindu-ți încă o dată că ne-ai
botezat din nou o carte — dacă nu s-a
putut și altfel — rămin a D[umi]tale
devotată

Cornelia

XII

Lugo] [iulie 1924]

[Răspuns: 23.VII.24]¹⁷

Iubite Domnule Profesor,
pot să scriu în sfârșit că ne-am hotărît să nu ne mai întoarcem la Cluj. Aici în Lugo
o ducem mai bine decît în orice alte împrejurări în capitala Ardealului, pentru mine
de tristă amintire. Aici pot să lucrez în voie, — și în ciuda «intelectualilor» de la
Cluj mai am încă nădejdea să dau lucruri bune literaturii. Suntem dispuși să cedăm
locuința noastră d-lui M. Dima¹⁸. În bucătărie am pus un cuptor și un dulap, pe
cari n-am mai vrea să le transportăm, mai ales că aici n-avem nevoie de ele. Poate
le ia d. Dima? — (Prețul 3 500 lei). Pe la 15 sept[embrie] mă duc la Cluj ca să aduc
tot ce mai avem acolo. Atunci aș putea merge cud. Dima la avocatul baroniței
Bánfy să ne înțelegem asupra locuinței *libere de la 1 oct[ombrie]*.

Mi-a sosit ultimul număr al „Culturii”; e destul de bun. Pînă la toamnă voi pre-
găti ceva pentru numărul dublu de moarte — ca să ne dăm răsufletarea onorabil. Te
rog foarte mult să dispui să mi se trimită onorarul, deoarece am pleca undeva la băi
— și nu prea avem parale.

Alături recenzia din „Prager Presse” despre „Dacoromania”.¹⁹ Peste cîteva zile
trimit și noua piesă *Sălbatică schimbare*.²⁰

¹⁷ Pușcariu obișnuia să noteze pe scrisorile primite data expedierii răspunsului.

¹⁸ Manase Dima, inginer, cunoscut cu S. Pușcariu (M.V.).

¹⁹ „Dacoromania”, Buletinul Muzeului Limbei Române (1920—1948), revistă științifică de pres-
tigin, condusă de Sextil Pușcariu (M.V.).

²⁰ Primul titlu al piesei *Faptă*. Piesa «mai mare», ca și «groteștile» de care va fi vorba mai
departe, nu ne sînt cunoscute (M.C.).

Am început o altă piesă, mai mare, în care își vor juca rolurile și anumiți oameni foarte cunoscuți cu cari am avut de furcă. Aceasta numai ca să se sature să mai ceară «completări» în lucrări de docență. Voi dovedi că cu tot misticismul meu voi ști să fiu și veninos.

Sărutări de mină Doamnei

Cu dorinți de bine de la noi toți

L. BLAGA

«Trista amintire» ce o avea despre Cluj era în legătură cu respingerea tezei sale de habilitare ca docent. Profesorii din comisie găsiră că lucrarea, fără uzualele note bibliografice, nu era lucrată cu aparatul științific obișnuit.²¹

„Cultura”²² era revista pe care, din însărcinarea ministrului C. Banu, o scoteam la Cluj, căutând să fac punte pentru apropierea de noi, pe teren cultural, a ungarilor și nemților din România. Ministerul însă, după câteva numere, nu mai găsi fondurile ca să subvenționeze revista, la care pentru partea românească lucrau Blaga și profesorul Bologa — Mocu din scrisorile lui Blaga pe când redacția părții maghiare o avea profesorul Kristóf de la Universitatea din Cluj, iar a părții germane profesorul Netoliczka din Brașov. Despre ei va fi vorba în scrisorile următoare.

XIII

Bran, jud. Păgăraș, 23.VII.1924

Dragă Lulule,

Am primit scrisoarea ta cu foiletonul despre „Dacoromania”, pentru care îți mulțumesc din inimă. Îmi pare rău că părăsești Clujul, căci am descoperit și material de filolog în tine. Cine știe ce etimologii ingenioase mai găseai, cu ajutorul Corneliiei, care îți ajută la extracția rădăcinilor²³. Oricât mi-ar părea de rău că nu vei mai fi în același oraș cu noi, am și eu impresia că în Lugoj vei avea o epocă de concentrare și productivitate mai mare decât în Cluj sau București. Aștept cu dor cele două piese.

Cu n-rul 5—6 din „Cultura” mai avem vreme. Cîntecul nostru de lebedă se instrună însă la Ministerul Artelor, încît înainte de a hotărî ceva trebuie să aștept răspunsul lui Lapedatu. Onorarul pt. N-o 4 l-ai primit desigur de la Mocu; cel pentru N-o 5—6 e în funcție de ajutorul ce-l vom primi. Casa revistei e supt zero momentan.

Pe aici la Bran cîntă liniștea din toate părțile și eu sint fericit că o pot asculta fără să gîndesc la nimic. Regret numai că peste vreo 4 săptămîni va trebui să plec; deși Geneva²⁴ mă ademenește și ea.

Cumnatu-meu i-am scris. Desigur că va fi fericit să primească locuința voastră și îți va scrie direct.

Sărut mina duduii și o string prietenește pe a ta.

Sextil

[Lateral, p. 1]: „Dacoromania” a luat premiul de 1000 fr. francezi al Societății Lingvistice din Paris.

²¹ Vezi și S. Pușcariu, *Memorii*, p. 742 (M.V.).

²² „Cultura”. *Sciences — Lettres — Arts*. Paraît en Janvier, Mars, Mai, Juillet, Octobre, Décembre. Directeur: Sextil Pușcariu. Comité de Direction: Yves Auger pour la partie française, Lucian Blaga pour la partie roumaine, Georges Kristóf pour la partie hongroise, Oskar Netoliczka pour la partie allemande. Secrétaire de rédaction: dr. Valeriu Bologa. — Au apărut numai 4 numere, în 1924 (M.V.).

²³ Aluzie la profesia de medic stomatolog a Corneliiei (M.C.).

²⁴ Între 1922 și 1925, S. Pușcariu a făcut parte din delegația română la Liga Națiunilor (v. *Memorii*, pp. 576—612; 657—734) (M.V.).

[Geoagiu] 14 aug. 1924

Iubite Domnule Profesor,

Scrisoarea d[um]itale m-a ajuns în Geoagiu unde sunt în vilegiatură. Să intru de-a dreptul în chestiune. Pentru critica complet negativă aduci o motivare radicală: «sau-sau». Eu cred că nici judecata d[um]itale n-a fost împietrită de fecunditatea filologică, dar nici eu nu cred să fi pornit pe drumuri absurde. Mai încap două posibilități la cari nu te-ai gândit. Se poate ca piesa mea să fie o simplă încercare nereușită, — orice autor își are inegalitățile. Nu-i așa? Dar mai poate să fie și altceva. Nu e exclus ca distinsul cititor să fi pus un accent greșit pe niște lucruri secundare, accent care a produs apoi un dezechilibru în înțelegerea întregului. Bunăoară, povestea cu orologiul nu are decit un rol pur simbolic. Orongiul e un simbol al obsesiei eroului: Fiul (pictorul). Firul principal e altul: un tinăr cu porniri contradictorii (spre sfîrșenie și ucidere) nu scapă de fapta de care se teme (de ucidere) decit *săvîrșind-o*. El de fapt nu ucide (fiindcă nu nimerește pe nimenea) dar trece prin toată mișcarea și frământarea lăuntrică a unuia care a ucis.

E puțin «Freud-ianism» în toată lucrarea.

Probabil ai căutat o idee-formulă, un fel de morală a fabulei, și n-ai găsit-o. Ei bine, ai avut dreptate, fabula nu are nici o morală. Drama schițează în câteva linii o problemă de *psihologie* în parte *subconștientă*.

Cu toate acestea sunt hotărit să mai țin piesa în sertar, ca s-o judec de la cuvenita distanță. Îmi rezerv firește dreptul să dau „*Ardealului*” alte lucrări.

Drama nouă²⁵ înaintează. Am mai scris și vreo zece poezii. Pe la sfîrșitul lunii suntem la Brașov, apoi ne întoarcem la Lugoj.

Cînd pleci la Geneva?

Cu dorinți de bine și nestrămutată dragoste

Lulu

Drama fapta în prima ei redacție nu mi se părea prea reușită.

XV

Lugoj, 20 oct. 1924
[Răspuns: 28.X.24]

Iubite Domnule Profesor,

trimit materialul pentru „*Cultura*”²⁶. Din traduceriile lui Bitay merge *Ileana Costn-zeana*. Poezia trimisă de Netoliczka (Lemenyi) nu poate să fie mai bună în traducere decit în original, prin urmare să i se trimită înapoi să și-o graveze cu litere gotice pe frontispiciul casei. Astfel de poezii citești pe orice casă săsească de la Rîșnov sau Apold. De altfel eu m-am înțeles cu Netoliczka să fac o traducere din poeziile lui Cisek. O alături. În ce privește traduceriile din românește am dat prin Mocu indicațiile necesare — atît lui Kristóf cit și lui Netoliczka. Nu știu dacă și-au împlinit sarcina.

M-aș bucura să știu ce se va publica în n-rul acesta în partea românească. Articole, studii?

— Totodată Te-aș ruga să-mi scrii ce cărți să pregătesc pentru „*Cultura Națională*”. Nuvela aceea de Hașdeu — poate să fie bună, dar nu prea știu ce să scriu despre ea. Să nu fac *Năpasta* lui Caragiale, sau *Harapalb* [sic!] de Creangă, sau *Povestea vorbei* a lui Pann? Aș avea lucruri mai interesante de scris. Dacă primesc răspunsul la timp, m-aș apuca imediat.

²⁵ *Daria* (M.C.).²⁶ În revista „*Cultura*” au apărut următoarele materiale de L. Blaga: *Le mouvement philosophique*, nr. 2, pp. 193—194 (semnat: Luca Moga); *Les Roumains entre Vidin et le Timoc*, nr. 3, p. 294; *Tournées théâtrales*, nr. 4, pp. 388—389; *Directions intellectuelles*, nr. 4, p. 394 (M.V.).

De la stînga la dreapta:
Octavian Goga, Virgil
Ciocîlce, Sextil Pușcariu
(1925)

Te rog foarte mult, dacă nu mai ai nevoie de *Pelle d'r Eroberger*²⁷ să mi-l trimiți. Cum a fost la Geneva? Cred că ședințele cele mai interesante de cînd datează Liga. Noi o ducem bine. Lucrăm — ea să omorîm timpul.
Tulburarea apelor se va juca la București. (Nu la „Teatrul Național”).
Încă ceva: Cum stăm cu „*Cultura*”? Mai e nădejde să apară și la anul?
Cu dorinți de bine

Lulu

Nu știu ce are Mocu, îmi scrie cam enervat. E supărat pe mine?

Editura „Cultura Națională” din București, în fruntea căreia erau Părvan și Marin Simionescu-Râmniceanu, edita sub direcția mea o colecție de autori români în niște cărțițele intitulate „Cartea cea bună”. Mă înțelesesem cu Blaga să publice și el cîțiva autori cu scurte prezentări introductive.²⁸

XVI

[Carte de vizită]

[Fără dată; aprox.: oct. 1924]

Iubite D-le Profesor, trimiț volumașul cu povestiri ale lui Caragiale. Te rog foarte mult să atragi atenția d-lui Râmniceanu că și volumele de Cerna se pot tipări, deoarece 10 ani se împliniseră deja cînd s-a adus noua lege. Altfel — mi-e teamă că nu mi le plătește. Și de! cam am nevoie de bani că doar sunt «familist».

Cu mulțumiri,

L.B.

XVII

Lugoj, 30 oct. [1924]
[Răspuns: 2.XI.24]

Dragă Sextil,

Azi am aflat că la Paris se înființează un Institut de cooperare intelectuală în a cărui conducere vei lua parte și Tu și care va avea drept funcționari o seamă de tineri români. Dornici cum suntem amîndoi de-a ieși în străinătate ne-am gîndit să Te

²⁷ Celebrul roman *Pelle cuceritorul* de Martin Andersen Nexø.

²⁸ În colecția „Cartea cea bună”, sub îngrijirea lui Blaga au apărut: M. Eminescu, *Poezii filosofice, sociale și satirice*, nr. 5 [1923]; M. Eminescu, *Poezii lirice*, nr. 6 [1923]; Alecu Russo, *Cîntarea României*, nr. 7 [1924] (D. Vatamaniuc, *Lucian Blaga, 1895—1961, Biobibliografie*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1977, p. 36) (M.V.).

întrebăm dacă n-ar fi pentru Lulu vreun rost acolo²⁰. Ce-i drept cu franceza n-o duce el prea bine, însă în timpul din urmă a făcut progrese evidente, citește destul de ușor cărți și gazete, — numai cu vorbitul merge cam greu (mai greu chiar ca în românește). Cred însă eu ar învinge la Paris repede aceste dificultăți. (Ar deveni poate chiar elocvent!). Ți-am fi foarte mulțumitori dacă ne-ai informa asupra condițiilor sub cari se ocupă aceste funcțiuni și dacă ar fi oareșicari șanse pentru Lulu.

Nu fiindcă n-o ar merge prea rău aici am vrea să plecăm mai departe, din contra, clientela mea e destul de bună, criza de bani însă rărește comenzile în aur cari ar fi cele mai rentabile.

Lulu și-a aranjat o cameră de lucru izolată și foarte simpatică în care îl deranjez numai eu în orele mele libere.

Ne-a sosit *Pelle* și Ți mulțumim. Salutări cordiale Doamnei Eleonora și copiilor, Ție toate cele bune de la a Ta devotată

Cornelia BLAGA

XVIII

Lugoj, 14 nov. 1924

Iubite Domnule Profesor,
am fost câteva zile la București, acesta-i motivul pentru care am întârziat cu *Povestea vorbei*. În ce privește însemnările trimise la „Cultura” e adevărat că au apărut în primăvară în „Prager Presse”, dar mi-am dat silința să le schimb; se vede că n-au reușit să se mascheze. Dealtfel nici nu știu dacă revista mai apare. Te rog să citești introducerea la *Povestea vorbei*, despre proverbe: *partea dinți* cred că ar interesa și pe străini, îndeosebi fiind destul de bine scrisă²¹. Dacă ești de acord s-o dăm la „Cultura”, îmi dai o telegramă și o mai trimit o dată lui Auger. Eu cred că se poate, deoarece la „Cultura Națională” o să apară desigur abia peste un an, doi.

Lucru am destul, cel puțin zece ore la zi.

Luna ultimă am recitat piesa care Te-a enervat așa de mult²², am refăcut-o adăugându-i încă un tablou, schimbând o bună parte din textul cunoscut. A citit-o Crainic și-mi spune că e cea mai bună și cea mai clară piesă a mea. Va apare la „Fundatia Principele Carol”. Cu cealaltă piesă sunt abia pe la mijloc. Lucrez în același timp la un studiu de filosofie (metoda intuitivă de la Goethe pînă la Spengler și Keyserling), pe la Crăciun o să-l dau gata. Va apare și acesta la Fundație²³.

Cornelia e cam supărată că oamenii n-au bani să-și facă dinții (mă răzbun pe faptul că Ți-a scris că în franțuzește sunt aproape tot așa de mut ca în românește, ceea ce nu-i adevărat).

²⁰ Urmind sfatul lui Pușcariu de a pleca în străinătate, de preferință în Franța, Lucian Blaga a adresat, la 28 dec. 1921, următoarea cerere Ministerului Afacerilor Străine: « Domnule Ministru, / Subsemnatul vă rog să binevoiți a mă primi în corpul consular numindu-mă cancelar la legățiunea din Paris. Sunt doctor în litere și filosofie la Universitatea din Viena, — și am publicat o serie de lucrări bine primite de critica noastră, — între altele *Poemele luminei și Pietre pentru templul meu*, amîndouă premiate de Academia Română. Primind acest post, cred că mă pot și mai bine dezvolta, ajungînd în contact cu occidentul » (Arhivele Ministerului de Externe, Dosar personal, B. 76, fila 1). În același dosar există și următoarea însemnare a lui Braniște: « pentru ședința din 28 XII 1921: „Di. Vaida a intervenit la Di. Prim-Ministru ca marele poet și scriitor Lucian Blaga, doctor în litere, să fie numit de [Vice Consul] cancelar la Paris » (*Ibid.*, f. 2). Cu toate acestea, prin Decretul Regal nr. 76 din 5 ian. 1922, Blaga este numit « cancelar în Administrația centrală a Ministerului Afacerilor Străine », post pe care îl refuză la 28 martie 1922 (după ce ceruse și obținuse concediu pînă la 15 aprilie 1922), motivînd că « mai multe lucrări literare începute mă împiedică deocamdată să mă prezint la slujbă » (*Ibid.*, f. 11). Motivul real era nenumirea la Paris. Cum se vede, gîndul de a merge în capitala Franței nu-l părăsise încă în 1924 (M.C.).

²¹ În „Cuvîntul”, II, 1925, nr. 188, 25 iunie, p. 1, apare *Studiul proverbului* (D. Vatamaniuc, op. cit., p. 132) (M.V.).

²² *Fapta* (M.C.).

²³ *Fenomenul originar* (M.C.).

Eu muncesc din pesimism — și-un pic din — furiie. Munca e cel mai bun calmant.
Cu drag și dorinți de bine

152
Lucian Blaga
Sextil Puscariu

Lulu

XIX

23 ian. 1925

Iubite Doamnă Profesor,
trimit volumașul lui Bănăceanu, pe care l-am găsit totuși întâmplător. Luna viitoare voi face pe Delamarina. Bani pe *Doamna Chiajna* încă nu i-am primit. Te rog să le atragi atenția celor de la „Cultura Națională”, să nu fie vreo confuzie la mijloc. „Cultura” se pare că moare mai curind decît credeam. Ceteam zilele trecute că ai plecat la Paris pentru împrumutul cultural³³ și mă gîndeam: fiind cultural — mai tragem și „Cultura” cel puțin un an. Se vede însă că informația nu corespunde adevărului.

Cele două nouă drame ale mele progresează. Mi-e teamă însă că una din ele va deveni o trilogie.

Cînd vii la Timișoara și la Lugoj? Te așteptăm cu bucurie.

Cu dorinți de tot binele

Lulu

La Timișoara și Lugoj am fost trimis să țin conferințe în 1925, de „Extensiunea universitară” din Cluj. În ultimul oraș m-am întîlnit cu Blaga.

XX

Cluj, 21.II. [19]25

Dragă Lulule,

„Cultura Națională” îmi scrie că ți-a trimis cele 3 000 l. pe care ți-i datoră. În același timp mă înștiințează că deocamdată — pînă la o reorganizare a bibliotecilor ce editează — să nu-i mai trimit material pentru „Cartea cea bună”. Oprește dar lucrul și nu mi-l trimite pe Vlad Delamarina. Cînd voi pleca la București voi lămuri chestiunea.

Cu toată dragostea, la amîndoi

Sextil

XXI

[Lugoj], 7.VI. [1]925
[Răspuns: 21.VI.25]

Iubite Doamnă Profesor,
alături îți trimit noua mea dramă³⁴ — spre citire. Te rog, într-o seară, cînd ai răgaz, s-o citești singur, și să n-o arăți nimănui altuia. Ghicești probabil din această dorință a mea de a-i păstra «secretul», că țin foarte mult la ea. E în ea mult simbur de adevăr, mai ales în ce privește «psihopatologia» eroinei; o problemă care mă preocupă de foarte mult timp. Recitind-o am găsit unele stîngăcii în cîteva replici, cari vor fi înlăturate la o ultimă revizuire înainte de a fi publicată. Mi-ar plăcea

³³ Despre discuțiile purtate la Liga Națiunilor în jurul acestui «împrumut cultural», vezi pp.705—707, 722, 730 și 762 din *Memorii (M.V.)*.

³⁴ *Daria (M.C.)*.

să o citești, dacă ești așa de bun, cu creionul în mână, — să subliniezi dacă observi vr-un « ardelenism » sau eventual să faci și alte observații... Te rog apoi, foarte mult, să mi-o retrimiți până la sfârșitul acestei luni, fiindcă vreau s-o dau lui Cîsek să mi-o traducă în limba germană...

În ce privește publicarea ei îmi pun de astă dată toată nădejdea în „Ardealul“ și anume la toamnă, dacă ești de acord. La alte case de editură văd că trebuie să aștept cu anii. *Fapta și Fenomenul original*, cele două lucrări ce le-am dat la „[Fundatia] Principele Carol“ — încă nici acum nu s-au pus sub tipar, ceea ce îmi ia chef de lucru.

Cealaltă dramă, pe care am început-o încă în toamna trecută — se odihnește.

La vară — mergem la Sovata și la munte.

De „Cultura“ îmi pare rău că a murit așa de — cum să zic — de-o moarte neferică. Poate se îndură Lăpădatu³⁵ să ne plătească cel puțin — așteptările și îndelunga răbdare.

Dacă apare „*Dacoromania*“ te rog să nu mă uiți; aș vrea să scriu o recenzie la „*Cuvîntul*“.

Altfel totul bine. Te rog să-mi răspunzi și să faci totul să mi se tipărească *Daria* — dacă îți place, firește, altfel nu!

Cu multă dragoste

Lulu

P.S. Să nu uit: am mai scris după balada care îți place și d[um]itale așa de mult, *Ciuma* — o pantomimă în patru tablouri.³⁶ Cei cari o cunosc spun că e foarte frumoasă. Lungimea ei e cam de douăzeci de pagini mari. Eventual o tipărim ca adaos la *Daria*.

XXII

Cluj, 21. VI. [19]25

Dragă Lulule,

Daria ta?

O cred înainte de toate adevărată.

Îmi închipui că o artistă inteligentă ar putea să-i dea, pe scenă, o viață impresionantă.

Daria se naște propriu-zis în momentul cînd ne-o prezintă, în camera pe care socialistul, cu pașii lui ridicol de mari, pe scara-i mobilă, o înnoiește, trăgînd dungi late peste vopseala veche. Din obiect pasiv ce fusese înainte, cu care se întîmplau diferite lucruri, ea devine obiect activ. Individualitatea ei, care reacționa doar împotriva închisorii sociale în care se găsea prin ideile fixe cu care tiraniza pe cei din jur, vindecată prin iubire, serbează orgii de libertate. În sfîrșit un om care o înțelege plînd în taințele sufletesti dezvăluite cu o vorbă stingace, în sfîrșit un bărbat care o înnoiește. Dar puterea de înțelegere a amantului, oricît ar fi el de poet, e limitată de legile moștenite din strămoși, de convențiuni firești care ne îngrădesc libertatea de acțiune. Puiu e jertfa. Și atunci *Daria* redevine obiectul întîmplărilor, prizoniera izolată cu o cheie oarecare, un joc al ideilor fixe reapărute sub altă formă, ca un protest împotriva voinței violate.

Și-mi închipui că un regizor abil va găsi în indicațiile ce i le dai tot materialul ca să creeze atmosfera sumbră, cadrul întunecat care i se potrivește piesei. Poate că ar trebui să-l mai ajuți puțin, accentuînd liniile unor personaje epizodice și retușînd pe

³⁵ Alexandru Lăpădatu (1876—1954), profesor de istorie veche a românilor la Universitatea din Cluj, era ministru al Cultelor și Artelor (de la 9 iunie 1924). (M.C.).

³⁶ *Înviere* (M.C.).

ale altora. Profesorul Vlaicu trece pe scenă prea frumos ca să nu insiști puțin mai mult asupra acestui personaj, care ar putea fi un *trouvaille* artistic, asemănător doctorului Rank din *Nora*. În schimb nu înțeleg costul lui Tepeș, care ar putea lipsi. Puiu, în schimb, are tot ce-i trebuie.

Îndată ce Stanciu³⁷ se va întoarce la Cluj, mine sau poimine, îi vei vorbi și cred că îți va tipări drama la „Ardealul”.

La urmă îmi pui o chestiune la care răspunsul nu-i ușor. Mă întreb dacă drama ta îmi place. Cuvântul acesta are două sensuri, sau mai bine zis, o operă de artă poate să îți producă o impresie adică, fără să ai în același timp simțul de plăcere. Căutând-o pe *Daria* am avut o emoție asemănătoare cu cele produse asupra mea de dramele lui Wedekind sau Strindberg: simți că ești în fața unui talent puternic de scriitor, dar ți-e ciudă pe el. Sau, întors: nu simți nici o afinitate sufletească cu eroii dramei, luptele lor sufletești nu găsesc acorduri similare în sufletul tău, dar îi urmărești cu atenția încordată pentru problemele interesante pe care le prezintă și mai ales pentru etapa pe care ei o însemnează în dezvoltarea autorului. Caut un cuvânt românesc și nu-l găsesc pentru «unerguicklich»³⁸, care caracterizează atmosfera în care ne porți, și care nu este cea în care ne simțim bine, în care «ne place» să ne găsim, noi cei cîțiva înșelați după sănătos, frumos și armonie de suflet și gândire, noi care trecînd pe lângă clinici nu simțim curiozitatea să intrăm în ele.

În manuscris vei găsi câteva notițe cu creionul, precum mi le-ai cerut. Prea puține, desigur, căci la tine abia poate fi vorba de ardelenisme. Totuși cite-un strigoi (de felul lui «consult») ne scapă la toți de sub condei.

Despre pantomimă vom vorbi odată cînd ne vom întîlni. Ți-o gîndești cu muzică și cu înscenare? În cazul acesta ai putea găsi aici, în Negrea și Pavel, care caută în zadar un autor de asemenea lucrări, colaboratorii necesari. Cu *Daria* împreună cred că nu s-ar putea tipări.

„Cultura” a răposat de senilitate precoce. La dreptul vorbind n-o jlesc prea tare, căci era singura publicație pe care am pornit-o și am dus-o fără tragere de inimă mare și fără convingere. Cele patru numere apărute îmi fac impresia unui *foetus* în spirt, la care te uiți fără să simți emoție de părinte.

Sper că, la lichidarea finală, va rămînea ceva și pentru colaboratori. Dar afară de promisiuni, deocamdată nu am primit nimic.

Sîmbăta viitoare plec la Brașov, la serbările jubiliare, unde cred că ne vom întîlni. Apoi la Bran și, poate, în septembrie, la Geneva și Paris, unde aș vrea să-mi duc și nevasta și copiii, ca să mă bucur de bucuria lor.

Cu toată dragostea, Corneliei și ție

Sextil

(Texte îngrijite și note de Magdalena VULPE și Mircea GENUȘĂ)

Octavian Goga, Sextil Pușcariu și D. Popovici (Bayreuth-20 mai 1933)

³⁷ Victor Stanciu (1884—1953), mineralog, profesor la Universitatea din Cluj. A condus tipografia „Ardealul” (M.V.).

³⁸ În germană: neplăcut, supărător, deprimant (M.V.).

EPISTOLAR

Dimitrie GUSTI

printre
contemporanii
săi

S-A SCRIS O ÎNTREGĂ LITERATURĂ de specialitate despre Dimitrie Gusti (1880—1955), despre acțiunile sale de amploare desfășurate pe terenul realităților sociale românești, fiind considerat un întemeietor de școală. Într-adevăr, lui D. Gusti i se datorează cercetarea sistematică, cu caracter monografic, a vieții noastre sociale între cele două războaie mondiale, care a dus, treptat, la înființarea Școlii Sociologice de la București și la formele ei active de manifestare în cadrul Institutului Social Român.

Activitatea sa a fost una de pionierat în spațiul culturii românești, fapt pentru care a avut un răsunet european, fiind apreciată de renumiți sociologi și cărturari străini.

Totuși, este important să arătăm că D. Gusti n-a fost robul numai unei activități de sistem și nici nu s-a claustrat într-o tendință doctrinară, suficientă sîși. Dimpotrivă, el a pornit de la marile adevăruri ale vieții și s-a întors la aceste adevăruri, pe care le-a descoperit în tumultuoasa existență a națiunii sale, în mijlocul celor mulți, creatori de gânduri și încrezători doar în fapte, dincolo de care speculația cărturărească își poate permite orice. O spune D. Gusti în *Fragmente autobiografice*, atît de convins, astfel: «Am fost fidel vieții. Această carte a fost scrisă, aproape în întregime, într-un colț îndepărtat de biblioteca mea, cu foarte puține cărți pe masă, fără sfaturi de prieteni, îndreptări de măestri — ea nu va fi deci cetită de cercetători „savanți”: o carte adevărată, nu o înșelare de petici». Cu asemenea convingeri a trăit D. Gusti printre contemporanii săi, pe care a reușit să-i facă să înțeleagă marile

virtuți moștenite de propriul său popor, ceea ce, de fapt, i-a și motivat întoarcerea sa spre cunoașterea valorilor create de către acesta în decursul veacurilor, prin felul său de a fi și de a acționa constructiv.

În perspectiva de mai sus, D. Gusti poate fi descoperit nu doar pornind de la temeiurile sistemului său sociologic, ci și prin modalitățile în care el a trezit contemporanilor săi interesul pentru viața poporană, pentru structurile staționice ale acestei vieți în plan material și spiritual, confirmînd o civilizație străveche, un simț al valorilor și o încredere nemărginită în om.

O bogată corespondență cu contemporanii săi ni-l destăinuie pe D. Gusti ca un om deschis dialogului, profund interesat de mișcarea launtrică a vieții unei națiuni, de nuanțele, deseori imperceptibile, ale formelor sale de manifestare în cele mai diverse planuri, de la cel antropologic și etnic, la cel istoric și cultural. El cerea «verificarea unui sistem de cunoaștere corespunzător unui sistem de viață», ca o probă continuă a înțelegerii în profunzime a fenomenului cercetat. Cu acest gînd întremător se îndreaptă spre contemporanii săi care, în corespondențele ce i se adresează, recunosc și

apreciază «momentul gustian», în devenirea culturii românești.

Rînduri deosebite primește de la unii gânditori ca Vasile Pârvan, Constantin Rădulescu-Motru, Tudor Vianu, de la artiști renumiți, ca Șirato, de la scriitori ca Mihail Sadoveanu, Ilarie Voronca, Constantin Micu, Mihail Lungianu și alții.

Apare semnificativ faptul că Vasile Pârvan, cel care participa la formularea unor idei privind înființarea Institutului Social Român, în momentele grele ale primului război mondial, se consultă, în corespondență, cu D. Gusti, cerindu-i informații asupra unor stări de lucruri. Amândoi aveau un cult pentru Iarânimo, și poate că acesta a fost însemnul statornic al prieteniei lor. Pârvan se afla detașat la Dorovăț, apoi la Odesa, unde se interesa, așa cum reiese din scrisoarea sa, de evoluția evenimentelor legate de război.

În anii imediat postbelici, într-o perioadă de căutări și prefaceri sociale, Constantin Rădulescu-Motru îi scrie despre cursul evenimentelor.

În corespondența filosofului din Butoești Mehedinților străbate o îndelungată meditație îndreptată, cu îngrijorările firești, asupra consecințelor distructive ale războiului și cu semnele de întrebare proiectate peste noile realități ale națiunilor. Același gânditor se arată sceptic în ceea ce privește posibilitățile de organizare a vieții națiunilor, deși admira optimismul lui D. Gusti. Pentru el, obslațiile erau multe. Le simțea sau le vedea? E greu de știut. Dar el, care răscolise cu armele sale psihologice componentele sufletului omenesc, întrevedea un fel de «voință de putere» a unor state sau națiuni asupra altora, pe care începea s-o instaureze un dogmatism politic, din ce în ce mai suprapus peste viața firească a națiunilor. De aici provenea îndoiala lui față de puterea de acțiune a unui Institut Social al Națiunilor, conceput în spirit european de înflăcărata gândire a lui D. Gusti. Și chiar dacă C. Rădulescu-Motru n-a văzut posibilitățile de afirmare a acestei instituții, date fiind împrejurările tulburi ale vremii, el consideră că trebuie să se meargă înainte pe drumul ales. Singurătatea de la Butoești îl apasă cu atât mai mult cu cît, ulterior, i se va adăuga nepăsarea unora, lîngă șirul de umilințe și suferințe suportate în tăcere.

Rîndurile lui Șirato către D. Gusti stau sub semnul unor «cuvinte de omenie» ale acestuia

La Școala română din Paris.

din urmă care, în orice împrejurări sau în funcția pe care o deținea, și-a îndreptat atenția spre creatorii de valori spirituale. Era drumul său spre oameni, spre dialogurile sufletești cu cei din jurul său.

În preocupările sale spirituale, D. Gusti acordă întotdeauna un loc aparte gândirii lui Goethe, îndreptate spre «faptă». În *Fragmente autobiografice*, însușilează un eseu despre Goethe, considerîndu-l o «călăuză sigură în lupta vieții», și pe care l-a simțit «ca pe un contemporan» pînă la sfîrșitul vieții. Era firesc, așadar, ca un traducător în românește al lui Goethe, Tudor Vianu, să fie atent cu un admirator al marelui gânditor german. Rîndurile scrise au o semnificație majoră.

Pe un alt plan, Mihail Sadoveanu i se adresează în legătură cu încrearea propusă de D. Gusti, în calitate sa de Director General la Fundații. Din Paris, îi scrie Ilarie Voronca, în legătură cu un articol apărut, iar Constantin Micu, gânditor și eseist, se consideră un «discipol» al lui D. Gusti, în preocupările sale. De anul nou, 1955, Mihail Lungianu îi transmite un recunoscător omagiu.

Merită atenție rîndurile prin care N. Bagdasar, T. Vianu, Al. Claudiu, E. Paulopol se adresează lui D. Gusti, pentru a deveni membri ai Institutului Social Român.

Oricum, din paginile corespondenței primite de D. Gusti de la contemporanii săi ni se relevă, cu anumite detalii, aleasa stimă față de activitatea acestuia, față de cărturarul, omul demn, încrezător în omenie și în rosturile de durată ale națiunii sale.

Vasile VETIȘANU

La Expoziția Internațională de la Paris, 1937.

Dragă Gusti,
D. Director al Școlii de agricultură de aici e așa de amabil să vină pe la tine pentru știrile foarte interesante, pe cari trebuie să le aveți cu privire la America, Spania etc.

Dă-mi măcar un „Times” și dacă ai undeva textele notelor de rupere a relațiilor. Cu toate cele mai bune de la nevastă-mea și de la mine Doamnei tale și ție, al tău devotat

V. PÂRVAN

11/01/1947
Butoești

Am primit ieri comunicarea, *Un an de activitate în afară de țară*, și aseară am și citit-o cu ajutorul nevastă-mi, căci eu sînt silit să-mi menajez ochii, din scoarță în scoarță, în afară de paginile englezești.

Sincere felicitări pentru optimismul ce arăți în viitorul aplicațiilor științei în realitatea națiunilor. Eu nu mai am acest optimism și de aceea îl admir la cei care-l au. Cred că pentru mulți ani realitatea națiunilor va fi ordonată de patimi și preocupări alimentare. Înmulțirea populației în primul rînd, apoi ambițiile naționale și voința de putere a celor ce se cred predestinați... vor întreține un spirit de propagandă ucigător pentru orice obiectivitate științifică. Epoca obiectivității și cercetărilor științifice este din nefericire spre sfîrșit. Bineînțeles, în domeniul faptelor politico-sociale. În domeniul faptelor de natură materială, nu; fiindcă asupra acestui domeniu n-are nici o influență voința omenească. Eu te admir pentru curajul ce ai de a persista într-o întreprindere așa de gigantescă. *Un Institut social al națiunilor*, în care să se cerceteze care sunt posibilitățile spirituale și materiale ale fiecărei națiuni, și potrivit cu aceste posibilități să i se hotărască rolul...? Ce ideal frumos! Dar care națiune va primi cu supunere concluziile acestor cercetări științifice? Libanul, poate; dar celelalte? Națiunile sunt individualități și tot ce este individualitate este legată de convențiile efemerității, adică a[le] vieții: egoism, patimi, ambiție, dominație... Dacă națiunile ar fi uniforme între ele, cum sunt particulele materiei, ar fi poate altfel. Ele sunt însă diferite unele de altele și fiecare națiune, în domeniul faptelor sociale, pretinde că își are știința sa. D-ta, iubite coleg, încerci prin *Institutul social al națiunilor* să te ridici deasupra suveranității fiecărui Stat național! Acea ce nu reușește să facă O.N.U. cum vei reuși să faci D-ta?

Dar eu nu voi să te descurajez. Ai început pe acest drum. Se impune să mergi înainte. *Sub specie aeternitatis*, este posibil să aibi dreptate. Ia prin urmare reflectiile mele drept simple speculații ipotetice, așa cum de multe ori filosofi prieteni au obiceiul să le exprime în discuțiile lor, mai ales când acela care le exprimă trăiește în singurătatea din Butoești fără altă sursă de informație decât propria sa experiență.

Cu cele mai cordiale salutări și
omagii respectuoase Doamnei
devotat

C. R. MOTRU

*

Domnule Ministru,

De multe ori împrejurările vieții m-au adus în atingere cu hotărârile acestei lumi fără ca aceste atingeri să fi avut consecințe. Acum, pentru întâia oară, mi se întâmplă ca un Ministru să facă un semn deosebitor pe frunte-mi, spunându-mi cuvinte de omenie. Pentru semnificația ce are acest moment pentru mine, dați-mi voie, Domnule Ministru, să rup o floare din grădina strădaniilor mele de artist, aducând-o în casa Dv. ca prinos al sentimentului meu de recunoștință, pe care vă rog să-l îngăduiți lui

ȘIRATO

București, 17/III/933

București, 29 Octombrie, 1955

Mult stimată și iubite domnule Profesor,

Mă port de mai multă vreme cu gândul să vă ofer una din ultimele mele publicații, traducerea românească a operei lui Goethe, *Dichtung und Wahrheit*, împreună cu studiul introductiv care o însoțește, pe care vă rog să le judecați cu bunăvoință. Cunoșcând afinitatea Dvs. pentru autorul lui *Dichtung und Wahrheit*, îmi permit să cred că aducerea lui în domeniul limbii noastre vă va trezi interesul.

Aș fi vrut să vă aduc personal acest volum și să suspend astfel o eclipsare, care nu s-a produs fără neîncetata mea părere de rău, dar pe care am crezut că e mai bine să mi-o impun atunci când — imi dați voie s-o spun? — atunci când mi s-a părut că vizitele mele nu vă mai făceau plăcerea de altădată și de aceea în care eu le legam ori de cite ori aveam prilejul să le fac. Amintirea trecutului n-a pălit însă niciodată în mine și, astăzi, când prieteni comuni îmi aduc ecoul unor sentimente neschimbate, mă simt stăpinit de o vie emoție.

Trăiesc de multă vreme, iubite domnule Profesor, în desfășurarea unei activități pe care trebuie s-o judec cam prea întinsă. Este prea mult de făcut; energiile folosite nu sunt poate îndestulătoare. La finele acestei săptămâni voi fi obligat să plec din București pentru opt-zece zile. Înapoindu-mă, îmi voi lua permisiunea să vă caut. Rugându-vă să primiți sincere felicitări cu prilejul onomastice D-vs., și să transmiteți Doamnei Gusti omagiile mele foarte respectuoase, vă asigură de vechile sale sentimente afectuoase și devotate

T. VIANU

*

Copou — Iași
5.IV.934

Domnule Director General,

Am onoarea a răspunde scrisorii Dv. nr. 676/23. III, cu oarecare întârziere, pentru care vă rog să binevoiți a mă scuza.

Pavilionul României
la Expoziția Interna-
țională de la New
York (1929).

Sunt la dispoziția Dv. pentru alcătuirea unei broșuri populare despre «cei trei regi». N-aș putea însă întreprinde lucrarea decât în cursul lunii Mai, deoarece pînă la data de 1 Mai trebuie să dau Fundației pentru literatură și artă *Viața lui Ștefan cel Mare* (Bib[lioteca] Energia). Dacă și Dv. conveniți asupra epocii, nu rămîne decît să-mi comunicați condițiile editoriale.

Cu sentiment de cea mai înaltă stimă,

Al Dv. Mihail SADOVEANU

Ilarie Voronca
23 Rue Froidevaux
Paris (XIV)

25 Octombrie 1938

Domnule Ministru și Mult iubite și stimate Domnule Profesor,
Aseară după ce expediasem scrisoarea prin avion, am primit telegrama Domniei-Voastră. Mă ocup imediat de notițele cu privire la impozantul Domniei-Voastră articol din „*Esprit International*”, voi vizita redacțiile, și sper să apară în „*Les Nouvelles Littéraires*”, „*L'Ordre*”, „*Le Journal*”, „*Le Temps*”, „*Le Figaro*” (mă voi adresa altcuiva mai calificat decît Rotman), „*Le Jour*”, „*Paris-Soir*”, „*Paris Midi*” și „*Le Mais*”.

I-am adresat o scrisoare prin avion și lui Bădăuță. Îl rog foarte mult să-mi confirme primirea spre a ști dacă v-a sosit lista cu numele și decorațiile persoanelor indicate de Domnia-Voastră.

Sper că ați primit scrisoarea mea la care era anexată scrisoarea lui Hachette. Costul extraselor este de 350 de franci. Vă rog să binevoiți a-mi spune ce să fac cu extra-sele cînd vor fi gata. Să vi le expediez pe toate la București sau doriți să distribui unele la Paris?

Iată decorațiile lui Căpităneanu:

Cavaler al Legiunii de Onoare din 1912. Cavaler al Stelei României cu Spadă și cu panglică de Virtute militară din 1916; Ofițer al Coroanei României cu Spadă și panglică de Virtute Militară din 1917.

Vă rog să credeți Domnule Ministru și mult iubite Domnule Profesor în sentimentele mele, cele mai respectuoase de afecție și de devotament.

Ilarie VORONCA

Îngăduiți-mi să prezint omagiile mele profund respectuoase Doamnei Gusti

*

București, 19 Iunie 1942

Mult Stimat D-le Profesor Gusti,

Socotesc de a mea datorie de a vă exprima, pe această cale, sentimentul de admirație și recunoștință, pe care vi-l păstrez, pentru tăria și căldura ce ați pus-o în susținerea persoanei mele și a cauzei științifice pentru a cărei împlinire m-am dedicat cu tot sufletul.

Ca vrednic discipol al Dvs., vă asigur că mă voi sforța să corespund și în viitor încrederii pe care ați pus-o în mine, meditănd asupra sfaturilor Dvs. și urmînd îndemnul de muncă și de creație pe care mi l-ați dat.

Deoarece, de la ultima oară cînd v-am întîlnit, au survenit unele evenimente de natură să angajeze o parte din viitorul meu, v-aș ruga ca, în cazul cînd întîmplările în legătură cu persoana mea nu vă sunt indiferente nici de acum încolo, să-mi permiteți a vă vizita Duminică dimineața la ora 10.

În speranța că nu-mi veți refuza această favoare, vă salută cu tot respectul

Constantin MICU

*

Mult stimat Domnule Profesor,

Sînt ani de zile de cînd îmi port neconținut gîndul la Dvs. întrebînd, cercetînd ce faceți, unde locuiți și cum o duceți.

Destul de întristat de starea ce vi s-a creat, am purtat în sufletul meu dorința fierbinte de a se schimba grabnic în bine, spre a trăi zile liniștite, ferite de griji și de neplăceri.

Prin d-na Ionescu-Singer am aflat în timpul din urmă amănunte, dar n-am putut obține, cum am dorit, adresa Dvs. de Sfîntul Dumitru, spre a Vă felicita, urîndu-Vă împlinirea viilor dorințe.

Anul nou 1955 a adus cu sine mulțumirea înlăptuirii dreptății mult așteptate, care mi-a produs o adîncă bucurie.

Asigurîndu-Vă, că n-am uitat și nu pot să uit gestul Dvs. hotărît de-a mi se face dreptate, în împrejurări extrem de critice pentru mine, din punct de vedere material și sufletesc, cum și aprecierea apropierii mele de opera socială întreprinsă de Dvs., atît cu munca-mi creatoare, cît și cu scrisul popular, țin să Vă exprim cele mai vii mulțumiri.

Cu alt prilej voi detalia marele Dvs. bine făcut mie, bine, care, potrivit legilor imanente ale Providenței Divine, s-a întors de astă dată cu prisosință, deși tîrziu, spre Dvs.

Să trăiți ani mulți-mulți, cu sănătate, pentru binele obștesc, realizabil prin înțeleaptă inițiativă și prin o dirză înfăptuire, de care personalitatea Dvs. a dat cu prisosință dovezi atât de rodnice.

Cu distinsă stimă și cu vie recunoștință,

Mihai LUNGIANU

Telefon 6.22.43.

1955, ianuarie, 4.

Domnule Președinte

Subsemnații:

N. Badgasar, doctor în filosofie

E. Paulopol, doctor în drept și referent la Consiliul Legislativ

Al. Claudian, licențiat în litere și filosofie și publicist

Tudor Vianu, doctor în filosofie și conferențiar la Facultatea de Litere și Filosofie din București,

avem onoarea a vă ruga să binevoiți a dispune să fim înscrși printre membrii Institutului Social Român și anume în secțiile în care Onoratul comitet, apreciind dorința noastră foarte vie de a ne face utili Institutului, ne va repartiza.

Primiți vă rog, Domnule Președinte, asigurarea sentimentelor noastre foarte devotate

T. VIANU

N. BAGDASAR

AL. CLAUDIAN

E. PAULOPOL

Imagini din Pavilionul românesc (Paris, 1937)

PRECIZĂRI ȘI CONTROVERSE

Liviu REBREANU

Tentațiile „Premiului Nobel“

INTERESUL LUI LIVIU REBREANU PENTRU difuzarea literaturii sale în străinătate a devenit evident în perioada apariției revistei „Mișcarea literară” din 1924-1925. Subintitulată «gazetă săptăminală de critică și informație literară, artistică și culturală», ea va fi contribuit la introducerea romancierului într-un circuit de interes european. Este semnificativă deplasarea de accent spre o mai mare deschidere către literatura europeană de la perioada apariției „Sburătorului”, imediat după război, la anii „Mișcării literare”. E. Lovinescu recunoștea că «inițiativa» fondării periodiceului în 1919 aparținuse lui Rebreanu. Acesta manifesta un optimism contagios, după Marea Unire, crezând «a discerne momentul psihologic al publicării unei reviste în zeci de mii de exemplare, ajutat fiind în tratativele sale cu editorul și de d-nii I. Minulescu și Corneliu Moldovanu»¹. Criticul îi prezintă pe cei trei prieteni dezbinați, unul ardelean, îndeosebi, urmărind prea evident interese materiale. Drept urmare, editorul Simion Benvenisti se va adresa, pentru direcția revistei, lui E. Lovinescu. O inadverență: în *Memorii* se amintește că numele periodiceului fusese sugerat de Ion Minulescu. În scrisoarea de despărțire, din 14 mai 1921, Liviu Rebreanu îi preciza destinatarului (E. Lovinescu) că el a fost «inițiatorul și nașul „Sburătorului”»².

¹ E. Lovinescu, *Memorii*, II, Craiova, Editura „Scrisul Românesc”, 1932, p. 10.

² Biblioteca Academiei R. S. România, c. inventar 147369. Vezi și comentariile noastre din vol. *Liviu Rebreanu în atelierul de creație*, București, Editura „Minerva”, 1985, p. 24.

Ideea unei reviste de succes popular mai stăruie și în proiectul periodiceului „*Athenaeum*”. În 18 martie 1923, li scria lui Mihail Dragomirescu: «Azi am sosit definitiv din viligiatură și ne apucăm mai serios de „*Athenaeum*”. Prin Ardeal cred că i-am pus oarecari temelii:

Rebreanu, între caricatură din 1926.

acolo sper să avem vreo două mii de abonamente»². Pentru rest îl ruga pe critic «să pună umărul». Mihail Dragomirescu era în conducerea Ateneului Român și Liviu Rebreanu sconta pe anume subvenții de la venerabila instituție de culturalizare. Situația reală era însă mult mai dificilă, după cum se poate vedea dintr-o altă scrisoare, din 20 iunie 1923, către sprijinitorul său din tinerețe: «Cu amicii d-tale de la Ateneu, am rămas în pană de la primul moment! Am fost azi la comitet cu hirtia d-tale. Erau de față Sihleanu, Șt. Ion, Adamescu, Costin Petrescu și încă alți doi domni pe care nu-i cunosc, plus nelipsitul secretar. Ei bine, au luat hirtia d-tale, au sucit-o, s-au scărpinat în cap, s-au privit, s-au zăpăcit și în cele din urmă, Adamescu îmi spune că da, au votat sume pentru scoaterea revistei, dar deocamdată, în principiu, rămânând să le explice d-ta ce fel de revistă, cit de mare, pe ce hirtie, tipărită la ce tipografie etc. Îmi propunea ca să le dau lor facturile de plată, să ne încarce ei la fiecare pas... Am refuzat, firește, asemenea propunere, mirându-mă că mai discută o chestie discutată și votată»³. În final, romancierul ținea să se știe că lui îi revenea responsabilitatea revistei, refuzând orice fel de tutelă, chiar și de ordin financiar: «Te rog deci mult, în interesul revistei, să fii bun și să le scrii imediat ceea ce crezi de cuviință, poftindu-i să-mi ceară mie pe viitor orice explicație ar mai dori și să nu ne stînjenească munca. De altfel, miercură viitoare voi avea gata și prospectele și alte lucrări, încît le voi putea servi negru pe alb toate amănuntele»⁴. Proiectul va fi în cele din urmă abandonat. Dar nu și ideea de a avea o revistă. Doar peste un an, la 15 noiembrie 1924, apărea „Mișcarea literară”. Săptămînalul va fi, în genere, de largă informație, cu un program aproape eclectic, «o verigă de unire între creatori și cititori»⁵.

În articolul program se combatea «seceta literară», «absența totală de aspirații culturale», «conservatismul... imbecil», îndemnînd la lectura «scriitorilor de azi». Dar „Mișcarea

literară» devenea, pe parcurs, și «o enciclopedie a literaturii universale»⁶. Tudor Șoimaru realiza la Paris convorbiri cu scriitori francezi. Liviu Rebreanu avea acum o echipă de critici (Tudor Vianu, Pompiliu Constantinescu, Păpescioiu, Felix Aderca, Petru Comarnescu, Al. Dominic⁷ ș.a.), capabilă de deschideri și spre spațiul german, anglo-saxon, italian. Noutatea o constituia faptul că fenomenul contactelor literaturii noastre cu alte literaturi era văzut în dublu sens. Se lua adică în considerare și difuzarea creației românești în străinătate. Felix Aderca, un spirit foarte mobil, puneă chiar problema (împotriva credinței de o viață a lui Rebreanu) dacă nu cumva «caracterul specific» al literaturii române nu împiedică traducerea ei în alte limbi. Liviu Rebreanu însuși publicase un articol intitulat *Cultura românească în străinătate*, prilejuit de întoarcerea în țară a lui Nicolae Iorga, care, timp de câteva luni, a cucerit admirația unui public din țări cu civilizație milenară. «D. Iorga, acest mare răscolitor de curente și incomparabil animator, înțelegînd importanța unei adevărate propagande și avînd autoritatea și prestigiul necesar, n-a șovăit a întreprinde o mare expediție de cucerire a străinătății prin puterea culturii românești. Și biruința i-a fost desăvîrșită. Prin știința și cultura românească pe care D. Iorga, cel mai strălucit reprezentant al lor, a avut farmecul să le înfățișeze dincolo de granițe, România a cîștigat mai multă stimă decît prin propaganda tuturor actualilor și viitorilor săi diplomați împreună.»⁸ Dar succesul lui Nicolae Iorga era, după Rebreanu, un caz singular. El considera că propaganda românească în străinătate era insuficientă, una din cauze fiind faptul că era făcută de oameni incompetenți. Romancierul creionează un portret acidulat al «propagandistului», care «începe să cristalizeze ca un tip caracteristic al vremii de după război»; «un om grav, bine îmbrăcat, bine hrănit, glorificînd pretutindeni meritele guvernului actual și pe ale moștenitorilor prezumtivi (în speranța că urmașii fi

² Biblioteca Centrală de Stat, Fond Șt. Georges, pachet LVI, dosar 6. Apud Mircea Angheliescu, *Un proiect ratat: revista „Athenaeum” și alte inedite Rebreanu*, în „Limba și literatură”, vol. 4 octombrie — decembrie, 1980, pp. 626 — 629.

³ *Ibidem*.

⁴ *Ibidem*.

⁵ Liviu Rebreanu, *Mișcarea literară*, în „Mișcarea literară”, I, nr. 1, 15 noiembrie 1924, p. 1.

⁶ Redacționale, în „Mișcarea literară”, II, nr. 27, 16 mai 1925, p. 4.

⁷ Al. Dominic, asociat la conducerea revistei, procurase banii necesari apariției, printr-un cumnat al său, bogat. (Z. Ornea, *Tradiționalism și modernism în deceniul al treilea*, București, Editura „Eminescu”, 1980, p. 211).

⁸ L.R., *Cultura românească în străinătate*, în „Mișcarea literară”, II, nr. 21, 5.IV. 1925, p. 1.

vor respecta drepturile câştigate), cu gura plină de patriotism înflăcărat, socolindu-se şi prezentându-se ca apostol al neamului, îngrijorat să româneze pe românii din Ardeal şi să stirpească bolşevismul din Basarabia¹⁰. Alte specimene ar fi « nişte domnişoare dactilografe bine plătite », care se specializaseră în apărarea, în străinătate, a prestigiului ţării întregite. Şi, în fine, « diplomaţii de carieră care, între două ceaiuri şi un bul, găsesc timp să desmintă uncori cite-o calomnie vrăjmaşă, evident după ce a făcut ocolul presei mondiale şi deci şi-a ajuns scopul defăimător »¹¹. Liviu Rebreanu era convins că « propaganda cea mai eficace e cea indirectă, aceea care se adresează sufletelor spre a realiza pe urmă efecte politice »¹². El spera ca, în urma triumfului lui Nicolae Iorga, scriitorilor şi, în genere, culturii româneşti să li se acorde « un rol mai important în propaganda naţională peste hotare... Dar ne oprim. Simţim că speranţele noastre sunt excesiv de îndrăzneţe. Până nu se va constitui în societate pe acţiuni, cu un capital în lei-aur, cultura românească e sortită să rămână cel mult prilej de discursuri înflăcărâte pentru oamenii politici şi de articolaşe efemere »¹³.

În acest context de preocupări se înscrie şi articolul *Premiul Nobel. W. St. Reymont*, semnat ABC, aparţinând, se pare, lui Liviu Rebreanu, dacă judecăm după unele similitudini de idei cu conferinţa *Reymont*, ţinută de romanierul român, în 1935, în Sala Dalles, în cadrul Universităţii Libere. Autorul se ridică împotriva unilateralităţii în materie de relaţii culturale: « Ne-am obișnuit de mult să nu vedem decât prin ochelari francezi, să aşteptăm de la Paris cuvîntul de ordine şi de modă, în literatură mai mult decât în alte domenii »¹⁴. Pentru stadiul atins de cultura română, situaţia de « dependenţă » nu mai putea fi tolerată: « Literaturile străine — engleză, italiană, germană — le cunoaştem numai cit îngăduie moda pariziană, cam exclusivistă. Ultimul fabricant de romane senzaţionale de la Paris ni-e mai aproape ca mării, cu adevărat mării scriitori ai altor neamuri »¹⁵. Acordarea Premiului Nobel pentru literatură lui Wladislaw Reymont este un

numerit prilej pentru a constata lacune grave de informare asupra unor scriitori importanţi chiar din ţările vecine: « Nimeni, afară poate de simpaticul nostru Ivanov, şi oarecare cărturari basarabeni, n-a citit un rînd din opera laureatului, n-a luat contact direct cu acest exponent înflăcărat al sufletului polonez... Şi doar suntem vecini şi chiar aliaţi cu Polonia »¹⁶. Situaţia i se pare autorului articolului că ar ilustra starea de « minori culturali în care ne complacem » şi împotriva căreia „*Miscarea literară*” pornise o ofensivă inversunată: « vestea distincţiei scriitorului polonez a fost înregistrată de toată presa noastră scurt, laconic aproape, cu vorbele aduse de telegraf sau cu informaţia stereotipă furnizată de reprezentantul de aici al Poloniei »¹⁷.

Peste un deceniu, Liviu Rebreanu îşi amintea de articolul din „*Miscarea literară*” în conferinţa de la Dalles, aducînd noi precizări atît pentru atmosfera literară a timpului, cit şi pentru mult discutata relaţie între opera polonezului şi romanul *Ion*¹⁸: « cînd s-a anunţat că laureatul Premiului Nobel este polonezul Reymont, conduceam o revistă săptămînală de informaţie literară. Trebuia să scriem ceva despre acest eveniment, dar nimeni nu cunoştea pe noul laureat, cu toate că între colaboratorii permanenţi aveam pe Tudor Vianu, pe Perpessicius, pe Ion Marin Sadoveanu, pe Aderca, scriitori în curent cu mişcarea literară universală. Eu însumi îmi aminteam destul de vag din timpul războiului, cînd parcă văzusem vreo două cărţi de propagandă antirusescă şi le-am răsfoit doar în librărie, fără să-mi rămîie nimic din ele decât că una povestea despre Lodz, iar alta despre un ţinut Chelm. A trebuit să ne adresăm ataşatului cultural de la Legaţia poloneză ca să primim oarecare informaţii asupra personalităţii scriitorului şi îndeosebi să aflăm că opera lui capitală e un mare roman în patru volume, intitulat *Tărani* »¹⁹.

În aceeaşi conferinţă, Liviu Rebreanu se opreşte pe scurt la istoricul Premiului Nobel şi la mecanismele de acordare a înaltei dis-

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Ibidem*.

¹² În acest context, vezi şi articolul nostru, scris cu ocazia Centenarului naşterii scriitorului polonez, intitulat *Reymont w Rumuni* în *Interpress-Servis publicystyczny-informacyjny*, Varşovia, nr. 124, 18 mai 1967.

¹³ Liviu Rebreanu, *Amalgam*, Bucureşti, Editura „Socec”, 1943, p. 187.

¹⁴ L.R., *Cultura românească în străinătate*, în „*Miscarea literară*”, nr. 21, 5 IV. 1925, p. 1.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ A.B.C., *Premiul Nobel. W. St. Reymont*, în „*Miscarea literară*”, I, nr. 2, 22 noiembrie 1924, p. 1.

¹⁸ *Ibidem*.

tinții: «Decorarea Premiului Nobel e o afacere extrem de delicată și care reclamă multă finețe și mult tact diplomatic. Marile națiuni, cu să nu zic marile puteri, veghează scrupulos ca premiul acesta universal să revie cind uneia, cind alteia din ele, într-o proporție convenabilă. Francezi, germani, englezi, italieni trebuie să fie încoronaji pe rînd și în orice caz așa fel încît să nu se supere nimeni...»²⁰. Romancierul român amintea că Academia din Stockholm a încoronat și autori ai unor națiuni mai mici, și aproape deloc cunoscuți în străinătate, cum a fost cazul cu elvețianul Spitteler și polonezul Reyumont, acesta din urmă, deși «viguros creator», «încătușat pînă atunci în strîmtele granițe ale limbii poloneze»²¹. Totuși, «scriitori tot atît de valoroși și mult mai reprezentativi prin originalitatea lor răscolitoare n-au avut norocul să fie preferați și încununaji»²². Dar, concesiv, conferențiarul de la Dalles adaugă că «numai cine n-a făcut parte niciodată dintr-un juriu de premii nu știe cîte considerente și indulgențe și concesii și compromisuri intervin în acordarea celei mai modeste distincții, chiar onorifice. Dar cînd e vorba de recompensa cea mai mare, subliniată și de cîteva milioane în lei noștri?»²³.

Insemnările lui Liviu Rebreanu și credința sa că Premiul Nobel poate reprezenta «cheia de aur care deschide poarta celebrității mondiale»²⁴ au nutrit desigur speranțe, născute în atmosfera redacției „Mișcării literare” din anii 1924—1925. Ele au alimentat și povestea

(cu ecouri în *Jurnalul rebrenian*) despre candidatura romancierului român la prestigiosul premiu.

În cadrul acestor preocupări, Liviu Rebreanu s-a arătat interesat de o tentativă de traducere a *Pădurii Spînzuraților* în limba suedeză. În 19 ianuarie 1925, Elisabeth von Akerhielm îi scria romancierului, din localitatea germană Idar an der Nahe, că a transmis unei editor din Stockholm primele două capitole ale cărții: «Sper să primesc un răspuns favorabil. Eu mi-am dat toată osteneala să fac traducerea în spiritul și concepția dumneavoastră, fără ca în limba suedeză să sufere vreo alterare. Nu voi avea liniște pînă cînd nu va apărea, în Suedia, cartea aceasta scrisă într-un mod cu totul impunător»²⁵. Peste vreo două luni, mai exact în 19 martie 1925, Elisabeth, «născută von Taube», îi expedia o altă epistolă: «De la plecarea mea din București v-am scris deja o dată, însă pînă astăzi nu am aflat nici o veste de la dumneavoastră. Noi am convenit totuși cu eu să vă dau din cînd în cînd știri despre progresul realizat în munca mea. Astăzi aș dori să vă comunic că am terminat traducerea *Pădurii Spînzuraților*»²⁶. Traducătoarea se plîngea că editorul din Stockholm i-a ținut prea mult manuscrisul de probă și originalul pînă să-i dea acceptarea. Totodată îi cerea autorului să dea cărții în versiunea suedeză alt titlu, ceea ce ar contribui la succesul ei: «Voi trimite cît mai curînd posibil întregul manuscris editorului de la Stockholm și de aceea sper că dumneavoastră îmi veți răspunde cît mai curînd posibil. A fost o muncă grea, dar foarte interesantă și mă voi bucura din suflet dacă, în Suedia, cartea dumneavoastră va avea o bună primire, lucru de care eu sînt convinsă»²⁷.

Liviu Rebreanu notează pe scrisoare că a răspuns traducătoarei întrebînd-o de numele editorului și, probabil, și de termenii contractului. Cartea însă n-a apărut. Cînd, în 1943, vizita Suedia, traducerea unui roman al său în țara Fundației Nobel rămînea încă un deziderat. Ratarea proiectului din 1925 nu a împiedicat pătrunderea operei rebreniene în spațiul de cultură european.

Stancu ILIN

²⁰ Liviu Rebreanu, *Amalgam*, București, Editura „Socec”, 1943, p. 183.

²¹ *Ibidem*, p. 184.

²²⁻²³ *Ibidem*, p. 181.

²⁴ *Ibidem*, p. 187.

²⁵ Biblioteca Academiei R. S. România, c. inv. 141972. Originalul în limba germană.

²⁶ Biblioteca Academiei R. S. România, c. inv. 141973.

²⁷ *Ibidem*.

Germania
Frau Schüler

Idar a[n] d[er] Nahe, 11.1.25

Hochgeehrter Herr Rebreanu

Hiermit teile ich Ihnen mit dass ich jetzt die schwedische Übersetzung der 9 (neuen) ersten Kapitel aus Ihren werten Buch „Pădurea Spânzuraților“, an einen Verleger in Stockholm, Schweden, gesandt habe. Hoffentlich erhalte ich eine günstige Antwort. Ich habe mir alle Mühe gegeben, die Übersetzung in Ihrem Geiste u[nd] in Ihrer Auffassung zu machen, ohne dass die schwedische Sprache etwas einbüßen müsste. Ich werde nicht ruhen, bis das Buch in Schweden erscheint, es ist ganz grossartig geschrieben.

Hochachtungsvoll

E[lisabeth] v[on] AKERHIEM

[B.A. R.S. România, c. inv. 141972]

Idar an der Nahe, 19.3.25

Adr[esse] Frau Lehrer Schüler
Germania

Hochgeehrter Herr Rebreanu:

Seit meiner Abreise von Bucarest, habe ich Ihnen schon einmal geschrieben, bis jetzt aber, habe ich nichts von Ihnen gehört. Wir hatten es doch abgesprochen, dass ich Ihnen ab und zu Nachricht über das Fortschreiten der Arbeit geben sollte. Heute möchte ich Ihnen mitteilen, dass ich die Übersetzung von „Pădurea Spânzuraților“ beendet habe. Sie können sich denken, welch eine Riesenarbeit das gewesen ist, denn Ihr Buch war kein gewöhnliches, sondern, forderte eine tiefe Gedankenarbeit, um den wahren Inhalt zu seinem Recht kommen zu lassen. Doch wäre die Übersetzung drei oder vier Wochen früher fertig geworden, wenn der Verleger in Schweden, in Stockholm, das Probemanuskript u[nd] das Original so lange behalten hatte, ehe ich es wieder bekam u[nd] die Arbeit fortsetzen konnte.

Nun möchten wir Sie fragen, geehrter Herr Rebreanu, ob Sie nicht Ihrem Buche, in der schwedischen Übersetzung einen anderen Titel geben möchten? In unserer schwedischen Sprache würde es besser klingen u[nd] zum Erfolg Ihres Buches beitragen, wenn es einen anderen Titel hätte.

Dann möchte ich Sie freundlichst bitten, die beiliegenden Worte auf Deutsch zu übersetzen, damit ich sie nachher in die schwedische Sprache weiter übersetze. Solche technische Ausdrücke können oft recht schwer sein. Aber ich bitte Sie dringend, dies gleich zu tun u[nd] mir zu zuschicken in einem Brief, oder meinetwegen, auf einer Postkarte nur, wenn Sie wenig Zeit zu Schreiben haben, was ich gut verstehen kann. Aber weil es doch in Ihrem eigenen Interesse ist, hoffe ich dass Sie es tun werden u[nd] mir auch über den schwedischen Titel des Buches, Bescheid sagen wollen. Sie können rumänisch so bald wie möglich das ganze Manuskript an den Verleger in Stockholm senden u[nd] hoffe darum, dass Sie mir, so bald wie es Ihnen möglich ist, antworten.

Es war eine schwere, aber sehr interessante Arbeit u[nd] ich werde mich innig freuen, wenn Ihr Buch einen guten Empfang in Schweden bekommt, wovon ich überzeugt bin.

In Erwartung Ihrer geehrten Antwort

Hochachtungsvoll

Elisabeth v[on] AKERHIEM
geb[oren] v[on] TAUBE[Adresa pe plic:]
MonsieurLiviu Rebreanu
Str. Polonă 13 [corectat de poștă:] Popa Tatu 109
Bucarest
Rumanien

[B.A. R.S. România, c. inv. 141973]

Idar an der Nahe 11.1.25

[Adresa:]
Frau Schuler
Germania

Mult Stimat Domnule Rebreanu,

Vă comunic prin aceasta că i-am expediat primele 9 (nouă) capitole, din traducerea în suedeză a valoroasei dumneavoastră cărți *Pădurea Spânzuraților*, unui editor din Stockholm. Sper să primesc un răspuns favorabil. Eu mi-am dat toată osteneala să fac traducerea în spiritul și concepția dumneavoastră, fără ca în limba suedeză să sufere vreo alterare. Nu voi avea liniște pînă cînd nu va apărea în Suedia cartea, scrisă într-un fel cu totul impunător.

Cu înaltă stimă,

E. V. AKERHIELM

*

[Adresa:] Frau Lehrer-Schuler
Germania

Idar an der Nahe 19.3.25

Mult Stimat Domnule Rebreanu,

De la plecarea mea din București v-am scris deja o dată, însă pînă astăzi nu am aflat nici o veste de la dumneavoastră. Noi am convenit totuși ca eu să vă dau din cînd în cînd știri despre progresul realizat în muncă. Astăzi aș dori să vă comunic că am terminat traducerea *Pădurii Spânzuraților*. Vă puteți imagina ce muncă uriașă a fost aceasta, căci cartea dumneavoastră n-a fost una obișnuită, ci pretindea o profundă muncă intelectuală pentru a face să iasă la lumină conținutul real. Totuși, traducerea ar fi fost gata deja cu trei sau patru săptămîni mai devreme, dacă editorul din Suedia n-ar fi păstrat la Stockholm atît de îndelungat manuscrisul de probă și originalul înainte de a le primi din nou ca să continue lucrarea.

Aș dori să vă întreb acum, stimate Domnule Rebreanu, dacă n-ați dori să dați cărții dumneavoastră în limba suedeză un alt titlu? În limba noastră suedeză ar suna mai bine și ar contribui la succesul ei dacă ar avea un alt titlu.

Aș dori apoi să vă rog foarte prietenește să traduceți cuvintele alăturate în limba germană, pentru ca eu să le redau apoi în suedeză. Astfel de expresii tehnice pot fi adesea foarte dificile. Eu vă rog însă stăruitor să faceți asta pe loc și să-mi trimiteți într-o scrisoare sau fie și pe o carte poștală, dacă aveți prea puțin timp să scrieți, ceea ce eu pot înțelege prea bine. Cum însă e în propriul dumneavoastră interes, sper că o veți face și mă veți informa cu privire la titlul suedez al cărții. Puteți să scrieți românește titlul, însă foarte clar. Eu voi trimite cit mai curînd posibil întregul manuscris editorului de la Stockholm și de aceea sper că dumneavoastră îmi veți răspunde cit mai curînd posibil.

A fost o muncă grea, dar foarte interesantă și mă voi bucura din suflet dacă cartea dumneavoastră va avea o bună primire în Suedia, lucru de care sînt convinsă.

În așteptarea prețiosului Dumneavoastră răspuns,

cu înaltă stimă

Elisabeth v. AKERHIELM
născută v. TAUBE

Al. ODOBESCU

Correspondență cu Moses GASTER

O SCRISOARE INEDITĂ A LUI AL. I. ODOBESCU reprezintă, într-adevăr, un lucru neașteptat și surprinzător, mai ales dacă avem în vedere excelentele volume de corespondență pe care un vrednic colectiv de autoare, alcătuit, în ordine alfabetică, din Rodica Bichis, Nadia Lovinescu și Filofteia Mihai, le-a publicat, cu o exemplară dăruire, în cadrul monumentalei ediții de *Opere* (vol. VIII—XI)¹, consacrată marelui scriitor și om de știință.

Omisiunea nu poate fi însă reproșată nidecum editoarelor, atita vreme cît scrisoarea în cauză, adresată lui M. Gaster, încă student pe atunci, se păstrează în voluminoasa arhivă² — astăzi în colecțiile bibliotecii de la University College din Londra — pe care avea s-o lase acest mare învățat de origine română.

Dată 26 iulie/7 august 1879, scrisoarea era, cum se afirmă chiar la începutul ei, un răspuns la aceea pe care M. Gaster, preocupat, încă nemărturisit, de elaborarea *Literaturii populare române* (1883), tocmai o trimisese lui

Moses Gaster.

¹ Avem în vedere, în special, vol. VIII. *Correspondență 1847—1879*. Introducere de prof. univ. Al. Dima. Text stabilit, note și indice de Nadia Lovinescu, Filofteia Mihai și Rodica Bichis, București, Editura Academiei R.S.R., 1979, în cadrul căreia ar fi trebuit inclusă, conform datei, și scrisoarea inedită la care ne referim.

² Asupra căreia cf. Trude Levi, *The Gaster Papers*. A collection of letters, documents, etc., of the late Haham Dr. Moses Gaster (1856—1939), London, The Library of University College, 1976 („Occasional Publications”, nr. 2), 52 p., respectiv Virgilu Florea, *Prefață la M. Gaster în corespondență*. Ediție îngrijită, prefată, note și indice de..., București, Editura „Minerva”, 1985, („Documente literare”), pp. V—VIII.

Al. I. Odorescu, el însuși un pasionat al folclorului și al vechii literaturi românești.

Din păcate, scrisoarea lui M. Gaster, expediată, foarte probabil, din Breslău, orașul studiilor sale universitare, nu pare să se mai păstreze; în orice caz, ea nu figurează în ediția pe care Filofteia Mihai și Rodica Bichis au dedicat-o corespondenței primite de Al. Odorescu.³ Nu se păstrează nici în arhiva Gaster

³ Cf. *Alexandru Odorescu și corespondența sa*. Ediție de Filofteia Mihai și Rodica Bichis, București, Editura „Minerva”, 1984, („Documente literare”).

de la Londra, căci învățatul român nu-și făcuse încă obiceiul, respectat cu strictețe mai târziu, de a-și opri cîte o copie din fiecare din scrisorile pe care le expedia.

Desăvîrșita sa admirație față de Odobescu, asupra căruia se va exprima, în amintiri, la modul foarte elogios⁴, l-a determinat însă pe Gaster să păstreze cu sfințenie epistola de răspuns a scriitorului (același lucru se va întâmpla și în cazul scrisorilor primite de la alți învățați ai timpului: B. P. Hasdeu, spre exemplu, consultat, cam tot pe atunci, în privința romanului popular *Alexandria*⁵, mai ales că aceasta se referea la un alt subiect predilect, de atunci și de mai târziu, al lui M. Gaster: romanul popular *Varlaam și Ioasaf*⁶).

⁴ Cf. M. Gaster, *Things that were: Ms. C: (Reminiscences II)*, 1932, p. 21, din care cităm fragmentari: «[Odobescu], pe care îl vizitasem și cu care am ajuns la relații amicale, era un om de mare sensibilitate artistică; el ținea prelegeri de istoria artei la Universitate și a publicat, într-o ediție foarte frumoasă, cartea numită *Pseudo-Kynegiticos*, adică ghidul vinătorului, scrisă într-un stil cît se poate de minunat și conținând, peîntre altele lucruri, unul dintre cele mai superbe basme românești. El este, de asemenea, autorul acelei grandioase lucrări despre acel tezaur descoperit întimplător, bazat pe legende seitice, asupra căruia a publicat o operă foarte importantă.

⁵ Cf. B. P. Hasdeu și contemporanii săi români și străini. (*Correspondență primită*). Text stabilit, traduceri și note de Nicolae Mecu, Viorica Nișcov, Al. Săndulescu, Mihai Vornicu. Coordonare și studiu introductiv: Al. Săndulescu, vol. I, București, Editura „Minerva”, 1982, p. 197; *Scrisoare a lui M. Gaster, din 29 februarie 1880*, și Virgiliu Florea, B. P. Hasdeu și M. Gaster, în „Steaua”, XXXIII (1982), nr. 4, p. 38; *Scrisoare a lui B. P. Hasdeu, din 11 iulie 1879*, V. și Viorica Nișcov, B. P. Hasdeu, Scrisori către Moses Gaster, în „Manuscriptum”, XIII (1982), nr. 3, pp. 86—91, respectiv, B. P. Hasdeu și contemporanii săi români și străini. (*Correspondență emisă și primită*). Text stabilit, traduceri, note și index de Crina Bocean-Decușeară, Nicolae Mecu, Mihai Mitu, Viorica Nișcov, Al. Săndulescu. Coordonare și postfață: Al. Săndulescu, vol. III, București, Editura „Minerva”, 1984, p. 25.

⁶ Cf. M. Gaster, *Literatură populară română* (1883), în care l-a rezervat locul al doilea (pp. 32—53), îndată după *Alexandria*: Colinde, cîntece populare și cîntece de stea inedite, în „Revista pentru istorie, arheologie și filologie”, II (1893), p. 324; O carte românească în 1840, în „Tipografia română”, I (1886), nr. 10, p. 2, reproduc „Românul” din 6 februarie 1885, ne încredințază P. V. Năsturel, în Prefață la *Viețile Sfinților Varlaam și Ioasaf*, Tradusă din limba elenă la anul 1648 de Udrishte Năsturel de Fierăști, al doilea logofăt. Tipărită pentru prima oară de Generalul P. V. Năsturel, București, Stabiliment de Arte Grafice „Universala”, 1904, p. I; *Ilchester Lectures on Greek-Slavonic Literature and its Relations to the Folklore of Europe during the Middle Ages*, London, Trübner and Co., 1887, pp. 111—112;

Tot atît de interesat de acest subiect va fi fost, însă, la acea dată, și Al. Odobescu, însărcinat de Academia Română, încă din 1878⁷, cu publicarea, în «transcripțiune», a romanului *Varlaam și Ioasaf*, după traducerea românească, cu litere chirilice, pe care învățatul logofăt Udrishte Năsturel a făcut-o, din slavonește, prin anul 1648.

Amplele cunoștințe ale lui Odobescu, atît despre autorul traducerii, cît și despre redacțiile slave și, respectiv, românești, ale romanului, impresionează chiar și azi (cînd posedăm cuprinzătoarele monografii ale lui Dan Horia Mazilu, una despre Udrishte Năsturel⁸, cealaltă despre romanul popular *Varlaam și Ioasaf*⁹) și îl recomandau pe scriitorul român drept una dintre persoanele cele mai indicate a i se încredința publicarea cărții, a cărei apariție era cu atît mai imperioasă, cu cît — afirma Odobescu — «o edițiune foarte necritică» a ei¹⁰ se oprișe, «din nenorocire», «la a 6-a coală».

Geschichte der rumänischen Literatur, in Gustav Gröber, *Grundriss der romanischen Philologie*, vol. II, partea a III-a, Strassburg, 1901, pp. 285, 318, 382—348, 427; *Rumanian Literature*, in *The Encyclopedia Britannica*. A dictionary of Arts, Sciences, literature and general information, ediția a II-a, vol. XXIII, Cambridge University Press, 1911, p. 849; *Introduction la Rumanian Bird and Beast Stories*, London, Sidgwick & Jackson, Ltd., 1915, pp. 6 și 25; *Povestea celor trei prieteni*, în *Omajiu D-lui dr. A. Stern, cu ocazia celei de a 80-a aniversări a nașterii sale*, în „Sinaia”. Anuar de studii judeice, vol. II, București, Tip. „Tiparnița”, 1929, pp. 48—53.

⁷ Cf., în acest sens, o scrisoare pe care Odobescu i-o trimitea, la 11/23 decembrie 1878, lui G. Barițiu: «Cu anul nou deodată, voi începe tipărirea scrierei lui Udrishte Năsturel» (Al. Odobescu, *Opere*, vol. VIII, *Correspondență 1847—1879*, p. 405), ca și scrisoarea pe care Petre S. Aurelian, vicepreședinte, și V. A. Urechia, secretar general, i-o trimiteau, la 29 ianuarie 1882, lui Al. Odobescu: «Academia, avînd în vedere că d-voastră, domnule coleg, încă la anul 1878, ați fost însărcinat cu publicarea în transcripțiune a acestui manuscris...» (Alexandru Odobescu și corespondenții săi, p. 102). Cf. și *Academia Română. Sesiunea extraordinară a anului 1879. Proces-verbal nr. I*, Ședința din 23 mai, în „Analele Academiei Române”. Seria II, Tomul I, București, 1880, p. 5.

⁸ Cf. Dan Horia Mazilu, *Udrishte Năsturel*, București, Editura „Minerva”, 1974, 356 (352) p. („Universitas”).

⁹ Idem, *Varlaam și Ioasaf. Istoria unei cărți*, București, Editura „Minerva”, 1981, 256 p. („Confluente”).

¹⁰ Era vorba de ediția pe care o întocmise, cu cîțiva ani în urmă, un bibliotecar de la Biblioteca Statului, Ioan Gărlăanu, după un manuscris din 1814, care aparținuse lui Eminescu (cf. M. Gaster, *Literatură populară română*, ed. cit., p. 35), ustată în colecțiile Biblio-

Din păcate, nici Odobescu nu-și va duce planul până la capăt, oprindu-se cu tiparul la pagina 40¹¹, probabil ca urmare a plecării sale în Franța (1879), unde a rămas până la 1886, ocupând, între 1881—1885, funcția de prim-secretar al Legației României de la Paris. Nu este însă exclus să fi intervenit, între timp, și unele dificultăți (inclusiv financiare), pe care o asemenea muncă anevoioasă le presupunea, previzibile de către editor încă în scrisoarea sa către Gaster: «Eu reproduc textul românesc cu cirilice și pun alături transcripțiunea cu litere latine. Voi face un studiu introductiv și un glosar al limbei. Dar toate acestea îmi vor cere luni multe, poate chiar și ani, căci manuscriptul e lung și fondurile disponibile pentru tipărire sunt foarte mărginite».

Indiferent de motive, e sigur însă că Odobescu a abandonat sarcinile editoriale pe care și le asumase (era vorba, alături de *Varlaam și Ioasaf*, de operele lui Dimitrie Cantemir), căci, în ședința din 1 aprilie 1883 a Academiei Române, «Dl. Maiorescu citește o scrisoare a d-lui Odobescu, prin care roagă Academia de a-l desărcina de publicarea introducerilor și glosarelor la edițiunile cărților vechi, cu care se însărcinase»¹².

teciil Academiei R.S.R., sub nr. 2769. Asupra acestui manuscris, cf. excelența și atât de utilă lucrare întocmită de Mihai Moraru și Cătălina Velculescu, *Bibliografia analitică a cărților populare laice*. Sub îngrijirea științifică a lui I. C. Chițimia, București, Editura Academiei R.S.R., partea I, 1976 (pp. 23, 200—201); partea a II-a, 1978 (pp. 342, 484—485, 494).

¹¹ Pe exemplarul Bibliotecii Centrale Universitare din Cluj-Napoca (cota 09925), provenit din Biblioteca Academiei Române, al cărei sigiliu și cotă veche: II. 108659 (D) le poartă, se află însemnarea: «Viața Părinților noștri Varlaam și Ioasaf tradusă din slavonește de Udrishte Năsturel — după manuscriptul cu data 1649. Ediția începută de Al. I. Odobescu. S-a tipărit numai până la pag. 40. [Semnat] I. Bianu».

¹² Apud Alexandru Odobescu, *Opere*, vol. IX, *Correspondență 1880—1883*. Text stabilit, note și indice de Filofteia Mihai, Rodica Bichis, Nadia Lovinescu, București, Editura Academiei R.S.R., 1963, p. 536, nota 7762, care trimite la *Analele Academiei Române*, Seria II, Tom V (1882—1883). Secțiunea I. Partea administrativă și dezbaterile, p. 55. Gaster, care se interesa și pe parcurs de mersul acestei lucrări, întrebindu-l pe Hasdeu, la 10 februarie 1880, «Cum stă Odobescu cu *Varlaam și Ioasaf*?» (*B. P. Hasdeu și contemporanii săi români și străini. Correspondență primită*, vol. I, p. 196), regreta, într-o scrisoare către G. Dem. Teodorescu, datată 29 octombrie 1894, că Odobescu nu-și dusesse planul la bun sfârșit: «Ce s-a ales cu manuscriptul utilizat de Odobescu, care începuse publicarea acum 45 ani și mai bine, și care a lăsat-o baltă?».

Ca și alte numeroase documente similare, această scrisoare constituie o dovadă grăitoare a vastelor cunoștințe ale lui Odobescu, a emulației și, nu mai puțin, a conlucrării intelectuale pe care el și ceilalți cărturari ai timpului le așezaseră la temelie culturii românești moderne. Spirit generos, Odobescu îi oferă lui Gaster, fără șovăire, «tot și poate mai mult» decît acesta îi cerea, după cum însuși scriitorul se împărtășise, mai înainte, de informații și materiale de prin biblioteci străine, ce-i fuseseră puse la dispoziție, cu egală generozitate, de către istoricul Grigore Tocilescu.

Similar va proceda și Gaster, care a primit informații și materiale din partea lui Odobescu, Eminescu¹³, Aron Densușianu¹⁴, Stojan Novaković, învățatul ministru sîrb al instrucțiunii publice și al cultelor¹⁵, ulterior și a indogermanistului Ernst Kuhn de la Universitatea din München¹⁶, dar va fi și el de folos, pe aceeași linie, lui Eugen Braunholtz¹⁷ și G. Dem. Teodorescu¹⁸, iar, după stabilirea sa în Anglia

¹³ Cum am arătat, M. Gaster a folosit, în *Literatura populară română* (cf. ed. cit., pp. 35, 40, 42 și 44), «manuscriptul d-lui Eminescu, cuprinzînd copia din 1814 a traducerii lui Udrishte Năsturel din romanul *Varlaam și Ioasaf*».

¹⁴ O variantă, «mai completă», a cîntecului de stea «care are de obiect plecarea lui Ioasaf în pustie ca să îmbrățișeze viața de sămăstru», intitulată *Versul pustit*, reproduce Gaster, în *Literatura populară română* (cf. ed. cit., pp. 49—50), după «un manuscript de pe la începutul secolului nostru, în posesiunea d-lui Aron Densușianu...».

¹⁵ Din acesta, a pus la contribuție, în a sa *Literatura populară română* (cf. ed. cit., pp. 33—34, 39, 41), lucrarea *Varlaam și Ioasaf*, Belgrad, 1881, de a cărei trimitere îl anunța însuși St. Novaković, printr-o scrisoare din 25 septembrie 1882, păstrată în arhiva Gaster de la Londra.

¹⁶ Acesta i-a trimis lui Gaster (care mulțumea la 5 decembrie 1893), la 3 decembrie 1893, un exemplar din lucrarea sa *Varlaam und Ioasaph. Eine bibliographisch-literar-geschichtliche Studie*, publicată în „Abhandl. bayer. Akademie“, 20. Band, I. Abt. (1894), pp. 1—88. (Detalii bibliografice după N. Cartoian, *Cărțile populare în literatura românească*, vol. I: *Epoca influenței sud-slave*, București, Editura „Casei Școlarelor“, 1929, p. 249). Ulterior, prof. E. Kuhn îi va trimite lui Gaster, la 5 noiembrie 1902, încă un exemplar din lucrarea sa *Varlaam und Ioasaph*, pentru care învățatul român mulțumea la 21 noiembrie 1902.

¹⁷ Care îi solicitase, de la Paris, printr-o scrisoare din 21 aprilie 1884, păstrată în arhiva Gaster de la Londra.

¹⁸ Acestuia se oferise să-i împrumute (cf. *Scrisoarea lui G. Dem. Teodorescu, din 12/24 octombrie 1894*) amintita «broșură» a prof. E. Kuhn, pe care i-o va expedia la 29 ianuarie 1894, după cum o arată o scrisoare, cu

(1885), lui J. Kennedy¹⁹ și L. Patterson²⁰, reverend din Canterbury, contribuind la popularizarea peste hotare a redacțiilor românești ale romanului *Varlaam și Ioasaf*²¹, invocat nu o dată de către Gaster în sprijinul controversatei sale teorii despre originea modernă și jiterară a poveștilor populare.

Chiar și textul propriu-zis al romanului a cunoscut, grație lui Gaster, o mai bună circulație printre specialiști, prin reproducerea, în a sa *Chrestomafie română*, a citorva fragmente

această dată, a lui M. Gaster. Cu toate că G. Dem. Teodorescu îl informă pe Gaster la 18/30 septembrie 1894, că posedă «toate noțiunile despre traducătorii latini, despre diferitele edițiuni, despre manuscrisele române, etc.», iar la 12/24 octombrie 1894 că «studiul său despre romanul *Varlaam și Ioasaf* «e aproape gata», lucrarea promisă n-a mai fost încheiată, foarte probabil din cauza stăruințelor prematur al autorului ei, dar viitorul editor al romanului, P. V. Năsturel, va utiliza, în *Prefață*, «notițele ce mi-a dat amicul meu Teodorescu G. Dem.» (P. V. Năsturel, *Prefață la Vieța Sfinților Varlaam și Ioasaf*, p. III).

¹⁹ Care îi scria, la 18 martie 1901, că ar dori foarte mult să știe «unde să se adreseze pentru cele mai recente informații privitoare la *Varlaam și Ioasaf* și, de asemenea, unde există un bun text al originalului, scrisoarea sa încheindu-se cu un adevărat elogiu la adresa lui Gaster: «Sper să nu vă deranjez prea mult, dar eu nu cunosc o mai mare autoritate la care să mă adresez».

²⁰ Acesta îi cerea lui Gaster, la 3 septembrie 1929, permisiunea, acordată printr-o scrisoare din 6 septembrie 1929, de a traduce liber, după «valoroasa *Chrestomafie Roumaine*», vol. I, câteva pasaje, mai interesante «din punct de vedere teologic», din redacțiunea românească a romanului popular *Varlaam și Ioasaf*, pe care dorea să le pună la dispoziția specialiștilor britanici în teologie, «în caz că ei nu sînt deja familiarizați cu manuscrisul în chestiune».

²¹ La acest punct amintim, pe lângă lucrările în engleză și germană, indicate la nota 6, conferința *The Legend of Varlaam and Josaphat in Roumanian Literature*, pe care Gaster a ținut-o, la 6 martie 1924, la King's College din Londra, în cadrul unei manifestări științifice românești organizate de prof. Marcu Beza, consul general al României în Anglia și, totodată, titularul catedrei de limba și literatura română la Universitatea din Londra. (Cf. M. Gaster și Nicolae Titulescu, în vol. *M. Gaster în corespondență*, pp. 181—183). Adăugăm însă că Gaster a fost preocupat nu numai de popularizarea redacțiilor românești ale romanului *Varlaam și Ioasaf*, ci și ale aceloră din alte literaturi. Căci, din informațiile pe care le-am cules din corespondența sa, el a recenzat, în revistele „Folklore” din 1924 și „Journal of the Royal Asiatic Society” din 1928 (p. 396), ediția lui Budge cuprinzând versiunea etiopiană, publicată de Cambridge University Press (1924), a romanului *Varlaam și Ioasaf*, respectiv ediția rev. G. H. Woodward și H. Mattingly a redacțiunii grecești a aceluiași roman, amindouă edițiile fiind prevăzute și cu traduceri în engleză ale textelor.

din *Varlaam și Ioasaf*²².

Să mai adăugăm, în final, că însăși publicarea integrală, la noi, a acestui roman popular pare a se fi datorat indemnului pe care M. Gaster l-a adresat editorului²³, generalul P. V. Năsturel²⁴, unul din descendenții învățatului logofăt Udriște: «După ce seara [la Maiorescu — n.n.] era încheiată — scria Gaster în amintirile sale de mai târziu —, «mergeam adesea, mai întâi, să luăm cafea sau bere în Piață, aproape de Teatrul Național. De-o parte a acestuia se afla o mică deschidere, un loc gol, și acolo își avea negoțul unul dintre librării evrei. Chiar acolo mi s-a întâmplat un incident cu un ofițer numit Năsturel. În timp ce stăteam acolo, am auzit pe cineva strigându-l pe ofițer „Di. Năsturel”, astfel încît m-am răsucit și l-am întrebat dacă nu cumva este un urmaș al marelui Năsturel din secolul al XVII-lea, prietenul voievodului Matei Basarab, care a tradus, din

²² Cf. M. Gaster, *Chrestomafie română*. Texte tipărite și manuscrise [sec. XVI—XIX] dialectale și populare. Cu o introducere, gramatică și un glosar româno-francez de..., 2 vol., Leipzig—București, F. A. Brockhaus, Sococ & Co., 1891. Fragmentele din *Varlaam și Ioasaf* se află în vol. I, pp. 129—134, unde sînt reproduse primele trei capitole, din ediția Odobescu, și vol. II, pp. 76—78, unde se reproduce din traducerea lui Vlad Boțulescu, pe baza copieii făcute, la 1878, de către Gr. Tocilescu, după manuscrisul original aflat la Biblioteca Imperială din Viena. Pilda cu inorogul (vol. I, pp. 165—188) este reprodusă după *Învățăturile lui Neagos Basarab*. Alci ni se pare de interes a adăuga că, deși mare colecționar de vechi manuscrise românești, Gaster nu posedă nici un manuscris de sine stătător al romanului popular *Varlaam și Ioasaf*. Ar fi putut posedea unul, cu mai multă stăruință din partea prietenului său M. Schwarzfild din București, care îi scria, la 30 noiembrie/12 decembrie 1888, din Iași: «Zilele acestea, [Beldiceanu] a dat 400 lei pe un manuscris foarte prețios, la care sunt sigur că ai fi rivnit d-ta; de nu era așa scump, și l-aș fi cumpărat chiar. Manuscrisul e scris de mîna lui Udriște Năsturel, cum o zice singur, și conține textul slavon și traducerea sa română a lui *Varlaam și Ioasaf*, în o scrisoare minunată de frumoasă, pe o hîrtie splendidă. E defect, dar numai cu lipsa a 4 foi [de fapt, 6 — n.n.] de la început. Este vorba de Ms. 588, în posesia Bibliotecii Academiei Române, unde a intrat, în 1888, ca donație a lui D. A. Sturdza, care îl cumpărase de la N. Beldiceanu (Cf. Mihail Moraru, Căminul Velculescu, lucr. cit., partea a II-a, pp. 437—439).

²³ Un indemn similar îi adresase Gaster și lui G. Dem. Teodorescu, în scrisoarea, deja menționată, din 29 octombrie 1894: «Ar fi de dorit ca d-ta să publice textul român».

²⁴ În *Prefața* (p. I) la *Vieța Sfinților Varlaam și Ioasaf*, P. V. Năsturel amintește doar de influența pe care a avut-o asupra sa articolul lui Gaster *O carte românească în 1546*, deja amintit.

București 26 iul[ie] 1875
7 aug

Domnule Gaster
Primii chiar acum scrisoarea
d-tale și fiindcă sunt să plec și eu mâine pentru câteva
zile în țară sunt în flegm
și cu mâine pentru câte va

București, 26 iul[ie]/7 aug[ust] 1879

Domnule Gaster,

Primii chiar acum scrisoarea d-tale și fiindcă sunt să plec și eu mâine pentru câteva zile la țară, răspund îndată; ceea ce te va satisface mai bine.

Cine a fost Năsturel? Logofătul *Udriște* (sau *Orest*, sau *Uril*) *Năsturel ot Fierești* era frate cu Doamna Elena, soția lui Mathei Vodă Basarab. El era un om foarte instruit, crescut în Polonia: a tradus din latinește în slavonește *Imitațiunea lui Christ* de Toma de Kempis [?], care traducțiune a avut 2 edițiuni în secolii trecuți. A scris cu stilul și cu mîna sa cele mai frumoase chrisoave ce posedăm în Arhivele noastre. A încurajat traducerea din limbi străine în cea românească, și în fine el însuși a tradus din slavonește viețile sfinților Varlaam și Ioasaf.

slavonă în română, faimoasa poveste despre Varlaam și Ioasaf. El a răspuns: „Da sînt”. „Ei bine, am spus eu, dacă-i așa, este de datoria d-tale să aduni manuscrisele și să publici monumentală operă a marelui d-tale strămoș”. Aceasta s-a întimplat prin 1883 sau '84. S-au scurs 30 de ani, cînd am cîlit în ziare²² că publicase cartea. Devenise acum general de armată, o mare autoritate în echipament militar. Și-a adus aminte de mine și mi-a trimis un exemplar cu mulțumirile sale, pentru a-i fi dat ideea²³.

²² O tăietură dintr-un ziar românesc, trimisă, la 3/16 noiembrie 1904, de cavalerul A. E. Gaster din București, tatăl cărturarului, cuprinzînd o notiță prin care se anunța apariția, în „Universala”, a lucrării lui P. V. Năsturel, se păstrează și astăzi în arhiva Gaster de la Londra.

²³ M. Gaster, *Things that were*, Ms. A (2): *Reminiscences*, 1930-1931, pp. 107-108. Cf. și scrisoarea, deja menționată, către rev. englez L. Patterson: „Ați putea fi interesat să știți că în literatura română există un text complet al poveștii lui Barlaam și Ioasaf, care a fost publicat, în două recenzii, de unul din decendenții primului traducător, Năsturel. Eu i-am sugerat aceasta acum vreo patruzeci de ani și sînt bucuros să spun că mi-a urmat sfatul”.

Imprejurarea este confirmată și de un fragment din scrisoarea pe care Gaster o adresa, la 18 februarie 1916, însuși generalului P. V. Năsturel, în semn de mulțumire pentru a-i fi trimis (chiar dacă cu întârziere) cartea: „Era pentru mine o surprindere și o plăcere fără seamăn cînd, pe neașteptate, poșta mi-a adus prețiosul dar al D[omniei] voastre, *VIATA SFINTILOR VARLAAM ȘI IOSAFAT*, cu mult stimatelor rînduri adușe și subscrise de d-voastră. În acel moment, mai bine de 30 de ani au dispărut dinaintea ochilor mei, și iar m-am văzut stînd lîngă taraba anticarului de la Piața Teatrului, unde pentru prima dată m-am întîlnit cu d[umneavoastră] despre strămoșul Udriște și faimoasa sa carte”.

Virgil FLOREA

Cine a fost Năsturel? -
Logofătul Udriște (sau Orest,
sau Uril) Năsturel ot
Fierești era frate cu Doamna
Elena soția lui Mathei Vodă

Exemplarul pe care abia am început a-l tipări, după un manuscris ce tot eu l-am descoperit, la 1860, în Mănăstirea Bistrița din Vlcea, poartă textul slavon alături cu traducerea românească. Titlul îi este: *Traiul și viața prea cuvioșilor părinților noștri, a lu Varlaam și a lu Ioasaf. Scrisă de preacuviosul părintele nostru Ioan Demaskin, pentru folosul sufletese. Iară acum de în limbă slovenească întoarsă fu pre românească de mult păcătosul robul lui Christos, Udriște Năsturel de Fierești, al doilea logofăt.* Въ лѣто кытіа міра зрус (1648) ¹.

Manuscrisul, care este un în 4° mic de 885 pag., conține, la sfârșit, o notă, în care se vede că acest exemplar « a fost scris la 1670 (adică cu 22 ani mai târziu) sub Antonie Vodă, de archimandritul Petroniu Tismaninul », carele a adăos, pe margine, unele îndreptări de cuvinte.

Ca stil și limbă, este cît se poate de interesant și dovedește, în mod peremptoriu, că grămăticii de sate cari au scris *Cuvențele den bătrîni* ale D-lui Hasdeu sau nu știu bine românește, sau nu se pricepeau a exprima ideile și sunetele limbei. Năsturel era om cult; el vorbește altă românească, mult mai puțin extravagantă decît grămăticii de sate de pe atunci.

N.B. Generalul C. Năsturel Ferescu, care a dotat, acum cinci ani, Academia Română cu vreo 24.000 lei venit pe an ², era ultimul urmaș al aceleiași familii.

Udriște a tradus din slavonește și textul original este alături cu traducțiunea. Știu însă că manuscrise slavone despre această *Istorie* sunt multe; despre 2 din ele vorbește Miklosich în *Dicționarul* său slavon; altele 2 sunt citate de Karataef în *Bibliografia sa* slavonă; acolo am văzut citate și 2 edițiuni tipărite în al XVI-[lea] și [al] XVII-[lea] secoli în limba slavonă. Tocilescu, care stă la Paris (2 rue Thénard), mi-a scris indicîndu-mi și alte manuscrise slavone. N-am avut însă ocaziune de a vedea nici unul, spre a-l colaționa cu cel după care a tradus Năsturel.

Un fapt curios este că există și o altă traducțiune română, pe care a descoperit-o și a decopiat-o (o am la mîna) ³ Tocilescu în Biblioteca de la Viena. Pe titlu stă ceea ce urmează: *Viața Sfintului Ioasafat, pe carele Varlaam l-a întors la credința creștinească, tîlmăcită din limba italiană în românește, de Vlad Boțulescu din Mălăiești, logofătul, aflîndu-se la închisoare în castelul de la Milano în Italia la anul de la Christos 1764.* M[anu]sc[ris] în 4°, 120 pag. Am pus să-mi caute în Italia edițiunea după care Vlad Boțulescu [?] a tradus această legendă; mi s-au trimis mai multe versiuni italiene; dar de aceea care s-a servit prizonierul român n-am putut da încă ⁴. Este o diferență radicală între texturile lui Năsturel și Boțulescu.

La Biblioteca Națională din București mai există un exemplar din traducerea românească a lui Năsturel, scris la începutul secolului nostru și adus de la M[ănăști]rea

¹ Ms. 2470, în posesia Bibliotecii Academiei R. S. România, asupra căruia cf. Mihai Moraru, Cătălina Velculescu, *lucr. cit.*, partea a II-a, pp. 440—443.

² Un motiv în plus pentru care Odobescu, aflat la Paris, era îndemnat a isprăvi cu lucrarea, cum o făceau, la 20 martie 1882, D. A. Sturdza, președinte al Academiei Române, și V. A. Urechia, secretarul ei general: « Totodată veți binevoi, domnule coleg, a grăbi cu reproducerea manuscrisului lui Udriște Năsturel, pentru că [în] decursul acestui an să putem îndeplini omagiul ce dorește Academia să-l aducă ilustrului strămoș al donatorului nostru, generalul Constantin Herescu ». (Alexandru Odobescu și corespondenții săi, pp. 277—278.)

³ Astăzi Ms. 417, în posesia Bibliotecii Academiei Române, unde a intrat ca donație a lui Gr. G. Tocilescu (cf. Mihai Moraru, Cătălina Velculescu, *lucr. cit.*, partea a II-a, pp. 452—453.)

⁴ În Prefața ediției sale din *Varlaam și Ioasaf* (p. XVIII), P. V. Năsturel afirmă că « Boțulescu s-a servit de edițiunea tipărită în Roma la 1734 de Giovanni Maria Salvioni sub titlul de *Storia de'ss Barlaam e Giosaffatto* ridotta alla sua antica purità di favella, coll'ajuto degli atichi testi a penna » edițiune care — ne asigură P. V. Năsturel, într-o notă de pe aceeași pagină — « s-a reproduș tot în Roma la 1816 », din fiecare ediție păstrîndu-se cîte un exemplar și în Biblioteca Centrală a Statului din București. În orice caz, la sfârșitul copiei lui Tocilescu, păstrată în Biblioteca Academiei R. S. R. (Ms. 417), « este anexat exemplarul tipărit după care s-a făcut traducerea » (Mihai Moraru, Cătălina Velculescu, *lucr. cit.*, partea a II-a, p. 453.)

de Argeș⁵. Sunt cîțiva ani, un bibliotecar începuse a-l tipări într-o edițiune foarte necritică⁶, care din nenorocire s-a oprit la a 6-a coală.

Eu reproduc textul românesc cu cirilice și pun alături transcripțiunea cu litere latine. Voi face un studiu introductiv și un glosar al limbei. Dar toate acestea îmi vor cere luni multe, poate chiar și ani, căci manuscriptul e lung și fondurile disponibile pentru tipărire sunt foarte mărginite.

Despre *Alexandria*, nu pot să-ți spun nimic mai mult decît D[omnul] Hasdeu.

Mă bucur că lucrezi cu stăruință la una din cestiunile cele mai interesante; aceea a literaturii noastre populare. Nu pîiJerde însă din vedere lucrările pe care Academia le pune la concurs. Este un mod de a face opere profitabile și celor ce le fac, și cunoștințelor naționale, căroră Academia se silește a le da o direcțiune și un mers regulat.

Cred a fi coprins în aceste 8 pagine tot și poate chiar mai mult decît ceea ce-mi ceri.

Cu această ocaziune, te rog să primești încredințarea deplinei mele stime.

ODOBESCU

⁵ Este vorba de un manuscris din 1814, care aparținuse lui Eminescu, astăzi în colecțiile de manuscrise ale Bibliotecii Academiei R.S.R., sub numărul 2769. (Cf. Mihai Moraru, Cătălina Velculescu, *lucr. cit.*, partea a II-a, pp. 484—485.)

⁶ Motiv pentru care, Al. Odobescu nici n-a pus la contribuție ediția fragmentară, de prin 1871, a lui Ioan Gârleanu, cu toate că Academia, însărcinîndu-l pe scriitor cu o nouă ediție a romanului *Varlaam și Ioasaf*, îi transmitea « un exemplar din coalele imprimate, spre a vedea dacă ele pot să servească la scopul urmărit de Academie. » (Al. Odobescu și corespondenții săi, p. 102. *Scrisoare a lui P. S. Aurelian, președinte, și V. A. Urechia, secretar general, din 29 ianuarie 1882*).

Cred a fi coprins în
aceste 8 pagini tot și
poate chiar mai mult
decît ceea ce-mi ceri.
Cu această ocaziune, te
rog să primești încredințarea
deplinei mele stime
Al. Odobescu

Paul MORAND și prietenii săi români

DESPRE PREZENȚA LUI PAUL MORAND (1888–1976) în România posedăm, astăzi, un însemnat număr de izvoare. Se știe, cu exactitate că, în răstimpul 1940–1944, Paul Morand a exercitat funcția de ambasador al Franței la București. Acum, ca și mai înainte, deoarece ne mai vizitase în câteva rânduri, scriitorul și diplomatul francez a surprins cu finețe și discernămint constanțele psihologiei românești. O carte a sa, *București* (1935), scrisă alert și cu talent, nu ne e prea favorabilă, întrucât evocă unele aspecte negative din viața capitalei României. Cartea trebuie citită cu oarecare circumspecție. Meritoriu e însă faptul că această scriere, revelatoare în multe părți ale ei, a stîrnit, la apariție, reacții violente ale lui Eamîl Petrescu și Petru Comarnescu. Numele lui Paul Morand a circulat în spațiul literar românesc cu o mare frecvență înainte de război, cît și după cel de-al doilea cataclism mondial. Scriitorul francez a conferențiat, a publicat în presa literară și neliterară un apreciabil număr de articole, reportaje, note și impresii de călătorie, a fost tradus și receptat de istoria și critica literară așa cum, dealtfel, merita. Relațiile cu România au sporit și mai mult, căpătînd o nouă dimensiune, îndată ce s-a căsătorit cu principesa Elena Suțu, o femeie cultivată și distinsă, pe care a iubit-o pînă la sfîrșitul zilelor sale fără nici un fel de eclipse. Amintirile despre Elena Suțu sînt extrem de interesante și ar merita să fie cunoscute și de către români. Aici, la București, stabilește relații și prietenii cu oamenii de litere și artă. Demne de reținut sînt raporturile sale cu Emanoîl Ciomac și Alexandru Tzigara-Samurcaș. Peste ani, Barbu Brezianu îi solicită lui Paul Morand, cu aproximativ un deceniu înainte de a muri, unele impresii și amintiri personale despre omul și arta lui Constantin Brîncuși,

Academician, în 1969.

deoarece îi erau necesare în elaborarea unei ample și temeinice monografii despre marele sculptor. Răspunsul lui Paul Morand, amabil și curtenitor, nuanțează cu energie anumite trăsături morale ale lui Constantin Brîncuși despre care, încă din 1927, scrisese un penetrant studiu¹ ce a fost utilizat ca prefață la Catalogul expoziției ce se organizase la New York.

Nicolae SCURTU

¹ *Papiers d'identité*, Paris, Édition Bernard Grasset, (1931), pp. 229–234. (*Brâncuși. Préface au catalogue de l'Exposition Brâncuși à New York, 1927.*)

Monsieur,

Votre lettre m'a fait grand plaisir : elle m'a montrée qu'à Bucarest on n'a pas oublié ma vieille et profonde amitié pour la Roumanie et pour les Roumains. J'aimerais pouvoir les servir en vous aidant à peindre l'image d'un homme qui fut le plus original, et peut-être le plus grand sculpteur de ces temps, mais je suis trahi par ma mémoire, toujours peu sûre, et qui vacille devant l'entassement d'années écoulées depuis mes rencontres avec Brancusi.

Trouverai-je autre chose que ce que vous paraîsez savoir : l'atelier sommaire, au fond de la ténébreuse impasse, à odeur de crème, le grand poêle sur lequel Brancusi cuisinait des grillades célèbres dans tout Montparnasse, le lit-divan où couchait Radiguet, le voix douce et basse, au rythme très lent de sculpteur, évoquant, non pas des lires (je n'ai jamais parlé littérature avec lui), mais ses propres souvenirs, son départ de Roumanie, poussé par un puissante vocation, ses voyages à pied, sans parler aucune langue, paysant son voyage en travaillant à des singuliers besognes ; ne m'a-t-il pas dit avoir été infirmier à Munich ? Atteindre Paris, c'était son but ; il n'en avait pas d'autre ; son succès, l'argent, la renommée étaient sur lui sans effet ; il restait paysan, à barbe hérissée, un être parfait authentique.

Ma femme vous remercie pour l'envoi de la photo¹ de son pauvre frère ; cette pensée l'a beaucoup touchée ; elle se souvient aussi de Madame Ella Băicoianu² et lui envoie ses amitiés.

En souhaitant grand succès à votre monographie sur l'auteur de l'Oiseau, je vous prie de croire à mes sentiments les meilleurs.

Paul MORAND

Monsieur Barbu Brezianu, Institut d'histoire
d'Art de l'Académie Roumaine — Bucarest —
Roumanie

¹. Se referă la un desen al lui Theodor Pallady ce-l reprezenta pe Jean Chisovelon, fratele Elenei Suțu, unul dintre cei mai buni economiști români din perioada interbelică. Barbu Brezianu îi trimite o fotografie după acest desen.

² Ella Băicoianu, prietena principesei Elena Suțu, era mama sculptoriței Zoe Băicoianu.

Domnule,

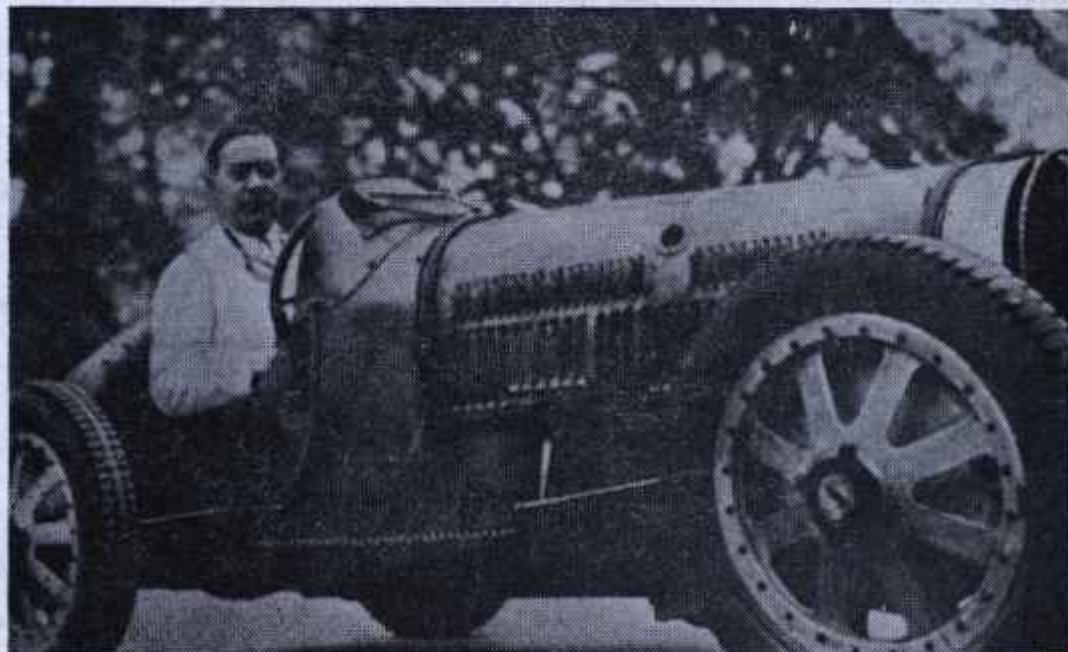
Scrisoarea domniei-voastre mi-a făcut multă plăcere: ea mi-a arătat că la București, vechea și profunda mea prietenie pentru România și pentru români n-a fost uitată. Aș dori să-i pot sluji ajutându-vă să zugrăviți imaginea unui om care a fost cel mai original și, poate, cel mai mare sculptor al acestei vremi, dar memoria mă trădează, e mereu nesigură și șovăie în fața îngrămădirii anilor scurși de la întâlnirile mele cu Brâncuși. Găsi-voi altceva decât pareți că știți: atelierul cu lucruri puține la capătul fundăturii tenebroase, cu miros de cremă, vatra mare pe care Brâncuși gătea grătarurile celebre în tot Montparnasse-ul, patul-divan unde dormea Radiguet, vocea dulce și joasă, cu ritmul lent al sculptorului, evocând, nu cărți (n-am vorbit niciodată despre literatură cu el), ci propriile lui amintiri, plecarea din România, împins de o puternică vocație, călătoriile lui pe jos, fără a vorbi vreo limbă străină, plătindu-și călătoria prin muncă în împrejurări neobișnuite; nu mi-a spus el că a fost infirmier la München? Să ajungă la Paris, acesta era scopul lui; nu avea altul; succesul lui, banii, renumele n-aveau nici un fel de efect asupra lui; și rămânea țaran, cu barba zbirlită, o ființă perfect autentică.

Soția mea vă mulțumește pentru trimiterea fotografiei sărmanului ei frate; gîndul acesta a mișcat-o adînc; ea își amintește și de doamna Ella Băicoianu și-i trimite gînduri prietenești.

Urînd mare succes monografiei domniei-voastre despre autorul *Păsării*, vă rog să credeți în sentimentele mele cele mai bune.

Paul MOYAND

Domnului Barbu Brezianu, Institutul de Istoria
Artei al Academiei Române, — București —
România

Paul Moyand

DOSAR: Vasile ALECSANDRI

Istorie săpată în metal

**Medaliile
comemorativе**

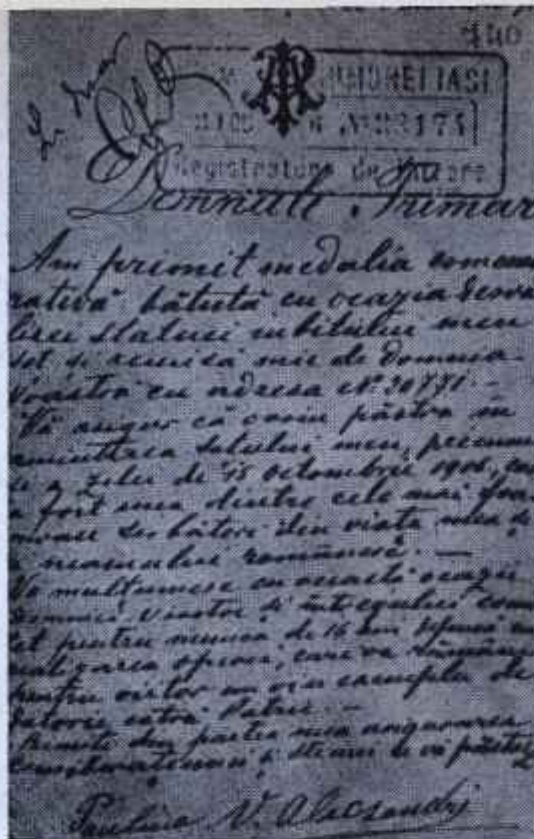
STATUIA POETULUI VASILE ALECSANDRI, din fața Teatrului Național din Iași, inaugurată la 15 octombrie 1905, în cadrul unei serbări naționale, a fost rezultatul unei activități laborioase desfășurate de-a lungul a 16 ani de un Comitet avînd ca mentor pe jurnalistul Vasile Pogor. Printre numeroasele probleme cu care a fost confruntat Comitetul, în faza de pregătire a inaugurării statuii, s-a aflat și aceea a realizării unei medalii comemorative. Cercetările efectuate în Arhivele Statului din Iași, coroborate ulterior cu presa de epocă, ne-au oferit plăcuta surpriză de a fi în măsură, la peste 80 de ani de la consumarea evenimentului, să împărtășim iubitorilor de istorie și numismatică geneza acestor medalii.

Cunoscînd intențiile organizatorilor, referitoare la emiterea unei medalii, la 18 martie 1905, firma „Frații Șaraga” din Iași, prin librăria „Autorii Români” (proprietară Fany Șaraga), s-a adresat primarului Gh. Lascăr, ca membru al Comitetului, pentru a-i aproba emiterea unei medalii comemorative, «făcută din metal masiv, din bronz aurit și argintat și din aluminiu». Cererea a fost aprobată, Primăria făcînd, la 21 martie, o comandă specială pentru 6 medalii de aur și 20 de argint. Conco-

mitent cu această cerere, și librăria „Moldova” (proprietară Regina Șaraga), a făcut un demers similar, aprobat de primar cu următoarea rezoluție: «deși sprijinul Primăriei relativ la editarea unei medalii cu ocazia inaugurării monumentului marelui poet Vasile Alecsandri s-a acordat și firmei „Autorii Români”, totuși (avînd) în considerație că Dv. sînteți aceea ce v-ați ocupat cu baterea mai multor medalii pentru care ați obținut certificate de la mai multe instituții, între care și de la Academia Română, de aceea vi se acordă și Dv. sprijinul Primăriei pentru editarea acelei medalii, putînd face și abonamente».

Decarece statuia urma să fie inaugurată la 22 mai 1905, ambele librării au acționat cu promptitudine, și, la începutul lunii mai, medaliiile, deși executate peste hotare, erau terminate.

Medalia librăriei „Autorii Români” — așa cum rezultă dintr-o circulară a acesteia — avea pe avers statuia poetului cu legenda: «LUI VASILE ALECSANDRI — 1821 + 1890 — ȚARA RECUNOSCĂTOARE», iar pe revers: «STATUIA RIDICATĂ ÎN IAȘI, 22 MAI 1905, ÎN ZILELE M.S. REGELUI CAROL I. PRIM MINISTRU FIIND

G. GR. CANTACUZINO, MINISTRUL CULTELOR ȘI INSTRUCȚIEI M. VLĂDESCU, PRIMAR GH. LASCĂR.

Librăria „Moldova” a emis o medalie cu diametrul de 37 mm, având pe avers bustul poetului cu legenda: « VASILE ALECSANDRI CEL MAI MARE POET AL RENĂȘTERII ROMÂNISMULUI — 1821 — +1890 », iar pe revers, statuia poetului (după modelul sculptorului Hegel, autorul lucrării), cu legenda: « ÎN AL XXXIX-LEA AN AL DOMNIEI M. S. REGELUI CAROL I, FIIND PRIM MINISTRU G. GR. CANTACUZINO, MINISTRUL CULTELOR ȘI INSTRUCȚIEI PUBLICE M. VLĂDESCU, PRIMARUL IAȘULUI GH. LASCĂR. STATUIA RIDICATĂ ÎN IAȘI ÎN 1905 ».

Medaliile au fost trimise primarului Gh. Lascăr, care decide ca « D-nii profesori A. D. Xenopol și Oct. Erbiceanu să-și de-a avizul dacă lucrarea e bine făcută ». Aprecierea celor doi profesori a fost exprimată în procesul-verbal din 9 mai 1905, redactat de A. D. Xenopol — după cum ne indică grafia-i — pe care îl redăm în extenso, dată fiind importanța concluziilor:

Proces-verbal.

Astăzi în 9 Mai 1905.

Subsemnații, întrunindu-ne în Comisiune pentru examinarea medaliei întocmite de Fany Șaraga, spre a se distribui în amintirea desvelirii statuii lui V. Alecsandri, procedînd la examinarea medaliei, am constatat că este executată întocmai după modelul lucrat cu mîna și subscris de D-I Primar, în ziua de 15 martie a.c. Execuția medaliei este curată, textul corect, fără nici o eroare și gravura care reproduce statuia, asemănătoare cu originalul fotografiei statuii.

Cît despre medalie a doua, depusă de D na Regina Șaraga, este cu mult inferioară, capul de pe fața medaliei, cel în format mai mare este absolut neasemănător, atît cu figura lui Alecsandri cît și cu capul statuii. Reproducerea statuii pe verso medaliei este iarăși neîngrijită și rău executată.

A. D. XENOPOL

O. ERBICEANU

Făcînd abstracție de concluziile celor doi profesori, care conțin o doză de subiectivism, din motive care astăzi ne scapă — fapt demonstrat de aspectul celor două medalii — librăria „Moldova” nu cedează și se adresează publicului printr-o circulară în care prezenta medalie însoțită de liste de subscripție, prin care, în numele Primăriei, solicita ca sumele subscrise pentru medalii să nu fie trimise acesteia, ci firmei în cauză. Se anunța totodată că Firma „Frații Șaraga” își înceta existența! Reacția „Autorilor Români” nu a întârziat. La 12 mai 1905, Fany Șaraga, printr-o scrisoare adresată

Primăriei, contesta circulara „Moldovei”, solicitînd să infirme public medalie acesteia, nefiind oficială. Primarul Gh. Lascăr nu recuză medalie librăriei în cauză, acuzînd doar „Moldova” pentru faptul că nu a fost autorizată să informeze publicul ca banii pentru medalii să nu fie trimiși Primăriei. Totodată, Librăria „Autorii Români” a publicat un „Apel” în care sublinia că „Moldova” « a avut îndrăzneala ca în niște reclame negustorești prin care cerea ca banii să nu se trimită pe adresa Primăriei, ci pe adresa sa, să se servească, fără a fi autorizată, de marca și numele Primăriei pentru a produce

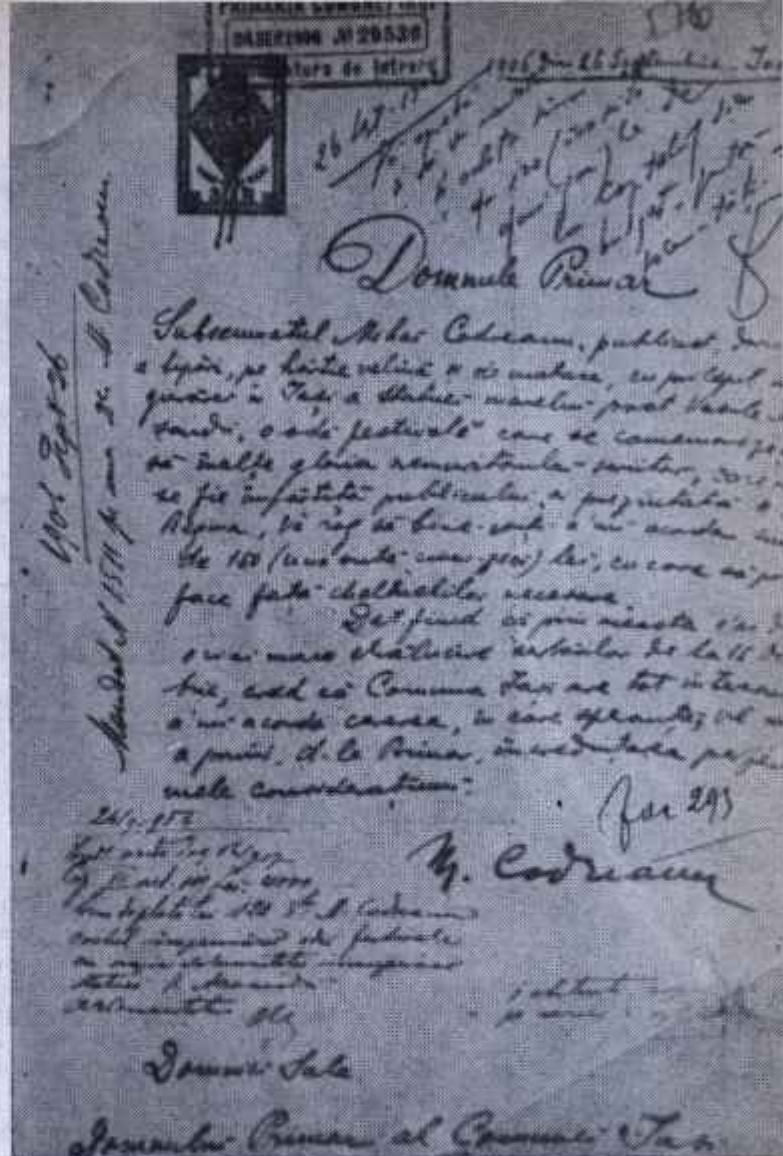
o regretabilă confuziune între medalia sa și cea oficială, cu scopul necinstit de a-și strecura medalia sa sub marca unei false oficialități, spre a-și însuși astfel, prin fraudă, banii subscriși pe listele Primăriei pentru medalia oficială, fapt pentru care se va sesiza justiția». Drept argument, era invocat procesul-verbal A. D. Xenopol — O. Erbiceanu și rezoluția primarului Gh. Lascăr.

Situația creează confuzii în rândul instituțiilor și persoanelor particulare din țară și străinătate, care primeau liste de subscripții pentru medalia «oficială», din partea ambelor librării. Reprezentantul Legației României din Germania, A. Beldiman, solicita, la 16 mai 1905, primarului ieșean să-l informeze care medalie era oficială, deoarece a primit două, fiecare librărie arogându-și aceeași calitate. Din Cernăuți, la 20 mai 1905, consulul României pentru Bucovina și Galicija, C. Kogălniceanu, anunța că incertitudinea existentă în privința medaliei oficiale îl determină să restituie ambele liste de subscripție.

În acest stadiu al disputei, intervine, cu toată autoritatea sa și în mod dezinteresat, Dimitrie Onciul, pe atunci director al Arhivelor Statului București. La 24 mai 1905 (inaugurarea a fost amân timer pentru anul 1906), istoricul restituie Primăriei din Iași medalile primite de la Fany Șaraga, solicitând rambursarea sumei expediate, anexând în copie și răspunsu pe care l-a dat acesteia: «Medalia pretinsă „de bronz” n-o pot primi în nici un caz; modul cum această „medalie oficială” este executată fiind o rușine pentru memoria poetului, așa încât nu voi să mă fac culpabil de a fi contribuit la răspîndirea ei. De asemenea, revoc subscripția pentru medalia de argint, nemaiavînd încredere în modul cum va fi executată. Acesta e răspunsul meu definitiv și orice încercare de a mă face să revin asupra hotărîrîi luate este zadarnică».

Atitudinea fără echivoc a lui Dimitrie Onciul determină Primăria din Iași la un răspuns oficial, publicat în presa vremii („Evenimentul” — Iași, „Aciunea” și „Conservatorul” — București).

În noua situație, „Autorii Români” caută să-și refacă prestigiul pentru a riposta. În iunie 1905 se emite o nouă medalie, de această dată în două ipostaze: aversul cu statuia sau bustul poetului, înconjurat de o cunună de lauri, păstrînd atît pe avers, cit și pe revers, aceeași legendă, identică cu medalia inițială, pe care am menționat-o. Totodată, librăria

informa publicul că, la cererea unor adoratori și vechi prieteni ai poetului, a emis o medalie de formă rombică, cu diametrul de 27/27 mm, din aluminiu, bronz, argint și aur: pe avers, bustul poetului, înconjurat de o cunună de lauri, cu legenda: «1821—1890», iar pe revers o liră cu legenda: «ÎN AMINTIREA RIDICĂREI STATUEI LUI V. ALECSANDRI, IAȘI — 1905». Totodată, Fany Șaraga apelează la justiție, chemînd în judecată pe Gh. Lascăr, atît ca primar, cit și ca persoană particulară, pentru daune materiale produse de faptul că nu a vîndut medalia (70.000 lei) și pentru daune provenite din «defălmarea» medaliei prin publicații (30.000 lei). Procesul se va stinge odată cu sfîrșitul anului 1905, prin achitarea

Domnule Primar.

Vă rog să buna vedea și să înapoi
mă pe lângă comitetul comunei
Iasi, transmițându-i cătăvitele
mele mulțumiri pentru medalia
Comemorativă a născutului meu
tate. Voi păstra ca o prețioasă
amintire o mărtașă scrisă din
zile de 15 octombrie 1906.

Odată cu recepțiunea mea
pentru gurașii...
și rog...
Primăria...
Registratura...

6/19 Noiembrie
1906

Național în fund și cu inscripțiuni ce-mi vești
da Do., așa ca să aibă caracterul unei medalii
oficiale, cu prețul de lei 500 ».

În final, medalia va avea două emisiuni: pe
avers bustul sau statuia poetului, cu legenda
menționată, iar pe revers versul: « ÎN CUPA
LUI DE AUR EL BEA NUMAI LUMINA.
CARMEN SYLVA ». (Versul a fost preluat, cu
aprofarea Primăriei, și de „Autorii Români”,
înlocuind legenda ambelor emisiuni, pe revers).
Primăria a comandat un număr de 63 de me-
dalii (una de aur, 12 de argint și 50 de bronz
platinat), la prețul de 1.187 lei, care au fost
oferite principalelor instituții și personalități
ale timpului. Cite un exemplar de bronz pla-
tinat a fost dăruit, în semn de omagiu, soției
poetului, Paulina Alecsandri, și fiicei sale, Maria,
căsătorită Bogdan.

La 26 octombrie 1906, într-o scrisoare adre-
sată primarului Gh. Lascăr, soția poetului men-
ționa: « Am primit medalia comemorativă, bă-
tută cu ocazia desvelirii statuei iubitului meu
soț și remisă mie de Domnia-Voastră, cu adresa
nr. 20771. Vă asigur că o voi păstra în amin-
țirea soțului meu, precum și a zilei de 15 Octom-
brie 1906, care a fost una dintre cele mai fru-
moase sărbători din viața mea și a neamului
românesc ».

Aceasta a fost medalia oficială, alături de
care au mai circulat medaliile menționate ale
celor două librării ieșene, odată cu inaugurarea
statuei în cadrul unei serbări naționale ce a
reunit la Iași, prefașind momentul 1918, pe
românii din vechiul Regat și din teritoriile
aflate sub ocupație străină — ca simbol al
unității de neam.

Anghel POPA

părții reclamate, acuzațiile dovedindu-se nelu-
temeiate, fiind calificate de avocatul apărării
ca făcând parte din « domeniul fantasiei și
amenințărilor puerile ». Disputa era încheiată.

În vara anului 1906, Primăria s-a adresat
lui N. Sternberg, proprietarul Stabilimentului
de litografie și gravură în metal din Iași, pen-
tru a confecționa medalia oficială. Pertrac-
tările au fost finalizate, așa cum rezultă din
scrisoarea adresată de proprietar primarului
ieșean, la 6 iunie 1906: « Mă oblig a efectua
cliseurile de oțel pentru medalii, în mărimea de
55 mm, pe avers cu efigia poetului și inscripția
„V. ALECSANDRI 1821-1890”, iar pe revers,
monumentul în întregime, cu fațada Teatrului

²⁻¹⁴ Arhivele Statului, Iași, fond Primăria Iași, dosar
389, 1905, ff. 1, 17, 11, 34, 31, 17, 19, 34, 57, 82, 49, 63 ver-
so, 68 verso, 69-71, 72-75, 84-85.

¹⁵ Ibidem, dosar 237, 1900, partea a III-a, ff. 611-611
verso.

¹⁶⁻¹⁷ Ibidem, dosar 398, 1905, ff. 101, 93.

¹⁸ Ibidem dosar 237, 1900, partea a III-a, f. 740.

FIȘIER BIBLIOGRAFIC

(1 aprilie — 30 iunie 1988)

A

AGĂRBICEANU, Ion

Rusu, Romulus — *O lege nouă* [proză]. „*România literară*”, an. XXI, nr. 22, 26 mai 1988, p. 14.

ARGHEZI, Tudor

Ene, Virgiliu — *Pitorescul României* [o prefață regăsită la volumul *Scriitorii noștri despre frumusețile patriei*]. „*Luceafărul*”, an. XXXI, nr. 14(1351), 2 aprilie 1988, p. 3.

ASACHI, Gheorghe

Sorescu, George — *Acolo pe meleag; O, numai gîndul...; Tu pasul să-ți grăbești; Necetat învins...* [poeme]. „*Ramuri*”, nr. 4(286), 15 aprilie 1988, p. 11.

B

BACONSKY, A. E.

Martin, Mircea — *Un decadent latin al Americii; Două motive ale fantasticului medieval* — eseuri. „*Manuscriptum*”, an. XIX, nr. 2(71)/1988, pp. 104—111.

BASSARABESCU, I. A.

Scurtu, Nicolae — [O scrisoare către G. Diamandy, președinte al Societății Scriitorilor Români, datată 16 sept. 1915]. „*Suplimentul literar-artistic al Săptămânii tineretului*”, an. VIII nr. 24(351), 18 iunie 1988, p. 4.

BĂLĂNESCU, Ion

Scurtu, Nicolae — [o poezie-epigramă dedicată lui Cincinat Pavelescu, datată 25 iulie 1946]. „*Suplimentul literar-artistic al Săptămânii tineretului*”, an. VIII, nr. 17(344), 30 aprilie 1988, p. 4.

BENIUC, Mihai

Micu, Dumitru — *Statuia; Petale; Ploaie de vară, Premergătorii*, [poeme]. „*România literară*”, an. XXI, nr. 27, 30 iunie 1988, p. 8.

BLAGA, Lucian

Băncilă, Ileana — [corespondență cu Vasile Băncilă] (II). „*Revista de istorie și teorie literară*”, an. XXXV, nr. 3—4, iulie—decembrie 1987 pp. 314—318.

BOTTA, Dan

Dimiu, Claudia — *Argument pentru traducerea Troienelor de Euripide*. „*Manuscriptum*”, an. XIX, nr. 2(71)/1988, pp. 87—96.

C

CARAGIALI, Nicolae

Apostol, Mihai — *Un poem dramatic dedicat lui Eminescu*. „*Contemporanul*”, nr. 26(2171), 24 iunie 1988, p. 11.

CĂLINESCU, George

Scurtu, Nicolae — [o scrisoare către Rodica Chiper Florea datată București 1955; două autografe pe volumele *Enigma Otiliei* — 24 nov. 1956; *Scrinul negru* — 25 iun. 1960 și *Lauda lucrurilor* 28 iul. 1963]. „*Suplimentul literar-artistic al Școlii tinereții*”, an. VIII, nr. 21(348), 28 mai 1988, p. 4.

CĂPRARIU, Al.

* * * [poeme]. „*Orizont*”, nr. 13(1100), 1 aprilie 1988, serie nouă, p. 5.

CHRISTOFI, Al.

Isar, Nicolae — [corespondență cu Christian Tell, o scrisoare din 1854]. „*Manuscriptum*”, an. XIX, nr. 2(71)/1988, pp. 19–27.

CISEK, Oscar Walter

Cioculescu, Simona — *La moartea lui Rainer Maria Rilke* [conferință]. „*Manuscriptum*”, an. XIX, nr. 2(71)/1988, pp. 97–103.

CONSTANTINESCU, Pompiliu

Vaum, Ecaterina — *Criticul ideal* [considerații teoretice]. „*Manuscriptum*”, an. XIX, nr. 2(71)/1988, pp. 81–86.

D

DRAGOMIR, Mihai

Chișu, Lucian — [șase poeme: *Simplu*; *Liniste*; *Oceanografie*; *Mtinile, mtinile tale*; *Setea de viață*; *Laborator*]. „*Luceafărul*”, anul XXXI, nr. 15(1352), 9 aprilie 1988, p. 3.

DRAGOMIRESCU, Mihail

Ivănescu, D. — [memoriu de titluri și lucrări; o scrisoare către decanul Facultății de litere din Iași, Ilie Bărbulescu, datată 30 aprilie 1918]. „*Convorbiri literare*”, an. XCIV, mai, nr. 5, p. 6.

DRĂGUȚ, Vasile

* * * *Fondul unitar al artei vechi românești* (mărturisire de credință). „*Revista de istorie și teorie literară*”, an. XXXV, nr. 3–4, iulie–decembrie 1987, pp. 294–297.

E

EFTIMIU, Victor

Scurtu, Nicolae — [o scrisoare către actrița Maria Bălăcescu, datată 23 nov. 1923; două bilete din perioada pariziană]. „*Suplimentul literar-artistic al Școlii tinereții*”, an. VIII, nr. 18(345), 7 mai 1988, p. 4.

ELIADE, Mircea

Handoca, Mircea — *Pământul* [fragment din *Tratatul de Istorie a Religiei* — text inițial]. „*Manuscriptum*”, an. XIX, nr. 2(71) 1988, pp. 143–157.

Handoca, Mircea — *Amintiri*, vol. II — text stabilit de autor pentru ediția românească. „*Revista de istorie și teorie literară*”, an. XXXV, nr. 3–4, iulie–decembrie 1987, pp. 205–211.

EMINESCU, Mihai

Busuioceanu, Oxana — Ultima strofă a postumei *E împărțită omenirea*. „*Manuscriptum*”, an. XIX, nr. 2(71)/1988, pp. 8–10.

Greția, Petru — *Eterna pace* [poem reconstituit]. „*Luceafărul*”, an. XXXI, nr. 24(1361), 11 iunie 1988, p. 1.

Vatamaniuc, Dimitrie — [o însemnare din mss. 2255 despre Schopenhauer]. „*Steaua*”, an. XXXIX, iunie 1988, p. 6.

Vatamaniuc, Dimitrie — *Despre psihologia popoarelor*, XII. „*Manuscriptum*”, an. XIX, nr. 2(71)/1988, pp. 12–16.

F

FILITTI, Ioan C.

Penelca, Georgeta și Constantiniu, Florin — « Literat, filosof, profesor... Majorescu s-a dovedit diplomat deplin » [fragmente dintr-un jurnal politic]. „*Manuscriptum*”, an. XIX, nr. 2(71)/1988, pp. 131—135.

G

GAFIȚA, Mihai

Gafița, Gabriel — *Prefață la Jurnalul lui Liviu Rebreanu*. „*Manuscriptum*”, an. XIX nr. 2(71)/1988, pp. 112—121.

GAFTON, Marcel

Popa, Valentin — [5 poeme: un ianuarie; legendă; numărătoare inversă; fără; colind]. „*Luceafărul*”, an. XXXI, nr. 17(1354), 24 aprilie 1988, p. 4.

GIUGLEA, George

Scurtu, Nicolae — [o scrisoare către Dumitru P. Mazilu din 3 august 1962]. „*Suplimentul literar-artistic al Științei tinereții*”, an. VIII, nr. 19(346), 14 mai 1988, p. 4.

GOGA, Octavian

Bellu, Nicolaie — [o scrisoare către Al. Popescu Polyclet]. „*Ramuri*”, n. 5(287), 5 mai 1988, p. 4.

Cenușă, Mircea — *Florile tăcerii* [fragmente din carnete de însemnări din perioada 1919—1920]; „*Tribuna*”, an. XXXII, nr. 18(1637), 5 mai 1988, p. 3.

Cenușă, Mircea — [versuri ocazionale, traduceri; *Tării mele* de Ady Endre — forma primară; o variantă fără titlu a poeziei *Groapa lui Laie*]. „*Orizont*”, an. XXXIX, serie nouă, nr. 18(1105), 6 mai 1988, p. 5.

Cenușă, Mircea — *Florile tăcerii* [fragmente din carnete de însemnări]. „*Tribuna*”, an. XXXII, n. 24(1643), 16 iulie 1988, p. 3.

Florea, Virgil — [corespondență cu M. Gaster, o scrisoare din anul 1921]. „*Tribuna*”, an. XXXII, nr. 22(1641), 2 iunie, p. 5.

Șerb, Ioan — Jurnal politic din 1931. „*Revista de istorie și teorie literară*”, an. XXXV, nr. 3—4, iulie—decembrie 1988, pp. I—VIII.

H

HAGIU, Grigore

Hagi, Gina — [un grupaj de poeme]. „*România literară*”, an. XXI, nr. 14, 31 martie 1988, p. 6.

I

ISAC, Emil

Mindruț, Stelian — [Prima scrisoare a lui Emil Isac către Octavian Goga?]. „*Steaua*”, an. XXXIX, mai 1988, p. 8.

Negrilă, Iulian — [corespondență cu Roman R. Ciorogariu, 3 scrisori datate 6 mart. 1914, 18 ian. 1924 și ultima, nedată]. „*Orizont*”, an. XXXIX, serie nouă, nr. 25(1112), 24 iunie 1988, p. 15.

L

LABIȘ, Nicolae

Cărlan, Nicolae — [traducere din Piotr Pavlovici Eršov, basmul *Călușul cocoșat*, partea I]. „*Manuscriptum*”, an. XIX, nr. 2(71) 1988, pp. 28—40.

LERCA-MIU, C.

Jebeleanu, Alexandru — [corespondență cu Al. Jebeleanu, 3 scrisori datate 23 oct. 1971; 11 iunie 1973; 21 nov., 1973]. „*Orizont*”, an. XXXIX, serie nouă, nr. 25(1112), 24 iunie 1988, p. 10.

M

MACEDONSKI, Alexandru

Popa, Mircea — [o poezie pamflet semnată cu pseudonimul Gogascu Tukendisch]. „*Steaua*”, anul XXXIX, mai 1988, pp. 10—11.

Rogojanu, I. C. — [o scrisoare către Octavian Goga...]. „*Revista noastră*”, nr. aprilie—iunie 1988, pp. 2613.

MAIORESCU, Titu

Rogojanu, I. C. — [o scrisoare către Octavian Goga...]. „*Revista noastră*”, nr. 134—136, aprilie—iunie 1988, p. 2613.

N

NEGRUZZI, Iacob

Mecu, Nicolae — [corespondență cu Titu Maiorescu din perioada 1875—1890]. „*Revista de istorie și teorie literară*”, an. XXXV, nr. 3—4, iulie—decembrie 1987, pp. 326—337.

NOICA, Constantin

Ghișe, Dumitru — *Supărarea românească*. „*Revista de istorie și teorie literară*”, an. XXXV, nr. 3—4, iulie—decembrie 1987, pp. 8—9.

* * * *Insemnări din „Element”* — pagini de jurnal filosofic. „*Revista de istorie și teorie literară*”, an. XXXV, nr. 3—4, iulie—decembrie 1987, pp. 283—288.

P

PANĂ, Sașa

Scurtu, Nicolae — [o scrisoare către Theodor Ionescu, datată 3 februarie 1937]. „*Suplimentul literar-artistic al Scnteii tineretului*”, an. VIII, nr. 13(340), 2 aprilie 1988, p. 4.

PAPILIAN, Victor

Bălașa, Titus — *Aminții din teatru* — registru de spectacole. Cluj 1948. „*Ramuri*”, nr. 6, (288), 15 iunie 1988, p. 8.

Olaru, Alexandru — *Registru de spectacole. Aminții din teatru, 1948—I*. „*Manuscriptum*”, an. XIX, nr. 2(71)/1988, pp. 123—129.

PĂRVAN, Vasile

Mănuță, Dan — [corespondență cu Traian Bratu — 4 scrisori, datate 23 mai 1906, 26 iul. 1906; 29 aug. 1906 și 24 oct. 1907]. „*Revista de istorie și teorie literară*”, an. XXXV, nr. 3—4, iulie—decembrie 1987, pp. 309—313.

PERPESSICIUS

Ene, Ileana — [4 poeme: *Viers, Circuit, Cette personne, Versuri pentru Clarisse*]. „*Luceafărul*”, an. XXXI, nr. 16(1353), 16 aprilie 1988, p. 3.

POPOVICI, Dimitrie

Petrescu, Ioana Em. — *Regele din Propontide*, [fragmente dramatice]. „*Manuscriptum*”, an. XIX, nr. 2(71)/1988, pp. 51—62.

PUȘCARIU, Sextil

Cenușă, Mircea — [2 scrisori: prima, adresată revistei „*Tribuna*”, din 3 X 1893, ce conține 3 poezii; a doua, către Titu Maiorescu, datată 5 oct. 1896]. „*Orizont*”, an. XXXIX, serie nouă, nr. 17(1104), 29 aprilie 1988, p. 7.

R

ROQUE, Mario

Scurtu, Nicolae — [o scrisoare către studenta sa Lucreția Eremia, datată 11 iunie 1925]. „Suplimentul literar-artistic al Sclntei tineretului”, an. VIII, nr. 12(839), 26 martie 1988, p. 5.

S

SCARLAT, Mircea

* * * Ion Ghica, epistolierul. „Tomis”, an. XXIII, nr. 5(219), mai 1988, p. 5.

SFETCA, Petre

Jebeleanu, Alexandru — [corespondență cu Al. Jebeleanu, 3 scrisori, datele 26 apr. 1964; 14 nov. 1964; 3. sept. 1965]. „Orizont”, an. XXXIX, serie nouă, nr. 17(1104), 29 aprilie 1988, p. 12.

STANCU, Zaharia

Cristev, Diana — *Plăpnda pasdre neagră* [fragment de roman]. „Manuscriptum”, an. XIX, nr. 2(71)/1988, pp. 51—62.

T

TEODOREANU, Al. O.

Anghel, D. Petre — [trei poeme: *Singurătate*; *Cercam norocul-n flori de romanișă*; *Acrostih*]. „Luceafărul”, an. XXXI, nr. 21(1358), 21 mai 1988, p. 5.

TEODORESCU-BRANIȘTE, Tudor

Darie, Constantin — *Eugen Lovinescu — schiță de portret*. „Manuscriptum”, an. XIX, nr. 2(71)/1988, pp. 136—142.

THEODORIAN, Caton

Scurtu, Nicolae — [o scrisoare către Irena Floru din 9 sept. 1919]. „Suplimentul literar-artistic al Sclntei tineretului”, an. VIII, nr. 20(847), 21 mai 1988, p. 4.

TOCILESCU, Grigore

Țărălungă, Ecaterina — * Am făcut cunoștință și cu celebrul istoric Soloviev... [corespondență cu Al. Odobescu]. „Manuscriptum”, an. XIX, nr. 2(71)/1988, pp. 159—174.

V

VĂCĂRESCU, Ienăchiță

Pippidi, Andrei — [corespondență cu cancelarul german Kaunitz — ministru al Mariei Tereza]. „Revista de istorie și teorie literară”, an. XXXV, nr. 3—4, iulie—decembrie 1987, pp. 297—309.

VELEA, Nicolae

Neacșu, Iulian — *Nestemate* [proză]. „Luceafărul”, an. XXXI, nr. 23(1360), 4 iunie 1988, p. 6.
* * * *Povestind; În treacăt* — [proze]. „Luceafărul”, an. XXXI, nr. 18(1355), 30 aprilie, 1988, p. 6.

VIANU, Tudor

Scurtu, Nicolae — *Edmund Burke și epoca sa* [introducere la un tratat de estetică]. „Manuscriptum”, an. XIX, nr. 2(71)/1988, pp. 77—80.

VINEA, Ion

Scurtu, Nicolae — [o scrisoare către Aida Vrioni, datată 7 dec. 1927]. „*Suplimentul literar-
artistic al Școlii tineretului*”, an. VIII, nr. 21(348), 28 mai 1988, p. 4.

VOICULESCU, Vasile

Grăciun, Victor — [varianțe ale sonetelor CLXIII și CLXII (9) versiunea C]. „*Tribuna*”,
an. XXXII, nr. 25(1644), 23 iulie 1988, p. 3.

VORONCA, Ilarie

Scurtu, Nicolae — [o scrisoare către I. Valerian — director al „*Vieții literare*”, datată
Paris, 9 febr. 1928]. „*Suplimentul literar-artistic al Școlii tineretului*”, an. VIII,
nr. 22(349), 5 iunie 1988, p. 4.

VULCĂNESCU, Mircea

Vetișanu, Vasile — *Ispita dacică* [conferință]. „*Revista de istorie și teorie literară*”, an.
XXXV, nr. 3-4, iulie-decembrie 1987, pp. 11-18.

Ofelia CONDEESCU

Iconografie

AUTOGRAFE

Septimiu ALBINI (43); Nicolae BĂLCESCU (11, 13, 14); Zoe DUMITRESCU-BUȘU-
LENGA (72); Al. CHRISTOFI (21); Mihail
CODREANU (180); Cella DELAVRANCEA
(112); Octavian GOGA (45); Titu MAIORESCU
(76, 77, 79, 80); Paul MORAND (177); I. MOȚA
(35, 36); Al. ODOBESCU (172, 174); Method
ZAVORAL (63).

FOTOGRAFII

Septimiu ALBINI (29); Vasile ALECSANDRI
(178, 181); Nicolae BĂLCESCU (9); Lucian
BLAGA (145, 147); I. L. CARAGIALE (87,
92); Virgil CIOFLEC (150); Nicolae CRISTEA
(42); Mircea ELIADE (132, 134); Moses GAS-
TER (168); Onisifor GHIBU (49, 52, 55, 57);
Octavian GOGA (47, 150); Dimitrie GUSTI
(155, 156, 160); Jan Urban JARNÍK (61);
Hertvik JARNÍK (68); Vasile LUCACIU (34);

Gheorghe MAGHERU (17, 19); Simion Florea
MARIAN (73); Paul MORAND (175, 176,
177); Constantin NOICA (122, 123, 129, 130,
131); D. POPOVICI (154); Sextil PUȘCARIU
(146, 150, 154); Liviu REBREANU (165);
Christian TELL (19); Method ZAVORAL (65).

Lucrări plastice (desen, caricatură, gra- fică)

Virgil CONDOIU — *Rebreanu* (162); FRĂȚILĂ —
I. L. Caragiale (84); ISER — *I. L. Caragiale*
(93); Silvan IONESCU — *Ion Dodu Bălan*
(97), *Dumitru Micu* (99), *Mircea Zăciu* (101),
Gabriel Țepelea (106), *Cella Delavrancea* (111),
Pan M. Vizirescu (113), *Mircea Braga* (117),
Ion Potopin (120). — Constantin BACIU,
Costel BADEA, Mircea DUMITRESCU: de-
sene, ceramică; gravuri, inspirate de opera lui
Ion Creangă (*hors-texte*).

Mulțumim și pe această cale celor care ne-au ajutat la îmbogățirea iconografiei acestui
număr: Amrita BHOSE, Anca BIȚU-SĂRGHIE, Ioan CHINDRIȘ, Octavian O. GHIBU,
Ruzandra GOGA, Silvan IONESCU, Anghel POPA, Nicolae SCURTU, Vasile VETIȘANU
și Magdalena VULPE (Red).

• **The Granite Columns of Our Existence** editorial by **Mircea MUŞAT** • *The Union was made by the Nation* — **Nicolae BĂLCESCU**: Skit and Revolution (Presentation by **Ioan CHINDRIŞ**); *The rejection of the speech of His Holiness the metropolitan bishop* — political skit from 1849 signed with pseudonym; **Al. CHRISTOFI**: Memorial from Exile — New tokens about the 1848 Revolution (Preface and notes by **Nicolae ISAR**); *... the exaltation added to the enthusiastic crowd... * — another letter to **Christian TELL** from the exile in Turkey; **Ioan SLAVICI**, **Vasile LUCACIU**, **Octavian GOGA** in dialogue with **Septimiu ALBINI** from Sibiu (Introduction by **Anca BITU-SĂRGHIE**); *... in my country I want to be audied in Romanian... * — letters received by **Septimiu ALBINI**; *... you make the healthiest national politics in Ardeal * — letters; **Octavian GOGA**: The problem of the consolidation of the national unity (Preamble by **Ion GRECESCU**); *... our conscience and responsibility... * — a letter from 1919 to **Take IONESCU**; **Onisifor GHIBU**: On the Philosophy of the Deed (Essay by **Fănuş BĂILEŞTEANU**); *Who wants to know about the Romanian philosophy... he may read our national history * — the draft of a conference from 1932 in Braşov (Text established by **Octavian O. GHIBU**) • *Ode to Romanian Language* — **J. Urban JARNÍK**, **Hertvik JARNÍK**, **Jaroslav KRAMERIUS**, **Jindra FLAJŠHANOVÁ**, **Josef ŠPACHTA**, **Method ZAVORAL**: • *The Romanian language is the universal language* — Romanian correspondence from Czechoslovakia (Transcribed and commented by **Traian IONESCU-NIŞCOV**) • *Album Leaves* **Ion CREANGĂ**'s work in the vision of the fine artists **Constantin BACIU**, **Mircea DUMITRESCU** and **Costel BADEA** (Essay by **Zoe DUMITRESCU-BUŞULENGA**) • *Centenary* — **Simion Florea MARIAN**: Letters received by **Ioşif VULCAN**, **Ioan SLAVICI**, **Jacob NEGRUZZI**, **Octavian GOGA** (Transcription and presentation by **Brânduşa STEICIUC**) • *Diary* — **Titu MAIORESCU**: The Last Year of Life (**Georgeta RĂDULESCU-DULGHERU**); • *The mobilization was posted*... * — other daily notes from 1916 • *Restitutions* — **L. L. CARGIALE**: The Unwritten Work (Documentary by **Marin BUCUR**) • *Akademov's Garden* — **Octavian GOGA** evoked at the „Rotonda 13”, with the participation of: **Ion Dodu BĂLAN**, **Dumitru MICU**, **Mircea ZACIU**, **Gabriel TEPELEA**, **Pan. M. VIZIRESCU**, **Mircea BRAGA**, **Ion POTOPIN** and **Cella DELAVRANCEA** (Transcription from the magnetic tape by **Elena FLUERAŞU**) • *Contemporary Archive* — **Constantin NOICA**: Why he was not a university professor? (Documentary by **Constantin POPESCU-CADEM**) • *The Passion for the Essay* — **Mircea ELIADE**: *The Treatise on the History of the Religions, The Sky, II* (Text established and commentaries by **Mircea HANDOCA**) • *Epistolary* — **Lucian BLAGA** — **Sextil PUŞCARIU**: *... I'm thinking of a certain chair... at the University of Cluj * — correspondence from 1920—1925 (Texts established and notes by **Magdalena VULPE** and **Mircea CENUŞĂ**); **Dimitrie GUSTI**: Among his contemporaries: Letters received from **V. PĂRVAN**, **C. RĂDULESCU-MOTRU**, **Tudor VIANU**, **M. SADOVEANU**, **IL. VORONCA** (Transcription and presentation by **Vasile VETIŞANU**) • *Explanations and Controversies* — **Liviu REBREANU**: The Temptation of the „Nobel” Prize (**Stancu ILIN**) • *Romanian Writers in Foreign Archives* — **Al. ODOBESCU** in correspondence with **Moses GASTER** (Foreword by **Virgiliu FLOREA**) • *Foreign Writers in Romanian Archives* — **Paul MORAND** and his Romanian Friends (Commentary by **Nicolae SCURTU**); *... my old and profound sympathy for Romania * — a letter to **Barbu BREZIANU** • *Brief* — **Vasile ALECSANDRI**: The History Engraved in Metal. The memorial medals (Documentary by **Anghel POPA**) • *Bibliographical Index* (**Ofelia CONDEESCU**) • *Iconography* • *Summary* (in English, French, German and Russian; translations by **Mira-Liana VLAD**, **Ofelia CONDEESCU**, **Alexandru SURDU** and **Constantin CERNĂUȚEANU**) •

• Les colonnes de granit de notre existence — éditorial par **Mircea MUȘAT** • « *L'Union est faite par la nation* » — **Nicolae BĂLCESCU**: Pamphlet et Révolution (Présentation par **Ioan CHINDRIȘ**); *Le refus du discours de Pretre Métropolitain* — pamphlet politique de 1848 sous nom de plume; **Al. CHRISTOFI**: Mémorial d'exil. Nouvelles témoignages sur la Révolution de 1848 (Préface et notes par **Nicolae ISAR**); « ... l'exaltation est ajoutée à la part de la foule enthousiaste... » — une autre lettre vers **Christian TELL** d'exil de Turquie; **Ioan SLAVICI**, **Vasile LUCACIU**, **Octavian GOGA** en dialogue avec **Septimiu ALBINI** de Sibiu (Introduction par **Anca RIȚU-SĂRGHIE**); « ... dans mon pays je désire être écouté en langue roumaine... » — lettres reçues par **Septimiu ALBINI**; « ... tu fais en Ardeal la meilleure politique nationale » — lettres expédiées; **Octavian GOGA**: *En question de renforcement de la Consolidation de l'unité nationale* (Préambule par **Ion GRECESCU**); « ... la conscience et notre responsabilité... » — une lettre vers **Take IONESCU** de 1919; **Onisifor GHIBU** — Sur la philosophie du « fait » (Essai par **Fănuș BĂILEȘTEANU**); « *Qui veut connaître la philosophie roumaine... lire notre histoire nationale* » — le brouillon d'une conférence de 1932 à Brașov (Text soigné par **Octavian O. GHIBU**). • *Ode à la langue romaine* — **J. Urban JARNÍK** et autres: « *La langue roumaine est la langue universelle* » — correspondance roumaine de Tchécoslovaquie (Transcription et commentaire par **Traian IONESCU-NIȘCOV**) • *Feuilles d'album* — l'œuvre de **Ion CREANGĂ** en vision des artistes **Constantin BACIU**, **Mircea DUMITRESCU** et **Costel BADEA** (Essai par **Zoe DUMITRESCU-BUȘULENGA**) • *Centenaire* — **Simion Florea MARIAN**: Correspondence avec **Iosif VULCAN**, **Ioan SLAVICI**, **Jacob NEGRUZZI**, **Octavian GOGA** (Transcription et présentation par **Brândușa STEICIUC**) • *Journal* — **Titu MAIORESCU**: Le dernier année (**Georgeta RĂDULESCU-DULGERU**); « *La mobilisation est affichée...* » — autres notes cotidiennes de 1916 • *Restitutions* — **I. I. CARAGIALE**: L'œuvre... qui n'est pas écrite (Documentaire par **Marin BUCUR**) • *Le jardin d'Akadem* — **Octavian GOGA** évoqué dans la „*Rotonde 13*” de la Musée de la Littérature Roumaine. Participants: **Ion Dodu BĂLAN**, **Dumitru MICU**, **Mircea ZACIU**, **Gabriel TEPELEA**, **Pan M. VIZIRESCU**, **Mircea BRAGA**, **Ion POTOPIN** et **Cella DELAVRANCEA** (Transcription de la bande magnétique par **Elena FLUERAȘU**) • *Archive contemporaine* — **Constantin NOICA** — Pourquoi il n'a pas été professeur universitaire? (Documentaire par **Constantin POPESCU-CADEM**) • *La passion de l'essai* — **Mircea ELIADE**: *Traité de l'histoire des Religions*. Chapitre de Ciel, II (Text établi et commentaire par **Mircea HANDOCA**) • *Epistolaire* — **Lucian BLAGA** — **Sextil PUȘCARIU**: « ... ma pensée est à la chaire... de l'Université de Cluj », — correspondance de 1920—1925 (Textes soignés et notes par **Magdalena VULPE** et **Mircea CENUȘĂ**); **Dimitrie GUSTI** par ses contemporains: correspondance avec **Vasile PÂRVAN**, **C. RĂDULESCU-MOTRU**, **Tudor VIANU**, **M. SADOVEANU**, **Il. VORONCA** etc. (Translittération et présentation par **Vasile VETIȘANU**) • *Précisions et controverses* — **Iviiu REBREANU**: La tentation de „Nobel” (**Stancu ILIN**) • *Ecrivains roumains dans les archives étrangères* — **Alexandru ODOBESCU** en correspondance avec **Moses GASTER** (Avant-propos par **Virgiliu FLOREA**) • *Ecrivains étrangers dans des archives roumaines* — **Paul MORAND** et ses amis roumains (Commentaire par **Nicolae SCURTU**); « ... ma sympathie constante et profonde pour la Roumanie » — une lettre vers **Barbu BREZIANU** • *Dossier* — **Vasile ALECSANDRI**: L'histoire en métal. Les médailles commémoratives (Documentaire par **Anghel POPA**) • *Fichier bibliographique* (**Ofelia CONDEESCU**) • *Iconographie* • *Sommaire* (en anglais, français, allemand, russe — traductions par **Mira-Liana VLAD**, **Ofelia CONDEESCU**, **Alexandru SURDU** et **Constantin CERNĂUȚEANU**) •

- **Die Granitsäulen unserer Existenz** — Leitartikel von **Mircea MUŞAT** • • **Die Vereinigung — die Nation hat gemacht** — **Nicolae BĂLCESCU**: Pamphlet und Revolution (Vorstellung von **Ioan CHINDRIŞ**); **Die Widerlegung der Rede des Hochwürdens des Vater Mitropolit** — Politisches Pamphlet seit dem Jahre 1849 mit Pseudonym untergeschrieben; **AL. CHRISTOFI**: Memorial von Exil. Neue Beweise über die Revolution von 1848 (Vorwort und Anmerkungen von **Nicolae ISAR**); • ... **die Exaltation gefügt sich bei der begeisterten Menge** ... • — anderer Brief an **Christian TELL** von de Exil in **Turkeich**; **Ioan SLAVICI**, **Vasile LUCACIU**, **Octavian GOGA** u.a. in Gespräch mit **Septimiu ALBINI** von **Sibiu** (Einleitung von **Anca BIŢU-SĂRGHIE**) • ... **ich will in meines Vaterland rumänisch zugehört sein** ... • — Briefe von **Septimiu ALBINI**; • ... **du machst in Siebenbürgen die gesnudersten Nationalpolitik** • — abgesendte Briefe; **Octavian GOGA**: Zur Frage der Verstärkung der nationale Einheit (Vorwort von **Ion GRECESCU**); • ... **die unseren der Alle Bewusstsein und Versantwortung** ... • — ein Brief an **Take IONESCU**, seit 1919; **Onisifor GHIBU**: Über die Philosophie der Tatsache (Essai von **Fănuş BĂILEŞTEANU**); • **Wer vill mit der rumänischen Philosophie Bekann^t machen** ... der muss unseren Nationalgeschichte lessen • — der Konzept einer Vortrag seit 1932 von **Kronstadt** (Versorgung des Textes von **Octavian O. GHIBU**) • **Ode für die rumänische Sprache** — **J. Urban JARNÍK**, **Hertvik JARNÍK**, **Jaroslav KRAMERIUS**, **Jindra FLAJŠANOVÁ**, **Josef ŠPACHTA**, **Method ZAVORAL**; • **Die rumänische Sprache ist die universale Sprache** • — Rumänische Korrespondenz von **Tschechoslowakei** (Transkription und kommentar von **Traian IONESCU-NIŞCOV**) • **Albumblätter** — Das Werk von **Ion CREANGĂ** in Vision der Plastiker **Constantin BACIU**, **Mircea DUMITRESCU** und **Costel BADEA** (Essai von **Zoe DUMITRESCU-BUŞULENGA**) • **Zentenarium** — **Simion Florea MARIAN**: Briefe von **Ioan VULCAN**, **Ioan SLAVICI**, **Jacob NEGRUZZI**, **Octavian GOGA** (Transcription und Vorstellung von **Brânduşa STEICIUC**) • **Journal** — **Titu MAIORESCU**: Der letzte Jahr von **Leben** (**Georgeta RĂDULESCU-DULHERU**); • **Die Mobilisation hat sich ausgeschlagen** ... • — andere täglichen Verzeichnungen von Jahre 1916. • **Wiederherstellungen** — **I. L. CARAGIALE**: Die ungeschriebene Werke... (Dokumentar von **Marin BUCUR**) • **Der Garten von Akademos** — **Octavian GOGA** wachgerufen in „**Rotonda 13**“. Teilnehmern: **Ion Dodu BĂLAN**, **Dumitru MICU**, **Mircea ZACIU**, **Gabriel TEPELEA**, **Pan M. VIZIRESCU**, **Mircea BRAGA**, **Ion POTOPIN** und **Cella DELAVRANCEA** (Transkription von Magnetband von **Elena FLUERAŞU**) • **Zeitgenössisches Archiv** — **Constantin NOICA**: Warum war er kein Universitätprofessor? (Dokumentar von **Constantin POPESCU-CADEM**) • **Die Passion von Essai** — **Mircea ELIADE**: Traktatus von **Geschichte der Religionen**, **Der Kapitöl Der Himmel**, II (Feststellung des Textes und Kommentar von **Mircea HANDOCA**) • **Briefwechsel** — **Lucian BLAGA** — **Sextil PUŞCARIU**: • ... **dass mir der Gedanke nach einem Katheder steht** ... bei der Universität von **Cluj** • — Korrespondenz seit Jahre 1920–1925 (Versorgung des Textes und Anmerkungen von **Magdalena VULPE** und **Mircea CENUŞĂ**); **Dimitrie GUSTI**: Unter seinen Zeitgenossen: Briefe von **V. PĂRVAN**, **C. RĂDULESCU-MOTRU**, **Tudor VIANU**, **M. SADOVEANU**, **Il. VORONCA** u.a. (Transkription und Vorstellung von **Vasile VETIŞANU**) • **Präzisierungen und Kontroversen** — **Liviu REBREANU**: Die Tentation von **Nobelpreis** (**Stancu ILIN**) • **Rumänische Schriftsteller in fremde Archive** — **AL. ODOBESCU** in Briefwechsel mit **Moses GASTER** (Vorwort von **Virgiliu FLOREA**) • **Fremde Schriftsteller in rumänische Archive** — **Paul MORAND** und seine rumänischen Fremde (Kommentar von **Nicolae SCURTU**); • ... **die alte und grosse meine Freundschaft für Rumänien** • — ein Brief an **Barbu BREZIANU** • **Dossier** — **Vasile ALECSANDRI**: Die Geschichte in Metall gegrabt. **Denkmünze** (Dokumentar von **Anghel POPA**) • **Bibliographische Zettelkartei** (**Ofelia CONDEESCU**) • **Ikonographie** • **Inhalt** (in englisch, französisch, deutsch, russisch; Übersetzungen von **Mira-Liana VLAD**, **Ofelia CONDEESCU**, **Alexandru SURDU** und **Constantin CERNĂUŢEANU**) •

● Гранитные колонны нашего существования — редакционная статья *Мирча МУЩАТ* ● «Объединение — нация совершила» — *Николае БЭЛЧЕСКУ*; Памфлет и Революция (Представление *Иоан КИНДРИШ*); Опровержение речи Высокопросвещенного митрополита — политический памфлет 1849 г., подписанный псевдонимом; *Ал. КРИСТОФИ*; Воспоминания из ссылки. Новые свидетельства о Революции 1848 г. (Предисловие и примечания *Николае ИСАР*); «...экзальтация со стороны восторженных масс...» — другое письмо к *Кристиану ТЕДЛУ* из ссылки в Туркии; *Иоан СЛАВИЧ*, *Василе ЛУКАЧ*, *Октавиан ГОГА* и др. в диалоге с *Септимиу АЛБИНИ* из Сибиу (Введение *Анку БИЦУ-СЫРГИЕ*); «...на моей родине я хочу, чтобы меня слушали на румынском языке...» — письма полученные *Септимиу АЛБИНИ*; «... в Ардяле ты проводишь самую здоровую национальную политику» — посланные письма; *Октавиан ГОГА*; по вопросу укрепления национального единства (Вводное слово *Ион ГРЕЧЕСКУ*); «... сознание и ответственность всех нас...» — письмо к *Таке ИОНЕСКУ* 1919 г.; *Омисфор ГИБУ*; О философии дела (Эссе *Флору БЭИЛЕШТЯНУ*); «... кто хочет познакомиться с румынской философией... должен прчитать нашу национальную историю» — черновик лекции, проведенной 1932 г. в Брашове (Текст под редакцией *Октавиан О. ГИБУ*) ● Ода румынскому языку — *И. Урбан ИАРНИК*, *Хетвик ИАРНИК*, *Ярослав КРАМЕРИУС*, *Жидра ФЛАЙСХАНСОВА*, *Жосеф СЛАХТА*, *Метод ЗАВОРАЛ*; «Румынский язык и универсальный язык» — корреспонденция из Чехословакии (Переписывание и комментарии *Траян ИОНЕСКУ-НИШКОВ*) ● Страницы альбома — произведение *Ион КРЯНГЭ* во взглядах пластыков *Константин БАЧУ*, *Мирча ДУМИТРЕСКУ*, *Костел БАДЯ* (Эссе — *Зое ДУМИТРЕСКУ-БУШУЛЕНГА*) ● Столетие — *Симеон Флора МАРИАН*; Полученные письма от *Иосиф ВУЛКАН*, *Иоан СЛАВИЧ*, *Якоб НЕГРУЦИ*, *Октавиан ГОГА* (Переписывание и представление текстов *Бриндуша СТЕЙЧУК*); ● Дневник — *Тигу МАЙОРЕСКУ*; Последний год жизни (*Джас орджета РЭДУЛЕСКУ-ДУЛГЕРУ*); «Была объявлена мобилизация...» — другие дневные заметки 1916 г. ● Возвращения — *И. Л. КАРАДЖАЛЕ*; ненаписанное произведение (Документарий *Марин БУКУР*) ● Сад Академоса — *Октавиан ГОГА*, в «Рогонде 13». Участвуют: *Ион Доду БЭЛАН*, *Думитру МИКУ*, *Мирча ЗАЧУ*, *Габриел ЦЕПЕЛЯ*, *Пая М. ВИЗИРЕСКУ*, *Мирча БРАГА*, *Ион ПОТОПИН* и *Челла ДЕЛАВРАНЧА* (Переписывание с магнитной ленты *Елена ФЛУЕРАШУ*) ● Современный архив — *Константин НОЙКА*; Почему он не стал профессором? (Документарий *Константин ПОПЕСКУ-КАДЕМ*) ● Страсть к жесе — *Мирча ЕЛИАДЕ*; Трактат по истории религий, глава Небо, II (Установление и комментарии текста *Мирча ХАНДОКА*) ● Переписка — *Лучиня БЛАГА* — *Секстия ПУШКАРЮ*; «... я думаю о катедра... при Клужском университете» — переписка 1920—1925 гг. (Текст под редакцией и примечания *Магдалена ВУЛПЕ* и *Мирча ЧЕНУШЭ*); *Д. ГУСТИ* — Письма полученные от *В. ПЫРВАН*, *К. РЭДУЛЕСКУ-МОТРУ*, *Тудор ВИАНУ*, *М. САДОВЯНУ*, *Ил. ВОРОНКА* и др. (Переписывание и представление *Василе ВЕТИШАНУ*) ● Уточнения с противоречия — *Ливу РЕБРЯНУ*; Испытание «Нобелевской» премии (*Станку ИЛИН*) ● Румынские писатели в иностранных архивах — *Ал. ОДОБЕСКУ* в переписке с *Мозес ГАСТЕР* (Вводное слово *Вирджилу ФЛОРА*) ● Иностранные писатели в румынских архивах — *Поль МОРАНД* и его румынские друзья (Комментарий *Николае СКУРТУ*); «Моя старая и глубокая симпатия к Румынии» — письмо к *Барбу БРЕЗЯНУ* ● Досье — *Василе АЛЕКСАНДРИ*; История, срезанная в металле. Памятные медали (Документарий *Ангел ПОПА*) ● Библиографическая карточка (*Офелия КОНДЕЕСКУ*) ● Иконография ● Содержание (на английский, французский, немецкий, русский языках: переводы *Мира-Лиана ВЛАД*, *Офелия КОНДЕЕСКУ*, *Александру СУРДУ* и *Константин ЧЕРНЭУЦЯНУ*). ●

„JURIUL CELOR 13“

(Președinte: acad. Alexandru BALACI,
Vicepreședinte al Uniunii Scriitorilor)

a acordat

PREMIUL

«PERPESSICIUS»

al revistei

„MANUSCRIPTUM“

ediției

Pseudo-Enache Kogălniceanu. Ioan Canta CRONICI MOLDOVENEȘTI

Ediție critică de Aurora ILIEȘ și Ioana ZMEU

Studiu introductiv de Aurora ILIEȘ

(Editura „MINERVA“, seria „Restitutio“, București, 1987)

Aurora ILIEȘ

Data și locul nașterii: 16 aprilie 1917, Ia Tecuci.

Studii: Facultatea de Litere și Filosofie (1941).

Ocupații: Cercetător și cercetător științific principal la Institutul de Istorie

„N. Iorga“ din București (1948—1974); doctor în istorie (1971).

Lucrări: *Repertoriul manuscriselor de cronici interne privind istoria României*,

Editura Academiei R.S.R., București, 1963 (în colaborare cu I. Crăciun);

Biserica Mănăstirii Colțea, Editura „Meridiane“, București, 1969.

Radu logofătul Greceanu — *Istoria domniei lui Constantin Basarab Brâncoveanu (1688—1714)*, Editura Academiei R.S.R., București, 1970 (ediție critică și studiu introductiv de...); *Cartea veche românească în colecțiile Bibliotecii Centrale Universitare*, București, 1972 (în colaborare). Colaborări de specialitate cu diverse studii pe teme de istorie medie.

Ioana ZMEU

Data și locul nașterii: 6 ianuarie 1936, în comuna Perișor, județul Dolj.

Studii: Facultatea de Filologie (Secția de Limbi clasice) a Universității din București (1960).

Ocupații: Profesor de limba latină la licee din Capitală și documentaristă la Con-

siliul Național al Pionierilor (1960—1971); paleografă și bibliotecară la Biblioteca Academiei R. S. România (din 1971); custode la Casa memorială „G. Călinescu“. *Lucrări:* Comunicări și studii pe teme istorice și bibliografice, în reviste, reviste și volume de specialitate. Traduceri din limba latină pentru diverse lucrări (monografia Gheorghe Lazăr, Mihai Viteazul în conștiința străinătății etc.)

Juriul a acordat, de asemenea, o MENȚIUNE ediției

Emil BOTTA — *Scrieri*, vol. 1—3,

Ediție îngrijită de Ioana DIACONESCU și Doina URICARIU

(Editura „Minerva“, București, 1980—1987)

Muzeul memorial „Octavian Goga” de
la Clucea — jud. Cluj.
(Diapozitiv color de Magdalena BUZA)

Fotoreproduceri: Magdalena BUZA
Retuș foto: Florica PRICIU-BRAICU

Din sumarul numărului viitor:

CENTENAR M. EMINESCU

- Revelațiile unor manuscrise
- Alte pagini germane
- Mărturii ale unor contemporani
- Pagini critice despre poet
- Eminescu — personaj literar
- Dedicatii și ediții
- Omagiul poeziei posteminesciene
- *File de album*: Interpretări plastice
- *Addenda et corrigenda*

„MANUSCRIPTUM”

Revistă editată de
MUZEUL LITERATURII ROMÂNE

SECREȚAR RESPONSABIL DE REDACȚIE
FANUȘ BĂILEȘTEANU

COLECTIV REDACȚIONAL

ADRIAN BOTA
(responsabil de număr)

DIANA CRISTEV
RUXANDRA MIHAILA
MANUELA TANASESCU

SECRETARIAT DE REDACȚIE
FLOREA VLAD

TAXELE POSTALE ACCHITATE CONFORM
APROBARII D.G.P.Tc. nr. 137/5274/1976

Lei 35

